doç. dr. nail bezel

YERYÜZÜ CENNETLERİ KURMAK

(ütopyalar)

PLATON / MORE
CAMPANELLA / BACON
SWIFT / BELLAMY
MORRIS / WELLS
SKİNNER

say

YERYÜZÜ CENNETLERİ KURMAK

Ütopyalardan Seçmeler

Genel Dizi : 29

YERYÜZÜ CENNETLERİ KURMAK

Ütopyalardan Seçmeler

Derleyen : Nail Bezel / Yayımlayan SAY Kitap Pazarlama / Birinci Baskı : Mart 1984 / Dizgi - Baskı Onur Basımevi.

Genel Dağıtım / SAY DAĞITIM — Nuruosmaniye Cad. Türbedar Sok. 4/1 — Cağaloğlu-İST. — Tel : 528 17 54

PLATON — MORE — CAMPANELLA — BACON
SWİFT — BELLAMY — MORRİS — WELLS — SKİNNER

YERYÜZÜ CENNETLERİ KURMAK

ÜTOPYALARDAN SEÇMELER

Derleyen
Nail BEZEL

say
kitap pazarlama

Birinci Basım : Mart 1984

İÇİNDEKİLER

Önsöz ... 7

PLATON :
Devlet ... 15

THOMAS MORE :
Ütopya ... 47

TOMMASO CAMPANELLA :
Güneş Ülkesi ... 73

FRANCİS BACON :
Yeni Atlantis ... 91

JONATHAN SWIFT :
Güliver'in Gezileri ... 105

EDWARD BELLAMY :
Geçmişe Bakış ... 131

WİLLİAM MORRİS :
Düş Dünyasından Haberler ... 161

H. G. WELLS :
Çağdaş Bir Ütopya ... 187

B. F. SKİNNER :
Walden İki ... 209

ÖNSÖZ

Ütopya düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel bir toplum düzenidir.

İnsanoğlunun benliğini, toplum ve evrendeki yerini algılayışından bir değerler ve beklentiler bütünü oluşur. Bu bütün içinde iyimserliğin ağır bastığı söylenebilir, çünkü insan, varoluşun bu değerlere ve beklentilere uymayan koşullarını haksızlık, mutsuzluk ve acı olarak değerlendirir.

Böyle olumsuz bulduğu koşullara karşı tavrı nedir insanoğlunun? Öyle görülüyor ki insanda tükenmez bir iyimserlik özü var. En büyük haksızlıklar, mutsuzluklar ve acılar karşısında bile en iyiyi dilemeyi ve düşlemeyi sürdürüyor. Belki olumsuzluklar insanı en iyiyi düşünme yönünde kamçılıyor. İnsanoğlu en iyi saydığını kendi yaşam sürecinde yaratamazsa bile gönlünden geçeni umut, düşünce ve inanç dünyasında kuruyor. Kuşaktan kuşağa aktarılan ülküler, bu dünyanın vermediğini vermesi beklenen ölüm ötesi cennetler buna örnektir.

Ütopya ise yeryüzünde süre giden koşullardan insan bilinci ve emeği ile yaratılmış erinç toplumunun düşüncede kurulmasıdır.

Ütopyalar yazıldıkları çağın sorunlarını ve en temel kaygılarını yansıtır, var olan koşullara seçenek sayılacak öneriler getirirler. Ancak ütopya yazarında gönlünce bir dünya düşleme, bunu da olabilir gibi sunma eğilimi vardır. Bu nedenle her hangi ütopyada sunulan seçenek değişik yaklaşımdaki kişilere fazla iyimser ve gerçeklerle

bağdaşmaz görülebilir. Ütopyanın ve ütopyacılığın gerçeklerden kopuk olduğu yönündeki olumsuz anlamı da bu değerlendirmeden kaynaklanmaktadır.

Aslında ütopya sözcüğünün oluşmasında bu iki yanlı anlam var. Düşüncede kurulu iyi toplumları anlatan bu tür adını Thomas More'un *Ütopya* adlı yapıtından alır. More «ütopya» terimini Yunanca yer anlamına gelen sözcüğün önüne iyi anlamına gelen «eu» ve yok anlamına gelen «ou» takılarını birlikte çağrıştıran bir hece getirmiş, böylece aynı anda «iyi yer» ve «yok yer», yani «olmayan yer» anlamını taşıyan bir tür cinas yapmıştır. Böylece görünüşte övgüye değer bir toplumu anlatan ve terimi oluşturan More, aynı zamanda bunun imgelem ürünü bir toplum olduğunu, gerçek olmadığını, belki de gerçekleşemeyeceğini, anıştırmak istemiştir.

Böylece ütopyalar var olmayan, ancak düşüncede kurulan toplum düzenlerinin ayrıntılı betimlenmesi anlamını almışlardır. Ancak bir ütopya roman biçiminde sunulduğunda kişilikler ve kişilerin özel yaşamları da işlenen konular arasına girer. Roman biçimindeki ütopya yalnız genel düzeni değil, bu düzenin bireylerin yaşamında nasıl yansıdığını da sunar. Fakat ütopyalar pürüzsüz işleyen düzenler olduğundan bir romanı oluşturacak ölçüde sorunlar, gerilimler ve çatışmalar içermezler, dolayısıyla roman olarak yüzeysel kalırlar. Bu derlemede sunulan bu türün en önemli örneklerinden çoğunda ise ütopyadaki düzen dışarıdan gelen ve gözlemci durumunda olan kişilerce anlatılır. Böylece romanı oluşturan eylemin bir bölümü ütopya düzeninin dışında oluşur.

Ütopya yazarının anlatımı, düşlediği toplumun bir tür övgüsüdür de. Böyle bir yaklaşım ise insan koşulunun kendine özgü karmaşıklığı içinde yansıtılmasına el vermez. Dahası, ütopyalarda insan gerçeğinin karmaşık yanları olabileceği genellikle düşünülmez. Ancak özellikle yirminci yüzyılda yazılan, belli akımların sonunda ortaya çıkabilecek toplumların olumsuz yanlarını sergileyen, ütopya kapsamında incelenen ve «ters ütopya» anlamına gelen

«distopya» adı verilen yapıtlar insan koşulunun karmaşıklığını karamsar bir yaklaşımla ve yeterince vurgular, sorunsuz bir toplum yaratma eğilimine eleştirel bir bakış açısı getirirler.

Ütopyaların süregiden koşullara seçenek olan öneriler getirdiği belirtildi. Ancak bir ütopya böyle bir seçenek olarak imgelendiği halde, kendi içinde seçeneksizdir. Ütopyanın amacı insan sorunlarını bir kez ve tümüyle olumlu bir çözüme ulaştırmak, toplumun son durumunu öngörmektir. Bir kez kurulduğu varsayıldıktan sonra da herhangi değişikliğe gereksinim duyulmaz. Kurulan düzen en iyisi olduğuna göre, meydana gelen bir değişiklik iyiye doğru değil ancak olumsuza doğru olacak demektir. Bu nedenle ütopyalarda yaşamın her yönü değişmez kurumlar içinde saptanmış, sorgulanmaz bir kesinlikle bağlanmıştır. Özgün bireysel duygu, düşünce ve davranışa gerek ve yer yoktur. Bireyin toplumun bütünsel kurumlaşmasını ve tüm işleyişini bağsız koşulsuz benimsemesi beklenir. Ancak ütopyanın iyimserliği içinde bireyin bunu isteyerek yaptığı varsayılır. Gerçekte ütopyada yaşayan birey yürürlükteki düzeni ya da kendi konumunu sorgulayacak ve yorumlayacak durumda değildir.

Ütopyada dile gelen özlem toplumlarının en temel özelliği eşitliktir. Hiç bir bireyin başka bir bireye acı vermeyeceği, haksızlık edemeyeceği temel bir varsayımdır. Doğanın ya da Tanrı'nın nimetlerinden ve insan emeğinin ürünlerinden herkes eşit pay alır. Zaten ütopya yazarının dayandığı ve birey ve toplum için önerdiği ilke bencillik yerine özgecilliktir. Bireysel isteklerin karşılanması yerine tüm toplumun mutluluğu amaçlanır. Eşit paylaşım mutlu topluma götüren yol olarak seçilir.

Ütopyanın öbür öğeleri gibi eşitlik de önceden saptanmış ve kesinlikle kurumlaşmıştır. Bireylerin bunu nasıl algıladıkları söz konusu olmaz. Çünkü ütopya bireyler üstü bir örgütün işleyişidir. Bireyler ütopyada doğar, işlevlerini gerçekleştirir, ütopyanın sınırlı algı dünyasında yaşar ve iz bırakmadan ölürler. Bu işlevin ne olduğu düzenin

kurucuları tarafından geçmişte saptanmıştır. Bireyin böyle önemsizliği ve düzenin durağanlığı ütopyalar ile arı ve karınca gibi böcek toplumları arasındaki olumsuz benzerliklerin gözlemlenmesine yol açmaktadır.

Ütopyalar insanın her türlü gereksinimini karşılamayı amaçladıklarından her türlü teknikle ilgilenir, tekniklere önem verirler. Bunlar genellikle meta ve hizmetlerin üretimi ve törenin aşılanması ile ilgili tekniklerdir. Bilim ise ancak bu tekniklerin gelişmesine katkıda bulunacak ölçüde ve bu amaca yöneliktir. Ütopyada bilgi için, insanın düşünce ufuklarının genişlemesi amacıyla bilim yapmak ya da bilimi geliştirmek söz konusu olmaz. Bu nedenle insanın kendini, evreni ve evrendeki yerini anlamaya, bu anlayıştan yeni dünya ve yaşam görüşleri çıkarmaya yönelik bilim gözlenmez ütopyalarda. Bilimin bu tür işlevi ütopyanın yerleşik ve değişmez sayılan değerleri ve anlayışı ile çelişir. Aynı nedenle ütopyalarda insan yaşamını yorumlayan sanat da yoktur. Sanatın yaşamı yorumlaması soru ve eleştiriye yol açar, bu da ütopyanın kendini beğenmişliği ve değişik yaklaşımlara kapalılığı ile bağdaşmaz.

Ütopyalar bir yandan iyi yaşama ortam sağlayacak düzenin kurgusu ile ilgilenirken bir yandan da insan doğası değişmez bir veri olarak alındığı sürece en iyi düzenin bile amacına varıp varamayacağı sorusunu ortaya atarlar. Ütopya yazarı çağında gözlemlediği acı, haksızlık ve kötülüklerden yalnız düzeni sorumlu bulursa, düzen için yeni bir seçenek kurmakla yetinebilir. Eğer yazar düzenlerin kusurlarının kökenini insan doğasında bulursa, insan soyunu iyileştirmek için de yöntemler arayabilir. Bu nedenle birçok ütopya örneğinde insan doğasını öngörülen düzene uydurmak için kalıtımı yönlendirici bilgi ve yöntemlere başvurulduğu görülür.

Ütopyalar yazınsal nitelikli yapıtlardır. Ancak okurlar bir ütopyadan etkilenebilir, önerilen seçeneği benimsemek ya da ona karşı çıkmak yönünde esinlenebilirler. Çağının koşullarından etkilenmiş de olsa bir ütopya bir bireyin ka-

fasında oluşur. Bu nedenle değişik ütopyalar ancak yazarlarının kafaları uyuştuğu ölçüde benzerlikler gösterirler.

Ütopyalar belirli sorunlara çözüm aradıklarından, yukarıda değinilen genel özellikleri yanında, önerilerinin ayrıntılarında yazıldıkları çağlara göre önemli ayrılıklar da gösterirler. Bu derlemede, Batı düşüncesinde antik çağdan yirminci yüzyıla dek uzanan bir evrede yazılmış dokuz ütopya örneği tanıtılmış, bu örneklerin önemli bölümleri aktarılmıştır.

PLATON

Platon, M.Ö. 427-347, dışta Peloponez savaşları, içte yönetim kavgaları ile çalkanan Atina'da doğdu ve büyüdü. Peloponez savaşlarında Atina'nın karşısındaki güç Sparta idi. Bu çatışmada Atina kendine özgü demokrasinin, Sparta kendine özgü aristokrat kökenli askerler düzeninin temsilcileri durumundaydılar. Savaş bir bakıma karşıt toplum düzenleri arasındaydı. Toplum anlayışı ve yönetim açısından Atina ile Sparta arasındaki karşıtlık Atina'nın içinde bulunduğu iç çalkantıların da ana çizgisiydi. Yönetim kavgası, Atina demokrasisi yanlıları ile soylu zenginler yönetimi yanlıları arasındaydı ve yönetim sık sık el değiştirebiliyordu.

Bu genel ortamda iki olayın Platon'un *Devlet*'de yansıyan anlayışının oluşmasında etkili olduğunu öğreniyoruz. Birincisi, çeyrek yüzyıl kadar süren Peloponez savaşlarının Atina'nın yenilgisiyle sonuçlanması. Bu yenilgi sonucu Sparta'nın desteğiyle Atina'da soylu zenginler yönetime geliyor. Ancak bu iktidarları bir yıl sürüyor ve yönetim yeniden Atina demokrasisi yanlılarının eline geçiyor. İkinci olay, demokrasinin iktidarda bulunduğu, ancak yerleşik ahlak anlayışına eleştiri ile bakanlara hoşgörü gösterilmediği bu ortamda Sokrates'in ölüm cezasına çarptırılması. Bu olay Platon'u çok etkiliyor, düş kırıklığına itiyor. O zamana dek siyasal yaşama girmeyi düşünen Platon bundan vazgeçiyor. Birey ve toplum için en doğru, en adil ve hakça yolun ancak gerçek felsefede bulunacağı, filozoflar yönetime gelmedikçe insanlığın dertlerden kurtulamayacağı sonucuna varıyor. Bu görüş de *Devlet*'in temel savını oluşturuyor.

Atina'da geçerli sınırlı demokrasi ile Sparta'nın aristokrat kökenli askerler düzeni Platon'un iyi toplum düşüncesinin gelişmesinde etkili örnekler olarak beliriyor. Ancak Platon her iki düzenin de eleştirilecek yanlarını buluyor.

O çağda köleler ve dışarıdan gelip yerleşenlerle birlikte Atina nüfusunun 250 bin civarında olduğu tahmin ediliyor. Bunun 40 bin kadarı oy verme hakkı olan Atinalılardı. Temsili yönetim gelişmemiş, geçici yöneticiler oy hakkı olanlar arasından ad çekme yoluyla seçiliyordu. Platon, demokrasiyi, sıradan insanın yönetme yargısına güvenmediği, demokratik çeşitliliğin bölünmeye ve iç mücadeleye yol açtığı, otoriteye tepki duyulduğu nedenleriyle eleştiriyordu.

Sparta'da soylu yurttaşlar aynı zamanda askerdi. Çocuklar devletçe askeri yöntemlerle yetiştiriliyorlar, evli yetişkinler bile yarı askeri bir düzen içinde yaşıyorlardı. Kadınlar da benzer bir eğitimden geçiyor, yarı çıplak olarak beden eğitimine katılıyor, devlet gerekli bulursa evlilik dışı çocuk da yapıyorlardı. Yönetim hizmetli sınıfa karşı katı, acımasızdı. Platon, Sparta düzenini bölünmüş bir toplum olduğu ve bireyleri aptalca bir duyarsızlığa ittiği için eleştiriyordu. Yine de bu iki nokta dışında *Devlet*'de oluşturulan toplumun Sparta düzenini örnek aldığı söylenebilir.

Devlet'de iyi toplum üzerine tartışma insanda doğruluk nedir sorusuyla başlar. Birey için doğruluğun kapsamlı tanımı zorlaşınca Sokrates insanın büyük modeli olan toplumda doğruluğun incelenip izlenmesinin daha kolay olabileceğini düşünür ve tartışmayı böylece geliştirir.

Önce insanın toplumsallaşmasının nedenleri sorulur. Bunlar, bireyin kendi kendine yeterli olmaması ve temel gereksinimlerin üretilmesinde işbölümünün yararıdır. Ancak temel gereksinimlerin ötesinde lüksün gelişmesi sonucu bir toplumun öz kaynakları yetersiz olur, toplum saldırganlığa yönelir. Bir toplumun saldırganlığı öbür toplum için bir savunma gücünü gerekli kılar. Savunma gü-

cü yerine kullanılan başka bir terim de «koruyucular» ya da «bekçiler» dir. Bu noktadan başlayarak toplumun nasıl oluştuğundan iyi toplumun nasıl olması gerektiği konusuna ve iyi toplum önerisine geçilir.

Devlet'de önerilen toplum için Platon iki temel sınıf öngörür. Birincisi bu koruyuculardan oluşan yönetici sınıf, öbürü toplumun geri kalan kesimini oluşturan yönetilen sınıf. *Devlet*'in tümüne yakın bölümü yönetici sınıf olarak koruyucuların nitelikleri, üretim ve eğitimi, yaşam biçimleri, toplum içinde yerleri ve görevleri üstünedir.

Koruyucular güçlü, çevik, atak, ve filozof mizaçlı olacaklar. Öyle görülüyor ki ilk üç özellik koruyuculuk görevi için gerekli, filozof mizacı ise yöneticilik için. Çünkü gözlemlenebilir görüntüler dünyası ötesindeki değişmez ilkeleri ancak filozof kavrayabilir, bir toplum da doğru olarak ancak bu ilkelere göre yönetilebilir. Bu niteliklere sahip koruyucuları sağlamak için koruyucular arasında özel yaşam ve aile kurumu kaldırılacak, zaten yetenekli kadınlar da koruyucu olacağından, en iyi erkekle en iyi kadının birleştirilmesinden geleceğin üstün nitelikli koruyucuları doğacak. Genç koruyucuların yetiştirilmesi ve eğitimi devletçe yürütülecek. Müzik ve edebiyatla başlayıp matematiksel düşüncenin öğretimi ile tamamlanacak olan eğitim otuz beş yaşa dek sürecek, Otuz beş yaşından elli yaşına dek yönetici yardımcılığı yapacak olan koruyucu, elli yaşında gerçek yönetici konumuna gelecek.

Koruyucuların özel malları olmayacak, altın ve gümüş kullanamayacaklar. Koruyucular arasında aile kurumu olmayacak. böylece sevgi ve bağlılıkları tüm topluma yönelecek. Askerce bir düzen içinde ortak bir yaşam sürdürececkler. Geçimleri toplumca saptanacak. Bu bir tür karın tokluğuna çalışmak olacak. Ancak amaç tüm topluluğun mutluluğu olduğu için koruyucular durumlarının bilincinde olacaklar, yakınmayacaklar.

Platon iyi toplum modelinin temel niteliklerini belirttikten sonra yeniden birey ve toplum için doğruluk ilkesinin aranmasına dönüyor ve hem birey hem de toplum

için geçerli olacak bir doğruluk tanımı getiriyor. Doğruluk tanımı yöneten ve yönetilen öğelerin neler olması gerektiğinden çıkıyor. Bireyde akıl yönetmeli, istekler yönetilmelidir. Önerilen iyi toplumda da filozofların kişiliğinde akıl yönetimdedir, istekleri oluşturan kitle ise yönetilir.

Devlet'de önerilen düzenin uygulanabilir olup olmadığı, filozofları yönetici konumuna kimin getireceği, ilk yönetici filozofların nasıl ortaya çıkacağı gibi çözümsüz sorunlar var. Bunun dışında, aklın yol göstericiliğinde iyi toplumu düşleyen Platon, bu topluma birlik ve inanılırlık sağlamak gerekçesi ile akıl dışı bir öğe, büyük yalan dediği bir mit, bir efsane getiriyor. Buna toplumun tüm bireylerini inandırmayı düşünüyor. Buradan *Devlet* adına iki büyük çelişkili nokta ortaya çıkıyor. Birincisi, iyi toplumu kurmak ve yürütmek için yalnız akla dayanmanın yetersizliği. İkincisi, salt doğruyu kavraması beklenen filozof yöneticilerin de bu efsaneyi ciddi olarak kabul etmelerinin istenmesi. *Devlet*'de çelişkili bir başka nokta da koruyucular arasında yaşam ortaklığı ilke olarak benimsendiği, bireyciliğin toplum mutluluğunu zedeleyeceği düşünüldüğü halde, savaşta başarı gösteren koruyucuların bireysel olarak ödüllendirilmesidir. Böylece ortaklık ilkesi bir tür bireysellikle çiğnenmektedir.

Aşağıya *Devlet*'den üç ayrı parça alınmıştır. Bu parçalarda işlenen konular şunlar: 1. Koruyucuların yaşam biçimi ve yaratılış efsanesi. 2. Kadınların durumu, kadın erkek ilişkileri, çocuk doğumu için kurallar. 3. Önerilen modelin gerçekleşme koşulu.

«Peki, şimdi sırada hangi konu var tartışılacak? Koruyucular arasında hangilerinin yönetici olacağı, hangilerinin yönetilmeleri gerektiği değil mi?»

«Evet.»

«Yaşlıların yönetmesi, gençlerin de yönetilmesi gerekmez mi?»

«Orası belli.»

«Yöneticilik için yaşlılar arasından da en iyileri seçilmeli değil mi?»

«Bu da açık.»

«Çiftçiler arasında en iyileri toprağı işlemekte en usta ve becerikli olanlar değil midir?»

«Evet.»

«Yönetici olarak koruyucuların en iyisini seçmek istediğimize göre, toplumu kollayıp gözetmekte en yetenekli ve usta olanları seçmemiz gerekir.»

«Doğru.»

«Bu iş için hem zeki ve yetenekli olan, hem de toplumla ilgilenen kişiler gerekli değil mi?»

«Evet, gerekli.»

«İnsanın en çok ilgilendiği şey sevdiği şey değil midir?»

«Tabii, böyle olması kaçınılmaz.»

«En derin sevgi ise çıkar birliğine bağlıdır. Kiminle iyi ve kötü günlerimiz aynı olacaksa, onu severiz.»

«Öyledir.»

«Bu nedenle koruyucular arasından, tüm yaşamları boyunca kendilerini toplum yararına olan şeyleri yapmaya adamış olanları, toplum zararına hiç bir şey yapmayanları seçmeliyiz.»

«İstediğimiz tam böyle kişilerdir.»

«Bu tür koruyucuları her yaşta izlemeliyiz; ilkelerine ve kararlarına hep bağlı kalıyorlar mı, yoksa zor ve büyü etkisiyle topluma olan görevlerini unutup bir yana bırakıyorlar mı, bunu gözlemlemeliyiz.»

«Bir yana bırakmakla ne demek istiyorsun?»

«Açıklayayım size: İnsan bir inancını yitirirse, bu onun istemi ile ya da istemi dışında olur. Eğer inancın yanlış olduğunu anlarsa, ondan istemi ile uzaklaşır. İnanç doğru ise, ondan ancak istemeyerek uzaklaşılır.»

«İstemi ile uzaklaşmayı anlıyorum, ama bu istemi dışında nasıl olur?»

«Ne var anlamayacak? İnsanların iyi-bir şeyi yitirmek istemediklerini, ama kötü bir şeyden kurtulmak isteyeceklerini kabul edersin. Doğru bildiğimiz bir konuda yanılmak kötü, doğruya varmış olmak iyi değil midir?

Çünkü doğruya varmak demek, olguları olduğu gibi algılamak demektir.»

«Evet, haklısın. İnsanların doğru bir inançtan ayrılmak istemeyeceklerini kabul ediyorum.»

«Bu demektir ki, böyle bir inanç yitmesi varsa bunun nedeni hırsızlık, büyü, ya da zorlama olabilir.»

«Burasını da anlamadım yine.»

«Abartmalı benzetmeler yapıyorum galiba. 'Hırsızlık' dediğim, insanın tartışması sırasında bilincinde olmadan inancını yitirmesi, ya da zamanla unutmasıdır. Şimdi anlıyor musun?»

«Evet.»

«'Zorlama' dediğim, insanın düşüncesini acı etkisi altında değiştirmesidir.»

«Bunu da anlıyorum, haklısın.»

«Sanıyorum 'büyü' ise insanların düşüncelerini bir zevkin çekiciliği ya da korkunun şaşkınlığı içinde değiştirmeleri olur.»

«Evet, böyle aldanışlar hep büyü gibi etkiler insanı.»

«O halde, biraz önce söylediğime dönersek, aradığımız Koruyucular toplum için en iyiyi yapma ilkesine en sıkı bağlı olanlardır. Böylelerini çocukluk yıllarından başlayarak çok iyi izlemeliyiz. Onlara bu ilkeyi unutturacak ya da ilkeden uzaklaştıracak tür görevler vermeliyiz. Sonra da ilkeyi unutmayanları ve kolay kolay yoldan sapmayanları seçmeliyiz. Katılıyor musun buna?»

«Evet.»

«Aynı amaçla, bu seçtiklerimizin acıya, zor işe ve çatışmalara dayanıklı olup olamadıklarını göreceğiz.»

«Evet, bunu da yapmalıyız.»

«Onların üçüncü tür deneye büyüye olan tepkilerini de görmeliyiz. Bir tayın ürkek olup olmadığını anlamak istiyorsak, onu gürültü ve karışıklık olan bir yere götürürüz. Biz de Koruyucularımızı onlar daha genç iken korku ile yüz yüze getirmeli, kendilerine zevk için fırsatlar sağlamalıyız. Böylece altının ayarını ateşle sınadığımızdan daha çetin biçimde sınamalıyız onları. Eğer bütün bunlara

iyi dayanır, büyülenmezlerse, bütün bu koşullarda, eğitimlerinde gördükleri denge ve uyum ilkelerine bağlı kalır kendilerini denetleyebilirlerse, o zaman hem kendilerine hem de topluma yararlı olacakları düşünülebilir. Çocukluğunda, gençliğinde ve yetişkinlik çağında bütün bu deneyleri başarıyla geçen Koruyucuya, devletimizde yetki verilecektir. Böyleleri yaşadıkları sürece onurlandırılacak, ölümlerinde ise büyük törenler yapılacak, adlarına anıtlar dikilecek. Bu deneylerden başarı ile geçemeyenleri atacağız. Ayrıntılara girmeden, yöneticileri ve Koruyucuları seçme ve görevlendirme yönetimimiz kısaca böyle olacak.»

«Bence böyle olması da gerekir.»

«O halde, Koruyucu adını yalnız bunlara vereceğiz. Onların görevleri, içeride dostların dışarıda düşmanların toplumumuza zarar vermelerini önlemek olacak. Şu ana kadar Koruyucu diye söz ettiğimiz gençlere ise Yardımcılar diyeceğiz. Çünkü onların görevleri yöneticilere kararlarını uygulamakta yardım etmek olacak.»

«Katılıyorum buna.»

«Şimdi diyorum, biraz önce sözünü ettiğimiz uydurma öykülerden birini kuramaz mıyız acaba? Öyle görkemli bir efsane koyalım ki ortaya, bütün toplum düzenine, mümkünse Koruyucuların durumuna da inanılırlık sağlasın.»

«Nasıl bir öykü?»

«Yeni bir şey değil. Ozanların anlattıkları gibi 'bir zamanlar' olmuş şeyler üzerine bir masal. Ama gerçekte pek olmaz, olacağı da yoktur pek. İnsanları böyle bir şeye inandırmak kolay değil.»

«Bunun nasıl bir öykü olacağını söylemek istemiyor gibisin.»

«Söylersem anlarsınız niçin duraksadığımı.»

«Aldırma, söyle.»

«Bu cesareti nasıl toplayacağımı, söylemek istediğimi hangi sözcüklerle anlatacağımı bilmiyorum, ama söyleyeceğim. Önce Yöneticileri ve Yardıcıları, sonra da toplumun geri kalan kesimini inandırmaya çalışacağım. Diye-

ceğim ki onlara, bizim onları yetiştirip eğitmiş olmamız sadece bir düştü. Gerçekte siz yerin altında oluşup biçimlendiniz, silahlarınız ve donanımınız orada yapıldı. Her şeyiniz tamam olunca Toprak ananız sizi yeryüzüne çıkarttı. Bu nedenle, üzerinde yaşadığınız toprağı ananız olarak düşünmeli, saldırıya uğrarsa onu korumalısınız. Yurttaşlarınızı da aynı andan doğma kardeşleriniz olarak düşünmelisiniz.»

«Boşuna değilmiş anlatmak istemeyişin.»

«Sonunu dinle. Şöyle diyeceğiz yurttaşlarımıza: Bu toplumda hepiniz kardeşsiniz. Ancak tanrı sizi yaratırken Yönetici olacakların hamuruna altın kattı, bu nedenle en çok değer onlara verilir. Yardımcıların hamuruna gümüş, çiftçilerin ve öbür işçilerinkine demir ve bronz kattı. Hepiniz aynı soydan geldiğinize göre, her ne kadar genellikle çocuklarınız kendinize benzese de, bazan hamurunda altın olan bir ana-babaya gümüş bir çocuk, ya da gümüş ana-babaya altın bir çocuk doğabilir. Aynı şey öbür hamurlar ve madenler için de geçerli. Bu nedenle, tanrının Yöneticilere en önemli buyruğu, Koruyuculuk görevleri sırasında çocukların kişiliklerindeki maden karışımlarını çok iyi gözlemlemeleridir. Eğer kendi çocukları arasında her hangi biri bronz ya da demir belirtileri gösteriyorsa, acımayı bir yana bırakıp böyle birini ait olduğu çiftçi ve işçiler arasına katmaları gerekir. Aynı şekilde, bu sınıf içinde altınlı ve gümüşlü bir çocuk doğarsa, o da Koruyucu ya da Yardımcılar sınıfına yükseltilmelidir. Çünkü, hamurunda demir ve bronz bulunanlar yönetime geçerse toplumun yıkılacağı yönünde bir tanrı buyruğu vardır. İşte masalımız bu. Yurttaşları buna inandıracak bir yol bulabilir miyiz dersin?»

«İlk kuşak için zor bu. Ama daha sonra gelen çocuklar ve torunlar inandırılabilir.»

«Ne demek istediğini anlıyorum, ama bu kadarı bile yurttaşların devlete ve birbirlerine bağlılıklarını arttırmaya yeter. Biz efsaneye ne ölçüde inanacaklarını kendilerine bırakalım. Topraktan doğmuş olan yurttaşlarımızı si-

lahlandırıp, Yöneticilerin komutasında, kenti kuracakları bölgeye götürelim. Yöneticilerin önce kamp kuracakları alanı seçmeleri gerekecek. Burası öyle bir yer olmalı ki, oradan hem toplum içinde yasalara karşı gelen yurttaşları denetleyebilsinler, hem de sürüye saldıran kurtlar gibi dışarıdan gelecek bir saldırıyı püskürtebilsinler. Kamplarını kurup yerleştikten sonra tanrılara gerekli kurbanları keserler, sonra da uyuyacakları yerleri hazırlarlar. Doğru değil mi?»

«Evet.»

«Uyumak için hazırlayacakları barınaklar onları yazın sıcağından kışın soğuğundan koruyabilecek gibi olmalı.»

«Evet. Anlıyorum ki oranlarda yaşamalarını bekliyorsun.»

«Evet, ama buralar tüccarlara değil, askerlere uygun nitelikte olacak.»

«Ne fark var ikisi arasında?»

«Açıklayayım. Bir çoban için en kötü şey, kötü yetiştirilmiş çoban köpekleri bulundurmaktır. Böylesi köpekler açlık, itaatsizlik, ya da bir kötü huy nedeniyle koyunları taciz eder, köpek değil kurt gibi davranırlar.»

«Tabii bu korkunç olur.»

«Bu nedenle, yurttaşlardan daha güçlü olan Yardımcıların onlara böyle davranmalarını önlemek için her türlü önlemi almamız gerekir. Ortak ya da dost gibi değil vahşi despotlar gibi davranmaları önlenmelidir.»

«Böyle bir şeyi kesinlikle önlemeye çalışmalıyız.»

«Eğer iyi eğitilmişlerse, bu yönden en iyi önlemi almışız demektir, öyle değil mi?»

«Gerçekten iyi de eğitilmişlerdi.»

«Bu konuda fazla emin olmamalıyız. Emin olduğumuz bir husus varsa, o da Koruyucuların birbirlerine ve yurttaşlara iyi davranmaları için doğru bir eğitimden geçmeleri gerektiğidir.»

«Haklısın.»

«Bu nedenle şöyle düşünmek doğru olur: Koruyucular

öyle konutlarda yaşamalı ve gereksinimleri öyle bir yolla karşılanmalı ki, iyi Koruyucu olmaları engellenmesin ve toplumun geri kalan kesimine karşı saldırgan olmasınlar.»

«Bu çok doğru.»

«O halde, bu niteliklere sahip olacaklarsa bence şöyle yaşamaları gerekir: Bir. En kaçınılmaz gereksinimler dışında özel mal ve mülkleri olmayacak. İki. Hiç biri, herkese de açık olmayan bir konut ya da ambar edinemeyecek. Sonra, yiyecekleri, yaptıkları Koruyuculuk görevine karşılık olarak öbür yurttaşlar tarafından sağlanacak. Besinleri, askerî disiplin altında yaşayan yiğit kişilere uygun nitelikte olacak; miktar olarak ise bir yıla yetecek, fazla da gelmeyecek. Yemeklerini toplu olarak yiyecekler, ordugahtaki askerler gibi bir arada yaşayacaklar. Ayrıca, kendilerine geçici altın ve gümüşe gereksinimleri olmadığını söyleyeceğiz. Çünkü onların yüreklerinde tanrıların kendilerine geri alınmamak üzere verdiği altın ve gümüş vardır. Göksel altın ve gümüşü yerinki ile karıştırmak kötülük olur, çünkü Koruyucuların sahip olduğu altın ve gümüş arıdır, öbür insanların kullandıkları ise kötülüklere kaynaklık eder. Onun için yurttaşlar arasında yalnız onların altın ve gümüşe dokunmaları ve kullanmaları yasaklanmıştır. Altın ve gümüşle aynı çatı altına gelemezler, bunları süs olarak kullanamazlar, altın ve gümüşten yapılmış kaplardan içemezler. Kendi güvenlikleri ve devletin güvenliği buna bağlıdır. Eğer Koruyucular arazi, ev ya da para olarak özel mal edinirlerse, o zaman Koruyucu değil çiftçi ya da işadamı olurlar. Yurttaşlarla ilişkilerinde dost ve ortak gibi değil katı despotlar gibi davranırlar; aralarında nefret ve kuşku sürer. Dışarıdan gelecek bir saldırıdan çok bir iç ayaklanmadan korkarlar. Bunun sonucu, hem kendilerinin hem de toplumun hızlı bir yıkıma gidişi olacaktır. Bütün bu nedenlerle, Koruyucuların konut ve öbür temel gereksinimlerini belirttiğim yolla sağlamamız ve buna uygun yasayı hazırlamamız gerekmez mi?»

«Evet, böyle yapmalıyız.»

Adeimantus söze karıştı ve şöyle dedi: «Peki ama Sokrates, biri çıkar da Koruyucuları pek de mutlu etmiyorsun derse, ne dersin? Yine de bu Koruyucuların hatası olur tabii, çünkü devlet kendi denetimlerinde, ama bundan pek yarar sağlamıyorlar. Başka hükümdarların arazileri vardır, kendilerine saraylar yaptırır görkemle döşetirler; kendi adlarına tanrılara kurbanlar keser, konuklar ağırlarlar. Biraz önce sözünü ettiğin altın ve gümüşe ve insanı mutlu edecek başka her şeye sahiptirler. Oysa senin Koruyucuların hep görev başında olması gereken paralı askerlerden başka bir şeye benzemiyor.»

«Doğru,» dedim. «Dahası, bunu yalnız karın tokluğuna yapıyorlar. Ücretle çalışan başkaları gibi geçimleri için gerekenden fazla da almıyorlar. Bu nedenle isteseler bile bir seyahata çıkamazlar, mutlu olduğu sanılan insanların yaptığı gibi bir kadın için armağanlar alamaz, buna benzer amaçlarla para harcayamazlar. Bu tür daha bir çok suçlama ekleyebilirsin.»

«Peki, bunları da kattığımızı düşünelim.»

«Bu durumda ne cevap vereceğiz demek istiyorsun, değil mi?»

«Evet.»

«Bu ana dek izlediğimiz yoldan gidersek cevabı buluruz. Diyeceğiz ki, bu durumda bile Koruyucular en mutlu insanlar olabilir, ama devletimizi kurarken amacımız bir sınıfı değil, bütün bir toplumu mutlu kılmaktı. Doğruluğu ancak böyle bir toplumda bulabileceğimizi, kötü yönetilen bir toplumda ise ancak haksızlıkların olacağını düşündük. Buna göre hangi toplumun daha mutlu olacağını görecektik. Bu nedenle şimdi biz bir azınlığın değil, bütün yurttaşların mutluluğunu sağlayacağına inandığımız mutlu toplumu kurmaya çalışıyoruz. Sırası gelince öbür türlü toplumları da inceleyeceğiz. Şimdi biz bir heykeli boyadığımızı düşünelim. Birisi çıksa da, niçin vücudun en güzel yerleri için en güzel renkleri kullanmadığımızı sorsa, örneğin, yüzün en güzel yeri olan gözleri niçin mora değil

de siyaha boyuyorsunuz dese, sanırım şöyle karşılık verebiliriz: 'Gözü göz olmaktan çıkaracak bir renge boyamamızı istemeniz olacak şey değil. Aynı şey vücudun öteki yanları için de geçerli. Asıl bakmanız gereken, parçalar için belli renkleri kullanmakla bütünün güzelliğini sağlayıp sağlamadığımız olmalıdır. Toplum konusunda da, Koruyuculara onları koruyuculuktan çıkaracak bir mutluluk vermemizi istemeyin. Çiftçileri de görkemli giysilerle donatıp, başlarına taçlar koyup, haydi gönlünüz çekerse toprağı işleyin diyebilirdik; aynı şekilde çömlekçileri ocak başında minderlere oturtur, şarap içirip eğlendirir, çarklarını yanlarına koyar, içinizden geçiyorsa çömlek yapın diyebilirdik. Ona bakarsan toplumda başka herkese bu tür mutluluklar sağlayarak bütün toplumu mutlu kılmaya çalışabilirdik. Ama siz bizden böyle bir şey isteyemezsiniz. Çünkü öyle bir durumda ne çiftçilerin, çiftçiliği ne de çömlekçilerin çömlekçiliği kalır, toplumu oluşturan bütün sınıflar kendilerine özgü niteliklerini yitirirler. Bazı sınıfların bu duruma düşmesi pek önemli değildir. Eğer ayakkabı tamircileri yozlaşır, ayakkabı tamircisi değilken öyle görünmeye kalkışırsa, bu büyük bir zarar vermez topluma. Ama topluma iyi yönetim ve gönenç getirecek yetenekte tek öğe olan yasaların ve toplumun Koruyucuları bu niteliklerini yitirir, koruyuculukları yalnız gösterişte kalırsa, o zaman devlet yıkıldı demektir. Biz ise Koruyucuların yıkıcı değil gerçek kurtarıcı olmalarını istiyoruz. Bizi eleştiren kişinin düşündüğü ise bir panayırda eğlenmeye bakan insan türüdür. Onun aklında olana ise toplum bile denemez. Onun için Koruyucular sınıfını kurarken onları elimizden geldiğince mutlu kılmaya mı çalışacağız, yoksa mutluluk toplumun bütününde aranacak bir şey midir, buna karar vermeliyiz. Eğer bütün toplumun mutluluğu söz konusu ise, Koruyucular ve Yardımcılar buna göre davranmalı, herkes gibi onlar da kendi işlerinde yetkinliğe ulaşmaya çalışmalıdırlar. O zaman devlet doğru temel üzerine kurulmuş olur, her sınıf da kendi doğasına uygun mutluluk payını almış olur.»

«Bence iyi bir cevap olur bu.»

∴

Glaukon şöyle dedi: «Aklı başında kim olsa bilir ki böyle bir konunun tartışılmasında zaman ancak bir ömürle ölçülebilir. Bizim için üzülme. Sen sorularımıza karşılık ver. Şimdi bize Koruyucular arasında kadın ve çocuk ortaklığının nasıl olacağını, çocuk yaşamının ön önemli evresi olan doğum ile eğitim çağı arasında çocuklara nasıl bakılıp, onların nasıl yetiştirileceklerini anlat.»

«Bu hiç de kolay bir konu değil,» dedim. «Kesin olmayan bazı noktalar da var. Bir kez söyleyeceklerimin uygulanır olup olmadığı, uygulansa bile bunun en iyi çözüm olup olmadığı düşünülebilir. Onun için bu konuyu ele almakda duraksıyorum. Anlatınca, belki de bana hayal dünyasında yaşadığımı söyleyeceksin.»

«Çekinmene gerek yok. Biz fazla kuşkulu değiliz. Söyleyeceklerine karşı çıkmaya da hazırlanmıyoruz. Anlayışla dinliyoruz.»

«Böyle iyi şeyler söyleyerek bana güven vermeye çalışıyorsun her halde.»

«Evet, öyle.»

«Ama istediğinin tam tersi oluyor. Söyleyeceklerimin doğruluğundan emin olsam, beni yüreklendirmen yerinde olurdu. İnsan gerçeği bilse, gönlünde yatanı akıllı dostlarına açmaktan çekinmez. Ama şimdi benim yaptığım gibi kesinlikle emin olmadığı bir konuyu tartışmak insanı çok zor bir duruma sokabilir. Yalnış anlaşılmasın, gülünç duruma düşerim diye korkmuyorum; bu çocukça bir şey olurdu. Beni korkutan, yanlış bir adım atıp düşersem, sizi de peşimden sürüklemek olur. Dilerim ki, söyleyeceklerim için tanrılar beni cezalandırmasın. Çünkü bence bir adamı yanlışlıkla öldürmek, onu iyi, güzel ve doğru olan konusunda yanıltmak kadar büyük bir suç değildir. Böyle bir tehlikeye insan dostlar arasında değil, düşmanlar ara-

sında girmeli. Bu nedenle beni yüreklendirmeye çalışmanın bir yararı yok.»

Glaukon güldü ve şöyle dedi: «Sokrates, eğer bu tartışma bizi yanılgıya düşürürse, sen bizi öldürmüş olmayacaksın. Bizi bilerek yanılttığını da söylemeyeceğiz. Böylece adın lekelenmeyecek. Haydi, korkma, anlat.»

«Yargı önünde aklanmak, insanın adını da temize çıkarır. Aynı şey şimdi bizim için de geçerli demektir.»

«Öyleyse çekinmeden konuşabilirsin.»

«O halde şimdi geriye dönüp konuyu yeniden ele almamız gerekiyor. Belki de bunu daha önce tartışmamız gerekirdi. Ama şimdi erkeklerin rolü belirtildikten sonra kadınları sahneye çıkarmak uygun olabilir. Sen de bunu istiyorsun zaten. Bu ana kadar izlediğimiz yolda gidersek, belirttiğimiz gibi doğmuş ve yetişmiş erkeklerin hangi düzenleme içinde kadınlara ve çocuklara sahip olacakları ve onlara nasıl davranacakları sorununu çözebiliriz. Hatırlıyorsun, amacımız, Koruyucuların sürüyü koruyan bekçi köpekleri gibi olmasını sağlamaktır.»

«Evet.»

«O halde kadınların doğumu ve yetiştirilmesi için erkeklerinkinin aynı ya da benzer bir düzenleme düşünelim. Bunun amaçlarımıza uygun düşüp düşmeyeceğini görürüz.»

«Ne demek istediğini anlamıyorum.»

«Demek istediğim şu: Dişi çoban köpeklerinin de erkekler gibi bekçilik görevleri yapmaları, onlarla gözcülük yapıp, ava çıkmaları gerekli midir? Yoksa, dişilerin yavru doğurup büyütmesi onların her hangi bekçilik görevi yapmalarını önler gerekçesi ile sürülerin korunması görevi yalnız erkeklerin üstünde mi kalmalıdır?»

«Dişilerin biraz zayıf, erkeklerin güçlü olduğunu düşünsek bile, bütün görevleri paylaşmaları gerekir.»

«Peki, aynı şekilde eğitilip yetiştirilmemiş iki hayvan aynı amaçla kullanılabilir mi?»

«Hayır.»

«Bu demektir ki erkekleri ve kadınları aynı amaçla kullanacaksak, her ikisine de aynı şeyleri öğretmeliyiz.»

«Doğru.»

«Erkeklerin hem bedenlerini hem de kafalarını eğittik.»

«Evet.»

«O halde kadınları da bu iki yönde eğitip, iki tür becerileri de vermeliyiz. Onları savaş için de eğitmeli, onlara erkeklere davrandığımız gibi davranmalıyız.»

«Dediğinden bu çıkıyor.»

«Eğer önerilerimiz uygulansa, çoğu alışılmadık olduğu için gülünç görünecektir.»

«Buna şüphe yok.»

«En gülünç gelen de, kadınların erkeklerle birlikte spor salonlarında çıplak olarak eğitim yapmaları olmaz mı? Çünkü yalnız genç kadınlar yapmayacak bunu; nasıl bazı yaşlı erkekler derileri buruşup çirkinleştiği zaman bile spor çalışmalarını sürdürürlerse, bazı kadınlar da aynı şeyi yapacaktır.»

«Evet, şimdiki ölçülerimizle bu çok gülünç bir durum olur.»

«Bir kez konuya girdiğimize göre, kadınların genel ve bedensel eğitimleri, özellikle silah kuşanıp ata binmeleri üzerine uyduracakları şakalardan korkmayalım.»

«Çok haklısın.»

«İşte başladığımıza göre, devam edelim, zor konuları da yasaya bağlayalım. Bizi eleştirenlerden bir kez de ciddi olmalarını isteyelim. Onlara anımsatalım ki, bugün bazı yabancılar gibi çok yakın zamana dek Yunanlılar da erkeklerin çıplak görülmesini uygunsuz ve gülünç sayarlardı. Önce Giritliler, sonra da Spartalılar çıplak olarak spor yapmaya başladıklarında, o zamanın güldürü sanatçılarına konu olmadılar mı?»

«Gerçekten oldular.»

«Ama sporda soyunmanın giyinmekten daha iyi olduğu deneyimle görülünce, akla uygun olan göze gülünç gelmez oldu. Bundan anlaşılıyor ki asıl gülünç olan yanlış olan-

dır. Aptalca ve yanlış olanın dışında bir şeyi gülünç gibi göstermek isteyen kişi ciddileştiği zaman bile iyi olanı anlayamaz, değerlendiremez.»

«Bu çok doğru.»

«O halde, görüş birliğine varmamız gereken ilk nokta bu önerilerin uygulanabilir olup olmadığıdır. Çünkü, ister şaka ister ciddi olarak sorulmuş olsun, insanların şu soruyu sormalarına izin vermek zorundayız: Kadın, erkeğin uğraştığı işlerin hepsine katılabilecek yetenekte midir? Ancak bazılarına mı katılabilir, yoksa hiç birine katılamaz mı? Eğer bazılarına katılabilirse, askerlik bunlardan biri midir? Bu soruna en iyi yaklaşım budur. Ancak bu yolla doğru bir sonuca varabiliriz.»

«Evet, ben de aynı görüşteyim.»

«O halde, düşündüğümüz eleştirici kişi adına soruları biz kendi kendimize soralım mı? Böylece onun konumu da dile getirilmiş olur.»

«Sor öyleyse.»

«Şöyle dediğini düşünelim: 'Başkalarının sizi eleştirmesine gerek yok. Siz kendiniz, devletinizi kurmaya başlarken, her bireyin kendi yeteneğine uygun bir işi olması ilkesinde anlaştınız.'»

«Evet, bu ilkeden yola çıkmıştık.»

«'Peki' diyecek, 'kadınla erkek arasında büyük bir doğal fark yok mu?' Bunu da kabul ettiğimiz zaman, 'erkek ve kadına bu farklara uygun gelen işler vermeniz gerekmez mi?' diyecek. Buna da evet dediğimiz zaman şöyle konuşacak: 'O halde, erkekle kadın arasında böyle bir doğal fark varken, onların aynı işle uğraşmalarını önermekle bir yanlış yapmıyor, kendi kendinizle çelişkiye düşmüyor musunuz?' Peki, buna karşılık verebilir misin?»

«Birden söylemek zor. Benim yapacağım sana dönmek ve durumun gerektirdiği yanıtı vermeni istemek olur.»

«Ben de tam bundan korkuyordum. İşin buraya geleceğini biliyordum. Onun için kadınlara sahip olunması ve çocukların yetiştirilmesi konularında yasalar önermekten çekiniyordum.»

«Evet, kolay bir iş olmadığı belli.»

«Kolay değil. Ama gerçek şu ki, insan havuza da düşse denizin ortasına da, yapacağı şey yüzmektir ancak.»

«Doğru.»

«Biz de bu tartışmada yüzmeye, başımızı suyun üstünde tutmaya çalışmalıyız. Belki bir mucize olur kurtuluruz, güvenliğe ereriz.»

«Evet, bunu denemeliyiz her halde.»

«Bakalım bir çıkış yolu bulabilecek miyiz. Yaradılışları ayrı kişilere ayrı işler verilmesini, kadınlarla erkeklerin yaradılışlarının ayrı olduğunu kabul ediyoruz. Bir yandan da bu ayrı yaradılışların aynı işle uğraşmasını öneriyoruz. Bizi suçladıkları ve savunmamızı istedikleri nokta bu değil mi?»

«Evet, öyle.»

«Tartışma tekniğinin nasıl önemli olduğunu görüyorsun.»

«Nasıl?»

«Çok kişi ister istemez düşüyor bu duruma. Düşünerek tartışmak ile bir çekişmeye girip puan kazanmaya çalışmayı karıştırıyorlar birbirine. Bir konunun tartışılması ile bir ayrıntı üzerine sözsel bir çatışmaya girmek arasındaki farkı algılayamıyorlar. Gerçekten tartışmıyor böyleleri, puan toplamaya çalışıyor.»

«Böyle şeyler çok oluyor. Ama biz de aynı durumda mıyız şimdi?»

«Tabii. Biz de bilincinde olmadan puan toplama kaygısına düşüyoruz.»

«Nasıl?»

«Ayrı yaradılışlara aynı işin verilmemesi konusunda sözsel düzeyde bir tartışma noktasına inatla sarılıyoruz. Ama ne tür bir aynılık ya da ayrılığı kastettiğimizi, ayrı yaradılışların ayrı işlerle, aynı yaradılışların aynı işlerle uğraşması ilkesini koyarken amacımızın ne olduğunu incelemedik.»

«Hayır, bu noktayı düşünmedik.»

«Bu ilkeye göre, dazlaklarla uzun saçlı kişilerin ya-

radılışlarının birbirinin aynı mı tersi mi olduğunu bile sorabilir, bunların yaradılışlarının birbirinin tersi olduğu görüşünde birleştikten sonra da dazlakların ayakkabı tamircisi olmalarına izin verir, aynı işi uzun saçlılara yasaklayabilir, ya da tam tersini yapabiliriz.»

«Bu saçma olurdu.»

«Saçma olurdu, çünkü biz yaradılışların salt anlamda aynı ya da ayrı olduklarını hiç bir zaman söylemedik. Bizim dediğimiz aynılık ya da ayrılık yalnızca söz konusu uğraşlar açısındandır. Örneğin, tıbba karşı yeteneği olan bir kadını da erkeği de aynı yaradılışda saymamız gerekir. Öyle değil mi?»

«Evet.»

«Ama bir doktorla marangozun yaradılışlarının ayrı olduğunu kabul edebiliriz.»

«Evet, tümüyle ayrıdır.»

«O halde, cins olarak erkekler ve kadınlar aynı iş ve uğraşa uygun yaradılışda iseler, onları buna göre görevlendireceğiz. Fakat aralarındaki fark yalnız birinin döllenmesi öbürünün doğurması ise, bu farkı bizim güttüğümüz amaç açısından önemli saymayacağız, erkek ve kadın Koruyucularımızın aynı görevleri sürdürmelerini savunacağız.»

«Bunu savunmakta da haklı oluruz.»

«O zaman karşımızdaki kişiye şunu soralım : Toplumdaki hangi uğraş açısından kadınla erkek birbirinden ayrılırlar?»

«Haklı bir soru.»

«Biraz önce senin yaptığın gibi o da bu sorunun birden yanıtlanamayacağını söyleyebilir. Ama düşünecek zamanı olsa, hiç de zor bir soru değildir.»

«Evet, öyle diyebilir.»

«Böyle birisine biz de deriz ki, bizi izle ve gör bakalım, toplum içinde yalnız kadına özgü bir uğraş olmadığını kanıtlayabilecek miyiz.»

«Kanıtla bakalım.»

«Sonra ona şu soruyu soralım: Bir insanın bir konuda

yetenekli ya da yeteneksiz olduğu söylendiği zaman, denmek istenen o kişinin o konuyu kolay ya da zor öğrenmesi değil midir? Kişinin yeteneği varsa biraz ders almakla tüm konuyu kavrar, eğer yeteneği yoksa uzun bir öğretim sürecinde öğrendiklerini bile hemen unutur. Eğer kişi yetenekli ise kafası ile bedeni uyum içinde işler, yoksa işleyemez, değil mi? Yetenek ile yeteneksizliği bu ölçütlere göre ayırmaz mıyız?»

«Evet, kimse bunun tersini söyleyemez.»

«Şimdi, bir uğraş söyleyebilir misin ki, bütün bu açılardan erkek kadından üstün olmasın? Dikiş dikmek, çörek ve salça yapmak gibi kadınların becerikli olduğu, erkekler yapmağa kalktığında gülünç duruma düştükleri istisnaları sayarak boşa zaman harcamayalım.»

«Genellikle bir cinsin her şeyde öbüründen daha üstün olduğu doğrudur. Bazı kadınlar bazı konularda bazı erkeklerden üstün olabilir. Fakat senin söylediğin genel bir doğru.»

«Bu nedenle, kadın ya da erkeğe özgü bir yönetim görevi yoktur. Doğal yetenekler iki cins arasında benzer biçimde dağılmıştır. Kadının da bütün erkek uğraşlarına katılması doğaldır. Ancak kadın bu işlerde erkeğe göre biraz zayıf kalır.»

«Doğru.»

«Öyle diye kadınlar bütün uğraşların dışında mı kalacak?»

«Olmaz tabii.»

«Bir kadının tıp ve müziğe karşı yeteneği olabileceği, başka bir kadının aynı konuda yeteneksiz olabileceği görüşünde birleşmiştik.»

«Evet.»

«Aynı şekilde bir kadın sporda başarılı olabilir, başka bir kadın sporu sevmeyebilir. Askerlik konusunda da aynı.»

«Sanırım öyledir.»

«O halde bir kadın felsefeye yatkın ve yürekli, ya da bunların tersi olamaz mı?»

«Olabilir.»

«Öyleyse Koruyucu olmaya uygun bazı kadınlar da bulunacak demektir. Çünkü anımsıyorsun erkek Koruyucuları da bu niteliklere göre seçmiştik.»

«Evet, böyle seçmiştik.»

«Bu demektir ki Koruyuculuk için erkekte de kadında da aynı yetenek vardır. Ancak kadın erkeğe göre zayıftır.»

«Burası belli.»

«Erkeklerle kadınların yaradılışları benzer olduğuna, Koruyuculuk görevi yapabilecek yetenekte kadınlar bulunduğuna göre, Koruyuculuk görevini erkeklerle paylaşacak uygun kadınları seçeceğiz.»

«Evet.»

«Böylece aynı yaradılışda olanlar aynı işi yapıyor olacaklar, öyle değil mi.»

«Evet.»

«Bu demektir ki çıkış noktamıza geldik. Koruyucularımızın karılarının da aynı kafa ve beden eğitiminden geçmeleri görüşünde anlaşıyoruz.»

«Bu kesin.»

«Bu da gösteriyor ki önerdiğimiz yasalar hiç de hayal ürünü değildi. Doğaya uygun yasalar koyuyorduk. Asıl doğaya ters olan bugünkü uygulamalardır.»

«Evet, öyle görünüyor.»

«Önerilerimiz en iyi öneriler mi ve uygulanabilir mi, bunu anlamak için çıkmıştık yola, değil mi?»

«Evet, amacımız buydu.»

«Şimdi önerdiğimiz yasaların uygulanabilir olduğunda birleştik.»

«Evet.»

«Şimdi de bu önerilen yasaların düşünülebilecek en iyi yasa olup olmadığını saptamalıyız.»

«Çok doğru.»

«Bir kadının Koruyucu olması için gerekli eğitim, erkeğin Koruyucu olası için gerekli eğitimle aynıdır. Çünkü eğitim aynı yaradılışlara aynı etkiyi yapacaktır.»

«Doğru.»

«Bir noktada daha görüşünü alacağım.»

«Hangi noktada?»

«Sence bazı erkekler öbürlerinden daha iyi midirler, yoksa hepsi aynı mıdır?

«Hepsinin aynı olmadığı belli.»

«O halde düşündüğümüz devlette hangi eğitim daha iyi insan yetiştirecektir; Koruyuculara verilen eğitim mi, yoksa ayakkabıcılarınki mi?»

«Sormak bile saçma.»

«Peki, buna göre Koruyucular en iyi yurttaşlar olmayacak mı?»

«En iyileri olacak.»

«Kadın Koruyucular da en iyi kadınlar olacak?»

«Evet.»

«Bir devlet için en iyi erkekleri ve kadınları yetiştirmekten daha iyi bir şey olabilir mi?»

«Hayır.»

«Verdiğimiz beden ve kafa eğitiminin sonucu en iyi yurttaşların yetişmesidir.»

«Öyle.»

«Bu demektir ki önerdiğimiz düzenleme yalnız uygulanabilir değil, aynı zamanda bir devlet için getirilebilecek en iyi düzenlemedir.»

«Evet.»

«O halde kadın Koruyucuların spor çalışmaları için soyunmaları gerekecek. Erdemleri kendilerine giysi görevi görecektir. Savaşta ve Koruyucuların tüm öteki işlerinde yerlerini alacaklar. Bütün uğraşları bu olacak. Ancak erkeklere göre zayıf oldukları için bütün bu işlerde onlara daha hafif bir pay verilecek. Böyle sağlam nedenlerle çıplak spor yapan kadınlara gülen kişi ise kendi bilgisizliğinden gülüyor demektir. Yararlı bir şeyin güzel, zararlı olanın ise utanç verici olduğunu belirten söz, tartıştığımız bu konu için de çok geçerlidir.»

«Tümüyle katılıyorum.»

«Böylece dalgalardan birini boğulmadan aştık. kadınlar konusunda bir düzenleme getirdik. Kadın ve erkek Ko-

ruyucuların aynı işleri yapmalarını karara bağladık. Önerilerimizin hem uygulanabilir hem de yararlı olduğunu bir tutarsızlığa düşmeden ortaya koyduk.»

«Evet, büyük de bir dalgaydı bu.»

«Bir de bundan sonraki dalgayı görsen, öyle demezdin.»

«Anlat bakalım, göreyim.»

«Söylediklerimizden ve bütün önceki tartışmamızdan çıkar bu.»

«Ne çıkar?»

«Erkek ve kadın Koruyucularımızın ayrı evlerde oturmamaları, bütün kadınların erkekler arasında ortak olmaları. Aynı şekilde çocukların da ortak olmaları, hiç bir ana-babanın çocuğu, çocuğun da ana-babayı bilmemesi gerekir.»

«Evet, bu daha büyük bir dalga. Böyle bir düzenlemenin olabilirliği ve yararı konusunda daha büyük kuşkular olacak.»

«Kadın ve çocuk ortaklığının yararları, ya da uygulanabilse bunun en iyi düzenleme olacağı konusunda pek kuşku olacağını sanmam. Ama uygulanabilirliği büyük şüphe ile karşılanabilir.»

«Her iki noktada da karşı görüşler çıkacak.»

«Demek istiyorsun ki iki noktadan da saldırıya uğrayacağım. Ummuştum ki önerinin yararlı olduğunu kabul edersin, bana da yalnız uygulanabilirliğini tartışmak kalır.»

«Anladım böyle düşündüğünü. Ama kaçamadın, iki yanı da savun bakalım.»

«Cezamı çekeceğim o halde. Ama bir dileğimi kabul et. Yalnız başına yürüyüşe çıkıp hayaller kuran biri gibi ben de bir düşe kaptırayım kendimi. Böyle bir kişi hayallerinin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini, gerçekleşirse hangi yolla gerçekleşebileceğini düşünmez hiç. İsteklerini olmuş gibi sayar, yapacaklarını ayrıntısıyla düşünerek eğlendirir kendini. Bu, insanı düşünme tembelliğine iter. Ben de kendimi pek güçlü hissetmiyorum, önerilerimin uy-

gulanabilirliğini sonra tartışmak isterim. Şimdilik bu düzenlemenin mümkün olduğunu varsayacağım, Koruyucuların bu önerileri nasıl uygulayacaklarını, uygulandığı zaman bu ilkelerin devlete ve Koruyuculara ne yararlar getireceğini ele alacağım. İzin verirsen önce bu soruları yanıtlayalım, uygulanabilirlik sorununu sonraya bırakalım.»

«Peki, kabul ediyorum.»

«Eğer Yöneticiler ve Yardımcılar adlarına lâyık olacaklarsa. Yöneticiler kurallar koyacaklar, Yardımcılar da bu kurallara istekle uyacaklar. Yöneticiler bu kuralları ya doğrudan yasalara dayanarak çıkarırlar, ya da kendi yöneticilik anlayışlarından.»

«Haklı bir varsayım.»

«Bir yasa koyucu olarak sen erkek Koruyucuları seçtin. Şimdi de onlara uygun kadınları seçmen gerekiyor. Hepsi birlikte yaşayıp birlikte yemek yiyecekler, özel evleri ve malları olmayacak. Spor çalışmaları ve eğitimlerinin öbür bölümlerinde hep bir arada olacaklar. İçgüdüleri de onları cinsel ilişkide bulunmaya zorlayacak. Yoksa sence 'zorlama' sözü biraz aşırı mı oluyor?»

«Bu matematiksel yönden değil ama sevişenlerin iyi bildiği başka tür bir zorunluluk ve çoğu insan için matematiksel bir ispattan daha etkin ve inandırıcı.»

«Evet, çok daha etkili. Ama böyle düzenli ve mutlu bir toplumda cinsel birleşmelerin rastgele olmasına ne kutsallık anlayışı ne de yöneticiler izin vermez.»

«Öylesi doğru olmaz zaten.»

«Bu nedenle cinsel birleşmeleri bir düzene koymalı, elden geldiğince kutsal kılmalıyız. Kutsal bir birleşme ise en iyi sonucu verendir.»

«Evet, tabii.»

«O halde en iyi sonuçları nasıl alırız? Senin evinde çok iyi av köpekleri ve kuşlar gördüm. Bunları çiftleştirip üretirken dikkat ettiğin bazı hususlar vardır, değil mi?»

«Nasıl?»

«Bir kez, hepsi de iyi soydan geldikleri halde, bazıları ötekilerden daha üstün değil mi?»

«Evet.»

«O halde, üretirken hepsinden rastgele mi üretirsin, yoksa en iyilerinden mi üretmeye çalışırsın?»

«En iyilerinden.»

«Bu en gençlerden mi, en yaşlılardan mı, yoksa en verimli çağında olanlardan mı demektir?»

«En verimli çağında olanlardan.»

«Öyle yapmazsan kuşlarının ve köpeklerinin soyunun yozlaşacağını düşünüyor musun?»

«Düşünüyorum.»

«Ya atlar ve öbür hayvanlar? Aynı şey onlar için de geçerli mi?»

«Değil demek saçma olur.»

«Aman, aynı şey insanlar için de geçerli ise, ne kadar üstün Yöneticiler gerekli demektir!»

«Doğru, ama tam anlayamadım.»

«Çünkü Yöneticiler epey ilaç kullanacaklar demektir. Sıradan bir doktor bile ilaç kullanması zorunlu olmayan, perhize uymakla iyileşebilecek olan hastaları iyi edebilir. Fakat ilaç gerektiği yerde yetenekli bir doktora da gerek vardır.»

«Doğru. Ama bunun bizim konumuzla ilgisi ne.»

«Şu: Yöneticilerimiz, yönetilenlerin iyilikleri için epey yalan ve düzen kulanmak durumunda kalacaklar. Anımsarsın, yalan ve düzenin bir tür ilaç olarak kulanılabileceği konusunda anlaşmıştık.»

«Burada kullanılması doğrudur.»

«Çiftleşmelerin ve çocuk doğumunun düzenlenmesinde bu doğru kullanım için epey yer olacak.»

«Nasıl?»

«Söylediklerimizde tutarlı olmak ve üstün yetenekli bir damızlığı sürdürmek istiyorsak, elimizdeki en iyi erkekleri en iyi kadınlarla en fazla, en kötü erkekleri en kötü kadınlarla en seyrek olarak çiftleştirmeliyiz. Böylece en iyilerinden döl elde edeceğiz. Koruyucular arasında

hoşnutsuzluklar çıkmasını istemiyorsak, bu işlerin nasıl ayarlandığını da yalnız Yöneticiler bilecek.»

«Burası doğru.»

«Bu amaçla, törensel birleşmeler düzenleyeceğiz. Bu törenlerde kurbanlar kesilecek, ozanlar duruma uygun şiirler ve şarkılar okuyacaklar. Birleşme törenlerinin ne kadar sık olacağını Yöneticilere bırakacağız. Onlar da Yönetici sayısını sabit tutmaya çalışacaklar, bu sayının fazla artmasını ya da azalmasını önleyecekler. Bunun için savaş ve hastalık gibi nedenlerle meydana gelecek kayıpları hesaba katacaklar.»

«Çok doğru.»

«Bunun için, kurnazca düşünülmüş bir kura çekme sistemi düzenlemeli, Böylece her birleşme töreninde birleşme olanağı bulamayan düşük nitelikteki Koruyucu, Yöneticileri değil kendi şansını suçlamalı.»

«Böyle bir yöntem gerekir tabii.»

«Bir de, savaşta ve öbür alanlarda başarılı hizmet vetmiş gençlere verilen nişanlar ve ödüller yanında, bu gençlerin kadınlarla daha çok yatmaları sağlanmalı. Böylece çocukların çoğunun bu tür ana-babadan doğmaları için bir yol daha bulunmuş olur.»

«Doğru.»

«Doğan çocuklar, özel olarak atanmış görevlilere verilecek. Bu görevliler arasında erkek de bulunacak kadın da, çünkü bu görevler ikisine de açık olacak. Bu görevler ikisine de açık olacak. Bu görevliler üstün nitelikli Koruyucuların çocuklarını çocuk yuvasına götürecekler, kentin ayrı bir bölümünde yaşayan bakıcılara teslim edecekler. Düşük nitelikteki Koruyucuların çocuklarını ve üstün Koruyucularınkinden sakat olabilecekleri gizlice kimsenin bilmediği bir yere bırakacaklar.»

«Koruyucuların soylarının bozulmamasını istiyorsak böyle yapmalıyız.»

«Aynı görevliler bebeklerin emzirilmesini de düzenleyecek. Anaların göğüsleri dolduğunda yuvaya getirecekler. Hiç bir ananın bebeğini tanımaması için gerekli ön-

lemi alacaklar. Anaların sütü yetmezse, sütanalar bulunacak. Anaların bebekleri gereğinden fazla emzirmesine izin verilmeyecek. Bebek bakımı ile ilgili öbür işleri de bakıcılar yürütecek.»

«Bu demektir ki Koruyucuların karıları için çocuk yetiştirmek zor bir iş olmayacak.»

«Doğrusu da bu. Ama biz yine önerilerimize dönelim. Canlıların üretiminde, en verimli çağında olanlar kullanılmalı demiştik.»

«Evet.»

«Kadının en verimli çağının yirmi yıl kadar, erkeğinkinin otuz yıl kadar olduğunu kabul eder misin?»

«Hangi yirmi ve otuz yıl?»

«Bir kadın, toplum için, yirmi ile kırk yaşları arasında bebek doğurmalı, erkek ise yarışma yeteneğinin zirvesini aştıktan elli beş yaşına kadar.»

«Gerçekten her iki cins için de beden ve kafa açısından en verimli yılar bunlar.»

«Bu yaşların dışında olan bir erkek ya da kadın toplum için bebek yapmaya kalkışırsa, bunu kurallara ve kutsallık anlayışına aykırı sayacağız. Böyle doğan bir çocuk, birleşme törenlerindeki kurban adaklarından ve rahiplerin etiği dualardan yoksun olarak, korku ve gizlilik içinde doğmuş demektir. Oysa bu kurbanların ve duaların amacı daha iyi çocukların doğması ve daha yararlı yurttaşlar olmalarıdır.»

«Doğru.»

«Eğer belirlenen çocuk yapma yıları içinde bir erkekle bir kadın, Yöneticilerin onayı olmadan birleşirlerse, yine aynı kural uygulanır. Böyle onaysız ve törensiz meydana gelen bir çocuk piç sayılır.»

«Öyle sayılmalı.»

«Fakat belirlenen çocuk yapma yaşını geçen erkeklere ve kadınlara istedikleri gibi birleşme izni verilebilir. Ancak o zaman da hiç bir erkek kızıyla ya da kız torunuyla, anasıyla ya da anasının anasıyla; hiç bir kadın oğulları, babası, erkek torunları ya da büyükbabası ile cin-

sel ilişki kurmaması gerekir. Bu izni verirken kesinlikle belirleteceğiz ki, bu birleşmeler önlenememiş bir gebeliğe, sonra da önlenememiş bir doğuma yol açarsa, devlet bu bebeğe bakamaz. Böyle bir bebekten kurtulmak için gereken yapılmalıdır.»

«Bunlar da doğru. Ama babalarını, kızlarını ve söylediğin öteki yakınlarını nasıl bilecekler?»

«Bilemezler. Ancak bir erkek birleşmeye katıldığı bir törenden yedi ve on ay sonra doğan bütün kız çocuklarını kendi kızı, erkek çocuklarını da kendi oğlu sayacak. Bunların çocukları da torunları sayılacak. Bu torunlar da o erkekle aynı törende cinsel birleşmeye katılanlara büyükbaba ve büyükana diyecek. Ana babaları üretme çağında iken doğan bütün çocuklar birbirlerinin kardeşi sayılacak. Bunlar kendi aralarında cinsel birleşmeden kaçınacaklar. Ancak kura öyle çıkar, tanrılar da onaylarsa, kız ve erkek kardeşler birleşebilecek.»

«Çok doğru.»

«İşte devletimizde Koruyucular arasında kadın ve çocukların ortaklığı böyle düzenlenecek.»

∴

«Peki, böyle bir devlet gerçekleşebilir mi? Gerçekleşirse, nasıl gerçekleşir? Eğer gerçekten kurulabilse, bu devlet en iyi devlet olurdu. Bunu kabul ediyorum. Üstelik senin atladığın bazı noktaları ben ekleyebilirim. Yurttaşlar birbirlerini kardeş, baba, oğul saydıkları için aralarında güçlü ve karşılıklı bir bağlılık olacak. Bu nedenle düşman karşısına çetin savaşçılar olarak çıkacaklar. İster yedek olarak isterse erkeklerin yanında savaşmak üzere, kadınların da savaşa katılması düşmanı korkutacak, savaşçılarımızı ise büsbütün yenilmez kılacaktır. Yurt içi işler açısından da sayılacak çok yararlar var. Ayrıntılara artık gerek yok. Eğer böyle bir devlet gerçekleşebilirse, bütün bunların ve bunun gibi birçok iyi şeylerin de olacağını kabul ediyorum. Şimdi bu yararları ve

ayrıntıları bir yana bırakalım, bu devlet gerçekleşir mi, gerçekleşirse nasıl gerçekleşir, bunu kanıtlamaya çalışalım.»

«Bu çok ani bir saldırı oldu; hiç bir gecikmeyi de hoş görmüyorsun,» dedim. «İki dalgayı atlattım, ama üstüme saldığın bu üçüncüsü en zoru. Söylediklerimi dinleyince beni hoş görecek, böyle çetin bir sorunu ele almakta niçin duraksadığımı anlayacaksın.»

«Sen böyle mazeretler gösterdikçe, biz de bu düzenin nasıl gerçekleşeceğini anlatmanda ısrar edeceğiz. Boşa zaman harcama, söyle söyleyeceğini.»

«Peki. Belki de yapılacak en iyi şey bu tartışmanın nasıl başladığını anımsatmak olur. Bir toplumda doğruluk nedir, bunu anlamak için başlamıştık tartışmaya.»

«Evet, ama bunun ilgisi ne?»

«Buradan çıkarak şunu soracaktım: Doğruluğun ne olduğunu saptadığımız zaman, doğru adamın doğruluk tanımına yüzde yüz uymasını mı isteyeceğiz? Yoksa doğru adamın bu tanıma herkesten daha çok yaklaşmış olmasıyla yetinecek miyiz?»

«Bununla yetinebiliriz.»

«Bu demektir ki, doğruluğun ne olduğunu, yüzde yüz doğru ve yüzde yüz kötü insanın nasıl olacağını anlatmaya çalışırken yaptığımız bir örnek aramaktı. Bu iki tür insana bakmakla, her birinin nasıl mutlu ya da mutsuz olduğunu görmekle, bu örneklere ne kadar yaklaşırsak onların özelliklerinden o ölçüde pay alacağımızı anlayacaktık. Amacımız buydu, en iyi örneğin gerçekleşebileceği değil. Öyle değil mi?»

«Evet, amaç buydu.»

«Bir ressam ideal güzellikte bir insanın resmini kusursuz olarak yapsa, ama resimdeki gibi bir insanın gerçekte var olabileceğini kanıtlayamasa, bundan dolayı ressamın değeri azalır mı?»

«Azalmaz tabii.»

«Biz de ideal bir devletin resmini sözlerle çizmiş olmadık mı?»

«Evet, öyle.»

«Böyle bir devletin gerçekleşebileceğini kanıtlayamazsak, bu konudaki görüşlerimizin değeri azalır mı?»

«Hayır.»

«Işin doğrusu bu. Ama yine de bu iyi devlet örneğine hangi koşullarda ve nasıl yaklaşabileceğimizi göstermem gerekiyorsa, o zaman sen de önce benimsediğimiz ilkelerin bu durum için de geçerli olduğunu kabul etmelisin.»

«Hangi ilkeler?»

«Bir örnek anlatıldığı gibi eksiksiz olarak uygulanabilir mi? Gerçeğe varmada uygulama düşünceden daha geride kalmaz mı?»

«Doğru, geride kalır.»

«O halde, anlattıklarımızın bütün ayrıntılarının gerçekte uygulanabileceğini göstermemi isteme benden. Önerdiğimiz düzene yaklaşan bir devletin nasıl kurulabileceğini gösterebilirsek, isteğini yerine gelmiş say. Bence bu kadarı yeter. Sence de yeter mi?»

«Yeter.»

«Şimdi de bugünkü devletlerin bizim önerdiğimiz devlet gibi yönetilmesini engelleyen kusur nedir, onu göstermeye çalışalım. Yapılacak bir ya da iki küçük değişiklikle bu devletler bizim önerdiğimiz örneğe uydurulabilir mi, bunu düşünelim.»

«Peki.»

«Bence küçük bir değişiklikle bu dönüşüm sağlanabilir. Gerçi bu olabilecek bir değişiklik, amaç hiç de küçük ya da kolay değil.»

«Söyle ne olduğunu.»

«Şu anda, en büyük dalga dediğim şeyle karşı karşıyayım. Bu dalga kahkahalarla tepemde kırılıp beni gülünçlük ve utanç içinde boğabilir. Ama yine de söyleyeceğim. Dinle.»

«Söyle.»

«Bu devletlerde filozoflar yönetime gelmedikçe, ya da bugün kıral ve yönetici dediklerimiz gerçek anlamda filozof olmadıkça, böylece devlet gücü ve akıl gücü aynı

insanda toplanmadıkça, bugün yalnız felsefe ile ya da yalnız yönetim ile uğraşanlara engel olunmadıkça, önerdiğimiz devlet gerçekleşemez, toplumların ve insanlığın dertlerinin de sonu gelmez. Bunca zaman söylemeye çekindiğim buydu işte. Bunun nasıl çelişkili görüneceğini biliyorum, çünkü toplum ve bireyin mutluluğu için başka çıkar yol olmadığını görmek kolay değil.»

THOMAS MORE

Thomas More, 1478-1535, çok yanlı kişiliği ve olaylarla dolu yaşamı ile hem kendi çağında hem yirminci yüzyılda tiyatro oyunlarına, ayrıca yirminci yüzyılda beyaz perdeye konu olmuştur. Bu çok yanlılığı en iyi simgeleyen durum belki de onun yaşamında ülkesine hizmetlerinden dolayı şövalye unvanını alması, ölümünden sonra ise Katolik kilisesinin onu ermişler arasına kabul etmesisidir. Böylece o hem «Sir Thomas More,» hem de «Aziz Thomas More» dur. Bu onun dünyevi ve ruhani alanlarda seçkin yerinin tanınmış olması anlamını taşır.

Thomas More'un yaşamına *Ütopya*'nın içeriği bağlamında bakılabilir. Bu bağlamda, *Ütopya*'nın birinci kitabında değinilen önemli iki konudan biri tarım alanlarının koyun yetiştiriciliği için kapatılması, ikincisi, bilgin ve bilge kişilerin kralların hizmetine girmesindeki sorun ve sakıncalardır.

Ütopya ilk kez 1516 yılında yayınlanmıştır. O yıllarda gerçekleştirilen, tarım alanlarının koyunculuk için kapatılmasının sonuçları geniş çapta işsizlik, açlık, ve hırsızlık, hırsızlığın cezası olarak da çok sayıda insanın asılması olmuştur. *Ütopya*'nın birinci kitabında More, hayali kişi Raphael Hythloday'e «Başka yerlerde o kadar tatlı, o kadar tok gözlü olan bu hayvanlar, sizin memleketinizde öyle aç gözlü, öyle doymak bilmez olmuşlar ki insanları bile yiyorlar, kırları, köyleri, evleri silip süpürüyorlar,» dedirtir. Söz konusu yılları içine alan, Sekizinci Henry'nin krallığı süresinde ise hırsızlık ve serserilik suçlarından 72.000 kişinin asıldığını öğreniyoruz. Önce

zenginlerle iş yapan bir avukat, sonra yoksullarla ilgili davalara da bakan bir yargıç olarak Thomas More bu ekonomik, toplumsal ve insancıl sorun üzerine doğrudan bilgi sahibiydi. *Ütopya*'da çözüme kavuşturulan temel sorunun da bu olduğu söylenebilir.

Ütopya'nın yayın yılı olan 1516 da Kral Sekizinci Henry, More'u kendi hizmetine almak ister. More bunu kabul etmez. More'un kralın hizmetine girmek istemeyişi yine *Ütopya*'nın birinci kitabında Raphael Hythloday ağzıyla ortaya konan görüşe uygundur. Bu bölümde bir konuşmacı Raphael Hythloday'e bunca bilgi ve tecrübe sahibi olduğuna göre, bir kralın hizmetine girmesinin çok yararlı olacağını söyler. More da, kendi adıyla konuşarak, aynı görüşü destekler görünür. Raphael Hythloday kendi görüşünü şöyle savunur: Kralın çevresindekiler ve danışmanları çıkarcı, bağnaz ve dalkavukturlar. Krallar da yanlış görüşlerle yetişmişlerdir, olumsuz etkiler altındadırlar. Olumsuz tutum ve kararlarının da açıkça desteklenmesini isterler. Bu desteği sağlamayanlara hain gözüyle bakarlar.

Thomas More'un 1516'da *Ütopya*'da böylece dile getirdiği görüşler bir bakıma onun kendi yazgısının önceden kestirilmesi olmuştur. Çünkü More, Sekizinci Henry'nin ısrarlı tutumu üzerine onun hizmetine girer, şövalye unvanını alır, başbakanlığa denk olan «Lord Chancellor» görevine yükselir. Bu yıllarda Sekizinci Henry kendisine bir oğul vermeyen İspanyol asıllı karısını boşayıp yeniden evlenmek ister. Bu konuda Roma'dan olur çıkmayınca, Katolik kilisesinden bağımsız ve krala bağlı İngiltere kilisesini kurar. Yeni evliliğinden doğacak çocukların tahtın varisi sayılması yönünde yurttaşların da imzalı onayını ister. Thomas More, Katolik birliğini bozacağına inandığı bu kararlara açıkça karşı koymaz, ancak istenilen yönde imza da atmaz. Bu nedenle önce zindana girer. Tutumunda direnmesi sonucu ihanetle suçlanır, 1535'de başı kesilir. Katolik kilisesinin Thomas More'un ermişliğini tanıması bundan dört yüz yıl sonra, 1935'de olur.

Ütopya'da bir yandan Yunan, Roma ve orta çağ yazın ve düşüncelerinin, More'un kendi çağının hümanizma anlayışının, öbür yandan Amerika'nın keşfi ve bu yeni dünyada gözlemlenen ilkel ve mutlu toplumların etkileri görülür. Bu nedenle birinci kitapta gerçek kişiler, koşullar ve olaylar arasında tanıtılan hayali kişi Raphael Hythloday' Yunanca ve Latince bilir, Amerigo Vespucci'nin yolculuklarına katılmış, bu arada Utopya adasında yıllarca kalmıştır; Platon'un iyi toplum üzerine görüşlerini sık sık dile getirir. Özellikle Platon ve Amerigo Vespucci'nin More'un hayal gücünün özgürce işlemesinde etkin olduğu söylenebilir.

Ütoya'nın birinci kitabında More, Raphael Hythloday ile tanışmasını, onun toplumlar, özellikle Ingiltere'deki koşullar, üzerine görüşlerini anlatır. Ornek ütopya toplumu ikinci kitapta sunulur. Burada More, Raphael Hythoday'-in Ütopya adasında görüp kendisine tanıttığı örnek toplum düzenini okura anlatır.

İnsan olarak More'un yaşamı çok ilgi çekici olabilir. Onun yaşamında yerilecek çok az, övgüye değer çok şey bulunabilir. Ancak böyle bir kişiliğin bile düşlediği toplum incelendiğinde, insan toplumuna yalnız bir bakış açısından bir kez ve değişmez bir son biçim verme düşüncesinin kaçınılmaz sorunları gözlemlenir.

Ütopya adasında çağın İngiltere'sinin karşı karşıya bulunduğu işsizlik, açlık ve hırsızlık gibi ekonomik kaynaklı sorunlara yeterli çözümler bulunmuştur. Seçimle gelen yöneticiler ve rahipler gibi çok küçük bir azınlık dışında herkes tarım ve el sanatlarına dayalı üretici çalışmaya katılır. Böylece besin sorunu kesinlikle çözümlenmiştir. Giyecek ve konut alanlarında savurganlık ve lüks önlenmiş, tüketim en aza indirilmiştir. Para ve özel mülkiyet kaldırılmıştır. Altın gibi madenler ancak tuvalet oturağı ve esir zinciri gibi aşağılayıcı işlerde kullanılır. Yaşam için gerekli temel maddeler ortak üretimden yeterli olarak ve karşılıksız sağlanır.

Bunun dışında birey ve toplum yaşamının öbür bo-

yutlarına getirilen çözümler kesinlikle tartışmalı görülebilir. Örneğin, suçlular için bir ceza olarak öngörülmüş de olsa, kölelik düzenin yapısal bir öğesidir. Yaşamın her boyutunda katı bir tekdüzelik egemendir. Ütopya adasının elli dört kenti, bu kentlerdeki tüm caddeler, bu caddeler üzerindeki tüm evler tıpa tıp birbirinin aynıdır. Tüm insanlar aynı tür elbiseyi giyer, hepsi aynı saatte yatar kalkar, aynı saatte çalışırlar. Kişisel eğilimler ve özgürlükler için yer yoktur. Ütopya'nın çıkarları için Ütopya dışındaki insanlara her türlü davranış haklı görülür. Hem paralı asker kullanılır, hem de onların savaşta yok olması insanlık için bir kazanç sayılır.

Thomas More'un kendi yaşamını yönlendirmiş olan düşünce ve inançlarla Ütopya'daki düzene temel olan ilkeler arasında ilginç çelişkiler var. Kralın boşanma isteği ile başlayan kararlarını onaylamadığı için More'un başı kesilmiştir, Ütopya'da ise uyuşmayan eşlerin ayrılabilmesi ilkesi getirilir. More yaşamında hazlardan kaçınmış, derisini kanatacak ölçüde sert kıldan gömlek giymiş, uyurken yastık yerine bir kütük parçası kullanmıştır; Ütopya'da ise hazlara dayalı bir yaşam felsefesi vardır. More kendi yaşamında Protestanları ve Katolik dinine aykırı düşünen ve davrananları kovuşturmuş, eziyet etmiştir; Ütopya'da ise göreli bir dinsel hoşgörü ve özgürlük getirilir.

Ütopya'yı değerlendirenler More'un savaşa karşı olduğunu dile getirirler. *Ütopya*'da da Ütopyalıların savaşa karşı oldukları belirtilir. Ancak bu savlar yarı doğrular olmaktan ileri gitmez. Ütopya'da düzen bir işgalci kral tarafından kurulmuştur. Bu kral önce yerli halkla kendi askerlerinin ortak gücünü bir yarım adayı karadan ayırıp adaya dönüştürmekte kullanmış, sonra düzeni gerçekleştirmiştir. Anlatılan evrede ise, nüfus değişiklikleri bir veri olarak kabul edildiği için, nüfus artışına önlem olarak toprakta yayılmacılık benimsenmiştir. Nüfus arttıkça yeni kentler kurulacak, bu kentler ve artan nüfus için gerekli toprağa ne yolla olursa olsun el konacaktır.

Yayılmacılık Ütopya devletinin temelinde olduğuna göre, Ütopyalılar ancak isteklerini başka yollarla gerçekleştirebildikleri sürece savaşı gereksiz bulurlar. Yayılmacılığı haklı kılmak için, bir toprak üstünde yaşayanlar kaynakları değerlendiremiyorsa, toprağı bu kaynakları değerlendirebilenlere bırakmaları görüşünü öne sürerler. El konan yeni topraklarda yerli halk baş eğip Ütopya yönetimini kabul etmezse öldürülür ya da topraklarından sürülür.

Thomas More'un *Ütopya*'sı mutlu adalar edebiyatı geleneği içinde düşünülür, değerlendirilir. Ancak *Ütopya*'nın anlamı bu gelenekle sınırlanamaz. Ütopyalıların öbür uluslarla ilişkilerinde ve savaşta etkin ve başarılı yöntemleri düşünülürse, yayılmacılığın mantıksal sonucu zaman içinde tüm dünyanın Ütopyalaşması ya da Ütopyalıların egemenliğine girmesi olur. Ütopya'nın çeşitli anlamları yanında İngiliz Emperyalizmi için bir ön model olarak görülebilmesinin nedeni bu olmalı.

Ütopya'da düşlenen düzeni More'un ne ölçüde ciddiye aldığı sorusuna kesin ve yalın bir yanıt bulmak kolay değil. Bir kez More'un cellat önünde bile şakacılıktan vazgeçmediğini unutmamak gerek. «Ütopya» sözcüğü «olmayan yer» anlamını da içermektedir. Ayrıca, başkent Amaurote, «hayal kent;» başkentten geçen ırmak Anydra, «susuz;» kent başkanı da Ademus, yani «halksız» dır. More bu konuda yazdığı bir mektupta, bunların bilgili kişilere kitabın amacını belirtmek için verilmiş ipuçları olduğunu ima eder. Paradoks içeren bu sözcükler Ütopya adasının gerçek dışı özelliğini vurgular. Yine de *Ütopya* bir özde dünyasının, genelde acıları ve haksızlıkları giderecek bir toplumsal seçeneğin dile getirilmesi olarak görülebilir.

Ütopya adasındaki mutlu toplum *Ütopya*'nın ikinci kitabında anlatılır. Asağıya alınan bölüm ikinci kitabın baş kısımlarındandır. Burada Ütopya adası, tarım üretimi, başkent, yönetim, eğitim ve uğraşlar ve nüfus düzenlemesi konuları anlatılmaktadır.

Ütopya adasının ortalarına düşen en geniş yeri iki yüz mildir. Bu genişlik iki yana doğru öylece sürer, sonra içe doğru kıvrılmaya başlayan uçlarda azalmaya başlar. Bu uçlar giderek birbirine yaklaşır, çevresi beş yüz mil olan bir çember oluşturur. Bu nedenle adanın görünüşü bir hilâle benzer. Hilâlin uçları arasında on bir mil kadar genişliğinde bir boğaz, ortasında ise büyük bir körfez vardır. Körfezi çevreleyen karalar rüzgarı kestiği için burası dalgasız bir göl gibidir. Böylece ülkenin ortasında gemilerin her yönde gidip gelmesine elverişli bir liman oluşur.

Körfezin girişinde bulunan kumluk sığlar ve suyun yüzüne doğru yükselen kayalıklar, burasını gemiler için tehlikeli kılar. Tam ortada yükselen büyük bir kaya vardır. Ancak bu kaya kolaylıkla göründüğü için tehlikeli değildir. Üstüne de içinde sürekli gözcülerin bulunduğu bir kule kurulmuştur. Öbür kayalar görünmediği için tehlikelidir. Güvenli geçiş yollarını yalnız Ütopyalılar bilir. Bu nedenle yabancı bir geminin Ütopyalı bir kılavuz almadan limana girmesi mümkün değildir. Kıyılara yerleştirilmiş işaretler olmasa geçiş Ütopyalılar için bile zor ve tehlikeli olur. Bu işaretlerin yerlerini değiştirerek büyük bir düşman filosunun bile kayalara çarparak imha olmasını sağlayabilirler.

Adanın öbüryanında da birçok limanlar vardır. Ancak burada doğa ve insan gücü öyle savunma olanakları yaratmıştır ki, bir avuç asker büyük bir kuvvetin karaya çıkmasını engelleyebilir.

Söylenenlere ve adanın durumuna bakılırsa, bir zamanlar burası bir ada değil, yarımadaymış. Abraxa denirmiş buraya. Ama Utopos yarımadayı ele geçirmiş, ona bugünkü adını vermiş, ilkel ve kaba yerli halkı eşi görülmemiş üstün bir kültür ve insanlık düzeyine çıkarmış. Ülkeyi ele geçirir geçirmez ilk iş olarak Ütopyayı anakaraya bağlayan yerde on beş mil genişliğinde bir kanal açtırmış. Böylece sular tüm ülkeyi çevrelemiş. Bu iş için yalnız yerli halkı değil, emeğin kötü bir şey olmadığını

göstermek için kendi askerlerini de çalıştırmış. Bu kadar insanın ortak çalışması sonucu girişim çok kısa bir zamanda başarıya ulaşmış. Başlangıçta kanal açma düşüncesiyle alay eden anakara halkı sonucu görünce şaşkınlığa ve korkuya düşmüş.

Ütopya adasında elli dört büyük görkemli şehir vardır. Hepsinde dil, gelenekler, kurumlar ve yasalar aynıdır. Arazinin elverdiği ölçüde yerleşme planları ve görünüşleri de aynıdır. Şehirler arasındaki uzaklık en az yirmi dört mildir. Ama hiç bir şehir yaya olarak bir günde varılmayacak kadar uzak değildir öbürlerinden. Her yıl her şehirden yaşlı ve tecrübeli üç kişi Amaurote'da toplanır, adanın ortak sorunlarını görüşürler. Çünkü Amaurote ülkenin tam ortasında olduğu için her yandan gelecek temsilcilere uygundur. Bu nedenle Amaurote başkent sayılır.

Toprak, şehirler arasında öyle güzel ayarlanmıştır ki, her şehir en az on iki millik bir toprakla çevrilir. Şehirlerin birbirinden uzak olduğu yerde bu alan daha da geniştir. Hiç bir şehir kendi toprağını genişletmek eğiliminde değildir, çünkü Ütopyalılar kendilerini toprağın sahibi değil, işleyicileri olarak düşünürler.

Kırsal bölgelerde, uygun mesafelerde her yerde, tarım araçları ile iyice donatılmış çiftlik evleri vardır. Şehirliler sırayla gelir bu evlerde kalırlar. Her evde en az kırk yetişkin kişi ile iki köle bulunur. Bunları yönetip denetleyen yaşlı ve ciddi evli bir çift bulunur. Bu tür çiftlik evlerinden otuz tanesi bir Bölge Yöneticisine bağlıdır.

Her çiftlik evinden yirmi kişi her yıl şehire döner. Bunlar çiftlik evinde iki yılı tamamlamış olanlardır. Onların yerini almak üzere aynı sayıda insan şehirden çiftlik evlerine gönderilir. Çiftlik evinde bir yıl kalmış ve işleri daha iyi öğrenmiş olanlar yeni gelenleri eğitirler. Bunlar da bir yıl sonra başkalarını eğiteceklerdir. Böylece, bir çiftlik evinde çalışan herkesin yeni ve acemi olması durumunda meydana gelebilecek bir aksama önlenir, yıllık besin üretiminde bir eksiklik olmaz. Bir insanı

istemediği halde oldukça yorucu bir işte fazla çalıştırmamak için böyle bir kural konmuştur, ama çiftçilikten hoşlanan birçok kişi buralarda daha uzun süre kalmak için izin alır.

Çiftçilikle uğraşanların işleri toprağı işlemek, hayvanları beslemek, kereste ve odun yapıp kara ya da deniz yolu ile şehirlere taşımaktır. Çok akıllıca bir yöntem kullanarak çok sayıda piliç üretirler. Tavukları yumurtaların üzerinde oturtmak yerine, çok sayıda yumurtayı düzenli bir ısı altında tutar, civcivleri böylece çıkarırlar. Yumurtadan çıkan civcivler insanları ana gibi görür, onların peşlerinden giderler.

Çok az at beslerler. Bunlar da oldukça azgındır, çünkü yalnız binicilik eğitiminde kullanılırlar. Toprağın işlenmesi ve taşıma gibi bütün işlerde öküz kullanılır. Öküzün at kadar hızlı olmadığını kabul ederler, ama güç, dayanıklılık ve hastalıklara direnç açılarından öküzü üstün bulurlar. Ayrıca öküzlerin beslenmesi daha az zahmetlidir. Çalışma devreleri sona erince de etleri yenir.

Tahıldan yalnız ekmek yaparlar, bira yapmazlar. İçtikleri yalnız şarap ve sudur. Şarabı üzüm, elma ve armut suyundan yaparlar. İçtikleri suya bazan bal ya da meyan kökü katarak tat verirler. Bu ikisi de boldur ülkelerinde.

Her şehrin ve çevresindeki bölgenin ne kadar besin tüketiğini çok iyi bilirler, ama kendi gereksinimlerinden daha çok tahıl üretir, sığır yetiştirirler. Fazlasını komşu ülkelere dağıtırlar. Kırsal bölgelerde gerekli araç gereç şehirlerden sağlanır. Bunun için her hangi bir pazarlık ya da ödeme de gerekmez. Gerekli şeyin sorumludan istenmesi yeter. Bu tür işleri de her şehre tatil için geldiklerinde yaparlar.

Hasat zamanı geldiğinde tarım kesiminin yöneticileri hasat için kaç kişiye gereksinim olduğunu şehir yetkililerine bildirirler. Tam istenilen günde gönderilen hasat işçileri, hava da iyi ise, bütün işi yirmi dört saat gibi kısa bir zamanda bitirirler.

Ütopya şehirlerinden birini görmüş olan hepsini görmüş demektir. Çünkü arazi koşulları elverdiği ölçüde bütün şehirler birbirinin aynıdır. Bu nedenle örnek olarak size birini anlatacağım; hangisinin anlatılması da pek önemli değil. Ama ben Amaurote'u seçiyorum, Çünkü burası hem bir tür başkenttir, hem de, beş yıl orada kaldığım için, benim en iyi bildiğim şehirdir.

Amaurote, bir tepenin tatlı bir eğimle inen yamacında kurulmuştur. Genel planı bir kareye benzer. Şehir tepenin biraz aşağısından başlar, iki mil uzaktaki Anydrus ırmağına kadar uzanır. Irmak boyunca yayıldığı alan da iki milden biraz fazladır.

Anydrus ırmağı Amaurote'den seksen mil içerilerde ve yukarıdaki küçük bir kaynaktan çıkar. İki tanesi oldukça büyük olan başka akarsuların da birleşmesiyle çoğalır. Şehrin yakınına geldiği zaman genişliği yarım mili bulur. Amaurote'dan geçtikten sonra da genişlemeye devam eder, altmış mil sonra denize dökülür. Denizden şehre ve şehrin birkaç mil içinde kadar olan bölümde, ırmak met ve cezir olayları ile altı saatte bir yükselir, sonra aynı hızla yine alçalır. Sular yükseldiğinde deniz Anydrus'un yatağının otuz milik bir bölümünü doldurur, ırmak suyunu geri doğru iter. Böyle zamanlarda ırmağın suyu daha yukarılara kadar tuzlanır. Ama bir noktadan sonra su tuzsuz kalır, şehrin yanından geçerken ise tümüyle temiz ve tatlıdır. Sular çekildiğinde ise ırmağın suyu denize döküldüğü noktaya kadar temiz olur.

Şehri karşı kıyıya bağlayan bir köprü vardır. Köprü ağaç direkler üstünde değil taştan yapılmış kemerler üzerinde durur. Gemilerin ırmağın o bölümünde kolaylıkla işleyebilmesi için köprü daha yukarı bir kesimde kurulmuştur.

Amaurote'da küçük bir ırmak daha vardır. Bu güzel tatlı akarsu şehrin kurulduğu tepeden çıkar, şehrin duvarlarının dışındadır, ama bir saldırı sırasında düsman suyu kesmesin ve zehirlemesin diye kaynak da duvarlar içine alınmıştır. Bu noktadan başlayarak su künklerle

şehrin aşağı bölgelerine dağıtılır. Şehrin suyun gidemeyeceği yükseklikte kalan kesimlerinde ise yağmur suyu büyük sarnıçlarda toplanarak kullanılır.

Şehir geniş ve yüksek bir duvarla çevrilir. Duvar üzerinde kuleler ve burçlar kurulmuştur. Şehrin üç yanında bu duvarların dışında geniş ve derin bir de hendek vardır. Bu hendek çalı ve dikenlerle daha da geçilmez hale getirilmiştir. Dördüncü yanda ise ırmak kendisi bir hendek görevi yapar.

Caddeler geliş gidiş ve rüzgarlara karşı korunmaya elverişli biçimde düzenlenmiştir. Binalar boydan boya bir sıra oluşturacak biçimde yanyana yapılmıştır, bu nedenle gösterişli dururlar. Caddenin her iki yanında böyle sıralar uzanır.

Evlerin ön yüzleri arasındaki caddelerin genişliği yirmi ayaktır. Evlerin arkasında ise boydan boya uzanan geniş bahçeler bulunur. Her evin bir caddeye bir de arkadan bahçeye açılan iki kapısı vardır. Her iki kapı da kilitsizdir, bir dokunuşta açılır, sonra kendiliğinden kapanır. Böyle isteyen girip çıkabilir. Çünkü özel mal mülk diye bir şey yoktur. Evlerini bile on yılda bir kura ile değiştirirler.

Ütopyalılar bahçelerine çok düşkündürler. Bu bahçelerde üzümler, meyveler, çiçekler ve kokulu bitkiler yetiştirirler. Öyle bakımlıdır ki bahçeleri, dünyanın hiç bir yerinde böyle lezzetli ürün verenine rastlanamaz. Bahçeciliğe böyle düşkün olmalarının nedeni yalnız bu işten zevk almaları değil, aynı zamanda yapılan caddeler arası bakımlı bahçe yarışlarıdır. Bu, şehir yaşamının en kazançlı ve en zevkli yanıdır. Bundan Ütopya düzenin kurucusunun bahçelere ne büyük bir ilgi duyup önem verdiği anlaşılıyor.

Aslında bütün şehrin planını ta başlangıçta Utopos'un kendinin yaptığı söylenir. Bununla birlikte bir ömür içinde gerçekleşemeyecek bazı gelişmeleri ve süslemeleri gelecek kuşaklara bırakmış. 1760 yıllık bir devri kapsayan yazılı belgeler hâlâ titizlikle saklanır. Bu belgelerden an-

laşıldığına göre ilk evler elde bulunan keresteden yapılmış, duvarları çamurla sıvalı kulübeler halindeymiş. Dik eğimli çatılar otlarla örtülürmüş.

Bugün ise bütün evler üç katlı güzel yapılardır. Dışarıya bakan duvarlar taş, tuğla ya da çimentodan yapılmış, duvar içindeki boşluklar harçla doldurulmuştur. Çatılar düzdür; ateşe dayanıklı, çok ucuz ve hava koşullarına karşı kurşundan daha koruyucu bir tür çimento ile kaplanmıştır. Pencerelerde cam kullanılır. Evet, camı çok kullanır Ütopyalılar. Bazan pencereleri yağ ya da amberle saydamlaştırılmış bezle kapladıkları da olur. Bunun iki yararı vardır. Hem daha çok ışık girmesi sağlanır evlere, hem de rüzgara ve soğuğa karşı koruyucudur.

Yerel yönetim açısından, bütün nüfus otuzar ailelik kümelere ayrılır. Her otuz aile bir yıl için bir yönetim görevlisi seçer. Bu görevliye eski dilde Syphogrant denirdi, yeni dilde ise Bölge Yöneticisi denir. Temsil ettikleri ailelerle birlikte her on Bölge Yöneticisi eski dilde Tranibore, yeni dilde Üst Yönetici denilen bir yetkiliye bağlıdır. Sayıları iki yüz olan Bölge Yöneticileri bir Başkan seçerler. Başkan gizli oyla ve Bölge Yöneticileri en üstün buldukları kişiye oy verecekleri konusunda yemin ettikten sonra seçilir. Bu seçime her biri şehrin dört bölgesinden birini temsil eden ve o bölge halkı tarafından seçilmiş olan dört aday katılır.

Başkan yaşamı boyunca bu görevde kalmak üzere seçilir, ancak zorbalığa yöneldiği görülürse görevden uzaklaştırılır. Üst Yöneticilerin görev süreleri bir yıldır geçerli bir neden olmadıkça bu süre kısaltılmaz. Bütün öbür görevler bir yıl sürelidir.

Üst Yöneticiler üç günde bir, gerekli olduğunda daha da sık olarak, Başkanla toplantı yapar, ülkenin işlerini görüşürler. Kişiler arasında özel sorunlar varsa, ki böyle seyler çok az olur, hemen bir sonuca bağlarlar. Üst Yöneticilerin Başkanla yaptıkları bu toplantılara iki de Bölge Yöneticisi alınır. Ancak her toplantıya katılan aynı değil, değişik Bölge Yöneticileridir. Tüm ülkeyi ilgi-

lendiren hiç bir kararın en az üç gün tartışılmadan onaylanamayacağı yönünde bir kural vardır. Kamuyu ilgilendiren konularda kurultay dışında tartışmaya girmek, ölüm cezası gerektiren bir suç sayılır. Bunun amacı, Başkan ve Üst Yöneticilerin gizli bir işbirliği ile ülkenin düzenini değiştirmeye kalkmasını önlemektir. Bu nedenle önemli sayılan her konu Bölge Yöneticileri kuruluna getirilir. Bölge Yöneticileri bu sorunları kendi yönetimindeki ailelerle görüşür, sonucu Üst Yöneticiler Kuruluna bildirirler. Bazan bir sorunun bütün adanın genel kuruluna sunuluduğu da olur.

Ayrıca, Üst Yöneticiler Kurulunun bir geleneğine göre, hiç bir sorun ortaya atıldığı gün tartışılmaz, bir gün sonrasına ertelenir. Bu kuralın amacı, her hangi üyenin ilk aklına geleni söylemesi, daha iyi düşündükten sonra ise sıkıldığı için görüşünü değiştirmeyip kamu yararını zedelemesi gibi bir durumu önlemektir.

Ütopyalıların çalışma koşulları da şöyle: Erkek ve kadın, istisnasız herkesin yaptığı bir iş çiftçiliktir. Bütün yurttaşlar çocukluklarında tarım alanında eğitilirler. Bunun için hem okullarda gerekli dersler verilir, hem de çocuklar boş zamanlarında şehre yakın çiftliklere götürülür. Buralarda sadece çalışmalara bakmakla kalmaz, kendileri de işe katılırlar.

Herkesin ortak uğraşı olan tarımdan başka her Ütopyalı bir de sanat öğrenir. Bu, yün ya da pamuk işlemek, duvarcılık, demircilik ve marangozluktan biri olabilir. Anmaya değer sayıda insanın çalıştığı başka bir iş dalı yoktur. Giysileri ise bir örnektir. Yüzyıllardır değişmemiştir bu örnek. Yalnız kadın ve erkeklerinki ile evli ve bekarlarınki arasında fark görülür. Giydikleri şeyler göze hoş gelir, insan vücudunun hareketini engellemez, sıcak ve soğuk hava için de uygundur. Üstelik her aile kendi giysilerini kendi yapar.

Kadın erkek herkes, saydığım öbür işlerden birini de öğrenir. Erkekler kadar güçlü olmadıkları için kadınlar yün ve keten işlemek gibi daha hafif işlerde çalışırlar.

Geri kalan zor işler ise erkekler içindir. Genel olarak her çocuk babasının sanatını öğrenir. Zaten çocuğun eğilimi o yönde olur. Ancak bir çocuk babasının yaptığı işten başka bir işe ilgi duyarsa, o zaman o işle uğraşan bir ailenin yanına verilir. Çocuğun babası ve yetkililer, çocuğun birlikte yaşayacağı aile babasının ciddi ve saygın bir kişi olmasına özen gösterirler. Bir sanatı çok iyi öğrenmiş olan bir kimse ikinci bir sanat öğrenmek isterse yine aynı işlem uygulanır. Böyle iki iş için birden eğitilmiş bir kişi, şehrin gereksinimleri de düşünülmek koşuluyla, bu iki işten istediğinde çalışabilir.

Bölge Yöneticilerinin belli başlı ve neredeyse tek görevi, kimsenin boş oturmamasını, ama öte yandan da bir yük hayvanı gibi hep çalışıp yıpranmamasını sağlamaktır. İnsanı yıpratacak kadar aşırı çalışmak ise kölelikten başka bir şey değildir. Ama, Ütopya dışında, bütün çalışanların durumu budur. Ütopya'da yirmi dört saatlik günün yalnız altı saati çalışmaya ayrılmıştır. Öğleden önce üç saatlik bir çalışma süresi vardır. Bunu öğle yemeği ve iki saatlik dinlenme izler. Sonra yine üç saat çalışır, akşam yemeği ile de günü sona erdirirler. Öğlenin saat birde olduğu düşünülürse, gece saat sekiz dolayında yatarlar. Sekiz saatleri de uykuya gider.

Çalışma, uyku ve yemek saatleri dışında kalan zamanın nasıl kullanılacağı kişilerin kendi isteklerine bırakılmıştır. Ancak bu zaman da boş eğlence ve tembellik ile değil, kişilerin zevklerine göre bir uğraşta harcanır. Böyle boş zamanları genellikle düşünsel konulara ayırırlar. Ütopya'da gün doğmadan önceki saatlerde herkese açık konferanslar verilir. Bu konferanslar yalnız kendilerini öğrenmeye adamak üzere seçilmiş olanlar için zorunludur. Yine de kadın erkek bir sürü kişi bu konferanslara koşar, kendi zevklerine ve eğilimlerine uygun olanı seçerler. Ama bu arada kafaları üst düzeyde düşünsel sorunlara yatkın olmayan bazıları bu saatlerde de işlerine devam etmek isterlerse kendilerine engel olunmaz. Böyleleri topluma yararlı bir iş yapıyor diye övülür bile.

Ütopyalılar akşam yemeğinden sonra bir saati çeşitli eğlencelere ayırırlar. Bu saati yazın bahçelerde, kışın ise yemek yedikleri salonlarda geçirirler. Burada müzikle uğraşır, ya da konuşup eğlenirler. Zar oyunları gibi zararlı ve yıkıcı şeyleri hiç bilmezler. Ama satranca benzeyen iki oyunları vardır. Birincisi sayıların karşı karşıya geldiği ve bir sayının öbürünü yok etiği bir tür aritmetik oyunudur. İkinci oyunda ise iyilikler ile kötülükler kesin bir kavgaya girerler. Bu oyunun başlangıcında hem kötülüklerin kendi aralarındaki çatışmaları, hem de bütün kötülüklerin iyiliklere karşı ortak cephe alışı sergilenir. Daha sonra, hangi kötülüklerin hangi iyiliklere karşı koyduğu, kötülüklerin iyiliklere hangi yöntemlerle açık ya da gizli olarak saldırdığı; iyiliklerin hangi güvenlik önlemleri ile onların saldırısını kırdığı ve planlarını bozduğu, en sonunda da bir tarafın nasıl üstün geldiği gösterilir.

Bir nokta var ki, bir yanlış anlama olmaması için çok iyi açıklanması gerek. Günde ancak altı saat çalıştıklarına göre; bazı gereksinimlerini tam karşılayamayacaklarını düşünebilirsiniz. Oysa durum bunun tam tersidir. Altı saatlik bir çalışma rahat bir yaşam için gerekli her şeyi üretmeye yeter de artar bile. Başka ülkelerde nüfusun nasıl büyük bir bölümünün çalışmadan yaşadığını düşünürseniz, Ütopya'daki durumu kolayca anlayabilirsiniz. Bir kez başka ülkelerde kadınların hemen hiç biri çalışmaz, bu da nüfusun yarısı demektir. Kadınların çalıştığı yerlerde ise erkekler boşta gezer. Ayrıca, din hizmetlerinde görünenler ne büyük bir sayı oluştururlar ve tembeldirler. Bunlara bir de efendi ya da soylu denen mülk sahiplerini ekleyin. Mülk sahiplerinin emrinde çalışan kabadayılar çetesini düşünün. Son olarak bütün bunlara her hangi bir hastalığı tembellik için gerekçe sayan güçlü kuvvetli dilencileri katın. Göreceksiniz ki insanların yaşaması için gerekli malları üretmek için çalışanların sayısı sizin düşündüğünüzden çok daha azdır.

Şimdi de çalışanlardan ne küçük bir bölümünün ger-

çekten gerekli işlerde çalıştığını hesaplayın. Paranın her şeyin ölçüsü sayıldığı bir toplumda, lüks ve zevk düşkünlüğünden başka hiç bir şeye hizmet etmeyen öyle çok işler var ki. Bir de bunun tersini, çalışan herkesin yalnız doğal ve temel gereksinimleri karşılayan sanatlarla uğraştığını düşünün. O zaman da meydana gelecek üretim artışı sonucu fiyatlar düşecek, çalışanlar emekleriyle geçinemez hale geleceklerdi. Ama diyelim ki, bugün yararsız işlerle uğraşanları ve hiç bir iş yapmadığı halde her biri çalışan iki işçinin yediğini yiyen tembel kalabalığı gerçekten yararlı işlere koştuk. Bu durumda günde birkaç saatlik çalışma temel gereksinimleri ve rahat yaşam koşullarını sağlamaya yeter de artardı bile. Üstelik bu kadar çalışmayla gerçek ve doğal zevkler de karşılanırdı.

Bunun en iyi örneğini Ütopya'da görüyoruz. Bütün bir şehirde ve çevresinde, yaşı ve sağlığı çalışmaya uygun olduğu halde işten muaf tutulanların sayısı beş yüzü bulmaz. Bölge Yöneticileri de bu sayı içindedir. Ama onlar bu haklarını bile kullanmaz, başkalarına örnek olmak için gönüllü olarak sürdürürler çalışmayı. Kol gücüyle çalışmak zorunda olmayanlar arasında kendilerini bilgi dallarında geliştirmesi beklenenler de vardır. Böyleleri rahiplerin önerisi ve Bölge Yöneticilerinin gizli oyları ile seçilir. Bu öğrencilerden beklenen başarıyı göstermeyen olursa onlar da geri çalışan sınıf arasına yollanır. Bazan bunun tersi de olur. Üretici sanatlarda çalışan bir işçi boş zamanlarını öyle iyi değerlendirir ve çalışkanlığı ile bilgisini öyle geliştirir ki, kol gücü ile çalışmayı bırakıp bilginler arasına katılmasına izin verilir. Elçiler, rahipler, Üst Yöneticiler ve eski dilde Barzanes yeni dilde ise Ademus denilen Şehir Başkanı da bu sınıf içinden seçilir ya da atanır.

Nüfusun geri kalan kesimi boş durmadığına, yararsız işlerle de uğraşmadığına göre, birkaç saat gibi kısa bir zamanda ne kadar yararlı işin yapılacağı kolayca anlaşılabilir. Ayrıca Ütopya'da üretici sanatlar da o kadar fazla çalışmayı gerektirmez. Bir kez, başka ülkelerde bina-

ların yapımı ve onarımı için çok sayıda insanın emeği gereklidir. Çünkü bir babanın yaptığını savurgan bir oğul yıkıma terkeder. Böylece az bir harcama ile korunabilecek olanın yerine büyük masraflarla yenisi yapılır. Ayrıca, bir kişiye büyük paraya mal olan bir evi bir başkası beğenmeyebilir bile. Böyle bir ev bakımsızlıktan yıprandığı zaman yerine yine pahalı başka bir ev yapılır. Fakat her şeyin değerini bulduğu ve halkın gönencinin özenle düzenlendiği Ütopya'da yeni bir arsa üzerinde yeni bir ev görmek çok nadir bir olaydır. Çünkü bir yapıda olabilecek bir kırık dökük derhal onarılır, hatta olmadan önlenir. Sonuç olarak, en az emekle yapıların uzun süre sağlam kalması sağlanır. Bazan duvarcılara ve maran. gozlara iş kalmadığı zaman bile olur. Böyle durumlarda evde çalışır, gerekli olabilecek bir binanın daha çabuk yapılması için taş ve kereste hazırlarlar.

Giysi konusunda da emekten nasıl tasarruf ettiklerini görebilirsiniz. Bir kez çalışma sırasında bol bir deri tulum giyerler. Bu tulumlar yedi yıl dayanır. Sokağa çıktıklarında biraz kabaca olan iş elbisesini örtmek için bir pelerin alırlar üstlerine. Bütün adada aynı renktir bu pelerinler, bu da yünün kendi doğal rengidir. Böylece Ütopya hem yünlü kumaşların en az tüketildiği, hem de kumaş üretiminin en ucuza malolduğu ülkedir. Öte yandan, pamuklu kumaşlar daha ucuza geldiğinden daha çok kullanılır. Pamuklu kumaşta önemli olan beyazlık, yünlü kumaşta ise temizliktir. Dokumanın inceliğine pek değer verilmez. Bu nedenle, başka ülkelerde insanlar en az dört beş yün elbise, bir o kadar da ipek gömlek ister, giyime düşkün olanlar bununla da yetinmezken, Ütopya'da herkesin ancak bir tane pelerini olur, bu da genellikle iki yıl dayanır. Daha fazlasını istemesine de gerek yoktur. Çünkü giysi sayısının fazla olması ne insanı soğuğa karşı daha iyi korur, ne de onu olduğundan daha alımlı gösterir.

Herkes yararlı işlerde çalıştığı, üretilen mallar da savurganca kullanılmadığı için, Ütopya'da her şey boldur. Böylece bazan çok sayıda insanı üretim işlerinden alıp

bozulmuş olabilecek yolları onarmaya gönderirler. Çok kez yapılacak böyle bir işler de bulunmadığı olur. O zaman iş saatlerinin azaltılacağı duyurulur. Yetkililer yurttaşların gerekli olmayan işleri yapmasını doğru bulmazlar, çünkü anayasalarının temel ilkelerinden biri insanların bedensel çalışmalardan elden geldiğince çekilip duygu ve düşüncelerini geliştirmesini öngörür. Mutlu bir yaşamın sırrını burada bulurlar.

Şimdi de Ütopyalıların birbirlerine nasıl davrandıkları, toplum içinde ilişkileri, ürettikleri malları nasıl paylaştıkları gibi düzenle ilgili hussuları anlatacağım. Ütopya'da toplumun en küçük birimi ailedir. Aile genellikle aralarında kan bağı bulunan bireylerden oluşur. Kızlar evlendikten sonra kocalarının evine giderler. Erkek çocuklar ve erkek torunlar aile içinde kalırlar. Ailenin başı en yaşlı erkektir. O bunarsa, kendinden sonraki en yaşlı erkek onun yerini alır.

Her şehirde altı bin aile vardır. Kırsal bölgede oturanlar bu sayının dışındadır. Şehir nüfusunun azalmaması ve belli bir ölçünün ötesinde artmaması için bir kural konmuştur. Bu kurala göre hiç bir ailede ondan az, on altıdan fazla yetişkin bulunamaz. Belli ki çocuklar için böyle bir sayı saptayamazlar. Ailedeki yetişkin sayısını belirlenen düzeyde tutmak için, yetişkinlerin fazlası küçük ailelere gönderilir. Bir şehirdeki bütün aileler istenilen büyüklüğe varırsa, o zaman yetişkinlerin fazlası başka şehirlerdeki eksikliği tamamlamak üzere oralara gönderilir.

Bütün adada nüfus, saptanan ölçülerin üstüne çıkacak olursa, her şehirden belirli sayıda yurttaşı toplar, anakaranın kendilerine en yakın bölgesinde, yerlilerce kullanılmayan ve işlenmeyen bir yerde yeni bir şehir kurarlar. Bu şehirler Ütopya yasalarına göre yönetilir. Yerli halk isterse Ütopyalılarla birlikte yaşayabilir. Böyle durumlarda iki halk kısa zamanda birbirine kaynaşır, aynı yaşam biçimini sürdüren bir toplum oluştururlar. Bu, iki tarafın da yararına olur. Daha önce yerlilere verimsiz gö-

rünen toprakları kendi yöntemleri ile herkese yeterli hale getirirler. Ütopyalılar kendi yasalarına uymak istemeyen yerlileri denetim altına aldıkları topraklardan çıkarırlar. Yerliler karşı koyarsa, o zaman Ütopyalılar onlara karşı savaş açar. Bir toprak parçasını değerlendirmeden elinde tutan bir halk, başkalarının o topraktan besin kaynağı olarak yararlanmasını da engellerse, Ütopyalılar bunu savaş için çok haklı bir neden sayarlar.

Eğer Ütopya'da bir şehrin nüfusu çok azalır, öteki şehirlerin nüfusunu da fazla azaltmadan bu eksik giderilemeyecek olursa (böyle bir durumun bir salgın nedeniyle iki kez görüldüğü söylenir), Ütopya dışında kurulan şehirlerden insanları çağırarak bu boşluğu doldururlar. Adadaki şehirlerden birini zayıf düşürmektense, ada dışında kurdukları kolonilerin yok olmasını tercih ederler.

Yurttaşların ilişkilerine dönersek, önce de belirttiğim gibi, aileyi en yaşlının yönettiğini görürüz. Kadınlar kocalarına, çocuklar ana-babalarına, genellikle de gençler yaşlılara hizmet ederler.

Her şehir dört eşit bölgeye ayrılmıştır. Her bölgenin ortasında her tür malın bulunduğu bir çeşit pazar vardır. Her ailenin ürettikleri önceden belirlenmiş depolara götürülür. Bu depolarda mallar çeşitlerine göre ayrılır ve düzenlenir. Aile reisleri istedikleri şeyleri bu depolardan alır götürür. Paraya ya da başka türlü bir ödemeye gerek yoktur. Niçin almasınlar ki? Bir kez, her şeyden bol miktarda vardır. İkincisi, kimsenin gerektiğinden fazlasını isteyeceği korkusu yoktur. Hiç bir zaman zor durumda kalmayacağını bilen kişi bir şeyin gereğinden fazlasını niçin istesin ki? Çünkü her canlı ileride yoksulluğa düşeceği korkusu ile açgözlü olur. Yalnız insanoğlu işe yaramayan mallarla gösteriş yapmayı bir üstünlük ve gurur nedeni sayar. Böyle kötülüklere ise Ütopya'da hiç yer yoktur.

Sözünü etiğim bu pazarların yakınında bir de gıda pazarı vardır. Buraya yalnız çeşitli sebzeler, meyveler ve ekmek değil, aynı zamanda balık, kuş ve öbür hayvan et-

leri de getirilir. Şehrin dışında bu besinlerin kir ve kanının akarsularda yıkandığı özel yerler vardır. Buralarda kölelerin kesip temizlediği etler şehre gönderilir. Yurttaşların hayvanları kesmeye alışmasına izin vermezler. Çünkü bu işe alışan kişilerde insanın en yüce duygusu olan acıma duygusunun köreleceğini düşünürler. Ayrıca iyi temizlenmemiş şeylerin şehre getirilmesine izin vermezler çünkü çürük ve kokmuş şeylerle kirlenen havanın hastalık yaymasından korkarlar.

Her cadde üzerinde birbirinden eşit uzaklıkta büyük halkevleri vardır. Bu evlerin her biri özel bir adla anılır ve buralarda Bölge Yöneticileri otururlar. Halkevlerinin her iki yanında on beşer evden toplam otuz evde oturan aileler yemeklerini hep bir arada bir halkevinde yerler. Halkevlerinin görevlileri belli saatte gıda pazarında toplanır, sorumluluklarında bulunan kişi sayısına göre yiyecek alırlar.

Önce hastanelerde yatan yurttaşların yiyecekleri ayrılır. Şehir duvarlarının hemen dışında dört tane hastaneleri vardır. Bu hastanelerden her biri küçük bir kasaba büyüklüğündedir. Bunun iki amacı vardır. Birincisi, hastalar ne kadar çok olursa olsun, kalabalık içinde sıkışıp rahatsız olmalarını önlemektir. İkincisi, bulaşıcı hastalığı olanların elden geldiğince öbürlerinden ayırılmasını sağlamaktır. Hastaneler sağlığa uygun biçimde döşenmiş, hastaların iyileşmesi için gerekli gereçlerle donatılmıştır. Ayrıca, uzman doktorlar hastalara öyle ilgili ve dikkatle bakarlar ki, kimsenin hastaneye yatmaya zorlanmadığı halde, hasta olan herkes evde kalmak yerine hastanede bakım görmeyi tercih eder.

Hastane sorumluları doktorların belirttikleri yiyecekleri aldıktan sonra, geriye kalanların en iyileri nüfuslarına göre halkevleri arasında eşit olarak paylaştırılır. Bu arada Şehir Başkanı, Rahip, Üst Yöneticiler, elçiler ve öbür yabancılar için de yiyecekler özel olarak ayrılır. Gerçi fazla yabancı bulunmaz Ütopya'da, ama bulunan yabancılara kalabilecekleri evler hazırlanır.

Öğle ve akşam yemek saatlerinde bir boru çalınır. Bölge Yöneticilerine bağlı herkes kendi halkevlerinde toplanır. Hastalar ve yiyeceklerini eve götürenler bunun dışında kalır tabii. Çünkü halkevleri için gerekli yiyecek ayrıldıktan sonra, isteyen kişi pazardan yiyecek alıp evine götürebilir. Ama önemli bir neden olmadıkça kimse bunu yapmaz. Böyle bir şey hem pek hoş görülmez, hem de en yakın halkevinde çok güzel ve lezzetli yemekler dururken, insanın gidip iyi kötü bir şeyler hazırlamaya çalışması aptallık olur.

Halkevlerinde ağır ya da kirli işleri köleler yapar. Ama bütün yiyeceklerin pişirilip hazırlanması, yemeklerin düzenlenmesi kadınların görevidir. Bu iş için aileler sıra ile görev alır. Yemekte, yetişkinlerin sayısına göre, üç ya da daha fazla masaya oturulur. Erkekler arkaları duvara gelecek şekilde otururlar masaya, kadınlar ise karşılarında yer alır. Böylece, gebelik sırasında olabildiği gibi birden kötü hissederlerse kendilerini, kimseyi rahatsız etmeden çıkıp bebek bakım odasına gidebilirler.

Süt emme çağında bebeği olan anneler için özel bir oda ayrılmıştır. Bu odada sürekli bir ateş ve temiz su, ayrıca da beşikler bulunur. Böylece istedikleri zaman bebekleri yatırabilir, istediklerinde kaldırıp ateşin yanında oynamaya bırakabilirler. Bir hastalık ya da ölüm olmadıkça her anne kendi bebeğine bakar, emzirir. Hastalık ve ölüm durumunda ise Bölge Yöneticisinin karısı hemen bir sütanne bulur. Sütanne bulmak hiç zor olmaz. Çünkü bunu yapabilecek kadınlar hemen gönüllü olurlar ve herkes böyle bir duyguyu saygıyla ve övgüyle karşılar. Ayrıca bu şekilde büyüyen bir çocuk sütannesini kendi annesi gibi görür. Beş yaşına kadar olan bütün çocuklar bu bebek yuvasında durur. Beş yaşından büyük olup evlenme çağına da gelmemiş olan bütün kız ve erkek çocuklar ya sofrada hizmet eder, ya da, eğer hizmet edecek güçte değilse, sessizce bir kıyıda dururlar. Ne hizmet eden ne de ayakta bekleyen çocuklar için ayrı bir yemek saati

yoktur. Bunların hepsi sofradan kendilerine verileni yerler.

Bölge Yöneticisi ile karısı yemekte baş masanın ortasında otururlar. Bu masa yemek odasını çaprazlama kestiği ve yeri yüksek olduğu için, Bölge Yöneticisi ile karısı oturdukları yerden herkesi görebilirler. Yanlarında en yaşlılardan iki kişi daha bulunur. Çünkü masalarda dörtlük gruplar halinde oturulur. Fakat bölgede bir tapınak varsa, yöneticinin yanındaki yeri rahip ile karısı alır. Bunların iki yanına dörder genç, sonra gençlerin yanına dörder yaşlı gelecek şekilde masalara yerleşilir. Böylece bütün salonda herkes hem kendi yaşındakilerle, hem de ayrı yaşta olanlarla oturmuş olur. Böylece yemek sırasında gençlerin herhangi bir uygunsuz davranışı yaşlıların gözünden kaçmaz, bunu bilen gençler de böyle bir şey yapamaz.

Yemek tepsileri oturuş sırasına göre dağıtılmaz. Önce yemeğin en iyi kısımları zaten belirgin yerlere oturmuş olan yaşlılara verilir, sonra herkes eşit pay alır. Bazı özel yemeklerden herkese yetecek kadar bulunmazsa, yaşlılar kendi paylarından yanındakilere verebilirler. Böylece hem yaşlılara gereken saygı gösterilmiş olur, hem de herkes uygun pay alır.

Öğle ve akşam yemeklerinden önce doğruluk ve erdem üzerine bir parça, yüksek sesle okunur. Ama kimsenin sıkılmaması için bunu fazla uzatmazlar. Sonra yaşlılar okunan parça ile ilgili, ama fazla ciddi ve sıkıcı olmayan konuşma konuları bulurlar. Ama hep kendileri konuşarak konuyu tekelleri altına almazlar. Gençlere özellikle söz verir, bu rahat ortamda nasıl davrandıklarına bakarak yeteneklerini ve kişiliklerini değerlendirirler.

Öğle yemeğinden sonra işleri olduğu için bu yemek fazla uzun sürmez. Akşam yemeğinde daha fazla zaman geçirirler, çünkü ardından dinlenme ve uyku gelir. Uykunun sindirim için iyi geldiğini düşünürler. Hiç bir akşam yemeği müziksiz geçmez. Yemek sonunda ise her zaman tatlılar olur. Yemek odasında buhurlar yakar, güzel ko-

kular serper, insanların hoş vakit geçirmesi için hiç bir şeyi eksik etmezler. Çünkü zarar vermeyen tüm zevkleri olumlu bulurlar.

Şehirlerde yaşam genellikle böyledir. Fakat kırsal kesimde insanlar birbirlerinden uzakta yaşadıkları için yemeklerini kendi evlerinde yerler. Şehirde oturanların yiyeceklerinin hepsi çiftliklerden geldiğine göre, oradakiler de aynı yiyeceklerden istediklerince alıyorlar demektir.

Şimdi de Ütopya'da seyahat koşullarına gelelim. Bir yurttaş başka bir şehirdeki dostlarını ya da şehrin kendini görmek isterse, Bölge Yöneticisine ve Üst yöneticiye baş vurarak izin alabilir. Ancak o sırada kendi şehrinde yapılacak önemli bir işi olmaması gerekir. Böyle gezilere bir grup olarak çıkılır. Geziye çıkanların eline bir de mektup verilir. Bu mektup Şehir Başkanının onayını ve gezinin bitiş tarihini gösterir. Kendilerine bir araba, arabayı sürmek ve öküzlere bakmak üzere de bir köle sağlanır. Ancak aralarında kadın yoksa yolcular araba istemez, onu ek bir yük sayarlar. Yolculukta bir şey taşımazlar, ama hiç bir eksikleri de olmaz. Çünkü gittikleri her yer onların evidir. Eğer gittikleri yerde bir günden fazla kalırlarsa, her biri kendi mesleği ile ilgili bir işte çalışır, oradaki meslektaşlarınca da çok iyi karşılanır.

Başkandan izin belgesi olmayan bir kişi kendi bölgesi dışına çıkarsa yakalanıp getirilir. Böyleleri kaçak ve suçlu sayılır, şiddetli cezalara çarptırılır. Bu suçun yeniden işlenmesinin cezası ise köleliktir.

Bir kimse kendi şehrinin çevresindeki bölgeyi dolaşıp tanımak isterse, babasının izni ve karısının onayı ile bunu yapabilir. Bu kimse vardığı yerde ya sabahın ya da öğle sonunun üç saatlik çalışmasını gerçekleştirmeden kendisine yemek verilmez. Bu koşulları yerine getirmek kaydıyla kendi şehrinin çevresindeki bölgede istediği yere gidebilir. Böyle olunca da kişi nerede olursa olsun toplumu yararı sürüyor demektir.

Görüyorsunuz ki Ütopya'da kimse işten kaçamaz, boşa zaman harcayamaz. Ütopya'da kişiyi kötülüklere ite-

cek meyhane, gizli buluşma ve fuhuş yerleri gibi şeyler yoktur. Tersine herkesin gözü herkesin üstünde olduğu için, insanlar üstlerine düşen görevleri yapmak, boş zamanları da uygun bir biçimde geçirmek durumundadırlar. Genel düzen böyle olunca da ülkede bolluk sürüyor. Herkes üretilenlerden eşit pay aldığı için de kimse yoksul kalmıyor, dilencilik yapmıyor.

Her yıl her şehirden üç kişinin katıldığını söylediğim Amaurote Kurultayında, hangi bölgede hangi malların fazla olduğu, adanın nerelerinde üretimin alt düzeyde kaldığı saptanır. Bir bölgenin eksiği başka bölgenin fazla üretimi ile tamamlanır. Bu ayarlamaların yapılmasında, hizmetin gerçekleştirilmesinde her hangi bir ödeme söz konusu olmaz. Üretim fazlalarını bir şehre karşılıksız olarak verenler, kendi eksiklerini de daha başka bir şehirden yine karşılıksız olarak giderirler. Böylece bütün Ütopya adasında işler tek bir aile içinde olduğu gibi yürür.

Bir yıl sonrasının ürününün ne düzeyde olacağı bilinemediği için, Ütopyalılar iki yılık gereksinimlerini karşılamak üzere hazırlık yaparlar. Bundan fazla olan tahıl, bal, yün, pamuklu dokuma, kereste, çeşitli boya maddeleri, deri, balmumu, içyağı ve canlı hayvan ve daha başka şeyleri de öbür ülkelere yollarlar. Bütün bu malların yedide birini karşılıksız olarak yoksullara dağıtır, geri kalanı da uygun fiatlarla satarlar.

Bu yolla ülkeye altın, gümüş ve kendilerinde hiç bulunmayan demir sağlanır. Bu ticaret öyle uzun zamandan beri sürmektedir ki Ütopyalılar inanılmayacak ölçüde altın ve gümüş stokları yapmışlardır. Bu nedenle artık mallarını peşin para ile mi yoksa borç karşılığı mı sattıklarına bakmazlar pek. Satışlarının çoğu borç karşılığıdır. Böyle durumlarda ise özel kisilere güvenmez, senetlerini yerel hükümetlerle yaparlar. Ödeme günü geldiğinde hükümet parayı borçlulardan toplar, devlet hazinesine koyar, Ütopyalıların paralarını isteyeceği güne kadar kullanır.

Ütopyalılar bu paraların çoğunu geri istemezler. Kendilerine gerekmeyen, ama başkalarının kullandığı bir şeyi onların elinden almayı doğruluk anlayışına uygun bulmazlar. Ama parayı başka bir ulusa ödünç vereceklerse, özellikle bir savaşa gireceklerse, o zaman bütün borçlarını isterler. Çünkü bütün bu zenginlikleri biriktirip tutarken akıllarındaki tek amaç budur.

TOMMASO CAMPANELLA

Tommaso Campanella, 1568-1639, on beş yaşında dominiken manastırına giriyor. Kısa zamanda manastırdaki bütün kitapları okuyor. İlgisi felsefe ve astrolojiye yöneliyor. Telesio'nun mekanistik kuramlarını benimsiyor ve o çağda etkin olan Aristo felsefesine karşı çıkıyor. Bu görüşlerinden dolayı kovuşturmaya uğruyor, iki kez hapse girip çıkıyor. Güney İtalya'da egemen olan İspanyol yönetimine karşı ayaklanmaya katıldığı ve kurumlaşmış dinin ilkelerine aykırı düşünceler taşıdığı nedenleriyle tutuklanıyor. Büyük işkenceleri de içeren bu tutukluluk durumu otuz yıla yakın sürüyor.

On yedinci yüzyıl başları, insanoğlunun, evrenin yapısı ve bu yapı içinde dünya ve güneşin yeri konusundaki anlayışının büyük bir devrimden geçtiği çağdır. Dünya ve öbür gezegenlerin güneşin çevresinde döndüğünü öne süren Kopernik kuramını Galile, teleskopla yaptığı gözlemlerle bu çağda doğrulamış, bu nedenle yargılanmış, gezegenlerin güneş çevresindeki yörüngeleri konusundaki Kepler yasaları bu çağda bulunmuştur.

Aynı çağda yaşayan Campanella'nın ise bir geçiş evresini yansıttığı söylenebilir. İyi toplum olarak önerilen Güneş Ülkesi'nde, Güneş Kentliler bir yandan yer merkezli evren anlayışına son biçimini veren Batlamyus'u yüceltirler, bir yandan bu anlayışı değiştirip güneş merkezli anlayışı getiren Kopernik'e hayranlık duyarlar. Campanellanın dini bilimle doğrulama eğilimi de aynı geçiş evresinin bir özelliği sayılabilir.

Öngörülen iyi düzenin baş yöneticisi bir metafizikçi-filozof-bilgindir. Yönetici sınıfı oluşturan bilgin-rahipler de, Campanella gibi, astrolojiyle ilgilenir, toplum işlerinin yürütülmesinde ve zamanlanmasında astrolojiden yararlanırlar.

Güneş Ülkesi'nde önce yazarın gönlünce olumlu ve mutlu düzen sunulur. Sonraki bölümlerde ise önerilen bu düzene karşı ortaya konulabilecek eleştiriler ve itirazların neler olabileceği belirtilir ve bunlar sırayla yanıtlanır. Ütopyacı düşüncenin eleştirisini oluşturan bu görüşler önerilen düzenin uygulanamazlığı, mal ve eş ortaklığının sorunları, böyle düzenlerin denenmemişliği ve içinde yaşayanların bile dayanamayacağı kadar katı bir sistem olduğu noktalarında toplanır. Yazar, beklediği eleştirilerin hepsini, iyi ve sağlıklı toplumun ancak böyle kurulacağı, önerilen düzenin doğa ve ahlak kurallarına uygunluğu görüşleri ile ve Platon ve More'u da örnek göstererek yanıtlar.

Aşağıya alınan bölüm *Güneş Ülkesi*'nin başlangıç bölümüdür. Burada Güneş Kent, baş yöneticiler, mal ortaklığı ve eğitim konuları anlatılmaktadır.

OSPİTALARİO : O deniz yolculuğunda başından geçenleri bana anlat lütfen.

KAPTAN : Bütün dünyayı dolaştığımı söylemiştim daha önce. Bu yolculuklar sırasında Toprabana'ya vardım. Burada karaya çıkmak zorunda kaldım. Yerlilerden korktuğum için yakındaki bir ormanda gizlendim. Ormanlık alandan çıktığım zaman kendimi ekvatorun tam altına düşen geniş bir ovada buldum.

OSPİTALARİO : Peki, orada neler geldi başına?

KAPTAN : Orada, silahlı kadın ve erkeklerden oluşan büyük bir kalabalığa rastladım. Çoğu bizim dilimizi bilmiyordu. Beni doğru Güneş Kent'e götürdüler.

OSPİTALARİO : Bu kentin nasıl bir plana göre kurulduğunu, nasıl yönetildiğini anlatın bana.

KAPTAN : Kentin büyük bölümü geniş bir ovada yükselen bir tepenin üstünde kurulmuş. Fakat kentin birbirini çevreleyen çemberlerinden bazıları tepenin dibinden öteler doğru uzanır. Bir daire biçiminde olan kentin çapı iki milden fazla, çevresi ise yedi mildir. Ancak tepenin oluşturduğu tümsekten dolayı gerçekte bu çap daha da büyüktür.

Kent yedi büyük halkaya ya da çembere bölünmüş, her çembere yedi gezegenden birinin adı verilmiştir. Çemberler dört kapıdan girilen dört cadde ile birbirine bağlıdır. Kapıların her biri dört ana yönden birine doğru açılır. Ayrıca, bu kent öyle kurulmuş ki, eğer birinci duvar bir saldırı ile yarılmış olsa, ikinci duvarı yarmak için iki kat, üçüncüyü yarmak için daha da çok kullanmak gerekirdi. Öyle ki, bu kenti ele geçirmek isteyen birisinin yedi kez saldırıya geçmesi, her saldırıda da gücünü iki kat artırması gerekir. Bana sorarsanız birinci duvarı bile aşmak olacak şey değil. Çünkü duvar hem çok kalın, hem de kuleler, burçlar ve hendeklerle çok iyi korunmuş, çok iyi silahlandırılmış.

Beni kuzey kapısından içeri götürdüklerinde (bu kapı demirdendir, inip kalkabilir, duvar içindeki yerine öyle yerleştirilmiştir ki çok kolayca ama sımsıkı kitlenir), birinci duvar ile ikincisi arasında yetmiş adım genişliğinde düz bir alan gördüm. Buradan, ikinci çemberin duvarına bitişik büyük konaklar görünüyordu. Bu konaklar duvar boyunca öyle yanyana uzanıyordu ki, bir tek yapı gibiydiler. Ayrıca, konakların yarı yüksekliğinde, duvar boyunca uzanan kemerler vardı. Bu kemerler sağlam ve zarif sütunlar üstüne kurulmuştu; üstlerinde kilise avlularını çevreleyen kemer altı geçitlerine benzer yollar vardı. Bu yollar insanların gezinmesi içindi.

Bu konaklara giriş yalnız duvarların içbükey tarafındaki bölmelerden olur. Buradan girince insan kendini konakların alt katında bulur. Üst katlara mermer merdiven-

lerden çıkılır. Duvarların iç yanlarında dışdakilere benzer kemerler vardır. Mermer merdivenler aynı zamanda bu kemerlere ve gezinti yerlerine açılır. Konakların üst katlarına giriş bu kemerlerden olur. Bu katlardaki odalar çok güzeldir, duvarların iç ve dış yanlarına bakan pencereleri vardır. Bu odalar çok iyi süslenmiş duvarlarla birbirinden ayrılır. Her çemberin dışa bakan duvarı sekiz karış, içe bakan duvarı üç karış kalınlığındadır. Odaları birbirinden ayıran ara duvarların kalınlığı ise, bir ya da bir buçuk karıştır. İnsan birinci çemberi geçince, karşısına ikinci bir düzlük çıkar. Bu düzlük birincisinden üç adım kadar daha dardır. Buradan, ikinci çemberin birinci duvarı görülür. Bu duvar da birinci çemberinki gibi kemerler ve gezinti için geçitlerle süslenmiştir. Yine iç yanda da konakları çevreleyen bir iç duvar vardır. Sütunlar üstüne kurulmuş kemer altı geçitleri bu duvarın alt bölümleri boyunca da uzanır. Duvarların üst bölümlerinde ve tepeye doğru yükselen evlere giden yolların her iki yanında çok güzel resimler bulunur. En içteki son çembere varıncaya dek bu düzlükler, duvarlar, duvarlar boyunca konaklar, sütunlar üstünde kemerler ve kemer altı geçitleri hep böyle iç içe sürer gider. Tüm bunları birbirine bağlayan yol düzdür.

Fakat insan en dıştaki ve en içteki iki duvarın kapılarını geçince merdivenlere gelir. Ancak burada eğim öyle azdır ki insan alçacık merdivenleri çıktığını anlamaz bile. Tepenin tam üstünde çok geniş bir düzlük vardır. Bu düzlüğün ortasında büyük bir ustalıkla ve sanatla yapılmış bir tapınak yükselir.

OSPİTALARİO : Ne olur durma, anlat! Gerisini duymayı ne kadar çok istiyorum.

KAPTAN : Tapınak bir çember biçimindedir. Duvarlarla çevrilmemiştir, güzelce bir araya getirilmiş kalın sütunlar üzerinde durur. Tapınağın ortasında özenle yapılmış büyük bir kubbe vardır. Bu kubbenin içinden ikinci küçük bir kubbe yükselir, onun tam mihrabın üzerine ge-

len yerinde de bir hava deliği bulunur. Tapınağın tam ortasında ve yalnız bir tane mihrap vardır. Miprap da sütunlarla çevrilmiştir. Tapınağın kendisi üç yüz elli adımlık bir alan kaplar. Tapınağın dış yanında, sekiz adım genişliğinde kemerler sütun başlıklarından dışarıya doğru uzanır. Buradan sonra, kalın sağlam duvardan üç adım mesafede başak sütunlar yükselir. Önceki sütunlarla bunlar arasında gezinti için yollar, güzel kaldırımlar, ve duvarların girintili bölümlerine yerleştirilmiş oturacak yerler vardır. Buralarda hem sabit, hem de istenildiğinde yeri değiştirilebilecek banklar ve sandalyeler bulunur. Bunların hepsi güzel ve süslü şeylerdir. Mihrabın tam üstüne gelen yerde büyük bir küre görülür. Bu kürenin üstünde gök cisimleri belirtilmiştir. İkinci bir küre ise yeryüzünü gösterir. Ayrıca, kubbenin tavanında büyüklüklerine göre sıralanmış altı gezegenin resimleri vardır. Resimlerin her birinin altında gezegenin adı belirtilmiştir. Bu resimlerde gzegenlerin kutupları ve değişik yükseklikteki enlemleri de görülür. Gezegenlerin durumu, mihrabın üstündeki küreye göre ayarlanmıştır. Gezegenlerin adını taşıyan yedi altın lamba tapınağın içinde gece gündüz yanar.

Tapınağın üstündeki küçük kube küçük ve güzel odalarla çevrelenmiştir. Dış sütunlar ile iç sütunlar arasındaki irili ufaklı odalarda kırk dokuz rahip ve din görevlisi oturur.

Tepedeki küçük kubbenin üzerinde dönen bir bayrak rüzgarın yönünü gösterir. Bayrağın üstünde otuz altıya kadar sayılar belirtilmiştir. Rahipler, rüzgarlara bakarak yılın nasıl geçeceğini, karada ve denizde havaların nasıl değişeceğini anlarlar. Ayrıca, altın harflerle yazılmış bir kitap hep bayrağın altında durur.

OSPİTALARİO : Yiğit kaptan, rica ediyorum, şimdi de bana bu kentin yönetim sistemini anlat. Çok merak ediyorum bunu.

KAPTAN : Kentin baş yöneticisi *Hoh* adı verilen bir

başrahiptir. Biz ona *Metafizikçi* diyebiliriz. Dünya ve ahretle ilgili bütün işlerin başı odur. En üst yetkili olarak, bütün ticaret ve yasa konularında son kararı o verir. *Hoh'* un *Pon, Sin* ve *Mor* adlı üç yardımcısı vardır. Bunların yetkileri eşittir. Bizim dilimizde bunlar sırasıyla *Güç, Akıl* ve *Sevgi* anlamına gelir. Savaş ve barış ile ilgili bütün konular *Güç'*ün yetkisindedir. *Hoh'*tan sonra en yüksek yetkili odur. Subaylar ve askerler, silah cephane ve öbür savaş araçlarının sağlanması, silah atölyeleri ve bu işlerde çalışanlar, tahkimatların yapılması ve saldırıların gerçekleştirilmesi hep *Güç'*ün yönetimindedir.

Bütün sanatları ve el sanatlarını, bilimleri ve bilim adamlarını *Akıl* yönetir. Okulların denetimi de onun görevleri arasındadır. Bilim uzmanları ona bağlıdır. On üç tane bilim uzmanı vardır. Bu uzmanlar sırasıyla şunlardır: Astrolog, Kozmograf, Aritmetikçi, Geometrici, Tarihçi, Ozan, Mantıkçı, Söz ustası, Dilbilimci, Hekim, Fizyolog, Politikacı, Ahlakçı. *Bilgi* dedikleri bir tek kitapları vardır. Bu kitapta bütün bilimler özlü olarak ve insanı şaşırtan bir akıcılıkla anlatılmıştır. Bu kitabı Pythagorascı geleneğe uygun bir yöntemle halka okurlar.

Kentin iç dış, alt ve üst duvarlarının çok güzel resimlerle süslenmesini, bütün bilimlerin bu duvarlarda resimlerle çok güzel bir biçimde açıklanmasını sağlayan *Akıl'*dır. Tapınağın duvarlarında, kubbesinde ve rahip konuşurken sesi dağılmasın diye aşağı indirilen perdelerin üstünde, gezegenlerin büyüklerini, etki ve devinimlerini gösteren resimler, bunları açıklayan üçer dizelik şiirler vardır.

Birinci çemberin iç duvarlarına matematikle ilgili şekiller çizilmiştir. Bu şekillerin sayıları Archimedes ve Eucleides'in bulduklarından daha da çoktur. Her şekil simetrik olarak gösterilmiş, küçük bir şiirle açıklanmıştır. Ayrıca tanımlar, önermeler ve buna benzer şeyler de vardır. Aynı çemberin dış duvarının dış yüzüne bütün dünyayı gösteren bir resim yapılmıştır. Bunun yanında tek tek ülkelerin geleneklerini, yasalarını, insanlarının nere-

den geldiğini ve güçlerini gösteren haritalar vardır. Çeşitli ulusların kullandıkları alfabeler Güneş Kent alfabesinin üstünde yer alır.

İkinci çemberin iç yanında, değerli değersiz bütün taşların, bütün minerallerin ve madenlerin resimleri bulunur. Ayrıca her resmin yanında iki dizelik bir açıklamayla birlikte o madenlerin ve taşların küçük birer örnek parçası vardır. Bu çemberin dış yanında, yeryüzündeki bütün denizler, göller ve akarsular gösterilmiştir. Şaraplar, sıvı yağlar ve öbür sıvılarla bunların kaynakları ve özellikleri de burada tanıtılır. Kemerlerin üstündeki duvar oyuklarında, içlerinde üç yüz yıllığa kadar varan sıvılar bulunan şişeler saklıdır. Bu sıvılar her türlü hastalığın tedavisinde kullanılır.

Dolu ve kar yağışı, fırtına ve gök gürültüsü ile havada olabilecek tüm öbür olaylar uygun resimlerle ve şiirlerle belirtilmiştir. Güneş Kentliler rüzgar, yağmur gök gürültüsü ve gökkuşağı gibi hava olaylarını taş üzerine çizerek gösterme sanatını çok iyi bilirler.

Üçüncü çemberin iç yanında ağaç ve bitki türleri gösterilmiştir. Kemerlerin dış bölümlerindeki saksılarda bu türlerin canlı örnekleri sergilenir. Bunların ilk nerede bulundukları, özellikleri ve etkileri; gök cisimlerine, madenlere, insan vücudunun parçalarına ve deniz yaratıklarına benzerlikleri ve hangi hastalıklara iyi geldikleri de açıklanmıştır. Dış duvar üzerinde ırmak, göl ve denizlerde bulunan balık türleri, bunların alışkanlıkları, çoğalma ve yaşama biçimleri, hangi amaçla varoldukları, değerleri ve insana yararları gösterilmiştir. Ayrıca balıkların yer ve gök cisimlerine, doğa ve sanat ürünlerine olan benzerlikleri de belirtilmiştir. Öyle ki, piskopos, zincir, elbise, çivi yıldız ve çevremizde gördüğümüz öbür birçok şeye benzeyen balıklar gördüm, bu benzerliklerin ne kadar çarpıcı olduğuna şaşıp kaldım. Burada görmeye değer denizkestaneleri, midyeler, istiridyeler ve başka deniz yaratıkları vardı. Sular dünyasında olup da bilinmeye de-

ğer her şey burada çok güzel çizilerek ve boyanarak sergilenmişti.

Dördüncü çemberin iç duvarlarında bütün kuş türlerini ve onların renk, büyüklük ve yaşama biçimleri gibi özelliklerini gösteren resimler vardır. Dünyadaki tek gerçek anka kuşu da Güneş Kentlilerin elindedir. Dördüncü çemberin dış duvarlarında ise yılan ve solucan gibi sürüngenlerin ve türlü böceklerin çeşitli halleri, zehirli ve yararlı yanları gösterilmiş. Bu canlıların çeşitleri ve sayıları ise bizim düşünebileceğimizden çok daha fazla.

İçeriye doğru beşinci çemberin iç duvarlarında dünyadaki büyük hayvanlar yer almış. Bunların sayısını bir görsen, şaşırırsın. Bizim bildiklerimiz varolanların binde biri bile değil. Bu çemberin dış duvarlarına ise hayvanların en büyüklerinin resimleri yapılmış. Yalnızca atların ne kadar çok çeşiti var ve hepsi de ne güzel ve nasıl ustalıkla çizilip gösterilmiş!

Altıncı çemberin iç duvarlarında makina ile ilgili sanatlar, yapılan aygıtlar ve araçlar, bunların çeşitli uluslarca nasıl kullanıldıkları yer alıyor. Her aygıtın yanında, aygıtın önemi ve bulucuların adları belirtilmiş. Dış duvarlarda ise bilim, savaş ve yasa alanlarında yenilik ve öncülük yapanlar sergilenmiş. Musa, Osiris, Jupiter, Merkür, Lycurgus, Pompilius, Pythagoras, Zamolxis, Solon, Charondas, Phoroneus ve daha birçokları var bunlar arasında. Muhammet bile var. Ama Güneş Kentliler yine de ona sahte ve kötü bir yasa koyucu gözüyle bakıyorlar. En saygın yerde ise İsa'nın ve on iki havarinin resimleri var. Güneş Kentliler bunlara çok değer verir, üstün yaratıklar gözüyle bakarlar. Ayrıca Sezar, Anibal, İskender ve Pyrrhus'un resimlerini gördüm. Daha birçok savaş ve barış kahramanlarını, özellikle Romalıların resimleri kemerlerin altındaki aşağı bölmelerde yer alıyor.

Ben bunları görünce şaşırdım, bizim tarihimizi ve kişilerimizi nasıl öğrendiklerini sordum. Aralarında bütün dilleri bilen kişiler bulunduğunu, bütün ülkelere sürekli olarak kâşifler ve elçiler yolladıklarını söylediler. Bun-

lar gitikleri ülkelerin geleneklerini, güçlerini, yönetimlerini, tarihlerini ve iyi ve kötü yanlarını iyice öğrenirlermiş. Bütün bu bilgileri kendi ülkelerine uyguladıkları, bundan da memnun oldukları belliydi. Çinlilerin barutu ve basımcılığı bizden önce bulduklarını da onlardan öğrendim.

Güneş Kent'te duvarlardaki bu resimlerin anlamını açıklayan görevliler var. Böylece çocuklar daha on yaşına gelmeden, oyun oynamanın kolaylığı ile bütün bilimleri öğrenirler. Ancak öğrendikleri bu bilimlerin tarihi niteliğindedir.

Hoh'un üç yardımcısından biri olan *Sevgi*'nin başta gelen görevi soyun sürmesini sağlamaktır. Erkeklerle kadınların en iyi çocukları yapacak biçimde birleştirilmesi onun sorumluluğudur. Gerçekten Güneş Kentliler, atların ve köpeklerin üretimi ile böyle yakından ilgilenip insan üretimine gelince hiç seçim yapmadığımız için bize alayla gülüyorlar. Bunun için çocukların eğitimi onun yetki alanındadır. Bundan başka, eczacılık, sebze ve meyvecilik, tarım, otlakların bakımı, yemeklerin düzenlenmesi, besin ve giyecekle ilgili her şey ve cinsel ilişkiler onun yönetimindedir. Asıl yönetici *Sevgi*'dir, ama bu çalışma alanlarına kendini adamış çok sayıda erkek ve kadın görevliler vardır.

İşte *Metafizikçi* bu üç yardımcısıyla birlikte yukarıda belirtilen tüm işleri yürütür. Hiç bir şeyi kendi başına yapmaz. Dördü birlikte çalışır. Ancak *Metafizikçi*'nin eğilimi hangi yönde ise öbürleri de aynı görüşte birleşir.

OSPİTALARİO : Bu ülkenin kamu görevlileri kimlerdir, işleri ve hizmetleri nelerdir? İnsanlar nasıl eğitilir, nasıl yaşarlar? Yönetim biçimi bir krallık mı, soylular düzeni mi, yoksa cumhuriyet midir? Lütfen, bunları anlat.

KAPTAN : Bu ülkenin insanları aslında Hindistan'dan gelmişler. Ülkeyi kasıp kavuran bir soyguncular ve zorbalar sınıfı olan büyücü rahiplerin kılıçlarından kaçmış, birbirleri ile dostluk içinde filozofça bir hayat ya-

şamaya karar vermişler. Ülkelerinde kadın ortaklığı herkes için geçerli olmamıştır, ama Güneş Kentliler arasında her şey ortaktır. Paylaşma, yöneticilerin denetimi ile olur. Sanatlar, ödüller ve zevkler bile ortaktır, ancak bunlar öyle yürütülür ki kimse hakkından fazlasını elde edemez.

Güneş Kentlilere göre özel mülkiyetin kökeni, herkesin kendi evi, karısı ve çocuğu olmasıdır. Bundan da bencillik doğar. Çünkü zenginlikler içinde bir oğul yetiştirirsek, onu bu zenginliklere mirasçı olarak bırakmak için elimizden geleni yaparız. Korkmayacak kadar güçlü isek kamunun malına el koyarız. Ama yeterince zengin ve güçlü değilsek ve kötü bir soydan geliyorsak, o zaman da açgözlü, kurnaz ve ikiyüzlü oluruz. Ama bencilliği ortadan kaldırdığımızda yalnız devlete olan sevgimiz kalır.

OSPİTALARİO : Bu koşullarda kimse çalışmak istemez. Başkalarının çalışmasını bekler, onların sırtından geçinmek ister. Aristoteles de aynı nedenlerle Platon'un önerilerine karşı çıkıyordu.

KAPTAN : Bu karşı görüşler konusunda ne diyeceğimi bilemiyorum. Ama içlerinde inanılmayacak kadar büyük bir yurt sevgisinin yanıp tutuştuğunu söyleyebilirim. Tarihte, yurtları için seve seve canlarını veren Romalıların örneğinde gördüğümüz gibi, özel mal ve mülkten vazgeçtiği ölçüde insan yurduna daha çok bağlanır. Aslında bana sorarsanız, eğer ülkemizdeki papaz ve din adamlarının bir yandan ailelerine sevgileri, bir yandan da yükselme tutkuları olmasa, bunlar mala mülke daha az heves ederler, başkalarının iyiliği için daha çok çalışırlardı. Bunun örnekleri havariler zamanında görülmüştür, bugün de görülebilir.

OSPİTALARİO : Ermiş Augustinus da aynı şeyi söylemişti. Ama bence bu Güneş Kentliler birbirlerine yardım etme olanağı bulamayacağına göre, aralarında dostluğun da bir önemi olmayacaktır.

KAPTAN : Tam tersine. Bir kez, kimse birbirinden armağanlar alamaz. Çünkü herkes gerekli olan her şeyi

toplumdan alır. Yönetici, kimsenin hak ettiğinden fazlasını almamasına özen gösterir. Ama kimse gerekli olan bir şeyden yoksun kalmaz. Güneş Kentliler arasında dostluk savaşta, hastalık halerinde ve sanat yarışmalarında ortaya çıkar. Çünkü bu durumlarda görüş bildirerek ve öğüt vererek birbirlerine karşılıklı yardım ederler. Bazan konuşma, övgü ve davranışlarıyla da birbirlerini iyi yönde etkilerler. Aynı yaştaki Güneş Kentliler birbirlerine kardeş derler. Yirmi iki yaşını geçenlere baba, bundan daha küçük olanlara oğul denir. Yöneticiler görevlerini öyle iyi yürütürler ki, bu kardeşler toplumu içinde kimse kimseye kötülük edemez.

OSPİTALARİO : Nasıl başarıyorlar bunu?

KAPTAN : Bizde ne kadar erdem adı varsa Güneş Ülkesi'nde o kadar yönetici vardır. Yöneticilerden bazılarının adları şöyle: Ruh yüceliği, Cesaret, İffet, Cömertlik, Adalet, Rahatlık, Doğruluk, Nezaket, Şükran, Neşe, Çalışkanlık Ağırbaşlılık. Yöneticilerden her biri çocukluğundan beri üstün olduğu yanla ilgili bir göreve getirilir. Bu nedenle Güneş Ülkesi'nde bizde olduğu gibi soygun, adam öldürme ve cinsel konulardaki suçlardan hiç biri görülmez. Onlar birbirlerini ancak nankör, kötü, tembel, asıkyüzlü, öfkeli, ağzıbozuk ve yalancı olmakla suçlarlar. En çok nefret ettikleri şey ise yalancılıktır. Böyle suçların cezası ortak sofradan uzaklaştırılmak ve başka olanaklardan yoksun bırakılmaktır. Bu durum, yargıçlar suçlunun huyundan vazgeçtiğine karar verinceye dek sürer.

OSPİTALARİO : Yöneticilerin nasıl seçildiğini anlat.

KAPTAN : Güneş Kentlilerin nasıl yaşadıklarını bilmeden yöneticilerin nasıl seçildiğini anlamak zor olur. Önce nasıl yaşadıklarını söyleyeyim. Bir kez, kadınlar da erkekler de aynı tür elbiseyi giyerler ve bu elbise savaşta giymeye uygundur. Kadınların giydiği toga dizden aşağı iner, erkeklerinki dizden yukarıdadır. Kadınlar ve erkekler bütün uğraş alanlarında birlikte eğitim görürler. Üç yaşına kadar olan çocuklar duvarların çevresinde yü-

rüyerek kendi dillerini ve alfabeyi öğrenirler. Çocuklar dört bölüğe ayrılırlar. Her bölüğün başında iki yetişkin bulunur. Bunlardan bir onları yönetir, daha yaşlı olan ise öğretmendir.

Çocuklar daha sonra cimnastik, koşu, disk atma ve öbür oyunlarda eğitilir, böylece kaslarının gelişip güçlenmesi sağlanır. Yedi yaşına kadar ayakları ve başları çıplak gezerler. Daha sonra çocuklar ayakkabıcılık, yemek pişirme, madencilik, marangozluk, boyacılık ve buna benzer işlerin yapıldığı atölyelere götürülür. Yedi yaşını geçen çocuklar duvarlardaki matematik bilgilerini edinmiş olurlar. Bu yaştan sonra, yeteneklerinin hangi yönde olduğunu anlamak için çocuklar bütün bilim dalları ile ilgili derslere götürülür. Her ders dört bölümden oluşur, bu bölümlerde sırasıyla dört konu açıklanır.

Bazı çocuklar derslere çalışırken bazıları da beden eğitimi ya da kamu hizmetleriyle ilgili işlerle uğraşırlar. Bu dersleri bitirenler daha zor konulara geçer, matematik, tıp ve öbür bilim dallarında çalışmaya başlarlar. Öğrenciler arasında, çalıştıkları konularla ilgili tartışmalar ve yarışmalar hep sürer. Daha sonra bu öğrenciler en başarılı oldukları bilim ve sanat dalarına yönetici seçilirler. Bunlar öğretmenlerinin ve önderlerinin görüşüne uygun olarak tarım alanlarına da gider, işlerin nasıl yürüdüğünü gözleriyle görürler. Bir kişi ne kadar çok sanat ve uğraş dalında bilgi sahibi olur, bildiklerini ne kadar çok uygularsa, o ölçüde saygı görür, ünü artar. Bu nedenle Güneş Ülkeliler, işçilerimizi saygı değer bulmadığımız, ama hiç bir uğraş alanında ustalaşmayan, yine de rahat içinde yaşayan, kendi zevklerinin ve düşkünlüklerinin kölesi olan, bir kötülükler okulundan mezun olur gibi topluma yayılıp devleti yıkıma götüren tembel ve kötü kişilere saygı duyduğumuz için, bize alayla gülüyorlar.

Yöneticilerin geri kalanını dört büyük yönetici olan *Metafizikci, Güç, Akıl* ve *Sevgi* ile birlikte ilgili alanın öğretmenleri seçer. Bu öğretmenler kimin yönetici niteliklerine sahip olduğunu çok iyi bilirler. Yönetici olacak

kişiler kendiliklerinden aday olmazlar, onları yöneticiler kurulu önerir. Bu önerilen kişiler aleyhinde ya da lehinde görüşü olanlar görüşlerini dile getirirler.

Metafizikçi olabilmesi için kişinin bütün ulusların tarihlerini, geleneklerini, törelerini, yasalarını ve hükümet şekillerini bilmesi gerekir. Aynı zamanda yasa koyucuların adlarını; bilimde, hukukta, yeryüzü ve gökyüzü tarihinde öncülük edip bulgular gerçekleştirenleri bilmeleri gerekir. Güneş Ülkelilere göre *Metafizikçi*, makina ile ilgili sanatlardan, doğa bilimleri, astroloji ve matematikten de anlamalıdır. (Her iki günde bir, bizim makina sanatı dediğimiz konuda ders verirler. Bu alanda fazla çalışıp kendilerini yormazlar, ama sık sık bu konuyla ilgilenmeleri ve duvarlardaki resimler işlerini kolaylaştırır. Dillerin öğretilmesine fazla önem vermezler, çünkü çok sayıdaki dilbilimciler çeviri de yaparlar.) Ancak her şeyin ötesinde *Metafizikçi*'den beklenen, metafizik ve tanrıbilimi iyi anlaması; bütün sanat ve bilimlerin temellerini ve türevlerini; gereklilik, yazgı ve evrenin uyumunu; güç, akıl ve insan ve Tanrı sevgisini; yaşamın evrelerini ve simgelerini; yer, gök ve deniz konusunda her şeyi ve Tanrı üzerine düsünceleri bilmesi; Tanrı'yı, bir insanın başarabileceği ölçüde tanımasıdır. Peygamberlerin yaşam öyküleri ve astroloji üzerine köklü bilgileri olmalıdır. Bu nedenle kimin *Metafizikçi* olacağını önceden bilirler. Kimse otuz beş yaşına gelmeden böyle saygın bir görev için seçilemez. Bu görev ömür boyu sürer, ancak daha bilgili ve yetenekli biri çıkarsa, görev ona devredilir.

OSPİTALARİO : Ama kim bunca bilgiyi edinebilir, böyle bir bilgeliğe erebilir? Bir kimse bilimleri öğrense bile yönetim konusunda beceriksiz kalabilir.

KAPTAN : Ben de aynı soruyu sordum. Güneş Kentliler şu karşılığı verdiler : «Biz böyle bilgin bir kişinin yönetmeyi de bileceğine inanıyoruz. Siz ise bilgisizlere yetki veriyor, bunlar kıral soyundan geliyor ya da nüfusun etkili bir kesimi tarafından seçildi diye yönetmeye lâyık

olduklarını düşünüyorsunuz. Bizim *Metafizikçi* gerçekten yönetme yeteneğine sahiptir, ama bilge bir kişi olduğu için gaddarlık ve kötülük nedir bilmez, despotluk da yapmaz. Ama bu durumun sizin için geçerli olmadığını bilirsiniz, çünkü sizce en bilgili kişi en çok dilbilgisi ya da mantık bilen, Aristoteles'i ya da başka bir yazarı en çok okumuş olandır. Bu tür bilgi ise kölece bir çalışma ve ezberden başka bir şey değildir, kişinin yeteneğini köreltir. Çünkü böyle birinin yaptığı, yalnızca kitaplardaki sözcükleri incelemek, nesneleri belirten ölü simgeleri düşünmektir. Bu da boş ve yararsız bir çabadır. Bu nedenle kafasını böyle şeylere veren kişi, Tanrı'nın evreni nasıl yönettiğini, Doğa'nın ve insanın hangi kurallara göre ve nasıl davrandığını bilemez. Bizim *Metafizikçi*'mizin durumu böyle değil. Çünkü her alanda, özellikle yönetim işlerinde, yeteneği ve yaratıcı gücü olmayan bir kimse zaten bunca sanat dalını ve bilimleri öğrenemez. Bizce, yalnız bilim alanında yetişmiş bir kişi ne bilimi ne de öbür şeyleri biliyor demektir. Bilim dallarından yalnız birine yeteneği olup onu da kitaplardan öğrenen kişi ise düpedüz cahildir. Bilginin bütün dallarında uzman ve doğadaki nesneleri anlamaya yetenekli bir beyin için böyle bir şey söz konusu olamaz. Bizde *Metafizikçi* böyle bilgili ve yeteneklidir. Ayrıca, sizin de gördüğünüz gibi, bizde bilimler kolaylıkla öğretilir. Bu nedenle bizim bir yılda yetiştirdiğimiz bilgin sayısı sizin on, hatta on beş yılda yetiştirdiğinizden daha fazladır. İsterseniz çocuklara bir şeyler sorun, görün.»

Söyledikleri bu doğrular karşısında şaşırıp kaldım. Çocuklara sorduğum sorulara aldığım karşılıklar da aynı ölçüde şaşırtıcıydı. Çocuklardan üç tanesi bizim dilimizi öğreniyordu. Arapça, Lehçe ve tüm öbür dilleri de öğrenen üçer çocuk vardı. Bu çocuklar çalıştıkları alanda tam basarılı olmadan oyun ve eğlenceye zaman ayırmalarına izin verilmiyordu. Öğrenimlerini tamamladıktan sonra ise kırlara gidiyorlar, koşup oynuyorlar, ok ve mızrak atmayı, silah kullanmayı öğreniyorlar, avlanıyorlar,

bitkiler, kayalar, tarım ve otlak alanları üzerine bilgi ediniyorlardı. Her öğrenci kümesi sırayla bu işlerden biri ile uğraşıyordu.

Güneş Kentliler, *Metafizikçi*'nin yardımcıları olan öbür üç yöneticinin kendi yönetim alanları dışında kalan sanat ve bilim dallarında uzman olmalarını gerekli bulmuyorlar. Onların bu konularda tarihsel ve genel bir bilgilerinin olması yeterli. Ancak her yönetici kendi alanını çok iyi bilir. Bu nedenle, binicilik, ordu yönetimi, kamp yerlerinin saptanması, her tür silah ve savaş aracının yapımı, strateji ve tüm öbür askeri konularda en bilgili ve yetkili olan *Güç*'tür. Onun için bu baş yöneticilerin aynı zamanda filozof, tarihçi, politikacı ve fizikçi olmaları gerekir. *Güç* için söylenenlerin, öbür iki yönetici için de geçerli olduğunu anlayabilirsiniz.

OSPİTALARİO : Bu ülkedeki kamu görevlilerini, görevlerin dağılımını, eğitimi ve toplum yaşamını anlatır mısın?

KAPTAN : Güneş Kentlilerin oturdukları ve yattıkları yerler; yatak, sedir ve tüm gerekli eşyaları ortaktır. Altı ayda bir yöneticiler herkesin kentin hangi çemberinin hangi odasında kalacağını saptarlar. Bu odalarda kalanların adları kapı üzerlerine yazılır. Kadınların da erkeklerin de yaptıkları kol ve kafa işleri vardır. Ancak çift sürme ve ekin ekme, meyve toplama, ekinlerin harmanlanması ve bağ bozumu gibi yorucu işleri erkeklere verirler. İneklerin sağılması, süt ürünlerinin yapılması, kentin yakınlarındaki bahçelerin işlenmesi gibi işleri kadınlar yapar. Dokuma, dikiş, saç sakal kesme ve ilaç yapma gibi dışarıya çıkmayı gerektirmeyen işler de kadınlarındır. Ancak kadınlar ağaç ve demir işleri ve silah yapımı gibi işlerde çalıştırılmazlar. Yetenekli kadınların resim yapmaları engellenmez. Ama müzik özellikle kadınlara uygun bir uğraş sayılır, çünkü dinleyenlere daha çok zevk verirler. Erkek çocuklar da müzikle uğraşabilir. Ancak kadınlar davul zurna çalmazlar.

Kadınların bir görevi de yemekleri hazırlamak, sof-

raları düzenlemektir. Sofrada yirmi yaşından küçük olan kızlar ve erkekler hizmet eder. Kentin her çemberinde mutfaklar, kilerler ve mutfak eşyalarının bulunduğu depolar vardır. Bu birimlerden her biri yaşlı bir erkekle yaşlı bir kadının yönetimindedir. Bunlar orada çalışanları denetler, görevini ihmal eden ya da emirlere uymayanları uyarır ya da cezalandırılmasını sağlar, görevlerinde üstün başarılı olanları belirleyip seçerler.

Bütün gençler kırk yaşını geçmiş olanlara hizmet ederler. Akşam yatma saati geldiğinde, sorumlu yaşlı erkek ile kadın bir gün sonra iş sırasının kimde olduğunu, kimlerin nerede hizmet edeceğini bildirirler.

Yemekler iki masada yenir. Masaların her iki yanında oturacak yerler vardır. Kadınlar masanın bir yanına, erkekler öteki yanına oturur. Yemek sırasında manastır yemekhanelerindeki gibi sesiz durulur. Herkes yemeğini yerken bir genç yüksekçe bir yerde bir kitaptan parçalar okur, yöneticiler okunan parçanın önemli noktaları üzerine sorular sorarlar. Böyle iyi giyinmiş gençlerin masalarda hizmet edişini, bunca dostun, ana baba, kardeş ve çocukların böyle dürüstlük ve sevgi içinde birlikte yaşayışını görmek ne büyük bir zevk veriyor insana. Herkese bir peçete ve tabak verilir, balık ve yemek servisi yapılır. Her gün hangi yemeklerin hazırlanacağını, yaşlılar, gençler ve hastaların hangi besinleri alması gerektiğini aşçılara bildirmek hekimlerin görevidir. Yemeklerin iyi ve yağlı tarafları yöneticilere verilir. Onlar da kendi paylarına düşenin bir bölümünü aynı masada oturan, sabahki bilim ve askerlikle ilgili derslerde başarı göstermiş olan çocuklara dağıtırlar. Yöneticilerin elinden böyle yiyecek almak büyük bir şeref sayılır. Sofrada müzik eşliğinde şarkılar söylenir. Şarkıyı birkaç kişi söyler. Bazan da lavtaya ve öbür her çalgıya birer kişi sözle eşlik eder. Herkes çalışmaya katıldığı için, hiç bir eksikleri yoktur.

FRANCİS BACON

Francis Bacon, 1561-1626, kendi çağından önce gerçekleşen matbaa, barut ve pusula gibi icatların yeryüzünün çehresini değiştirdiğini düşünmüş, özellikle, bir yandan Amerika'nın keşfi bir yandan da Galile'nin teleskopla ortaya çıkardığı yeni evren anlayışından etkilenmiştir. Bu keşiflerin insanlık için yeni ufuklar açışından esinlenmiş, kendisi de yeni düşünce dünyasının Kristof Kolomb'u olmayı amaçlamıştır. Bacon'un bilime bulgusal düzeyde katkısı olmamış, ancak veri toplamaya, deney yapmaya, bu veri ve deneylerden sonuçlar çıkarmaya dayalı bir bilimsel yöntemin yanında Bacon dinsel inanışa da bağlı kalmıştır. İnsanoğlunun cennetten kovulmakla yitirdiği mutlu ortamı bir yandan dinsel inanç bir yandan da bilimin nimetlerinden yararlanarak yeniden kurulabileceğini düşünmüştür. Bilimin amacını da bu bağlamda tanımlamış, bilimi yaşam koşullarının iyileştirilmesi için bir yol olarak görmüştür.

Yeni Atlantis Bacon'ın yaşamı boyunca bilimsel yöntem, bilimin gelişmesi ve yaşama katkısı üstüne düşünüp yazdıklarının yazınsal nitelikli bir anlatımıdır, onun bilimden ve bilimin uygulanmasından beklediklerini dile getirir. *Yeni Atlantis* bilimsel araştırmanın ürünlerine dayalı bir ütopya örneğidir. Bu yapıtta çok yönlü bilimsel araştırmayı örgütleyip yöneten ve sonuçları uygulamaya koyan geniş kapsamlı bir bilim kurumu hayal edilmiştir. *Yeni Atlantis*'in yayınlanmasından yirmi yıl kadar sonra tarihin ilk başarılı bilim derneklerinden biri olan

Londra Kraliyet Derneği'nin çekirdeği oluşmuştur. *Yeni Atlantis*'deki bilimi örgütleme anlayışının bu gerçek derneğin kuruluşunu etkilediği ve ona örnek olduğu kabul edilir.

Yeni Atlantis Bensalem adasındaki yaşamı ve bilim kurumunu anlatır. Bensalem adasına varış bir rastlantı sonucudur. Ters rüzgarlarla yolunu yitiren gemi bu adaya yanaşır. Önce gemidekilerin karaya çıkmalarına izin verilmez. Hıristiyan olup olmadıkları sorulur. Olumlu yanıt üzerine, korsan olmadıkları ve son kırk gün içinde hangi nedenle olursa olsun kan dökmedikleri konusunda İsa adına yemin etmek koşuluyla geçici olarak adaya kabul edilir, konuk evlerine yerleştirilirler.

Bir yönetici konuklara Hıristiyanlığın adaya nasıl eriştiğini, kendi varlıklarını dünyadan niçin gizlediklerini anlatır. Hıristiyanlık bir mucize ile gelmiştir bu adaya. Gökten denizin üstüne bir ışık sütunu inmiş, ışığın içindeki bir sandıktan bu dinin kutsal belgeleri çıkmıştır. Adanın varlığının gizli tutulması ise başka ülkelerle olumsuz etkileşimi önlemek içindir.

Yeni Atlantis bitmemiş bir yapıttır. En önemli öğesi yaşam koşullarının iyileştirilmesinde bilime tanınan işlevdir. Bu amaçla bilimin gelişmesi, tüm bilimsel çalışmaların eşgüdümü için merkezi bir örgüt kurulmuştur. Çağımızdan bakıldığında bu örgütleme bir bilim kurumu için fazla katı ve biçimsel görülebilir. Yine de bu örgütlenmenin bilimde geniş tabanlı ortak çalışmaya verilen önemi yansıttığı düşünülebilir. Öte yandan tıptan genetiğe, optikten meteorolojiye, nükleer enerji ve organ nakli gibi araştırma ve uygulama alanlarının önsezisini içermesi ile bu bilim kurumu çağdaş bilim kurgu yazarı için bile esin kaynağı olabilecek niteliktedir.

Kurucusunun adından esinle Salomon'un Evi denilen bu bilim örgütü *Yeni Atlantis*'deki toplumun en temel ve güçlü kurumudur. Gereğinde bazı bilgilerin toplumun yöneticilerine verilip verilmemesini kararlaştırabilecek ölçüde de özerktir Salomon'un Evi. Bu, Bacon'ın ta on yedin-

ci yüzyılın başlarında bilimsel bulguların yıkıcı ve yok edici amaçlara kulanılmaması, belki de insanlığın içinde bulunduğu dehşet dengesi durumuna girmemesi, yolunda düşündüğü bir önlem olarak görülebilir. Ayrıca Salomon'un Evi öbür ülkelere karşı sürekli bir bilim casusluğu yürütmektedir. Öbür ülkelere gönderilen üyeler kendi kimliklerini gizler, oralardaki bilimsel gelişmeleri izleyip Salomon'un Evine bilgi iletirler. Ancak kitabın sonunda anlatıcı tüm bu bilgilerin yayınlanmasına izin verdiğini belirtir. Bu bir çelişki olarak görülebilir, ya da söz konusu evrede artık bilimden evrensel düzeyde yararlanmanın kabul edildiği düşünülebilir.

Aşağıya alınan bölümde Salomon'un Evi'nin kıdemli bir üyesi konukların aralarından seçtikleri bir temsilciye «yeryüzünün en soylu kuruluşu» ve «ülkeyi aydınlatan fener» denilen bu kurumu anlatmaktadır:

Tanrı seni esen kılsın, oğul. Sahip olduğum en değerli mücevheri sana vereceğim. Tanrı ve insanlık aşkına, Salomon'un Evi'nin gerçek durumunu sana anlatacağım. Oğul, Salomon'un Evi'nin gerçek durumunu öğrenmen için, şu sırayı izleyeceğim. Bir, kurumumuzun amacını belirteceğim. İki, çalışmalarımızın düzenlenmesini ve aygıtları anlatacağım. Üç, üyelerimizin işlevlerini ve kendilerine verilen görevleri açıklayacağım. Dört, kuralları ve töreleri belirteceğim.

Kurumumuzun amacı, olguların nedenlerinin ve nesnelerin gizli devinimlerinin bilinmesi, insanoğlunun egemenlik sınırlarının genişletilmesi, mümkün olan her şeyin gerçekleştirilmesidir.

Düzenlemeler ve aygıtlar şunlar: Değişik düzeylerde büyük ve derin mağaralarımız var. En derinleri 600 kulaca kadar iner, bazıları büyük tepeler ve dağlar altına kazılmıştır. Öyle ki, tepenin yüksekliği ve mağaranın derinliği birlikte düşünülürse, bazı mağaralar üç millik bir boyut kazanır. Taban düzeyinden tepenin yüksekliği ile mağaranın derinliğinin aynı etkiye sahip olduklarını anlıyoruz. Bu ikisi de güneşin ışınlarından ve havadan aynı

ölçüde uzaktır. Bu mağaralara aşağı bölge adını veririz. Onları pıhtılaştırma, katılaştırma, soğutma ve cisimlerin korunması için kullanırız. Buralarda doğal maden kaynaklarını yeniler, uzun yıllar yer altında tuttuğumuz maddelerden ve karışımlardan yeni suni metaller oluştururuz. Size garip gelebilir, biz bu mağaraları bazı hastalıkların tedavisinde ve insan ömrünün uzatılmasında kullanırız. Toplumdan soyutlanmış, oralarda yaşayan insanlar vardır. Bu kişilerin tüm gereksinimleri sağlanmıştır. Onlar aracılığıyla da çok şey öğreniriz.

Gömme alanlarımız vardır. Çinlilerin porselenlerini gömdükleri gibi biz de buralara değişik çimentoları koyarız. Bizim gömme alanlarımız daha çeşitli ve gelişmiştir. Toprağı daha verimli kılmak için de çok çeşitli karışımlar kullanırız.

Yüksek kulelerimiz vardır. En yükseği yarım mile çıkar. Kulelerin bazıları yüksek dağlar üzerine kurulmuştur. Böylece tepeyle kulenin toplam yüksekliği üç mili bulur. Buralara yukarı bölge adını veririz. Aşağı bölge ile yukarı bölge arasında orta bölge bulunur. Bu kuleleri, yüksekliklerine göre, yalıtma, soğutma, koruma işlerinde ve rüzgar, yağmur, dolu ve yıldız akması gibi gök olaylarının gözlemlenmesinde kullanırız. Bu kulelerin bazılarında tek başına yaşıyan kimseler vardır. Bazan onları ziyaret eder neleri gözlemlemeleri gerektiğini bildiririz.

Tuzlu ve tatlı sulu büyük göllerimiz var. Bu gölleri balıklar ve kuşlar için ve doğal cisimleri gömmekte kullanırız. Çünkü toprağa, yer altında havaya ve suya gömülen şeyler arasında farklar görürüz. Havuzlarımız da vardır. Bunların bazılarında tuzlu sudan tatlı su elde edilir, bazılarında tatlı su tuzlu suya dönüştürülür. Denizin ortasında kayalarımız kıyıdaki koylarda işliklerimiz vardır. Bu işliklerde deniz havası ve deniz buharı kullanılır. Coşkun akarsularımız ve selalelerimiz var. Bunlardan değişik türde devinimler elde etmekte yararlanırız. Aynı devinimleri sağlamak için rüzgarları yönlendiren ve gücünü artıran aygıtlarımız da var.

Belli sayıda kuyularımız ve su kaynaklarımız var. Bunlar göztaşı, kükürt, çelik, pirinç, kurşun, azot ve öbür mineralleri içeren doğal kaynaklara benzetilerek yapılmıştır. Daha küçük kuyularımız da vardır. Bunları suyla etkileşimin küvetlerdekinden daha çabuk olması için kullanırız. Bunlar arasında bir su vardır ki biz ona cennet suyu deriz. Sağlık ve ömrün uzaması konularında bu suyun üzerine yoktur.

Çok büyük yapılarımız vardır. Buralarda kar, dolu, yağmur ve sudan başka maddelerin yağması gibi meteoroloji olaylarının, fırtına ve şimşeklerin oluşumunu; kurbağalar, kuşlar ve benzer canlıların havada yaratılışını gösteririz.

Sağlık odaları dediğimiz belirli odalar vardır. Buralarda çeşitli hastalıkların tedavisi ve sağlığın korunması için havaya yararlı ve uygun gördüğümüz nitelikleri veririz.

Hastalıkların tedavisi, insan bedeninin su kaybından sağlığa dönmesi için çeşitli karışımlar içeren büyük ve güzel kaplıcalarımız vardır. Kaplıcalarımızın bazıları ise insan kas ve sinirlerinin, önemli organların ve bedenin öz varlığının güçlenmesini sağlar.

Büyük ve çeşitli meyve ve sebze bahçelerimiz vardır. Buralarda önem verdiğimiz, güzellikten çok değişik ağaçlara ve ot türlerine uygun toprak çeşitlerinin bulunmasıdır. Bu bahçelerin bir kısmı sadece ağaçlara ve çilek gibi meyvelere ayrılmıştır. Bağlardan olduğu gibi buralardan da çeşitli içkiler elde ederiz. Bu bahçelerde her türlü meyve ağacının ve yabani ağaçların aşılanmasını deneriz, değişik etkileri gözlemleriz. Aynı bahçelerde geliştirdiğimiz yöntemlerle ağaçların ve çiçeklerin mevsimlerinden daha önce ya da daha sonra ürün vermesini sağlarız. Aynı yöntemlerle meyveleri daha büyük ve daha tatlı olarak, değişik lezzet, koku, renk ve biçimde üretiriz. Bazılarını öyle ayarlarız ki ilaç özelliği taşırlar.

Çeşitli bitkileri tohum kullanmadan toprak karışımın-

dan yetiştirmek, yeni bitki türleri üretmek, bir bitkiyi başka bir bitkiye dönüştürmek için de yöntemlerimiz var.

Hayvanlar ve kuşlar için parklarımız, çitle çevrilmiş çeşitli alanlarımız var. Bunları yalnız ender oldukları için herkes görsün diye tutmayız, aynı zamanda denemeler ve incelemeler yapar, bu yolla insan bedeni konusunda da bilgi edinmiş oluruz. Böylece birçok ilginç sonuçlar alırız: Sizin en önemli saydığınız organları çıkardıktan sonra canlıyı yaşatır, görünüşte ölü olanı yeniden diriltiriz. Bu canlılara cerrahinin yanında zehirler ve başka ilaçlar da uygularız. Geliştirdiğimiz yöntemlerle bu canlıları benzerlerinden daha büyük ya da küçük duruma sokar, onları cüceleştirir ya da büyümelerini durdururuz. Üretkenliklerini artırır, ya da kısırlaştırırız. Renk, biçim, etkinlik gibi açılardan birbirlerinden farklılaşmalarını sağlarız. Değişik türleri çiftleştirir, yeni türler elde ederiz. Genel kanının tersine, bunlar da kendi aralarında üretken olurlar. Maddelerin kokuşmasından yılan, solucan ve balık trüleri oluştururuz. Bunların bazıları hayvanlar ve kuşlar gibi yetkin yaratıklar haline gelir, kendi aralarında eşeysel yolla çoğalırlar. Bu işlemi rastlantıya bırakmaz, hangi karışımla hangi tür yaratıkların ortaya çıkacağını önceden biliriz.

Hayvanlar ve kuşlar üzerinde olduğu gibi balıklar üzerinde de deneylerin yapıldığı özel havuzlarımız vardır.

Sizde ipekböceği ve arı örneğinde olduğu gibi, özel yararı olan kurtların ve böceklerin üretilip yetiştirilmesi için de yerlerimiz var.

Çeşitli içkilerin, ekmeklerin ve özel nitelikte etlerin hazırlandığı mayalama evlerini, fırınları ve mutfakları anlatarak seni fazla tutmayacağım. Üzümden yapılmış şaraplarımız, öbür meyve sularından, tahıllardan, köklerden, bal ve şeker karışımlarından, kurutulmuş ve kaynatılmış meyvelerden, ağaçların gövdesinden gelen sıvıdan ve şeker kamışından yapılan içkilerimiz var. Bu içkiler değişik sürelerde bekletilmişlerdir, bazıları kırk yıllık bile olur. Değişik otlardan, köklerden ve baharattan, hat-

ta etten yapılan içkiler vardır. Bu sonuncular hem et hem içki etkisi yaparlar, bu nedenle kimileri, özellikle yaşlılar, hiç et ve ekmek yemeden yalnız bu içkilerle yaşamak isterler. Bedene işleyecek özellikte, ama yine de acı ya da buruk olmayan içkiler yapmaya çalışırız; öyle ki bu içkileri elinizin üstüne koyarsanız biraz sonra avuç içinize işler, ama yine de tadı sert değildir. Aynı yöntemle olgunlaştırdığımız ve besin değerini artırdığımız sularımız var. Bu sular öyle iyidir ki çoğu kişi başka içki istemez. Değişik tahıllardan, köklerden ve tohumlardan, hatta kurutulmuş etten ve balıktan yapılma ekmeklerimiz vardır. Bunlara değişik tat verici maddeler de eklenir, böylece bazıları iştah açıcı olur, bazıları öyle besleyicidir ki kimileri başka bir şey yemeden bu tür ekmekle uzun süre yaşar. Etler de öyle dövülür, yumuşatılır ve terbiye edilir ki hiç çürümez, ama en küçük mide sıcaklığında sindirilir duruma gelir. Öyle etlerimiz, ekmeğimiz ve içkilerimiz vardır ki bir kez alındımı uzun süre açlık duyurmaz, bazı türleri ise insanın bedenini belirgin biçimde sertleştirir ve güçlendirir.

İlaç dükkanlarımız vardır. Buralarda sizin Avrupa'da düşünebileceğinizden çok bitkiler ve canlı yaratıklar bulunur. (Avrupada neler olduğunu biliriz biz.) İlaç yapılan ot ve köklerin ve ilaca katılan öbür maddelerin de çeşitleri de çoktur bizde. Bunlar değişik zaman süreçlerinde ve uzun mayalanmalarla olmuştur. Hazırlanmalarında yalnız her türlü damıtma, ayırma ve süzme yöntemlerini kullanmakla kalmayız, karışımlarına da çok dikkat ederiz.

Bizde, sizde bulunmayan mekanik sanatlar da gelişmiştir. Bu yöntemle kağıtlar, bezler, ipekler, dokular, çok güzel parlaklıkta tüyler, üstün nitelikte boyalar ve benzerlerini de üretiriz. Şunu anlamalısın ki, yukarıda andığımız şeylerin çoğu tüm ülkede kullanılır hale gelmiştir. Bunlar bizim icatlarımızdan gelişmiştir, yine de tüm bunların örnekleri elimizdedir.

Çok çeşitli fırınlarımız vardır. Bu fırınlarda hızlı, güç-

lü, sürekli, ılımlı, kuru ve nemli etkiler yapan sıcaklıklar elde edilir. Hepsinden öte, güneşin ve öbür gök cisimlerinin ısı yayma yöntemlerini kullanan ısı kaynaklarımız vardır. Bunlar değişik ortamlardan geçerler ve çok ilginç etkiler yaratırlar. Bundan başka, gübre yığınlarından, canlıların sindirim aygıtlarından ve kanlarından, nemli olarak depo edilmiş otlardan ve söndürülmemiş kireçten sağladığımız ısılar vardır. Yalnız kendi devinimleri ile ısı üreten aygıtlarımız vardır. Dahası, yer altında öyle yerlerimiz vardır ki doğal olarak ya da geliştirdiğimiz yöntemlerle ısı kaynağı olarak kullanılırlar. Tüm bu ısı türlerini planladığımız işlemlerin gerektirdiği biçimde kullanırız.

Görüntü evlerimiz vardır, Buralarda her türlü ışığın, ışınımın ve rengin gösterilmesini sağlarız. Renksiz ve saydam nesnelerden renkler üretiriz. Bunu gökkuşağı ve prismadaki gibi değil, tek ışıklar halinde yaparız. Işığın tüm etkileşimlerini ortaya koyar, bunları uzak mesafelere gönderir, küçük noktaların ve çizgilerin görülebilmesini sağlarız. Işığın bütün renklerini, biçim, büyüklük ve devinim açısından tüm görme aldanışlarını ve gölge olaylarını yansıtırız. Çeşitli neslelerden henüz sizce bilinmeyen yöntemlerle ışık üretiriz. Gökyüzündeki ve uzak yerlerdeki nesneleri görme yöntemlerimiz vardır. Mesafe olgusunu değiştirir, yakındaki şeyleri uzakta, uzaktakileri de yakındaymış gibi gösteririz. Görmeye bugün kullanılan gözlüklerden daha yardımcı olan aygıtlarımız, en küçük şeyleri bile açıkça en ince ayrıntısıyla görmek için merceklerimiz ve yöntemlerimiz var. Böylece küçük sineklerin, kurtçukların ve tohumların biçimlerini ve renklerini, mücevherlerdeki kusurları görebilir, idrar ve kanla ilgili gözlemleri gerçekleştirebiliriz. Suni olarak gökkuşakları, haleler ve ışık çemberleri yaratırız. Nesnelerin görünüşüyle ilgili her türlü yansımayı, kırılmayı ve etkilerini canlandırırız.

Sizin henüz bilemediğiniz güzellikte değerli taşlarımız, kristallerimiz ve camlarımız vardır. Sizin cam yapımın-

da kullandığınız maddelerin dışında biz metalleri de camlaştırırız. Sizde bulunmayan fosiller ve mineraller, çok üstün güçte mıknatıs taşları ve ender taşlar vardır bizde; ve bunlar doğal da olabilir insan yapısı da.

Bütün sesleri üretip denemelerini yaptığımız ses evlerimiz vardır. Buralarda sizce bilinmeyen çeyrek sesler armonisi, müzik araçları, tatlı sesler çıkaran ziller ve halkaları bulabilirsiniz. Küçük seslere büyüklük ve derinlik etkisi verir, değişik titreşimler yaratırız. Her türlü insan ve hayvan seslerini, kuş ötüşlerini taklit edebiliriz. İşitmeyi kolaylaştıran aygıtlarımız vardır. Sesi birçok kez ve aslında olduğundan daha yüksek ya da ince olarak yankılandırabiliriz. Sesleri borular ve hatlarla taşıyacak her türlü aracımız vardır.

Tat alma deneylerini de içine alan parfüm evlerimiz var. İlk bakışta acayip gelen kokuları birleştirir, kokuları taklit eder, belli karışımlardan istediğimiz kokuları elde ederiz. Lezetleri de taklit edebilir, bir insanın tat alma duyusunu aldatabiliriz. Ayrıca şekerleme üreten evlerimiz vardır. Buralarda sizin bildiklerinizden çok daha çeşitli tatlılar, şaraplar, çorbalar ve salatalar yaparız.

Motor evlerimiz vardır. Buralarda her türlü devinimi gerçekleştiren motorlar ve aygıtlar hazırlanır. Sizin tüfeklerinizin makinalarınızınkinden çok daha hızlı devinimler gerçekleştiririz. Küçük bir güç kullanarak, tekerlekler ve başka yöntemler yardımıyla bu devinimleri artırır, sizin toplarınızla sağladığınızdan daha büyük ve hızlı devinimler elde ederiz.Her türlü mühimmat ve savaş aygıtlarını, yeni barut türlerini ve suda yanan ateşi, hem eğlence hem iş için donanma fişeklerini de buralarda yaparız. Kuşların uçuşlarını taklit ederiz; belirli ölçülerde havada uçuşu gerçekleştirdik. Deniz altında gitmek için gemilerimiz, yüzen kemerlerimiz vardır. Çok değişik ilginç saatlerimiz, hiç durmayan dönüşümlü devinimlerimiz var. Aynı zamanda insanlara, hayvanlara, kuşlara, balıklara ve sürüngenlere bakarak canlı yaratıkların devinimlerini de taklit ederiz. Eşitlik, güzellik ve karmaşıklık

açısından şaşırtıcı başka birçok devinimler de gerçekleştiririz.

Bir matematik evimiz var. Burada büyük özenle yapılmış her türlü geometri ve astronomi aygıtları bulunur.

Algıları aldatan evlerimiz var. Buralarda her türlü hokkabazlık oyunları, sahte görüntüler ve bunların sahte yanları ortaya konur. Görebileceğiniz gibi, hayranlık uyandıran bunca gerçek bulgular elimizdeyken istesek bunları gizler, algıları yanıltabilirdik. Fakat biz her türlü sahtekarlıktan ve yalandan nefret ederiz. Üyelerimize doğal bir işi ya da nesneyi süsleyerek yada şişirerek göstermelerini yasaklarız. Böyle bir şey yapmanın karşılığı onur yitirmek ve para cezası demektir. Üyelerimiz her şeyi her türlü özentiden ırak ve yalın olarak yansıtırlar.

İşte, oğul, Salomon'un Evi'nin zenginlikleri bunlar.

Üyelerimizin işlevlerine ve görevlerine gelince: On iki üyemiz başka ulusların adı altında (çünkü kendi adımızı gizleriz) yabancı ülkelere giderler. Bunlar dünyanın tüm öbür bölgelerinden bize kitaplar, özetler ve deney örnekleri getirirler. Bunlara ışık tüccarları deriz.

Üç üyemiz bütün kitaplardaki deneyleri toplarlar. Bunlara yağmacılar deriz.

Üç üyemiz bütün mekanik sanatlar, liberal bilimler ve henüz tam gelişmemiş uygulamalar ile ilgili deneyleri toplarlar. Bunlara gizem insanları deriz.

Üç üyemiz kendi uygun buldukları yeni deneyleri yaparlar. Bunlara öncüler ya da madenciler deriz.

Üç üyemiz yukarıdaki dört bölümde çalışanların deneylerinin daha iyi anlaşılarak sonuçlar çıkarılabilmesi için bu deneyleri çizelgeler halinde sunarlar. Bu üyelere toplayıcılar deriz. Üç üyemiz meslektaşlarının deneylerini inceler, bunlardan insan yaşamı ve bilgi için, hem uygulama hem yalnızca olguların nedenlerinin gösterilmesi için yararlı sonuçlar çıkarırlar. Bunlara çeyiz insanları ya da iyilikçiler deriz.

Buraya dek gerçekleşen çalışmaları ve toplanan verileri değerlendirmek üzere tüm üyelerimizin yaptıkları or-

tak toplantılardan ve görüş alış verişinden sonra üç üyemiz doğayı daha derinliğine anlamamızı sağlayacak yeni deneyleri yönlendirmekle sorumludurlar. Bunlara fenerler deriz.

Üç üyemiz böylece yönlendirilen deneyleri gerçekleştirirler. Bunlara aşıcılar deriz.

Son olarak üç üyemiz daha var ki önceki deneylerden varılan bulguları daha büyük gözlemler ve aksiyomlar halinde anlatırlar. Bunlara doğanın yorumcuları deriz.

Şimdiki üyelerimizin yerlerinin ileride boş kalmaması için çıraklarımız ve genç üyelerimiz de vardır. Bunun yanında çok sayıda kadın ve erkek yardımcılar ve hizmetçiler bulunur. Ayrıca, hangi bulguların ve deneylerin yayınlanacağı, hangilerin yayınlanmaması gerektiği konusunda aramızda görüş belirtiriz. Gizli kalmasına karar verdiklerimiz için gizlilik yemini ederiz. Gizli tutulacak bu bulgu ve deneylerin bazılarını bazan devlete bildiririz, bazılarını hiç duyurmayız.

Kurallarımız ve törelerimiz ise şunlar: İki tane çok güzel ve uzun sergi salonumuz var. Bunlardan birinde önemli buluşların örnekleri bulunur. Öbüründe ise buluşları gerçekleştirenlerin heykelleri sergilenir. Burada Kristof Kolomb'un, gemiyi, barutu, yazıyı ve notayı, matbaayı, astronomi gözlemlerini, metallerin işlenmesini, camı, ipeği, şarabı, mısır ve ekmeği, şekeri bulan ve gerçekleştiren kişilerin heykelleri vardır. Aynı salonda bizim kendi bulucularımızın heykelleri de var. Sen bunları görmediğin için anlatması uzun sürer. Anlamakta yanlışlığa da düşebilirsin. Değerli her bulgudan sonra bulucunun heykelini diker kendisini de cömertçe ödüllendiririz. Bu heykellerin bazıları pirinçten, mermerden, sider ya da cilalanıp parlatılmış başka ağaçlardan, bazıları ise demir, gümüş ve altındandır.

İlahilerimiz ve dinsel törenlerimiz vardır. Bunlara her gün katılır, eserleri için Tanrı'ya övgü ve şükran sunarız. Çabalarımızın aydınlığa kavuşması, sonuçların iyi

ve kutsal amaç kullanılması için Tanrı'nın yardımını ve kutsamasını diler, yakarışlar dile getiririz.

Son olarak, ülkenin önemli kentlerini gezer, yararlı bulduğumuz buluşları sergiler, gelebilecek hastalıkları, zararlı yaratıkların saldırısını, kıtlık, fırtına, deprem, sel baskınlarını, kuyruklu yıldızları, o yıl için ısı derecelerini ve benzeri şeyleri önceden bildiririz. Halka bunların önlenmesi ve çareleri konusunda görüş veririz.

Bütün bunları anlatıktan sonra Salomon'un Evi'nin kıdemli üyesi ayağa kalktı. Ben de, önceden öğretildiği gibi, diz çöktüm. O elini başıma koydu ve şöyle dedi: «Tanrı seni esen kılsın, oğul; sana anlattıklarımı da esen kılsın. Öbür ulusların iyiliği için, bu anlattıklarımı yayınlamana izin veriyorum. Nasıl olsa biz burada Tanrı'nın sinesinde, bilinmeyen bir ülkedeyiz.» Bunları söyledikten sonra, bana ve arkadaşlarıma iki bin altın akçelik bir armağan verileceğini belirtti ve gitti. Yeni Atlantis'te sık sık böyle büyük bağışlarda bulunurlar.

JONATHAN SWİFT

Birey, toplum ya da tür olarak insanoğlunun iyi ve mutlu bir yaşama layık olduğu, böyle bir yaşamın insanın hakkı olması gerektiği görüşü ütopyacı düşüncenin ve ütopya kurgularının temel ve zorunlu varsayımıdır. Bu varsayım buraya dek verilmiş olan örneklerde de gözlemlenebilir. Tek tek ütopya örneklerinin eleştirilmesi, içerdikleri önerilerin bazılarına ya da tümüne karşı çıkılması da bu varsayımın paylaşılmadığı anlamına gelmez. Bu eleştirilerle ancak söz konusu önerilerin yöntem olarak işlemeyeceği ya da istenilen amaca götürmeyeceği belirtilmiş olur. Genel ütopyacı amaç yine de saygın, istenilmeye değer ve tutarlı bulunabilir. Ütopyacı düşüncenin asıl eleştirisi tüm bir toplum ya da tür olarak insanoğlunun mutluluğu hak edeceği ve gerçekleştirebileceği varsayımına katılmamaktan kaynaklanır. Ütopya sözcüğünün gerçekleşmesi olanaksız amaçlar gütmesi yönündeki olumsuz anlamı da aynı tavırdan gelir.

Bu derlemede örneklenen ütopya kurgularından her biri kendi çağında ve sonraki çağlarda keskin eleştirilere uğramıştır. Ancak, bireyleri sevdiğini, fakat insan denen hayvan türünden nefret edip iğrendiğini belirten, ölümünde ise ne varlığı varsa bir düşkünler yurdunun kurulmasına bağışlayan Jonathan Swift'in, 1667-1745, *Güliver'in Gezileri*'nden bir bölümünü buraya alınmasının nedeni, bu bölümün hem bir ütopya örneği hem de ütopyacı düşünüşün en ağır ve köklü eleştirisini içermesidir.

Güliver'in Gezileri dört ayrı yolculuğu anlatan dört

ana bölümden oluşur. Genellikle bilinen birinci ve ikinci bölümler sırasıyla cüceler ve devler ülkesine yolculukları anlatır. Birinci bölüm, çağının siyasal olayları üstüne taşlamadır. İkinci bölümdeki devler ılımlı ve yumuşak yaradılışlı kişilerdir. Bir adalar grubuna, özelikle uçan adaya, yolculuğu anlatan üçüncü bölüm bilim ve bilim adamlarının parodisini içerir.

Dördüncü bölüm, kişneme sesinden örnekleme ile Huiynim adı verilen atlar ülkesine gezidir. Huiynimler üstün yaratık olarak bir uygarlık geliştirmişlerdir. Yahu (ikinci hece uzun okunur) denilen insan türü yaratıklar ise Huiynim ülkesinde yarı evcil yarı vahşi bir varlık sürdürürler.

Gerçekte hem Huiynimlerin hem de Yahuların belirgin özellikleri insan özellikleridir. Yazar insanın özelliklerini ve özlemlerini iki kutup sayılabilecek uçlarda toplamış, bunlardan ütopyacı açıdan uygun ve övgüye değer olanları Huiynimlere, aynı açıdan olumsuz ve sakıncalı görülenleri Yahulara vermiştir. Bu nedenle Huiynimlerin yaşam biçimleri ve kurdukları düzen ütopya olarak ortaya çıkar.

Her ütopyada olduğu gibi Huiynimlerin düzeninin de kendi içinde eleştirilecek yanları olacaktır. Ancak bu kitapta ütopyacılığın köklü eleştirisi kişi olarak Guliver'in konumundan çıkmaktadır. Güliver ilk gördüğü anda tepki duyar Yahulara karşı. İğrenme ve nefret duygularını sürekli dile getirir. Yahularla kendisi ve insanoğlu arasındaki benzerliği belirli düzeyde algılar, ama insanca kibirinden dolayı görmezden gelir. O, Huiynimlere saygı ve hayranlık duyar, bir Huiynim gibi olmaya özenir. Hem Yahular hem Huiynimler insanların özelliklerini taşıdıklarına göre, Güliver'in Huiynimlere hayranlığı ve Yahulardan tiksinmesi onun insan doğasının bazı öğelerini yüceltip bazılarını aşağılaması demektir. Ütopyacı düşüncenin bir boyutudur bu da.

Güliver önceleri Yahularla insanları ayrı tutmaya çalışır. «Yahu» sözünü insanlar için kullanmaz. Sona doğ-

ru ise kendini Huiynimlerle öyle özleştirir insanlığa ve kendi benliğine öyle yabancılaşır ki kendinden başka tüm insanları Yahu sayar. İstemeyerek ülkesine döndüğünde ise karısından ve çocuklarından tiksinir. Yahu saydığı bu canlılarla arasında bir kan bağının oluşu en büyük utanç kaynağıdır onun için. İki at satın alır, yaşamını onlarla birlikte sürdürmeye başlar. İnsan doğasına yabancılaşmanın son kertesidir bu. Güliverin bu tutumunda Yahu doğası ile Huiynim düzeninin bağdaşmazlığı vurgulanmaktadır. Eğer Huiynimlerin kurdukları yaşam ütopya ise, Güliver'in atlarla ve bir at gibi yaşamaya kalkışması onun kendi benliğine aykırı bir özlem, sapıklık ölçüsüne varmış bir özentidir.

Güliver'in Huiynimler ülkesine yolculuğundan beş ayrı parça aşağıya alınmıştır. Bu parçalarda işlenen konular şunlar : 1. Bir adaya bırakıldıktan sonra Güliver'in Yahularla ve Huiynimlerle karşılaşması. 2. Huiynimlerin Güliver'i değerlendirmeleri ve Güliver'in Yahulara karşı tavrı. 3. Güliver'in Huiynimlere saygısı, onları yüceltmesi ; Yahuların olumsuz özellikleri. 4. Huiynimlerin aklın yol göstericiliğinde kurdukları toplumsal yaşam, ütopya. 5. Güliver'in ülkesine ve ailesine dönüşü.

Bu perişan durumda biraz yürüdüm, sonra dinlenmek ve ne yapacağımı düşünmek için bayıra oturdum. Biraz gücümü toplayınca yine yukarı doğru yürümeye başladım. Önüme ilk çıkacak vahşilere teslim olmaya, sonra bilezik, cam yüzük ve buna benzer oyuncaklar vererek canımı kurtarmaya karar vermiştim. Gemiciler böyle yolculuklarda bu tür şeylerden alırlar yanlarına ; bende de bir miktar vardı bunlardan.

Doğal olarak yetişmiş uzun sıralar halinde ağaçlar araziyi bölüyordu yer yer. Her yan çayırlıktı, birkaç da yulaf tarlası görülüyordu. Pusuya düşmek ya da gizli bir yerden atılacak okla vurulmak korkusuyla çevreyi gözetliyerek yürüyordum. Çok kullanılmış bir yola geldim. İnsan, inek ve at ayağı izleri vardı yolda. En çoğu atlarınkiydi. En sonunda bir tarlada bir takım hayvanlar gör-

düm, aynı hayvanlardan bir ikisi de ağaçlara çıkmış oturuyordu. Biçimleri garip ve çirkindi. Bu huzursuz etti beni. Onları daha iyi gözlemleyebilmek için bir çalılığın arkasına gizlendim. Bazıları bulunduğum yerin ta yakınına geldiler. Böylece onların biçimlerini ayrıntısıyla görebilme olanağı buldum. Başları çok saçlı, göğüsleri kılla kaplıydı. Bazılarında saç ve kıllar kıvırcık, bazılarında düzdü. Keçi sakalı gibi sakalları, enselerinden sırtlarına inen bir sıra kıl vardı. Bacaklarının ve ayaklarının ön yanı da kılı, ama bedenlerinin geri kalan yerleri çıplaktı. Bu nedenle sarımsı bir kahverengi olan derileri görülebiliyordu. Kuyruksuzdular. Kıçları kıllıydı ; sanırım yere oturduklarında oralarını korumak için doğa böyle yapmıştı, çünkü oturuyor ve yatıyorlar, çoğu zaman da arka ayakları üzerinde duruyorlardı. Sincaplar gibi çevik, yüksek ağaçlara tırmanıyorlardı, çünkü ön ve arka ayaklarında uzun, güçlü, uçları sivri ve kancalı gibi kıvrık tırnakları vardı. Büyük bir çeviklikle atlayıp sıçrıyorlardı. Dişiler erkekler kadar büyük değildi. Dişilerin saçları düz ve uzundu, kıçlarının ve cinsel organlarının dışında tüm vücutları bir tür ince tüyle kaplıydı. Memeleri ön ayaklarının arasından sarkıyor, yürürken neredeyse yere değiyordu. Erkeklerin de dişilerin de saç ve kılları değişik renklerdeydi. Kahverengi, kırmızı, siyah ve sarı olanlar vardı. Bütün gezilerimde böylesine çirkin, bende böylesine olumsuz tepki uyandıran bir hayvana rastlamamıştım. Yeter gördüğüm diye düşündüm, nefret ve tiksintiyle kalktım yerimden. Belki beni bir yerlinin kulübesine götürür umuduyla çok kullanılmış yola düştüm yeniden. Çok gitmemiştim ki tam yolumun üstünde bu yaratıklardan birinin bana doğru geldiğini gördüm. İğrenç hayvan beni görünce yüzünü türlü biçimlerde buruşturdu. Hiç görmediği bir şeye bakar gibi bakıyordu. Sonra bana doğru yaklaşarak ön ayağını kaldırdı. Bunu meraktan mı yaptı yoksa bir kötülük niyetiyle mi bilmiyorum. Ben kılıcımı çektim, yan tarafı ile iyi bir darbe indirdim canavara. Kılıcımın keskin yanını kullanmaktan çekindim, çünkü bu yerin sakin-

leri bir hayvanlarını öldürdüğümü ya da yaraladığımı öğrenirlerse bana kızarlar diye korktum. Acıyı hissedince hayvan geri çekildi ve öyle bir bağırdı ki yandaki tarladan bunların en az kırk tanesinden oluşan bir sürü uluyarak ve yüzlerini iğrenç biçimlere sokarak başıma üşüştüler. Ben bir ağaca doğru koştum, sırtımı ağaca dayayıp kılıcımı sallayarak bana yaklaşmalarını engelliyordum. Bu lanet yaratıklardan bazıları arkadaki dalları tutarak ağacın üstüne sıçradılar ve oradan tepeme pisliklerini etmeye başladılar. Ben gövdemi ağaca yapıştırarak kendimi kurtarmış sayılırım yine de, fakat çevremde her yana düşen pisliklerin kokusundan boğulup ölecektim nerdeyse.

Bu sıkıntının tam ortasında birden hayvanların hepsinin hızla kaçıp uzaklaştıklarını gördüm. Ancak o zaman ağacı bırakıp yine yolu izlemeye başlayabildim. Bu yaratıkları böylesine korkutan şeyin ne olabileceğini merak ediyordum. Sol yana baktığımda tarlada yavaş yavaş yürüyen bir at gördüm. İşkencecilerim onu görmüşler, korkup kaçmışlardı. Benim yanıma gelince at biraz şaşırmış göründü, fakat hemen kendini toparladı. Yüzünde merak belirtileriyle bana bakıyordu. Birkaç kez çevremde dolaşıp ellerimi ve ayaklarımı bakışlarıyla inceledi. Yoluma devam edecektim, fakat tam önüme durup yolumu kesti. Yine de hiçbir sertlik göstermiyordu. Yüzünde yumuşak bir anlam vardı. Birbirimize bakarak karşılıklı durduk bir süre. En sonunda, cokeylerin yabancı bir ata yaptıkları gibi boynunu okşamak için elimi uzatmak ataklığını gösterdim. Oysa bu hayvan benim nazik davranışımı hor görüyordu. Olumsuz anlamda başını salladı, kaşlarını çattı, elimi çekmek için sol ön ayağını yavaşça kaldırdı. Sonra üç dört kez kişnedi. Bunu öyle değişik tonlamalarla yaptı ki nerdeyse kendine özgü bir dille kendi kendine konuştuğunu düşünmeye başlayacaktım.

İkimiz böyle meşgulken bir at daha geldi, birincisine resmi bir tavırla yaklaştı. Sağ ön ayaklarını kibarca birbirlerininkine vururken değişik seslerde birkaç kez kiş-

nediler. Sanki anlamlı sözler kullanıyorlardı. Birkaç adım öte gidip, önemli bir konuda görüşüp fikir alış verişinde bulunan insanlar gibi yan yana, bir ileri bir geri yürümeye başladılar. Bu arada kaçacakmışım gibi ara sıra bana bakıyorlardı. Anlayış yoksunu bu hayvanların bu tür davranışını görmekle hayrete düşmüştüm. Kendi kendime, bu ülkenin insanları aynı oranda us sahibi iseler, onlar dünyanın en bilge kişileri olurlar sonucuna vardım. Bu düşünceyle öyle rahatladım ki iki atı kendi aralarında istedikleri gibi konuşmaya bırakıp bir ev ya da köye varıncaya, ya da yerlilere rastlayıncaya dek yoluma devam etmeye karar verdim. Fakat benekli bir kır olan birinci at uzaklaşmakta olduğumu görünce arkamdan öyle anlamlı bir tonla kişnedi ki sanki ne demek istediğini anladım. Bunun üzerine geri döndüm, yanına geldim ve emirlerini beklemeye başladım. Bu serüvenin nasıl biteceğinden kaygılanmaya başlamıştım, yine de elimden geldiğince korkumu gizliyordum. İçinde bulunduğum durumu pek beğenmediğimi anlamak okur için hiç de zor olmasa gerek.

İki at yanıma yaklaştı. Büyük bir ciddiyetle yüzüme ve ellerime bakıyorlardı. Kır aygır sağ ön ayağını şapkama sürttü ve biçimini öyle bozdu ki, düzeltmek için çıkarıp yeniden giymek zorunda kaldım. Benekli kır ve yanındaki doru buna çok şaşırdılar. Bu kez de doru ceketimin eteğine dokundu ve boşta sallandığını görünce her ikisi de yeni bir merak ve hayretle bakıyorlardı. Doru, sağ elimi okşadı ; yumuşaklığını ve rengini çok beğenmişti sanki. Fakat ayağı ile bukağılığı arasında elimi öyle bir sıktı ki bağırmak zorunda kaldım. Bundan sonra ellerinden geldiğince dikkatle dokunuyorlardı artık. Ayakkabılarım ve çoraplarım onları büyük hayrete düşürdü. Bunlara dokunuyorlar, birbirlerine kişniyorlar, yeni ve zor bir olguyu çözmeye çalışan bir filozofunkine benzer jestler yapıyorlardı.

Genelde bu hayvanların davranışları öylesine düzenli ve usa uygun, öylesine zeki ve mantıklıydı ki büyücü oldukları sonucuna vardım. Bir amaçla biçim değiştirmiş ol-

malıydılar ; önlerine bir yabancı çıkınca da eğlenmek istemişlerdi. Belki de giyinişi, yüzü ve rengi böyle uzak bir iklimde yaşıyor olabilecek insanlardan böylesine farklı birini görmekle gerçekten şaşırmışlardı. Böyle düşünmekten güç aldım ve kendilerine şöyle dedim : «Baylar, eğer büyücüyseniz, ki ben öyle inanıyorum, her dili anlayabilirsiniz. Bu nedenle kişiliğinizin yüceliğine güvenip size bildiriyorum ki ben felaketlerin sizin sahilinize sürüklediği zavallı bir İngilizim. Gerçek bir atsanız, birinizden rica ediyorum, yardım görebileceğim bir eve ya da köye kadar sırtınıza binmeme izin veriniz. Bu iyiliğiniz karşılığında size bu çakıyı ve bileziği armağan edeceğim.» Bu arada bunları cebimden çıkardım. Ben konuşurken iki yaratık hiç konuşmadılar, büyük bir ilgiyle dinliyor görünüyorlardı. Konuşma bitince ciddi bir tartışmaya girişmiş gibi birbirlerine sık sık kişnemeye başladılar. Dillerinin duyguları çok iyi anlatığını kolayca gözlemledim. Sözcükleri de bir abece düzenine koymak Çince'den daha kolay olacaktı.

Her birinin birkaç kez yinelediği «Yahu» sözcüğünü seçebiliyordum. Bunu ne anlama geldiğini kestirmemin olanağı yoktu. Yine de iki at konuşmalarını sürdürürken ben bu sözcüğü kendi kendime söylemeye çalışıyordum. Onlar susar susmaz yüksek sesle ve elimden geldiğince at kişnemesine benzeterek «Yahu» dedim. Buna çok şaşırmışlardı. Kır olanı, bana doğru söyleyişi öğretmek istiyormuş gibi aynı sözcüğü iki kez yineledi. Ben de ondan sonra söylüyordum. Yetkinlikten uzak olmakla birlikte her deneyişte biraz daha iyi yaptığımı algılıyordum. Sonra da doru, söylenişi daha zor bir sözcükle denedi beni. Bu sözcük, bizim yazımıza indirgenirse, «Huiynim» diye yazılabilir. Öncekindeki kadar başarılı olmadım bu sözcükte. Ama iki üç kez denedikten sonra daha iyi oldu. İki at da yeteneğime şaşırmış görünüyordu.

İki arkadaş benimle ilgili olduğunu sandığım konuşmalarını biraz daha sürdürdüler. Sonra önceki gibi ön ayaklarını birbirine vurarak ayrıldılar. Kır olan önünden

yürümem için bana işaret etti. Daha iyi bir yol gösterici buluncaya dek ona uymayı uygun buldum.

⁂

Beni görmek ve benimle konuşmak amacıyla efendimi ziyaret eden Huiynimler benim bir Yahu olduğuma inanmıyorlardı. Çünkü vücudumda bireyi olduğum türünkine benzemeyen bir örtü vardı. Başımdan, yüzümden ve ellerimden başka yerlerimde alışılmış kılları ve deriyi görememek onları şaşkınlığa düşürüyordu. Fakat on beş gün kadar önce olan bir kaza nedeniyle bu sırrımı efendime açıklamak zorunda kaldım.

Her gece tüm aile yattıktan sonra soyunur, yatak örtülerini örterdim üstüme. Bu alışkanlığımı okura anlatmıştım daha önce. Bir sabah erken öyle rastladı ki efendim, ayak işlerine bakan kula atını beni çağırmak için göndermiş. Kula at geldiğinde derin uykudaydım. Yatak örtüleri bir yana düşmüş ve gömleğim belimden yukarı kaymıştı. Onun gelişiyle uyandım. Efendimin emrini iletirken huzursuz olduğunu gözlemledim. Sonra efendime gitmiş, korku ve şaşkınlık içinde yarım yamalak anlatmış gördüklerini. Bunu çok geçmeden anladım. Giyinir giyinmez efendimin huzuruna çıktığımda hizmetçisinin anlattıklarını sordu bana. Uyurken değişik olduğumu, bazı yerlerimin beyaz, sarı ya da kahverengi olduğunu duyduğunu, tüm bunların ne anlama geldiğini sordu.

O zamana dek lanetlenmiş Yahu ırkından ayırt edilebilmek için giysilerimin sırrını gizli tutmuştum. Artık bunun bir işe yaramayacağını gördüm. Zaten giysilerim ve ayakkabılarım eskimek üzereydi ve yakında giyilemez duruma gelecekti. O zaman Yahuların ya da başka hayvanların derisinden giyecek bir şeyler yapmak zorunda kalacaktım ve tüm sırlarım ortaya çıkacaktı. Bu nedenle efendime geldiğim ülkede benim türümden olanların kendi vücutlarını hem kapatmak hem de havanın aşırı sıcak ve soğukluğundan korumak için başka hayvanların özel

olarak hazırlanmış kıllarıyla örttüklerini anlattım. Eğer buyurursa kendi özel durumumla bunu hemen kanıtlayabileceğimi söyledim, ancak doğanın uygun bulmadığı yerleri açmazsam beni hoş görmesini diledim. Konuşmamın, özellikle son söylediklerimin çok garip olduğunu, doğanın neden kendi verdiğinin gizlenmesini isteyeceğini anlayamadığını söyledi. Ne kendisi ne de aile üyeleri vücutlarının hiçbir yerini örterek saklamıyorlardı. Bununla birlikte nasıl istiyorsam öyle yapmamı söyledi. Bunun üzerine ceketimin düğmelerini çözdüm, çıkardım. Yeleğim için de aynı şeyi yaptım. Ayakkabılarımı, çoraplarımı ve pantolonumu çıkardım. Gömleğimi aşağı doğru indirdim, çıplaklığımı gizlemek için alt ucunu toplayıp bir kuşak gibi sarındım.

Efendim tüm yaptıklarımı büyük bir merak ve hayranlıkla izledi. Bütün giysilerimi birer birer bukağılığında tutup dikatle izledi. Vücudumu hafifçe okşadı, her yanıma iyice baktı birkaç kez. Sonra, tam bir Yahu olduğumun açıkça belli olduğunu söyledi ; ama derimin yumuşak, beyaz ve pürüssüz oluşuyla, vücudumun birçok yerinde kıl bulunmayışıyla, ön ve arka ayaklarımdaki tırnakların biçimi ve kısalığıyla ve hep arka ayaklarım üstünde yürüme özentimle türümün öbür üyelerinden ayrıldığımı belirtti. Daha fazla bir şeyimi görmek istemedi artık, yeniden giyinmeme izin verdi. Çünkü soğuktan titriyordum.

Efendim bana hep Yahu diyordu. Nefret ve tiksinti duyduğum iğrenç bir hayvanın adıyla çağrılmanın beni nasıl rahatsız ettiğini anlattım ona. Benim için o sözcüğü kullanmamasını, ailesinin ve beni görmek zorluğuna katlanan arkadaşlarının da buna uymasını sağlamasını rica ettim. Vücudumda yapay bir örtü olduğu sırrını da, hiç olmasa üstümdeki giysiler eskiyinceye dek, gizli tutmasını istedim. Hizmetçinin beni ne durumda gördüğüne gelince, soylu efendim bunu gizli tutmasını ona da buyurabilirdi.

Efendim büyük nezaket gösterdi, dileklerimi kabul et-

ti. Böylece, giysilerim eskiyinceye dek bu sır saklanmış oldu. Üstümdekiler eskiyince ise çeşitli yollarla yenilerini yapmak zorunda kaldım. Bunları nasıl yaptığımı anlatacağım ileride. Bu arada efendim kendi dillerini öğrenmem için elimden gelen çabayı göstermemi istedi. Çünkü onu şaşırtan vücudumun biçiminden ve çıplak ya da örtük olmamdan çok konuşma ve us yönünden gösterdiğim yetenekti. Bir yandan da ona anlatacağımı söylediğim ilginç şeyleri sabırsızlıkla beklediğini belirtti.

O andan sonra bana dili öğretme çabalarını artırdı. Beni öbür Huiynimler arasına da çıkarıyor, bana kibar davranmalarını sağlıyordu. Onlara bunun beni memnun edeceğini, böylece onlar için daha eğlendirici olacağımı söylemişti.

Her gün huzuruna çıktığımda bana ders vermek için girdiği zahmetin yanında, kendimle ilgili sorular da soruyordu. Ben de bunları elimden geldiğince yanıtlamaya çalışıyordum. Bu yolla bazı genel görüşler edinmişti, ama tam değildi daha bilgisi. Düzgün bir konuşmayı gerçekleştirmek için adım adım nasıl ilerlediğimi burada anlatmak sıkıcı olur. Fakat kendi konumda verdiğim ilk uzun ve etraflı bilgi şöyleydi.

Kendi türümden elli kadar kişiyle çok uzak bir ülkeden geldiğimi daha önce anlatmaya çalışmıştım kendisine. Ağaçtan yapılmış büyük, soylu efendimin evinden bile büyük, bir tekne ile denizler üstünde yolculuk yaptık. Ona gemiyi elimden geldiğince betimlemeye, mendilimi kullanarak rüzgarla nasıl gittiğini açıklamaya çalıştım. Aramızda çıkan bir kavgadan sonra beni bu kıyıya çıkartıp bıraktılar. Nereye gittiğimi bilmeden yürüdüm. Sonra o kurtarmıştı beni Lanetli Yahuların elinden. Efendim bana gemiyi kimin yaptığını, ülkemdeki Huiynimlerin nasıl olup da onu anlayış yoksunu hayvanların eline bırakabildiklerini sordu. Ben de gücenip kırılmayacağına onuru üstüne söz vermezse konuşmamı sürdürmüyeceğimi belirttim. Eğer bu sözü verirse, daha önce de andığım çok ilginç şeyleri anlatacaktım. Kabul etti. Gemiyi benim gibi

yaratıkların yaptığına, benim ülkemde ve gördüğüm tüm öbür ülkelerde tek akıllı ve yöneten yaratıkların biz olduğumuza onu inandırmaya çalıştım. Nasıl kendi ve arkadaşları Yahu adını verdikleri benim gibi birinde sağduyu belirtileri görmekten şaşırıyorlarsa, ülkelerine geldiğimde ben de Huiynimlerin us sahibi yaratıklar gibi davranmalarına şaştığımı anlattım. Her yerimin Yahulara benzediğini kabul ettim, fakat onların nasıl böyle soysuz ve aşağı olabildiklerini açıklayamayacağımı belirttim. Ayrıca, eğer şansım iyi gider de kendi ülkeme dönebilir, burada gördüklerimi anlatabilirsem, ki buna kararlıyım, herkes bu öyküyü kendi kafamdan uydurduğuma, *olmayan şeyi söylediğime* inanır dedim. Efendime, ailesine ve dostlarına duyduğum saygı bir yana, gücenmeyeceğine söz verdiğine göre, ülkemdeki kişilerin de bir Huiynimin bir ulusu yöneten yaratık, Yahunun da bir hayvan durumunda olmasını hiç de olası bulmayacaklarını anlattım.

⁂

Huiynimler benimle kendi Yahuları arasındaki büyük benzerliği görüyorlar, buradan giderek insanoğlunu en aşağılık yaratık sayıyorlardı. Durum böyleyken, okur nasıl oluyor da kendi soyumun gerçeklerini Huiynimlere böyle doğru olarak anlatabiliyordum diye merak edebilir. Fakat itiraf etmem gerekir ki bu dört ayaklıların sayısız erdemleri, hele insanoğlunun yozlaşmışlığı ile karşılaştırılınca, gözlerimi öyle açmış, anlayışımı öyle geliştirmişti ki, insanoğlunun davranışlarını ve duygularını yeni bir ışık altında görmeye ve onurunun kurtarılmaya değer olmadığını düşünmeye başlamıştım. Efendim gibi günde bin bir eksiğimi bulan, yargıları öylesine keskin bir kişi önünde insan onurunu korumaya kalkışmak zaten olanaksızdı. Oysa ben bu eksikliklerin bilincinde bile değildim ve bizler bunları insanoğlunun zayıf yanları arasında bile saymıyoruz. Efendimden örnekle yalancılıktan ve iki yüzlülükten nefret etmeyi öğrenmiştim. Doğru olan bana öy-

le güzel görünmeye başladı ki, onun uğruna her şeyi feda etmeye karar verdim.

Okura açık oluyum ve itiraf edeyim ki insanoğlunun gerçeklerini olduğu gibi söyleyebilmem için güçlü bir neden daha vardı. Bu ülkeye geleli bir yıl bile olmamıştı ki Huiynimlere karşı büyük bir sevgi ve saygı duymaya başladım. Artık insanların arasına dönmemeye, yaşamımın geri kalan bölümünü hiç bir kötülüğü örnek almadan ve kötülüğe yönelmeden, kendimi erdemlere adayarak geçirmeye karar verdim. Fakat her konuda tersine giden kaderim böyle büyük bir mutluluğu da esirgiyecekti benden. Yine de yurttaşlarımı anlatırken kusurlarını elimden geldiğince küçük göstermiş ve onlarla ilgili her şeyi elden geldiğince iyi bir açıdan sunmaya çalışmış olmam az da olsa bir teselli kaynağıdır benim için. Doğduğu yer için kim böyle iyi duygular beslemez.

Efendimle aramızda geçen birçok konuşmanın özünü anlattım. Zamanımın çoğunu efendimin yanında ve onun hizmetinde geçirmek gibi onurlu bir konumdaydım. Fakat sözü fazla uzatmamak için burada anlatılandan daha fazlasını da anmadan geçtim.

Efendimin bütün sorularını yanıtlamıştım. Merakını tümüyle gidermiş görünüyordu. Bir sabah erken beni çağırttı, kendinden uzakta bir yere oturmamı buyurdu ; daha önce hiç böyle onurlandırmamıştı beni. Kendimle ve ülkemle ilgili olarak anlattıklarımı iyice düşünmüş. Bizi bir tür hayvan olarak görüyordu. Bir rastlantı sonucu, akıl denen şeyden azıcık bir miktar düşmüştü payımıza. Bunun nasıl gerçekleştiğini anlayamıyordu. Ama ona göre biz bu azıcık aklımızı da yalnız doğanın bize verdiği kötü yanlarımızı daha da kötüleştirmek ve doğanın vermediği başka kötülükler geliştirmek için kullanıyorduk. Doğanın bize bağışladığı birkaç yeteneği de işe yaramaz hale getirmiş, başlangıçtaki eksikliklerimizi artırmakta çok başarılı olmuştuk. Tüm yaşamımızı bu eksiklikleri karşılayıp gidermek yolundaki boş çabalarla geçiriyorduk. Bana gelince, sıradan bir Yahu gibi güçlü ve çevik değil-

dim. Arka ayaklarım üstünde ve güvensizce yürüyordum. Tırnaklarımı işe yaramaz hale getirmek, çenemdeki kılları yok etmek için yollar bulmuştum. Oysa bu kılların görevi güneşten ve havadan korumaktı. Bu ülkedeki Yahu kardeşlerim gibi (bu sözleri kullanıyordu efendim) hızlı da koşamıyor, ağaçlara tırmanamıyordum.

Hükümet ve hukuk gibi kurumlarımız ise akıl yoksunluğu ve bunun sonucu olan erdem eksikliğinden kaynaklanıyordu, çünkü akıl bir canlı için yeterli yönetici güçtür. Bizler ise böyle bir özelliğimiz olduğunu savunacak durumda değildik. Kendi halkımı anlatırken bazı ayrıntıları gizlemem ve *olmayan şeyi söylemem* bile, ki efendim böyle yaptığımı anlamıştı, durumu değiştirmiyordu.

Efendimin insanlar konusundaki görüşü daha kesinleşmişti, çünkü bedenimin tüm özellikleri ile Yahulara benzediğimi gözlemlemişti. Yalnız güç, hız ve çeviklik bakımlarından, tırnaklarımın kısa oluşu ile ve doğanın sorumlu olmadığı bazı ayrıntılarda Yahulardan geri kalıyordum. Böylece yaşayışımız, tavır ve davranışlarımız üzerine anlattıklarımdan, kafa bakımından da Yahularla aramızda büyük bir benzerlik olduğunu anlamıştı. Yahuların başka yaratıklardan daha çok birbirlerinden nefret ettiklerini söyledi. Bu nefretin kaynağı da biçimlerinin iğrençliği ve her birinin bu iğrençliği öbürlerinde görüp kendinde görmemesiydi. Bu nedenle efendim bedenlerimizi örtmemizin hiç de akılsızca bir şey olmadığını düşünmeye başlamıştı. Böylece birçok çirkinlik ve bozukluklarımızı birbirimizden gizleyebiliyorduk. Yoksa görünüşümüz dayanılmaz olacaktı. Sonra yanıldığını görmüş, benim anlattıklarımdan, ülkesindeki vahşi Yahuların kavgalarının nedenlerinin bizimkilerle aynı olduğunu anlamıştı. Efendimin dediğine göre, beş Yahunun önüne ellisine yetecek kadar yiyecek atsanız, sakince yemek yerine, her biri yiyeceğin tümünün kendinin olmasını ister, birbirlerine düşerlerdi. Bu nedenle dışarıda yemlenen Yahuların başına bir hizmetçi koyarlardı. Ahırdakiler ise birbirlerine uzanamayacak bir mesafede bağlı tutulurdu.

Bir inek yaşlılıktan ya da kazadan öldüğünde, bir Huiynim onu kendi Yahuları için eve getirmeye zaman kalmadan çevredeki Yahular sürüler halinde saldırırlar, öyle bir kavga çıkardı ki, iki yan da korkunç pençe yaraları alırdı, ama bizimki gibi gelişmiş öldürme araçları olmadığından nadir olarak birbirlerini öldürebilirlerdi. Bazan belli bir neden olmadan da değişik bölgelerin Yahuları böyle korkunç kavgalara girerlerdi. Bir bölgenin Yahuları başka bölgeninkileri hazırlıksız yakalayıp baskın yapmak için hep fırsat kollarlardı. Eğer tasarıları ters giderse kendi bölgelerine döner, başka düşman bulamayınca kendi aralarında iç savaş denen kavgalara girerlerdi.

Bu ülkenin bazı yerlerinde değişik renklerde parlak taşlar bulunduğunu, Yahuların bu taşlara çok düşkün olduğunu anlattı efendim. Eğer bu taşlar yerin altında ve iyice yerleşikse, çıkarmak için Yahular günlerce tırnakları ile kazarlardı yeri, çıkarınca da götürür inlerine saklarlardı. Bu arada yoldaşları hazinelerini görmesin diye de dikatle gözlerlerdi çevreyi. Efendim doğaya aykırı bu isteğin nereden geldiğini ve bu taşların bir Yahunun ne işine yarayacağını önceleri anlayamadığını söylüyordu. Daha sonra ise bunun benim insanlarda bulunduğunu söylediğim açgözlülük olduğuna inanmıştı. Bir defasında denemek için Yahularından birinin gömdüğü böyle bir taş yığınını gömüldüğü yerden gizlice çıkarttırmış. Sefil hayvan hazinesini bulamayınca öyle bir ulumuş ki tüm sürüyü başına toplamış, bağırıp inlemiş, sonra çevresindekileri ısırıp tırnaklamaya başlamış. Öyle üzüntüye düşmüş ki yiyip içmeyi bırakmış, çalışmaz olmuş. Efendim bir hizmetçisine taşları aynı çukura götürmesini ve ona göstermeden gömmesini söylemiş. Yahu taşlarını yeniden bulunca eski neşesine kavuşmuş, ama taşları da daha iyi bir yere gizlemiş. Bundan sonra aynı Yahunun çok işe yarayan bir hayvan olduğunu söylüyordu efendim.

Bu parlak taşların çok olduğu yerlerde sık sık çok çetin kavgaların olduğunu, komşu Yahuların da buralara sürekli saldırdıklarını tam bir kesinlikle anlattı efendim.

Bu kavgaların bazılarına ben kendim de tanık oldum zaten.

İki Yahu bir tarlada böyle bir taş bulup, ona sahip olmak için döğüşürken bir üçüncüsünün taşı alıp kaçtığı çok olurdu. Efendim bunun bizim mahkemelerimizdeki davalara çok benzediğini söylerdi. Ben de bu konuda doğruyu ona olduğu gibi söylememeyi kendi açımızdan uygun buldum. Çünkü efendimin sözünü ettiği karar hakçalık ilkesine bizdeki birçok karardan daha uygundu. Orada davalı ve davacı elde etmek için döğüştükleri taştan başka bir şey yitirmiyorlardı. Bizim mahkemelerde ise davalının ve davacının elinde avucunda hiç bir şey kalmayıncaya kadar sürer böyle bir işin davası.

Efendim konuşmasını sürdürdü ve Yahuları en iğrenç kılan şeyin ister ot, kök meyve, ister hayvanların çürümüş leşleri, isterse bunların karışımı olsun, önlerine çıkan her şeyi büyük bir oburlukla yeme konusundaki iştahları olduğunu söyledi. Bir huyları da ahırlarında önlerine iyi yiyecekler konurken, yağmacılık ve hırsızlıkla ta uzaklardan bulduklarından daha çok hoşlanmalarıydı. Böyle elde ettikleri bol miktarda olunca patlayacak hale gelinceye dek yerlerdi. Sonra da doğanın kendilerine sağlayıp öğrettiği bir kökü kullanıp boşaltırlardı içlerini.

Sulu, az rastlanan ve bulunması zor bir kök türü daha vardı. Yahular bunu büyük bir istekle ararlar, bulunca da içindeki suyu emerlerdi. Bu onlara şarabın bize yaptığı etkiyi yapıyordu. Bu kökü emdikten sonra bazan birbirlerini kucaklarlar, bazan da tırnaklayıp yırtarlardı ; ulurlar, sırıtırlar, boyuna konuşurlar, başları döner ve yere yıkılırlardı. Sonra da çamurlar içinde uyur kalırlardı.

Bu ülkede üç yıl yaşadığıma göre okur genellikle gezgincilerin yaptığı gibi benim de yerli halkın yaşantıları,

gelenek ve görenekleri üstüne bilgi vermemi bekleyebilir. Zaten benim de öğrenmeye çalıştığım bunlardı.

Soylu Huiynimler yaradılışdan bütün erdemlere yatkın oldukları, akıl sahibi bir yaratıkta kötülük olabileceğini düşünemedikleri gibi, en büyük ilkeleri de aklı geliştirmek ve tümüyle aklın denetiminde olmaktır. Onlarda akıl, bizdeki gibi bir sorunun karşıt yanlarını aynı inandırıcılıkla savunmayı sağlayan ne olduğu belirsiz bir şey değil; derhal kesin kanıt ve inanca götürür kişiyi. Zaten duygu ve çıkarlara bulaşıp çapraşıklaşmamış aklın işlevi budur. Efendime «görüş» sözcüğünün anlamını kavratabilmek ya da bir noktanın tartışılabilir olabileceğini anlatabilmek için nasıl zorluk çektiğimi anımsıyorum. Çünkü akıl bize ancak kesinlikle emin olduğumuz durumda onaylamayı ya da yadsımayı öğretir ; bilgimizin dışında olan bir konuda ikisini de yapamayız. Bu nedenle çatışmalar, tartışmalar, yanlış ya da şüpheli durumlarda kesin tavır takınmalar Huiynimlerin hiç bilmediği kötülüklerdir. Ben doğa felsefesi üzerine değişik sistemlerimizi açıklıyordum. Efendim ise aklı olduğu savında bulunan bir yaratığın başkalarının tahminlerini öğrenmesine, onları bildiği için de övünmesine gülüyordu. Böyle bilgi kesin olsa bile bir işe yarar değildi. Bu konuda Platon'un dile getirdiği Sokrates'in yaklaşımına katılıyordu. Efendimin düşüncesini burada böylece anmak benim bu filozoflar prensine sunabileceğim en büyük saygıdır. Ondan beri hep düşünmüşümdür, böyle bir öğreti Avrupa kütüphanelerinde ne büyük yıkımlara yok açar, bilgi dünyasında üne götüren nice yolar kapanırdı.

Huiynimler için iki temel erdem dostluk ve iyiliktir. Bunlar da yalnız belirli nesnelere yönelik olmayıp tüm ırkı kapsar. Ülkenin en uzak bölgesinden gelen bir yabancıya en yakın komşuya davrandıkları gibi davranırlar ve bu yabancı nereye giderse gitsin kendi evindeymiş gibi bulur kendini. İnce davranışa ve nezakete çok önem verirler, ama resmilik nedir bilmezler bile. Taylarına karşı aşırı bir düşkünlükleri yoktur, ancak onların eğitimle-

rinde gösterdikleri ilgi ve bakım tümüyle aklın gerekle-rinden kaynaklanır. Efendimin komşusunun çocuğuna kendi tayına gösterdiği sevginin aynını gösterdiğine tanık oldum. Huiynimlere göre doğa kişiye bütün ırkını sevmeyi öğretir, akıl ise erdemdeki üstünlüklerine göre kişiler arasında ayrımı sağlar.

Evli Huiynimler biri erkek biri dişi iki tay yaptıktan sonra bir daha bir araya gelmezler. Ancak yavruların dan birini bir kaza sonucu yitirirlerse yeniden birleşirler. Böyle kazalar da çok nadir olur. Böyle bir kaza, eşi doğurma yaşını geçmiş birinin başına gelirse, başka bir çift kendi taylarından birini onlara verir ve dişi eş gebe kalıncaya dek yine birleşir. Bu önlem ülke nüfusunun fazla artmasını önlemek için gereklidir. Fakat hizmetler için yetiştirilen alt sınıf Huiynimleri bu kuralla sınırlı değildir. Bu Huiynimler üç erkek üç dişi tay üretirler ; sonra bunlar da soyluların evlerinde hizmete girerler.

Soyda uygun olmayan karışımlarının ortaya çıkmasını önlemek için evlenmelerde renk seçimine çok dikkat ederler. Erkekde güce, dişide zarafete değer verilir. Bu da sevgi açısından değil, ırkın yozlaşmasını önlemek içindir. Eğer bir dişi güç yönünden üstünse, ona zarafeti göz önünde tutulmuş bir eş seçilir. Ne düşüncelerinde kur yapma, sevgi, armağanlar, eşler arasında parasal anlaşmalara varma gibi konular vardır, ne de dillerinde bunları açıklayacak sözcükler. Genç çift yalnızca ana babaları ve dostları karar verdiği için karşılaşır ve birleşirler. Her gün gözleri önünde olan şey budur. Onlar da bunu akıllı bir yaratık için gerekli davranışlardan biri olarak görürler. Evliliğin bozulması ya da başka türlü bir cinsel gevşeklik hiç duyulmamıştır. Evli çiftler yaşamlarını türlerinden herhangi birine gösterecekleri aynı karşılıklı dostluk ve iyilik içinde geçirirler. Kıskançlık, aşırı düşkünlük, ya da mutsuzluk gibi şeyler olmaz.

Her iki cinsten gençlerin eğitiminde izledikleri yöntem hayranlık uyandıracak ve bize de örnek olacak niteliktedir. On sekiz yaşına dek gençlere belirli özel günler

dışında yulaf tattırılmaz bile, süt içmelerine ise nadiren izin verilir. Yazın sabahları iki saat, akşam da iki saat otlarlar. Ana babalar da aynı kurala uyar. Hizmetçilere ise bunun yarısından fazla zaman tanınmaz. Onların yiyeceği otun büyük bölümü eve getirilir. Böylece hizmetçiler işten ayırabilecekleri en uygun zamanlarda yiyebilirler otlarını.

Hem erkek hem de dişi gençlere eşit olarak uygulanan dersler ılımlılık, çalışkanlık, beden eğitimi ve temizliktir. Efendim bizim kızlara erkeklerinkinden ayrı bir eğitim vermemizi insafsızlık sayıyor, bunun ancak belirli ev yönetimi işleri için kabul edilebileceğini düşünüyordu. Yoksa, efendimin dediği gibi, bizim ülkenin insanlarının yarısı dünyaya çocuk getirmekten başka işe yaramazlardı. Efendime göre, doğan çocukların bakımını böyle işe yaramaz hayvanların eline bırakmak ise insafsızlıktan öte bir canavarlıktı.

Huiynimler gençlerini güç, hız ve dayanıklılık için eğitirler. Bunun için onları dik yamaçlardan aşağı ve yukarı ya da sert taşlı yerlerde koşturarak çalıştırırlar. İyice terlemişken de bir göle ya da ırmağa dalmaları istenir. Yılda dört kez belirli bölgelerin gençleri koşma, atlama ve buna benzer güç ve çeviklik isteyen alanlarda becerilerini göstermek için karşılaşırlar. Bu yarışlarda kazananlar kendi övgülerine düzenlenmiş şarkılarla ödüllendirilir. Bu festivaller sırasında hizmetçiler Huiynimlere ziyafet için, ot, yulaf ve süt yüklü Yahuları yarışların yapıldığı alana getirirler. Bunlar yenir yenmez hayvanlar gürültüleriyle oradaki topluluğu rahatsız etmesinler diye hemen geri sürülürler.

Bütün ulusun bir temsilciler meclisi var. Bu meclis dört yılda bir baharın bizim evden otuz kilometre kadar uzaklıkta bir ovada toplanır. Toplantı beş altı gün sürer. Burda bölgelerin durumları incelenir. Ot, yulaf, inek ve Yahular açısından bir eksiklikleri ya da fazlalıkları olup olmadığı görüşülür. Bir eksiği olan bölge varsa, ki böyle bir durumla çok az karşılaşılır, bu eksik ortak onay

ve katkı ile hemen giderilir. Ailelerdeki çocuk sayısının düzenlenmesi de bu toplantıda olur. Örneğin, bir Huiynimin iki erkek tayı varsa, bunlardan birini iki dişi tayı olan biriyle değiştirir. Dişi eşin doğurma çağını geçtiği bir ailede bir çocuk kaza ile yitirilmişse, bunun yerine hangi ailenin bir çocuk yapacağı yine burada karara bağlanır.

⁂

Üstümdeki garip kaba giysilere, Yahu derisinden yapılmış ceketime, tahta altlı ayakkabılarıma ve kıllı çoraplarıma bir süre hayranlıkla baktılar. Bütün bunlardan benim bir yerli olmadığımı çıkardılar, çünkü yerliler çırıl çıplak gezerler. Denizcilerden biri bana Portekizce kim olduğumu sordu. Bu dili iyi biliyordum. Huiynimlerin ülkelerinden kovdukları zavallı bir Yahu olduğumu söyledim, beni kendi halime bırakmalarını istedim. Sorularını kendi dillerinde yanıtlamamı çok beğendiler, yüzümden bir Avrupalı olduğumu anladılar. Ama Yahular ve Huiynimler derken ne kastettiğimi anlayamadılar. Bir yandan da konuşurken sesimin garip tonuna gülmeye başladılar. Çünkü bir atın kişnemesine benziyordu sesim. Bu arada ben korku ve nefretle titriyordum. Yine ayrılmak istedim onlardan, yavaşça kayığıma doğru gidiyordum. Fakat yine tuttular beni. Hangi ülkeden olduğumu, buraya nereden geldiğimi ve daha bir sürü soru sordular. İngiltere'de doğduğumu, beş yıl önce kendi ülkeleriyle ülkem arasında barış varken oradan ayrıldığımı söyledim. Bu nedenle beni bir düşman gibi görmeyeceklerini umduğumu, zaten hiç bir kötü niyeti olmayan, talihsiz yaşamının geri kalan bölümünü geçirecek ıssız bir yer arayan zavallı bir Yahu olduğumu belirttim.

Onlar konuşmaya başladığında, hiç böylesine ters bir şey duyup görmediğimi düşündüm. Çünkü bu bana İngiltere'de bir köpeğin ya da ineğin ya da Huiynim ülkesinde bir Yahunun konuşabilmesi kadar şaşırtıcı geliyordu.

Dürüst Portekizliler de benim acayip kılığıma ve konuşmamdaki garipliğe şaşırıyorlardı, ama dediğimi çok iyi anlıyorlardı. Bana insancıl bir tavırla konuştular ve kaptanlarının beni Lisbon'a kadar bedava götürebileceğini söylediler. Oradan da kendi ülkeme dönebilirdim. Bunun için aralarından ikisi gemiye dönecek, gördüklerini kaptana bildirecek ve emirlerini alacaktı. Bu arada kaçmayacağıma yemin etmemi istediler, yoksa beni zorla bağlayacaklarını belirttiler. En iyisi bu önerilerine uymaktı. Başımdan geçenleri çok merak ediyorlardı, ama anlattıklarım hiç de gidermedi meraklarını. Hepsi başıma gelenlerden sonra biraz aklımı oynattığımı sanıyorlardı. Su fıçıları ile yüklü olarak gemiye giden kayık iki saat sonra döndü. Kaptan benim gemiye götürülmemi buyurmuştu. Beni özgür bırakmaları için diz çöküp yalvardım, ama fayda etmedi. Beni bağlayıp zorla bindirdiler kayığa. Böylece gemiye, sonra da kaptanın kamarasına götürdüler beni.

Kaptanın adı Pedro de Mendez'di. Çok kibar ve soylu bir kişiydi kaptan. Biraz kendimden söz etmemi istedi, ne yiyip içeceğimi sordu. Bana kendisine davranıldığı kadar iyi davranılacağını belirtti. Öyle gönül alıcı şeyler söyledi ki bir Yahuda böylesine incelikler görmek şaşırttı beni. Yine de hiç konuşmuyor, asık suratla duruyordum. Kaptanın ve adamlarının kokusundan bayılacaktım nerdeyse. En sonunda bana kendi kayığımdan yiyecek bir şey getirmelerini istedim. Fakat o, tavuk eti ile çok iyi şaraptan söyledi benim için. Sonra da çok temiz bir kamarada yatırmalarını emretti. Üstümdekileri çıkarmadan yatak örtülerinin üstüne uzandım. Yarım saat sonra gemicilerin yemekte olacağını düşündüğüm bir anda kamaradan gizlice çıktım. Yahular arasında yaşamaktansa, denize atlayıp yüzerek kendimi kurtarmaya çalışacaktım. Fakat gemicilerden biri engelledi beni. Durumu kaptana bildirdiklerinde ise kamaraya zincirlediler beni.

Yemekten sonra Don Pedro yanıma geldi. Niye böyle umutsuz bir çabaya girdiğimi öğrenmek istiyordu. Bü-

tün istediğinin bana yardım etmek olduğunu söylüyordu. Öyle dokunaklı konuşuyordu ki onu, payına birazcık akıl düşmüş bir hayvan olarak görüp buna göre davranmaya başladım. Yolculuğumu, kendi adamlarımın bana karşı kurdukları tuzağı, beni bir ülkenin sahiline çıkarıp bırakmalarını ve orada üç yıl kalışımı anlattım. Kaptan bütün bunları bir düş ya da hayalmiş gibi görüyordu. Buna çok gücendim. Çünkü Yahuların yaşadıkları ve üstün ırk oldukları her yerde ayırıcı özellikleri olan yalan söyleme yeteneklerini, dolayısıyla başka Yahuların söylediklerinin doğruluğundan kuşku duyma eğilimlerini unutmuştum. Ona ülkelerinde *olmayan şeyi söyleme* alışkanlığı olup olmadığını sordum. Sahtecilik denen şeyin ne olduğunu unuttuğuma, Huiynim ülkesinde bin yıl yaşasam bir hizmetçiden tek bir yalan duymayacağıma, anlattıklarımın doğruluğunu kabul edip etmemesinin benim için hiç önemi olmadığına kendisini inandırmaya çalıştım. Bununla birlikte, bana ettiği iyilikler karşılığında, yaradılışındaki bozulmuşluğu göz önünde tutarak itirazı olan noktaları açıklayacaktım. Böylece doğruyu daha kolayca bulabilirdi.

Bilge bir kişi olan kaptan başlangıçta öykümün bir yerinde bir açık bulup yakalamak için çok uğraştı, ama sonra söylediklerimin doğruluğuna inanmaya başladı. Bir yandan da, doğruya böylesine bağlı olduğuma göre, yaşamımı tehlikeye atmadan bu yolculuğun sonuna dek kendisine eşlik edeceğim konusunda onur sözü vermemi istedi. Yoksa Lisbon'a varıncaya dek tutsak olarak kalacaktım. İstediği sözü verdim. Fakat Yahular arasına dönmektense her türlü zorluğa dayanacağımı belirttim.

Yolculuğumuz anmaya değer bir kaza olmadan geçti. Kaptan yanında bulunmamı çok istiyordu. Ben de kendisine duyduğum gönül borcundan dolayı bazan onunla oturuyordum. Bu arada insanoğluna karşı duyduğum tepkiyi gizlemeye çalışıyordum. Bu duygum sık sık ortaya çıkıyordu. kaptan da bunu görmezden geliyor, katlanıyordu. Gemicilerden her hangi birini görmemek için günün

büyük bir bölümünde kamarama kapanıp kalıyordum. Kaptan çok kez üstümdeki vahşi giyecekleri çıkarmamı rica etmiş, en iyi elbisesini bana ödünç vermeyi önermişti. Bunu hiç bir koşulda kabul edemez, bir Yahunun sırtından çıkmış giysiyle örtünmek gibi aşağılık ve iğrenç bir şeyi yapamazdım. Yalnızca iki temiz gömlek ödünç vermesini istedim. Gömlekler son kez giyildikten sonra yıkanmış olduğundan beni pek fazla kirletmeyeceğine inanıyordum. Bu gömlekleri de iki günde bir değiştiriyor, kendim yıkıyordum.

5 Kasım 1715 de Lisbon'a vardık. Karaya çıkarken kalabalığın başıma toplanmasını önlemek için kaptan paltosunu zorla üstüme örttürdü. Beni kaptanın kendi evine götürdüler. Israrım üstüne kaptan beni üst kattaki arka odalardan birine çıkardı. Huiynimler konusunda anlattıklarımı kimseye söylememesini rica ettim kaptandan, Yoksa yalnız bir sürü insan beni görmeye gelmekle kalmaz, belki de beni hapse atarlar, belki Enkizisyon diri diri yakardı beni. Kaptan yeni yapılmış bir elbiseyi kabul etmeye razı etti beni. Ama yine de terzinin ölçümü almasına katlanamazdım. Ancak Don Pedro ile ölçülerimiz yakın olduğundan elbise oldukça uydu bana. Gerekli öbür giyecekleri de yeni olarak sağladı Don Pedro. Fakat kullanmadan önce yirmi dört saat havalandırdım tüm bunları.

Kaptan evli değildi. Üçten fazla hizmetçisi de yoktu. Onlar da yemekte hizmet etmiyorlardı. Kaptanın tüm tavrı öyle gönül alıcıydı ve öyle insanca bir anlayışı vardı ki, arkadaşlığına daha kolayca katlanmaya başladım. Onun etkisiyle arka pencereden dışarıya bakmaya bile cesaret ettim. Don Pedro beni yavaş yavaş alıştırarak başka bir odaya götürdü. Buradan başımı uzatıp sokağa doğru baktım, fakat korkuyla çekildim hemen. Bir hafta sonra Don Pedro beni kandırıp sokak kapısına kadar indirebildi. Korkum yavaş yavaş geçiyordu, ama nefret ve iğrenme duygum artıyor gibiydi. En sonunda onun yanında caddede yürüyebilecek duruma geldim. Fakat koku al-

mamak için burnumu sedefotu ile tıkıyor, ya da tütün kokluyordum.

Don Pedro'ya aile durumumu anlatmıştım. Lisbon'a gelişimizden on gün sonra ülkeme dönüp karım ve çocuklarımla yaşamamın benim için bir onur ve vicdan borcu olduğunu anlattı. Limanda yola çıkmak üzere bir İngiliz gemisi varmış. Üstelik kaptan gerekli her şeyi sağlayacaktı benim için. Burada onun beni kandırmak için söylediği her şeyi ve benim karşı görüşlerimi yinelemek sıkıcı olacak. Tek başıma yaşayabileceğim istediğim gibi ıssız bir ada bulmamın zorluğunu anlattı. Oysa kendi evimde istediğim gibi yaşayabileceğimi, dünya ile ilgimi kesebileceğimi belirtti.

Sonunda razı oldum. Zaten elimden başka bir şey de gelmezdi. 24 Kasımda bir İngiliz ticaret gemisiyle Lisbon'dan ayrıldık. Geminin kaptanı kimdir diye sormadım bile. Gemiye kadar Don Pedro benimle geldi. Yirmi sterlin de ödünç para verdi bana. Dostça ayrıldık. Ayrılırken beni kucakladı. Elimden geldiğince dayanmaya çalıştım buna. Bu son yolculukta ne kaptanla ne de adamlarından herhangi biriyle bir ilişkim olmadı. Hastaymış gibi yaparak kamarama kapandım. 1715 yılı Aralığının beşinde sabahın dokuzunda gemimiz Downs'da demir attı. Aynı gün öğleden sonra üçte sağ salim Redriff'teki evime vardım.

Karım ve ailem artık ölmüş olduğum sonucuna varmışlardı. Bu nedenle beni büyük bir şaşkınlık ve sevinçle karşıladılar. Fakat onları görünce içimin nefret, tiksinti ve iğrenme duygularıyla dolduğunu burada söylemek zorundayım. Aramızdaki yakın ilişkiyi düşünmek bu duyguları daha da arttırıyordu. Çünkü Huiynimlerin ülkesinden acı bir biçimde sürgün edilişimden beri kendimi Yahuların görünüşlerine ve Don Pedro ile konuşmaya katlanmak için zorladımsa da belleğimde ve hayalimde hep o soylu Huiynimlerin erdemleri ve düşünceleri vardı. Yahu türünden biriyle birleşip başka Yahuların doğmasına yol açmış olmamı düşünmek ise beni korkunç bir utanç ve dehşete düşürüyordu.

Eve girer girmez karım bana sarılıp öptü. Yıllardır bu iğrenç hayvanın kokusuna alışık olmadığım için bayılıp düştüm. Baygınlığım bir saat sürdü. Bunları yazdığım şu anda İngiltere'ye döneli beş yıl oluyor. İlk yıl karımın ve çocuklarımın yanımda olmasına dayanamıyordum. Kokuları çekilir gibi değildi. Benimle aynı odada yemek yemeleri ise daha da dayanılmazdı. Şu ana dek ekmeğime dokunmaya kalkışmazlar, aynı bardaktan su içemezler. Ailemden birinin elimi tutmasına da hiç bir zaman izin vermedim. Bu arada ilk para harcamasını iki genç at satın almak için yaptım. İyi bir ahıra yerleştirdim onları. Atlarımdan sonra en çok sevdiğim kişi atlarımın seyisidir. Ahırda onun üstüne sinen koku bana neşe veriyor. Atlarım beni çok iyi anlıyorlar. Her gün en az dört saat onlarla konuşurum. Atlarım dizgin ve eyer nedir bilmiyorlar. Benimle ve kendi aralarında büyük dostluk içinde yaşıyorlar.

EDWARD BELLAMY

Ütopyalar ileriye dönük mutlu insanlık koşullarını betimliyorlar. Dünyayı algılayışlarında gelecekte olası gelişim seçeneklerine yönelikler.

Geleceğe yönelik mutluluk umutlarını ve beklentilerini dile getiren düşünce sistemleri benzer bir mutlu çağın geçmişte de yaşadığını ancak sonradan yitirildiğini öne sürebilir. Böyle bir mutluluğun geçmişte yaşanmış olmasını gelecekte de yaratılabileceğinin desteği olarak da kullanır. Geçmişte varolmuş cennetler ve sömürüsüz toplumlar üzerine kurulu mitler ve savlar bu tür düşüncenin yansımalarıdır.

Ancak insanın geçmişine ve bugünkü varoluşuna çağdaş bilim açısından bakmak geçerli bir yaklaşım. Bu yaklaşıma göre evrende egemen fizik olayları sonucu yer gezegeni oluşmuş. Gezegenin kendine özgü koşulları canlılığın ilk örneklerinin ortaya çıkmasını sağlamış. Belli jeoloji ve ekoloji ortamları içinde türler gelişmiş, insan ortaya çıkmış. İnsanlık koşullarının oluşmasında beyin ve toplumsal ilişkiler biyolojik varlığı yönlendirecek ve denetleyecek boyutlara erişmiş, böylece çağdaş insanlık koşullarına varılmış. Burada kabaca belirtilen bu karmaşık olgular sürecine evrim deniyor. Evrimci görüşe göre bu karmaşık süreç içinde herhangi bir evrenin ya da kesitin cennet ya da en mutlu durum olduğunu düşünmek olanaksız, anlamsız. Bu sürecin kendi fiziksel, dirimsel ve bilişsel oluşumu içinde her evrede gözlemlenebilir ve gözlemlenemez olumluluklar ve olumsuzluklar vardır. Doğru-

su bu süreçte, ister insan ister başka canlı türleri için olsun, birey ve grup varoluşunu sürdürmeye katkıda bulunan öğeler dışında olumlu-olumsuz terimlerinin kullanılması bir sorundur.

Edward Bellamy, 1850-1898, insanlık için mutlu çağın geçmişte varolup yitirildiği değil, gelecekte, yaratılacağı, bunun da insan emeği ve acıları ve toplumsal evrimle gerçekleşeceği düşüncesindeydi. Bellamy bu düşüncesini *Geçmişe Bakış*'da ortaya koymaktadır. *Geçmişe Bakış* on dokuzuncu yüzyıl sonlarında, teknoloji ve kapitalizmin oluşturduğu toplumsal ortamın sancılarına mutlu bir seçenek sunmaktadır. Bellamy'nin algılayışına göre kapitalist süreç verimliliği artırabilmiş, ancak aynı oranda eşitsizlik ve haksızlıklar da artmıştır. Bellamy'nin *Geçmişe Bakış*'da yansıyan görüşüne göre, sorun evrimsel süreçte çözümlenmiştir. Kapitalist tekelleşme ulusun tüm ekonomisi ve endüstri tek elde toplanıncaya dek sürmüş, bu evrede ulus tek elde toplanan ekonomi ve endüstriye sahip çıkmıştır. Bu aşama Amerikan tarihinde halkın yönetime el koymasının bir devamı olarak görülür. On sekizinci yüzyıl sonlarında Amerikan devrimi ile yönetimi ele alan ulus, gerektiği zaman ekonomi ve endüstriyi de ele almıştır. Bunun için, tüm ekonomi ve endüstri tek elde toplanmışken, temel yasada tek bir maddenin değiştirilmesi yeterli olmuştur. Böylece tekelleşmenin ve teknolojinin olumlu yanı olan verimlilik sürdürülmüş, olumsuz yanı olan eşitsizlik ve haksızlıklar ortadan kalkmıştır.

Geçmişe Bakış'da ortaya çıkan toplum bir yandan Thomas More'un *Ütopya*'sı bir yandan Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis*'i ile karşılaştırılabilir. *Geçmişe Bakış*, *Ütopya*'daki üretim ve paylaşım anlayışını *Yeni Atlantis*'de öngörülen teknolojik gelişimlerin gerçekleştiği bir topluma uygulamıştır. Böylece Bellamy çözümü ekonomi ve endüstriyi yürütüp yöneten ulusal bir endüstri ordusunda görmüştür. Tüm ulusun endüstri ve ekonomisi bu ordu içinde örgütlenmiş, bu ulusun ve ordunun bir üyesi olmak üretime katılmak ve ondan eşit pay almak için yeterli neden görülmüştür.

Burada, endüstri ordusunun yönetimi ve bu ordu içinde iş bölümü ile ilgili olmak üzere iki noktaya değinilebilir. Endüstri ordusunun yönetici generalleri endüstride üstün başarılı hizmetle emekli olanlar arasından ve yine emeklilerin oylarıyla seçilirler. İş bölümünde ise temel ilke bütün işlerin aynı ölçüde çekici kılınmasıdır. Bunun sağlanması için zor ve az çekici işlerin çalışma saatleri azaltılır, böylece her tür işi yapmak isteyecek yeterli sayıda insan bulunur. Özellikle zor ve tehlikeli işler için ise ulusal düzeyde gönüllüler aranır. Bu gönüllüler ün ve prestij uğruna bu işleri üstlenirler.

Geçmişe Bakış'da geleceğin toplumunu anlatmak için, ondokuzuncu yüzyılın sonunda bir tür büyü ile uyutulan bir kişinin 2000 yılında uyanması kurgu olarak kullanılmıştır. *Geçmişe Bakış* bu kişinin 2000 yılının Amerikasındaki yaşamı anlatması ve o çağın toplumunu on dokuzuncu yüzyıl toplumu ile karşılaştırması üzerinedir.

Aşağıya *Geçmişe Bakış*'dan üç parça alınmıştır. Bu parçalarda işlenen konular şöyle: 1. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nin toplum düzeni 2. Mutlu topluma götüren toplumsal ve ekonomik evrim süreci. 3. Endüstri ordusunun üretim ve paylaşım düzeni.

1857 yılında Baston kentinde dünyaya gelmişim. «Ne?» diyeceksiniz, «Bin sekiz yüz elli yedi mi? Bir dil sürçmesi olmalı. Bin dokuz yüz elli yedi demek istiyordur.» Fakat dediğimde bir yanlışlık yok. 1857 yılı 26 Aralık günü öğleden sonra saat dört sıralarında ilk kez Boston'un doğu rüzgarını soludum. İçinde bulunduğumuz mutlu 2000 yılında olduğu gibi uzak geçmişte de Boston'da doğu rüzgarının içe işleyen bir özelliği bulunduğuna okurun inanmasını isterim.

Özellikle otuz yaşlarında genç bir adam olduğumu eklersem tüm bu söylediklerim ilk bakışta öyle saçma görülebilir ki kimse burada yazılanların bir sözcüğünü bile okumak istemediği için kınanamaz. Yazdığımın tümü inanma gücünün zorlanması gibi gelebilir. Yine de böyle bir

zorlamanın söz konusu olmadığına okurun inanmasını isterim. Okur beni birkaç sayfa izlerse söylediklerimin doğruluğunun kanıtlandığını görecektir. Şimdilik doğum tarihimi okurdan daha iyi bileceğim varsayımından yola çıkıp öykümü sürdürüyüm. Yeri geldiğinde bu varsayımın geçerliğini de kanıtlayım. Her okul çocuğunun bildiği gibi on dokuzuncu yüzyılın sonlarında bugünkü uygarlık ya da ona benzer bir şey yoktu. Ancak bu uygarlığı oluşturan öğeler mayalanma sürecindeydi. Bununla birlikte toplumun dört sınıfa bölünüşünü değiştirecek bir gelişim yoktu ortada. Bunlara dört sınıf yerine dört ulus da denebilir, çünkü bu sınıflar arasındaki farklar bugünün zengin ile yoksul, eğitilmiş ile eğitilmemiş ulusları arasındaki farklardan daha büyüktü. Ben kendim zengindim ve iyi eğitim görmüştüm, dolayısıyla o çağın en şanslılarının tadını çıkardığı mutluluk öğelerine sahiptim. Lüks içinde yaşıyor, zevk peşinde koşuyordum. Geçimimi başkalarının emeklerinden sağlıyor, karşılığında onlara hiç bir hizmette bulunmuyordum. Anam babam ve onların anaları babaları aynı şekilde yaşamışlardı. Eğer çocuklarım olursa onların da böyle rahat bir yaşayışı sürdürmelerini bekliyordum.

Dünyaya hiç bir hizmette bulunmadan nasıl yaşayabileceğimi, nasıl olup da dünyanın bir hizmette bulunabileceği halde aylakça yaşayan birine bakıp onu beslediğini soruyorsunuz. Yanıt, babamın dedesinin bir miktar para yapmış olması, ondan sonra gelenlerin de bu parayla yaşamış olmasıdır. Üç kuşağın tembellik içinde yaşamasını sağladığına göre söz konusu miktarın çok büyük olması gerektiği sonucuna varacaksınız. Fakat gerçek hiç de öyle değildi. Başlangıçta miktar oldukça küçüktü. Aslında üç kuşağı da, bellik içinde yaşattıktan sonra şimdi daha da büyümüştü. Bu tüketmeden kullanma, yakmadan ısı yaratma yolu bir sır, bir büyü gibi görülebilir. Oysa bu şimdi yok olan ama atalarınızın yetkinliğe ulaştırdığı, insanın geçim yükünü başkalarının omuzuna yükleme sanatının kurnazca bir uygulamasından başka bir şey değil-

di. Herkesin güttüğü amaç buydu. Bunu başaran kişiye de yatırımlarının geliriyle yaşıyor denirdi. Eski endüstri yöntemlerinin buna nasıl olanak sağladığını bu anda açıklamak fazla zamanımızı alır. Onun için yatırımlardan elde edilen faizin üretimle uğraşanların ürünlerinden alınan bir tür vergi olduğunu ve bu vergiyi parası olanların ya da para mirasına konanların topladığını belirtip geçeceğim. Çağdaş kavramlara göre saçma ve doğaya aykırı gelen böyle bir düzenlemeyi atalarınızın hiç eleştirmediği sanılmasın. İlk çağlardan beri yasa koyucular ve peygamberler faizi kaldırmak, hiç olmazsa en küçük orana indirmek için çaba harcamışlardır. Ancak tüm bu çabalar başarısızlığa uğramıştı. Eski toplumsal örgütlenme sürdüğü sürece bu çabaların başarısız olması kaçınılmazdı. Anlattığım çağda, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, hükümetler bu konuyu düzenlemeye kalkışmaktan genellikle vazgeçmişlerdi.

O günlerde insanların bir arada nasıl yaşadıkları, özellikle zenginlerle yoksulların ilişkileri konusunda bir izlenim vermek için en iyi yol toplumun o günkü durumunu kitlelerin koşulu olduğu ve inişli yokuşlu kumlu bir yolda meşakkatle çektiği büyük bir arabaya benzetmek olabilir. Bu arabanın sürücüsü açlıktı. Gidiş kaçınılmaz olarak çok yavaştı, yine de açlık bir anlık gevşemeye bile izin vermiyordu. Arabayı böylesine kötü bir yolda çekmenin zorlukları bir yana, üstü de yolcularla doluydu. Üstelik bu yolcular yolun en sarp yokuşlarında bile arabadan inmezlerdi. Arabanın üstündeki oturma yerleri çok havadar ve rahattı. Burada oturanlar, yolun tozundan ırak, manzaraya bakıp eğlenebilirler ya da arabayı çekmeye uğraşan takımın erdemlerini eleştirip tartışabilirlerdi. Herkesin yaşamda ilk amacı bu oturma yerlerinden birini ele geçirmek ve kendinden sonra da çocuğuna bırakmak olduğundan doğal olarak bu yerler için büyük bir talep ve yarışma vardı. Arabanın kuralları gereği kişi yerini istediğine bırakabilirdi. Öte yandan, kişi türlü kazalar sonucu kendi yerini yitirebilirdi. Oturma yerleri

bütün rahatlıklarına karşın güvenlikten yoksundular. Arabanın her beklenmedik sarsıntısında yolculardan bazıları kayıp yere düşüyorlardı. Böyleleri hemen iplere asılmak ve az önce zevkle bindikleri arabayı çekmeye başlamak zorundaydılar. Doğal olarak kişinin arabadaki yerini yitirmesi büyük bir felaket olarak görülürdü. İnsanın ya da arkadaşlarının başına böyle bir şey gelebileceği korkusu arabaya binenlerin mutluluğunu gölgeleyen sürekli bir buluttu.

Soracaksınız, bunlar yalnız kendilerini mi düşünürlerdi? Kendi durumlarını arabaya koşulu kardeşlerininkiyle karşılaştırmaları ve arabaya ekledikleri ağırlığın onların yükünü daha da artırdığı bilinci lükslerini dayanılmaz hale getirmez miydi? Kendilerini öbür insanlardan ayıran şey yalnız yazgı olduğuna göre, insan kardeşleri için hiç merhamet duymazlar mıydı? Evet, tabii, arabada yeri olanlar arabayı çekenler araç yolun kötü bir yerine ya da sarp bir yamaca geldiğinde, dile getirirlerdi. Zaten araç hep böyle yerlerden geçerdi. Böyle zamanlarda takımın umutsuzca zorlaması, açlığın kırbaçları altında sancılı atılışları, iplere takılıp bayılanlar ve ayak altında kalıp çamurda ezilenler çok acı ve üzücü bir görüntü yaratırlardı. Bu görüntü arabanın üstündekilerin övgüye değer bir duygululuk göstermesine yol açardı. Böyle zamanlarda yolcular arabayı çekenlere seslenirler, onları yüreklendirirler, sabırlı olmalarını isterler, bu dünyada çektiklerinin karşılığını başka bir dünyada görecekleri umudunu vermeye çalışırlardı. Yolculardan bazıları da yaralanan ve sakatlananlar için merhem alınmasına parayla katkıda bulunurlardı. Arabayı çekmenin böylesine zor oluşu ortak bir üzüntüyle karşılanırdı. Yolun özellikle kötü bir yeri geçildiğinde ise genel bir ferahlık duygusu olurdu. Bu duygu tümüyle arabayı çekenler adına da değildi. Çünkü yolun böyle yerlerinde her zaman arabanın devrilmesi ve üstteki herkesin yerlerini yitirmesi tehlikesi vardı.

Arabayı çekenlerin sefaletinin asıl etkisi yolcuların

gözünde yerlerinin değerinin daha da artması ve yitirmemek için yerlerine daha büyük bir hırs ve kaygı ile sarılmaları idi. Eğer yolcular kendilerinin ve arkadaşlarının üstteki yerlerinden hiç düşmiyeceklerinden emin olsalar, ilaç ve sargı fonlarına katkıları ötesinde arabayı çekenlerle belki de hiç ilgilenmiyeceklerdi.

Bütün bunların yirminci yüzyılın insanlarına inanılmaz insafsızlıklar olarak görüneceğini biliyorum. Fakat bu durumu açıklayacak iki ilginç gerçek var. Bir kez toplumun başka türü yürütülemeyeceğine kesinlikle ve içtenlikle inanılmıştı. Tek yol çoğunluğun arabanın iplerinde zorlanması birkaç kişinin de arabaya binmesiydi. Bundan öte, koşum takımlarında, arabada, yolda ya da zorlamanın paylaşılmasında herhangi köklü bir gelişmenin olabileceğine de inanılmazdı. Böyle gelmişti, hep böyle gideceği düşünülürdü. Durum üzücüydü, fakat yapılacak bir şey yoktu. Felsefe ise çaresi olmayan bir konuda duyarlığı boşa harcamayı yasaklıyordu.

Öbür olgu daha da ilginçti. Bu da arabanın üstünde olanların genellikle paylaştıkları ve kendilerinin arabayı çeken kardeşleriyle aynı olmadıkları, daha iyi bir çamurdan yapıldıkları hep arabaya binip çekilmeyi bekleyebilecek üstün varlıklar oldukları kuruntusuydu. Böyle bir kuruntu anlaşılamaz görülebilir. Fakat bir zamanlar ben de bu arabanın yolcularından biri olduğuma ve kuruntuyu paylaştığıma göre söylediklerime inanılması gerekir. Bu kuruntunun en garip yanı arabayı çekenler arasından tırmanıp arabanın üstünde yer edinenler daha ellerinden iplerin izleri gitmeden kuruntunun etkisine girmeleriydi. Ana babaları ve dedeleri üstteki yerlerini sürdürecek kadar şanslı olanlar ise kendi soylulukları ile kitlelerin bayağılığı arasında salt ve sorgulanmaz bir ayrılık görürlerdi. Böyle bir yanılgının insan kitlelerinin acılarına karşı duyulan ilgiyi azaltmada ve onu yalnız felsefi bir duyarlılık durumuna indirgemede etkisi açıktır. Bunu, anlatığım çağda insan kardeşlerimin sefaletine karşı tutumumun tek hafifletici nedeni olarak anıyorum.

1887'de otuz yaşıma bastım. Evli değildim, ama Edith Bartlett ile nişanlanmıştım. O da benim gibi arabanın üstünde olanlardandı. Eğer o çağdaki yaşam biçimimiz konusunda genel bir izlenim vermek için kullandığım benzetme amacına ulaştıysa, nişanlımın ailesinin zengin olduğu anlaşılır. Yaşamda hoşa giden ve zevke uygun her şeyin paranın buyruğunda olduğu bu çağda bir kadının talipleri olması için zengin olması yeterliydi. Üstelik Edith Barlett güzel ve zarifti.

Bayan okurlarımın buna karşı çıkacaklarının bilincindeyim. «Güzel olabilir, ama o çağın giysileri içinde zarif olamazdı,» dediklerini duyuyorum. «Yarım metre yüksekliğinde bir başlık, ve yapay olarak arkaya genişletilmiş bir eteklik geçmiş çağlarda bir terzinin beceremeyeceği kadar bozuyordu insan bedeninin biçimini. Böyle bir giysi içinde nasıl zarif olunacağını düşünmek olası değil.» Böyle düşünen okurlarım haklıdır. Yine de şunu söyleyebilirim. Yirminci yüzyılın bayanlarının her biri kadın güzelliklerini vurgalamada giysinin etkisini çok güzel sergileyen birer örnektir. Ancak onların anne-anneleri ve büyük anne-anneleri konusunda bildiklerim de giysideki hiç bir bozukluğun kadın güzelliğini tümüyle gizleyemeyeceğini öğretmiştir bana.

Evlenmek için o sırada kentin istenen bölgelerinden birinde, yani zenginlerin oturduğu bir bölgede, yaptırmakta olduğum evin tamamlanmasını bekliyorduk. O çağda Boston'un değişik bölgelerinin oturmak için istenmeye değer olup olmadığı doğal özelliklere değil çevrede oturanların niteliklerine bağlıydı. Her sınıf ya da ulus kendi arasında ve kendine özgü mahallelerde yaşardı. Bir zenginin yoksullar arasında, bir eğitim görmüşün eğitimsizler arasında yaşaması onların kıskanç ve yabancı ırklar içinde tek başına kalmaları demekti. Evi yaptırmaya başladığımızda 1886 kısında bitmesi bekleniyordu. Fakat ertesi yılın baharında ev daha bitmemişti. Evlenmem ise geleceğe kalmıştı. Seven bir insan için daha da zor olması, hesaplanmış bu gecikmenin nedeni bir dizi grevlerdi.

Grev, duvarcıların, marangozların, boyacı, teçhizatçı ve ev yapımında çalışan öbür işçilerin çalışmayı hep birlikte red etmeleri demekti. Bu grevlerin özel nedenlerini anımsamıyorum. Grevler öyle yaygınlaşmıştı ki kimse artık her bir grevin özel nedenlerini araştırmıyordu. 1873 ekonomik bunalımından beri endüstrinin çeşitli kesimlerinde grevler süregelmişti. Her hangi işçi kesiminin sürekli olarak bir kaç ay işlerinde çalışmaları istisna bir durumdu.

Burada anılan tarihlere bakan okur söz konusu karışıklıklarda toplumsal sonuçları ile birlikte çağdaş endüstri düzenini kurulmasına yol açan büyük hareketin ilk ancak kesinlik kazanmamış evresini görebilir. Geriye bakıldığında bu öyle açıkça belli ki bir çocuk bile anlıyabilir onu. Fakat geleceği göremediğimizden, kimse o zaman olup biteni anlayamıyordu. Görebildiğimiz tek şey endüstri açısından ülkenin çok garip bir durumda olduğu idi. İşçi ile işveren, emek ile kapital arasındaki ilişkiler anlaşılmaz biçimde sarsılmıştı. Çalışan sınıflar ansızın ve yaygın olarak durumlarından memnun olmamaya başlamışlardı ve doğru yolu bulurlarsa her şeyin düzelebileceği düşüncesi vardı. Her kesimde ve ağız birliği içinde ücretlerin yükseltilmesini, çalışma saatlerinin azıltılmasını, daha iyi konut ve eğitim olanakları ve yaşamın gelişmiş zevklerinden pay talep ediyorlardı. Dünya o günkünden daha zengin duruma gelmedikçe tüm bu taleplerin nasıl karşılanabileceğini görmek mümkün değildi. Çalışanlar ne istediklerini biliyorlardı, ama istediklerini nasıl başaracakları konusunda hiç bir bilgileri yoktu. Bu nedenle kendilerini aydınlatabilecek gibi görünenlerin çevresinde büyük bir heyecanla toplanmaları bu görünüşte liderlerin kısa zamanda isim yapmalarına yol açtı. Oysa bunların verecekleri bir ışık yoktu. Emekçi sınıfların istekleri fazla hayalci olarak değerlendirilse bile tek silahları olan grevlerde birbirlerine gösterdikleri bağlılık ve destek ve grevleri gerçekleştirmek için kullandıkları özveriler amaçları konusunda ne derece ciddi olduklarını kesinlikle gösteriyordu.

Bu hareketlere emeğin sorunları denirdi. Benim sınıfımdan olanların emek sorunlarının sonuçları konusunda görüşleri mizaçlarına göre değişiyordu. Bu konuda hırslı olanlar çalışan sınıfların isteklerinin gerçekleşmesinin nesnenin doğası nedeniyle mümkün olamayacağını çünkü bunun için dünyada yeterli varlık bulunmadığını büyük bir inançla söylüyorlardı. Ancak kitleler çok çalıştığı ve kıt kanaat geçindiği içindir ki insanlık hemen açlıktan ölmüyordu. Dünya böyle yoksul kaldıkça da kitlelerin durumunda bir gelişme beklenemezdi. Böyle düşünenlere göre emekçilerin savaşımı kapitalistlerle değil insanlığın içinde bulunduğu katı çevre koşulları ileydi; emekçi kesim kalın kafası olmasa bu gerçeği anlar ve çaresi olmayan koşullara katlanmaya kendilerini hazırlardı.

Daha az hırslı olanlar da tüm bunları kabul ediyordu. Elbette doğal nedenlerden ötürü işçi isteklerinin gerçekleşmesi olanaksızdı, fakat toplumu alt üst etmeden işçilerin bu gerçeği göremeyeceğinden korkuyorlardı. İsteseler toplumu alt üst edecek oyları ve güçleri vardı ve işçi liderleri de böyle istiyordu. Böyle karamsar gözlemcilerden bazıları yakın gelecekte büyük bir toplumsal yıkım olacağını söyleyecek kadar ileri gidiyorlardı. Böyleleri insanlığın uygarlığın son basamağına ulaştığını, bundan sonra büyük bir karışıklığa düşeceğini, sonra yeniden kendini toplayıp uygarlık merdivenini tırmanmaya başlayacağını öne sürüyorlardı. Zaten insan kafatasındaki anlaşılmaz bazı şişkinlikler ancak tarih öncesi ve tarihsel çağlar boyunca insanlığın başına gelen bu tür olaylarla açıklanabilirdi. Tüm büyük oluşumlar gibi insanlık tarihi de devirliydi ve başlangıç noktasına dönecekti. Doğru bir çizgi üzerinde sonsuza doğru bir gelişme düşüncesi asılsız bir hayal ürünüydü ve doğada bir örneği bulunamazdı. İnsanlığın gelişimi belki de en iyi biçimde bir kuyruklu yıldızın çizdiği eğri ile anlatılabilirdi. Barbarlık koşullarından güneşe ve yüceliğe doğru yönelen insanoğlu uygarlığın uç noktasından geri dönecek ve düzensizliğin egemen olduğu alt noktaya dönecekti.

Bu, aşırı görüşlerden biriydi elbette. Fakat tanıdığım ciddi kişilerin de çağın belirtilerini tartışırken benzer bir yaklaşımı benimsediklerini anımsıyorum. Toplumun büyük değişikliklere gebe önemli bir evreye girdiği konusunda düşünceli kişilerin aynı görüşte toplandıklarında şüphe yoktu. Emeğin sorunları, bu sorunların nedenleri, gelişme çizgisi ve çözümü basında ve ciddi tartışmalarda tüm öbür konulardan önde geliyor ve önemli yer tutuyoru.

O sıralarda halkın sinir gerilimi en iyi biçimde kendilerine anarşist adını veren bir bölük insanın konuşmalarının yarattığı telaşta görülebilir. Siyasal düzenini sürdürmek için, nüfusunun yarısının başkaldırısını bile bastırmış güçlü bir ulusun korkup yeni bir toplumsal düzeni kabul etmesi olasıymış gibi kendilerine anarşist diyen bu kişiler Amerikan halkını korkutup tehdit ve şiddetle kendi görüşlerini kabul ettirme yolunu seçmişlerdi.

Süregiden düzende çıkarları olan varlıklı sınıfın bir üyesi olarak sınıfımın kaygılarını paylaşıyordum. Anlattığım çağda emekçi sınıfın grevlerinin evlilik mutluluğumu ertelemiş olması o sınıfa karşı duygularıma özel bir düşmanlık da katıyordu.

Bu dost yabancıların arasında, onların duygulu ilgilerinin sağladığı desteğin yardımıyla ulusal dengemi koruyabilmiştim. Yine de, konuşma arasındaki duraklamalar sırasında düşünüyor, aklımı çelecek bir şey olmadığı zaman duyacağım yabancılığın korkusunu önceden sezebiliyordum. O gece uyuyamayacağımı biliyordum. Uyanık kalıp düşünmeye gelince, bundan korktuğumu söylemek pek korkak olduğum anlamına gelmez sanırım. Ev sahibim bana sorduğunda bunu açıkça söyledim. Zaten başka türlü hissetmemin garip olacağını, ama uyuyamamak konusunda kaygılanmamamı, uyumak istediğimde bir gecelik uykuyu kesinlikle sağlayacak bir ilaçtan uygun dozda ve-

receğini söyledi. Doktor ev sahibimin dediğine bakılırsa sabah kendimi toplumun eski bir üyesi gibi hissederek uyanacaktım.

«Böyle hissedebilmek için yeniden geldiğim Boston konusunda biraz daha fazla bilgi edinmem gerek,» dedim. Sonra şöyle sürdürdüm sözlerimi. «Evin üstündeyken bana büyü yardımıyla uyumamdan bu yana yalnız bir yüzyıl geçtiğini ancak bu sürede toplumun geçmişteki binlerce yılda olduğundan daha büyük değişiklikler gördüğünü söylediniz. Gözlerimin önünde Boston kendi varken tüm bunlara inanabilirim. Yine de gerçekleşen değişikliklerin neler olduğunu çok merak ediyorum. Belli ki konu çok geniş, ama bir yerden başlamak amacıyla sorsam, emeğin sorununu çözdünüz mü, çözdüyseniz çözümünüz nedir? On dokuzuncu yüzyılda bu çözümü olamayan ikilemdi ve ben o çağdan koptuğumda ikilem tüm toplumu yok etmek üzereydi, çünkü görünürde bir çözüm yoktu. Eğer doğru çözümü buldunuzsa onu görmek için yüz yıl uyumuş olmaya değer.»

«Bugün emeğin sorunu diye bir şey olmadığına ve böyle bir sorun ortaya çıkamayacağına göre bu sorunu çözmüş olduğumuzu varsayabiliriz,» dedi ev sahibim Dr. Leete. «Böylesine basit bir sorunu çözemeseydi yok olmayı hak etmiş olurdu toplum. Aslında, doğruyu söylemek gerekirse, sorunu toplumun çözmesine gerek olmadı. Sorunun kendi kendine çözümlendiği söylenebilir. Çözüm endüstri evriminin kaçınılmaz bir sonucu olarak geldi. Evrimin yönü doğrulukla anlaşıldıktan sonra topluma düşen, bu evrimi tanımak ve onu desteklemek oldu.»

«Söyleyebileceğim tek şey, ben uyumaya başladığımda böyle bir evrimin gözlemlenmemiş olduğudur,» dedim.

«Sanırım uyumaya 1887'de başladığınızı söylediniz.»

«Evet, 30 Mayıs 1887.»

Ev sahibim düşünceli baktı bana bir süre. Sonra şöyle dedi: «Toplumun içine düşmek üzere olduğu bunalımın özelliği de mi anlaşılmamıştı? Aslında dediğinize tümüyle inanıyorum. Çağdaşlarınızın zamanın belirtilerini hiç

göremediş olmaları birçok tarihçimizin değindiği bir olgu. Oysa bugünden bakıldığında o evrede gerçekleşmek üzere olan değişimin belirtileri öylesine açık ve kesin görülüyor ki, sizin bunu göremediş olmanızı anlayabilmek tarihin en zor olgularından biri bizim için. Bay West, eğer sizin zekanızda ve çapınızdaki kişilerin 1887 yılında toplumun durumunu ve gidişini nasıl algıladıkları konusunda daha belirgin bir görüş belirtirseniz çok ilgimi çeker. En azından, yaygın endüstri ve toplum sorunlarının, toplumdakı eşitsizliklerin tüm sınıfları rahatsız etmesinin ve insanlığın genel sefaletinin bazı büyük değişikliklerin ön belirtileri olduğunu anlamış olmalısınız.»

«Evet, onu çok iyi anlamıştık,» dedim. «Toplumun demir almak üzere olduğunu ve başı boş sürükleneceğini düşünüyorduk. Ne yana sürükleneceğini kimse bilmiyordu, ama herkes kayalardan korkuyordu.»

Gözlemlemek sıkıntısına girmiş olsaydınız, akıntının yönü tümüyle algılanabilirdi. Akıntı kayalıklara doğru değil, daha derin bir kanala doğruydu.»

«O zamanlar bir atasözü vardı. Geçmişi anlamak geleceği anlamaktan kolaydır, derdik. Bu sözdeki doğruluğu bugün daha iyi görebiliyorum. Bu uzun uykuya yattığımda bu görkemli kentin yerinde kömürleşmiş ve küflenmiş bir yıkıntılar yığını görseydim hiç şaşmazdım.»

Dr. Leete dediklerimi büyük bir dikkatle dinlemişti. Konuşmam bitince düşünceli düşünceli salladı başını. «Söylediklerinizi «Storiot'un savının doğrulanmasında çok değer taşıyacaktır,» dedi. Storiot'un sizin çağın karamsarlığını ve beyinlerin karışıklığını anlatışı abartmalı bulunmuştu. Öyle bir geçiş evresinin heyecan ve eylemle dolu olması bekleniyordu. Etkili süreçlerin yönü böyle açıkça belli olduğuna göre, kamu düşüncesinde yaygın olanın korku değil umut olacağına inanmak doğal.»

«Soruna bulduğunuz çözümün ne olduğunu söylemediniz daha,» dedim. «Bizimki gibi bir çağdan içinde bulunduğunuz barış ve gönenç ortamına hangi doğal süreçler çelişkisiyle gelindiğini duymak için sabırsızlanıyorum.»

«Affedersiniz, sigara içer miydiniz?» diye sordu ev sahibim. Söze pürolarımız yandıktan sonra başladı yeniden. «Benim gibi siz de uyumak değil oturup konuşmak eğiliminde oluğunuza göre, belki en iyisi çağdaş endüstri düzenimiz konusunda bir görüş vermek. Böylece evrim sürecinde gizemli bir yan olmadığı görülebilir. Sizin çağınızda Bostonlular soru sormalarıyla ünlüydüler. Ben de bir soruyla başlayıp onların soyundan geldiğimi kanıtlayayım. Çağınızın işçi sorunlarının en önemli özelliği sizce neydi?»

«Grevlerdi, tabii,» dedim.

«Kesinlikle doğru. Peki, grevleri öyle korkulur kılan neydi?»

«Büyük işçi örgütleri.»

«Bu büyük örgütlerin varoluş nedenleri neydi?»

«İşçiler büyük şirketlerden haklarını alabilmek için örgütlenmek zorunda oldukları savındaydılar.»

«Tabii, dedi Dr. Leete. «İşçi örgütlenmesi ve grevler kapitalin geçmiş evrelerde görülmedik biçimde az elde toplanmasının bir sonucuydu. Bu toplanma başlamadan önce endüstri ve ticaret büyük kapitalli az sayıda işletme yerine çok sayıda küçük birimlerin elindeyken birey olarak işçinin göreli bir önemi vardı ve işverenle ilişkilerinde daha bağımsızdı. Dahası, bireyin kendi adına bir işi başlatması için küçük bir kapital ya da yeni bir görüşün yeterli olduğu zamanda işçiler sürekli olarak işveren durumuna gelebiliyorlardı; iki sınıf arasında kesin ve katı bir ayrılık yoktu. O zamanlarda işçi sendikaları gereksizdi ve genel grev diye bir şey yoktu. Fakat küçük işletmelerin yerini büyük kapital birikimleri alınca tüm bunlar değişti. Küçük işveren için göreli bir önemi olan işçi büyük işletme karşısında önemini ve gücünü yitirdi. Aynı zamanda işçi için yükselip işveren olma yolu kapandı. Varlığını savunma sorunu onu öbür işçilerle birleşmeye itti.

«O çağın kayıtları kapitalin az sayıda elde toplanmasına karşı yükselen öfkeli haykırışı göstermektedir. İn-

sanlar kapital birikiminin toplumu o güne dek görülmedik en korkunç despotlukla tehdit ettiğine, büyük işletmelerin insanlık için görülmedik bir esaret boyunduruğu hazırladığına inanıyorlardı. Bu insanın insana tutsaklığı değil, insanın doymaz bir açgözlülükten başka bir davranış nedeni olmayan ruhsuz makinalara tutsaklığı olacaktı. Bugün geçmişe baktığımızda insanların kaygı ve umutsuzluğunu anlayabiliyoruz, çünkü insanlık o sırada düşünülen işletmeler despotizminden daha kötü ve iğrenç bir despotizmle hiç karşılaşmamıştı.

«Bu arada iş dünyasının daha büyük tekellerce ele geçirilmesi tüm haykırışlara karşın sürüyordu. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde büyük kapitalin desteği olmadıkça önemli endüstri dallarından hiç birinde bireysel girişim için her hangi olanak kalmamıştı. Yüzyılın son on yılında ise ortada görülen küçük işletmeler ya geçen çağdan kalıp tükenmek üzere olanlar, ya büyük işletmeler içinde parazit durumda olanlar, ya da büyük kapitalistlerin ilgisini çekmeyen alanlarda iş yapanlardı. Küçük işletmecilik sürüyorsa köşe bucakta yaşayan fareler durumuna indirgenmiş olarak, varoluşunu ilgi çekmemeye dayandırarak sürdürüyordu. Demiryollarının tekelleşmesi, ülkede her ray tek birliğin denetimine girinceye dek sürmüştü. Endüstri üretiminde önemli her meta bir sendikanın denetimine girmişti. Adları ister sendika ister tröst ya da örgüt olsun, bu birlikler fiyatları saptıyor, kendileri gibi güçlü birliklerle karşılaşmadıkları sürece her türlü rekabeti yok ediyorlardı. Mücadele sonra daha büyük bir kapital toplanmasıyla sonuçlanıyordu. Kentlerdeki pazarlar kent dışında şubeler açıp oralardaki rakiplerini ezdiler. Kent içinde ise bir bölgenin tüm ticareti bir çatı altında toplanıncaya dek küçük rakipler eritildi ve daha önce iş sahibi olanlar birlik dükkanlarında tezgahtar haline geldi. Parasını yatıracağı yer bulamayan küçük kapitalist bir yandan büyük korporasyonlar içinde iş bulurken bir yandan da elindeki parayı aynı kor-

porasyonun hisse senetlerine yatırdı. Böylece aynı korporasyona iki yandan bağımlı duruma geliyordu.

«Kitlelerin karşı koymasına karşın ticaretin birkaç güçlü elde toplanması sürdüğüne göre bunun önemli ekonomik nedenleri olmalıydı. Aslında sayısız küçük işletmeleri bulunan küçük kapitalistler alanı büyük kapitalistlere bırakmışlardı. Çünkü onlar küçük olaylar çağının kişileriydi ve buhar, telgraf ve dev girişimler çağının taleplerini karşılayabilecek yetenekte değildiler. Geçmiş düzeni geri getirmek demek, mümkün bile olsa, at arabası günlerine dönmek demek olacaktı. Kapital tekelleşmesi düzeni ne denli ezici ve dayanılmaz olursa olsun, bu düzenin kurbanları bile bir yandan onu lanetlerken bir yandan da ulusal endüstrilerdeki verim artışını, işlerin tek elden yönetilmesiyle sağlanan tasarrufu kabul etmek, yeni düzen gerçekleşeli dünyada varlığın geçmişte hayal bile edilemiyecek ölçüde arttığını kabul etmek zorunda kalıyorlardı. Bu varlık artışının zengini daha zengin yapmaya ve varlıklı ile yoksul arasındaki uçurumu daha da artırmaya gittiği kesindi. Ancak gerçek şuydu ki, yalnız zenginlik yaratmak açısından kapitalin tekelleştiği ölçüde başarılı olduğu kanıtlanmıştı. Kapitalin küçük parçalara bölündüğü eski düzenin yeniden kurulması mümkün olsa insan koşullarında eşitlikle birlikte bireyin saygınlığı ve özgürlüğü de geri getirilebilirdi. Ancak bu zenginliklerde genel bir azalma ve maddi gelişmenin durması pahasına olurdu.

«Durum böyle olduğuna göre, Kartacalılarınki gibi bir zenginler yönetimine boyun eğmeden tekelleşmiş kapitalizmin varlık üreten gücünden yararlanabilmenin bir yolu yok muydu? İnsanlar bu soruları sormaya başladıklarında yanıtın da hazır olduğunu gördüler. Boşu boşuna ve umutsuzca karşı konulan kapitalin tekelleşme akımı gerçek anlamıyla, yani insanlığa bir altın çağ açması için kendi mantıksal evrimini tamamlaması gereken bir süreç olarak tanındı.

«Ulusun kapitalinin tümünün tek elde toplanması ev-

rimi geçen yüzyılın başlarında tamamlandı. Ülkenin endüstrisi ve ticareti çok sayıda sorumsuz işletmeler ve kendi çıkarına ve kaprislerine göre davranan kişiler ve özel şirketler yerine ortak çıkarlar adına yönetilmek üzere tüm halkı temsil eden bir örgüte verildi. Başka bir deyişle, ulus küçük işletmeleri içinde toplayan büyük ve tek işleten olarak örgütlendi, bütün kapitalistlerin yerini alan tek kapitalist, tek işveren, bütün tekelleri özümleyen, tüm yurttaşların ortak olduğu son tekel durumuna geldi. Tekeller çağı Büyük Tekel'de son buldu. Kısaca, Birleşik Devletlerin halkı nasıl yüz küsur yıl önce kendi yönetimine sahip çıktı ise aynı biçimde kendi ekonomisine de sahip çıktı. Birinci durumda siyasal örgütlenmeye temel olan ilkelere dayanarak bu kez de endüstrinin örgütlenmesini gerçekleştirdi. En sonunda, dünya tarihinde garip biçimde geç de olsa, en önemli kamu işinin halkın varoluşunun dayandığı endüstri ve ticaret olduğu gerçeği görüldü. Endüstri ve ticaretin yürütülmesinin kişisel kazanç peşinde koşan özel kişilere bırakmanın siyasal hükümetin işlevlerini kırallara ve soylulara bırakmaktan daha kötü ve daha büyük bir aptallık olacağı anlaşıldı.»

«Betimlediğiniz gibi büyük bir değişiklik kan dökülmeden ve çalkantısız gerçekleşmemiştir kuşkusuz,» dedim.

«Tam tersine,» diye yanıtladı Dr. Leete. «Hiç bir şiddet olayı görülmedi. Zaten değişiklik gerçekleşmeden çok önce görülmüş ve beklenir olmuştu. Kamuoyu tümüyle hazırdı ve kitleler değişiklikten yanaydılar. Ne düşünceyle ne zorla ona karşı koyma olanağı yoktu. Gerçek endüstri düzeninin evriminde büyük işletmelerin geçiş dönemi işlevi anlaşıldığından halkın bu işletmelere ve işletmecilere karşı olumsuz ve acı duyguları da kalmamıştı. Büyük özel tekellerin en şiddetli düşmanları da, halkın kendi endüstri ve ekonomisine sahip çıkabilmesi için eğitilmesinde bu tekellerin ne denli değerli ve gerekli bir işlevi yerine getirdiklerini kabul etmek durumunda kaldılar. Elli yıl önce, ülkenin tüm işletmelerinin ulusal denetim

altına alınması bunu en çok isteyenlere bile fazla atak bir deneme gibi görünüyordu. Fakat herkesin gözü önünde gerçekleşen ders niteliğinde bazı olaylar dizisi yardımıyla büyük işletmeler halkın bu konuda tümüyle yeni bir düşünceler kümesi öğrenmesini sağladı. Halk yıllarca işletmelerin eyaletlerinkinden daha büyük gelirlerle uğraştıklarını ve yüz binlerce kişinin emeğini küçük birimlerde ulaşılamayacak bir verimlilikle yönettiklerini görmüştü. İşletme büyüdükçe uygulanacak ilkelerin de aynı oranda yalınlaştığı kanıtlanmıştı. Nasıl makina elden daha doğru ise, küçük işletmedeki iş sahibinin yürüttüğü denetim işlevini üzerine alan düzen de aynı ölçüde daha doğru sonuçlar verir. Böylece işletmelerin de katkısıyla olaylar öyle gelişti ki ulusun işletmelerin işlevlerini üstlenmesi önerildiğinde en çekingenler bile bunda uygulanması zor bir yan görmediler. Bu, o güne dek görülmedik çapta bir adımdı. Fakat ulusun tek işletmeci durumuna gelmesinin kısmi tekellerin o zamana dek cebelleştikleri bazı zorlukları da çözümleyeceği görülmüştü.»

***

O sabah kendi başıma kenti dolaşmaya çıkmıştım. Bu deneyimin beni fazla heyecanlandırıp olumsuz yönde etkilemediğini öğrenmek Dr. ve Bayan Leete'yi oldukça şaşırttı.

«Gezintiniz kimbilir ne kadar ilginç olmuştur,» dedi Bayan Leete biz masaya otururken. «Bir sürü yeni şeyler görmüş olmalısınız.»

«Yeni olmayan bir şey görmüş sayılmam,» dedim. «Yine de beni en çok şaşırtan Waşhington Caddesinde hiç bir mağaza, Devlet Caddesinde de hiç bir banka bulunmayışı oldu. Tüccarlar ve bankerlere ne yaptınız? Belki bizim çağda anarşistlerin istediği gibi hepsini asmışsınızdır.»

«Yok, o kadar kötü olmadı,» diye yanıtladı Dr. Leete.

«Yalnızca bize gereklilikleri kalmadı. Çağdaş dünyada onların işlevlerine yer yok.»

«Bir şeyler almak istediğinizde onları size kim satar?» diye sordum.

«Bugün ne satma ne de satın alma var. Malların dağıtımı başka bir yolla gerçekleştiriliyor. Bankerlere gelince, toplumda para olmadığına göre o baylara da gerek kalmadı.»

Ben kızları Edith'e döndüm. «Babanız benimle eğleniyor olmalı,» dedim. «Ama onu ayıplamıyorum. Bilgisizliğimi görünce dayanamaz herhalde insan. Yine de toplum düzeninde gerçekleşebilecek değişikliklere inanmanın da bir sınırı vardır.»

«Babamın şaka yapmayı düşündüğünü hiç sanmıyorum,» dedi Edith. Yüzünde insana güven veren bir gülümseme vardı.

Konuşmanın yönü değişti. Anımsadığıma göre Bayan Leete on dokuzuncu yüzyılda kadın modası konusunu açtı. Ancak kahvaltıdan sonra doktor beni en sevdiği yer olan evin üst katına çağırdığı zaman yeniden toplum düzenindeki değişiklikler konusuna döndü.

«Toplum yaşamının para ve ticaret olmadan yürüdüğünü söylediğim zaman şaşırdınız,» dedi. «Oysa bir an düşünülürse sizin çağınızda para ve ticaretin üretimin özel ellere bırakılmasından ortaya çıktığı görülür. Bu nedenle bugün ikisi de gereksizdir.»

«Niye böyle bir sonuç çıkarmak gerektiğini anlamıyorum,» dedim.

«Çok basit. Pek çok sayıda ayrı ve bağımsız kişiler yaşam ve gönenç için gerekli maddeleri üretikleri zaman, kişinin kendine gerekeni sağlaması için bireyler arasında sonsuz bir değiş tokuş zorunluydu. Bu değiş tokuşlar ticareti oluşturuyordu ; bunun aracı olarak da para gerekliydi. Fakat ulus tüm maddelerin üreticisi durumuna gelir gelmez bireylerin istediklerini elde etmek için aralarında değiş tokuş yapmalarına gerek kalmadı. Her istenilen şey bir kaynaktan sağlanabilir ve o kaynağın dı-

şında hiç bir şey sağlanamaz oldu. Ticaretin yerini ulusal depolardan doğrudan dağıtım aldı, bunun için de paraya gerek kalmadı.»

«Bugün dağıtım nasıl sağlanıyor?» diye sordum.

«Mümkün olan en basit yolla,» diye yanıtladı Dr. Leete. «Her yılın başında her yurttaşa kamu kayıtlarına göre o yılın ulusal üretiminden payına düşene denk bir kredi ve bu krediyi gösteren bir kredi kartı verilir. Bu kart yardımıyla yurttaş her yerleşim biriminde bulunan kamu depolarından istediği şeyi istediği zaman sağlayabilir. Görüldüğü gibi bu düzenleme bireylerle tüketiciler arasında herhangi bir ticari ilişkiye yer bırakmaz. Belki kredi kartlarımızdan birini görmek isteyebilirsiniz.»

Bana verdiği mukavva parçasını ilgiyle inceliyordum. «Bu kartın belli sayıda dolara karşılık olarak çıkarıldığını görüyorsunuz,» diye sürdürdü sözlerini. «Bu eski sözcüğü kullanıyoruz, ama özünü değil. Kullandığımız biçimiyle terimin gerçek bir anlamı yok, yalnız cebirsel bir simge olarak üretilen maddelerin değerlerinin karşılaştırılmasına yarıyor. Bu amaçla üretilen maddeler sizin çağınızda olduğu gibi dolar ve sent üzerinden değerlendirilir. Görevli memur aldığım şeyin değerini bu kart üzerinde belirtir, bu değeri kart üzerindeki karelerden gerekli olanı delerek gösterir.»

«Komşunuzdan bir şey satın almak isteseniz, onun karşılığı olan krediyi komşunuza aktarabilir misiniz?» diye sordum.

«Bir kez komşularımızın satacak bir şeyleri olmaz,» diye yanıtladı Dr. Leete. «Ama her durumda kredimiz kişiden kişiye aktarılamaz, çünkü kişi adına çıkarılır. Ulus böyle bir aktarmayı geçerli saymadan önce bireyler arasındaki bu alış-verişin bütün koşullarını araştırmak ve eşitlik ilkesine uygunluğunu onaylamak zorunda kalırdı. Paranın ortadan kaldırılması için başka hiç bir neden olmasa, onu elinde bulunduranın onu hak ettiği anlamına gelmemesi yeterli neden olurdu. Para, onu çalmış ya da ele geçirmek için adam öldürmüş kişinin elinde de onu

emeğiyle hak edenin elinde de aynı değere sahipti. Bugün insanlar dostluk adına birbirlerine armağanlar verebilirler ; fakat alım-satım yurttaşlar arasında egemen olması gereken ortak iyilik ve düzenimizi destekleyen çıkar birliği duygusu ile bağdaşmaz. Bizim düşüncemize göre alım-satım taşıdığı tüm eğilimlerle birlikte toplumsallığa karşıdır. Başkalarının zararına bencil amaçların gerçekleştirilmesi yolunda bir eğitimdir alım-satım. Yurttaşları böyle bir eğitim gören hiç bir toplum düşük bir uygarlık düzeyinden öte gidemez.»

«Bir yılda kartınızda gösterilenden daha fazlasını harcarsanız ne olur?» diye sordum.

«Bireye ayrılan pay o denli bol ki tümünü bile harcamayabiliriz,» diye yanıtladı Dr. Leete. «Ancak aşırı harcama yine de payı tüketirse bir sonraki yılın kredisinden avans alabiliriz. Fakat bu tür uygulama pek özendirilmez, tersine, bunu denetlemek için avans üzerinde önemli bir indirim yapılır. Tabii, kişi ne denli savurgan olduğunu gösterirse kredisi kendisine yıllık olarak değil de aylık ya da haftalık olarak verilir, gerekirse harcamalarını kendinin yapmasına izin verilmez.»

«Payınızı harcamazsanız birikir sanırım?»

«Ona da ancak belirli bir harcama beklendiği zaman ve belli bir ölçüye dek izin verilir. Ancak zamanında ülkeye haber verilmezse, bireye gerekmediği için tüm kredisini kullanmadığı varsayılır ve kullanılmayan bölüm ulusal artığa katılır.»

«Böyle bir düzen yurttaşları tasarrufa hiç de özendirmez,» dedim.

«Kimsenin tasarrufa özendirilmesi amaçlanmıyor zaten. Ulus zengin. Kimsenin kendini güzel şeylerden yoksun bırakması istenmiyor. Sizin zamanınızda insanlar gelecekteki geçim sıkıntıları ve çocukları için eşya ve para saklamak zorundaydılar. Bu zorunluk tutumluluğu bir erdem durumuna getirdi. Bugün tutumluluğun böyle övülesi bir yanı yok ; yararını yitirirse de bir erdem gibi düşünülmesi son buldu. Kimsenin artık kendisi ya da çocuk-

ları açısından yarını için bir kaygısı yok. Çünkü ulus beşikten mezara dek her yurttaşın yaşamını garanti altına alıyor.»

«Her şeyi kapsayan bir garanti,» dedim. «Bireyin emeğinin değerinin ulusun ona yaptığı harcamayı karşılayacağı nasıl bilinebilir? Genelde toplum bütün üyelerinin geçimini sağlayabilir ; fakat bazı yurttaşlar geçimleri için gerekenden daha az, bazıları da çok kazanabilirler. Bu da bizi bu zamana dek hiç sözünü etmediğiniz ücretler sorununa getirir. Anımsıyorsanız dün de konuşmamız tam bu noktada kalmıştı. Dün söylediğimi yine söylüyorum. Bence sizinki gibi bir ulusal endüstri düzeninin karşılaşacağı zorluk buradadır. Bir daha soruyorum. Bunca çeşitli ve birbirleriyle karşılaştırılması bile zor olan iş dallarında çalışanların ücretlerini birbirine uyumlu olarak ve herkesi memnun edecek biçimde nasıl ayarlıyabiliyorsunuz? Bizim çağımızda metanın olduğu gibi her türlü emeğin de değerini pazarın koşulları belirlerdi. İşveren elinden geldiğince az ücret ödemeye çalışırdı, işçinin eline geçen ise işverenin karar verdiğiydi. Ahlaksal açıdan bunun hiç de iyi bir düzen olmadığını kabul ediyorum. Ancak bu bize dünya ileri gidecekse günde on bin kez çözümlenmesi gereken bir sorunun uzlaştırılması için kaba da olsa bir formül sağlıyordu. Bu konuda uygulanabilir başka bir yöntem yok gibi görünürdü bize.»

«Evet, her bireyin çıkarlarını başkalarının çıkarları ile çatışma durumuna sokan bir düzende sizinkinden başka uygulanabilir bir yöntem olamazdı.» diye yanıtladı Dr. Leete. «Fakat insanlık sizinkinden daha iyi bir yöntem geliştiremeseydi yazık olurdu. Çünkü sizin yolunuz şeytanın ilkesini dile getiren 'Senin gereksinimin benim fırsatımdır,' sözünün bir uygulamasıydı. Herhangi hizmetin ödülü onun zorluğuna ya da içerdiği tehlikeye değil yalnız o hizmeti kullananların koşullarına bağlıydı. Çünkü tüm dünyada en tehlikeli, çetin ve hoşa gitmeyen işleri en az ücret ödeyenler yapıyordu.»

«Bütün bunları kabul ediyorum,» dedim. «Fakat, bütün kusurlarıyla birlikte, değerleri pazar koşullarına göre belirlemek uygulanabilir bir yöntemdi. Onun yerine daha yeterli nasıl bir düzen getirmiş olabileceğinizi düşünemiyorum. Devlet tek işveren olduğuna göre, bir emek pazarının ya da emeğe fiyat biçmenin söz konusu olmayacağı belli. Her türlü ücreti devlet keyfi bir biçimde ayarlar. Bundan daha karmaşık ve daha çok dikkat isteyen bir işlev düşünemiyorum. Bir yandan da kişilerde hoşnutsuzluk yaratacak bir iş bu.»

«Özür dilerim, ama bana kalırsa işin zorluğunu abartıyorsunuz. Bizimki gibi herkese işi ve meslek seçimini garanti altına alan bir düzende sağ duyulu kişilerden oluşan bir kurulun her türlü işin ücretini ayarlamakla görevlendirildiğini düşünelim. İlk ayarlamada hoşnutsuzluk yaratacak eksiklikler olsa bile zamanla bunların kendi kendilerine düzeleceği belli değil mi? Sevilen iş dallarına çok fazla gönüllü çıkacak, sevilmeyenlere yeterli sayıda gönüllü çıkmayacaktı. Bu durum eksiklikler giderilinceye dek sürecekti. Aslında bu nokta bizim amacımızın dışında ; böyle bir yöntemin uygulanabilirliği var, ama bu bizim düzenimizin bir parçası değil.»

«O halde ücretleri siz nasıl ayarlıyorsunuz?» diye sordum.

Dr. Leete sorumu yanıtlamadan önce bir süre sessizce düşündü. «Eski sistem konusunda yeterince bilgim var, bu nedenle bu soruyla ne demek istediğinizi anlıyorum,» dedi sonunda. «Ancak içinde bulunduğumuz düzen bu açıdan öylesine farklı ki, sorunuzu en iyi nasıl yanıtlayabileceğimden emin değilim. Bana ücretleri nasıl ayarladığımızı soruyorsunuz. Oysa çağdaş toplumsal ekonomide sizin zamanınızda ücret denen şeyi anlatacak bir kavram yok.»

«Ücretleri ödemek için para olmadığını söylemek istiyorsunuz sanırım,» dedim. «Fakat devletin dağıtım depolarında kullanılmak üzere verilen kredi bizdeki paranın

yerini tutuyor. Değişik çalışma alanlarındaki işçilere verilen kredi miktarı nasıl saptanır? Birey hangi hakka dayanarak payına düşeni ister? Herkese verilen payın dayandığı ilke nedir?»

«Bireyin hakkını sağlayan ilke onun insan oluşudur,» diye yanıtladı Dr. Leete.

«İnsan oluşu!» diye yineledim inanmamazlıkla. «Herkesin aynı payı aldığını söylemek istiyorsun?»

«Kesinlikle öyle.»

Bu kitabı okuyanlar başka türlü bir düzenlemeyi hiç görmediklerinden, bir de başka bir düzenin egemen olduğu eski çağları tarihin ışığında düşünmedilerse, Dr. Leete'nin bu yalın sözlerinin beni nasıl bir şaşkınlığa düşürdüğünü anlayamazlar.

«Görüyorsunuz,» diyordu o gülümseyerek, «ücretleri ödemekte kullanacak paramız da yok, sizin ücret dediğiniz şeyin karşılığı da.»

O zamana dek kendimi biraz toparlamış, bir on dokuzuncu yüzyıl insanı olarak bu şaşırtıcı düzenleme konusunda hemen düşündüğüm bazı eleştirileri dile getirmeye başlamıştım. «Bazı kişiler öbürlerinin yaptığının iki katı iş yaparlar,» dedim heyecanla. «Becerikli bir işçi kendini sıradan işçi ile aynı düzeye koyan bir düzenlemeyi memnuniyetle karşılayabilir mi?»

«Herkesten aynı oranda hizmet ister, herhangi bir yakınma ya da haksızlığa yer vermeyiz,» diye yanıtladı Dr. Leete.

«Gücü ve yeteneği eşit iki kişi bile bulunamayacağına göre, bunu nasıl yapabilirsiniz?»

«Bundan daha kolay bir şey yok. Herkesten aynı çabayı göstermesini isteriz. Başka bir deyişle, herkesin elinden gelen en iyi hizmeti vermesini isteriz.»

«Herkesin elinden geleni yaptığını, ancak sonuçta bir kişinin ürettiğinin başka birininkinin iki katı olduğunu düşünelim.»

«Doğru. Fakat sonuçta elde edilen üretimin miktarının sorunla bir ilgisi yok. Tartıştığımız sorun hak etme sorunu. Bu ahlaksal bir sorun, üretimin miktarı sorunu ise maddi bir sorun. Ahlaksal bir sorunu maddi bir ölçüyle saptamaya çalışmak ilginç bir mantık yürütme olurdu. Hak etme sorununa temel olan gösterilen çabanın miktarıdır. Elinden gelen çabayı gösteren herkes eşit çaba göstermiş demektir. Bir kişinin yetenekleri ise, kişi ne denli üstün olursa olsun, ancak onun görevinin ölçüsünü saptar. Elinden gelenin tümünü ortaya koymayan üstün yetenekli bir kişi, elinden gelen tüm çabayı gösteren az yetenekli birinden daha çok iş yapmış bile olsa daha az şey hak etmiş olur ve insan kardeşlerine borçlu kalarak ölür. Yaratıcı, insanlara verdiği yeteneklere göre görev verir. Biz kişilerden yalnızca yeteneğin ortaya konulmasını isteriz.»

«Kuşkusuz bu güzel bir felsefe,» dedim. «Yine de başkasından iki kat fazla üretim gerçekleştiren birinin, ikisi aynı çabayı göstermiş bile olsalar, aynı payı alması zorlu bir ayarlama.»

«Size böyle mi görünüyor?» dedi Dr. Leete. «Bu bana çok ilginç geliyor. Bugün insanlar, aynı çabayla iki kat fazlasını üretebilecek biri bu üretimi gerçekleştirmezse cezalandırılmalıdır diye düşünür. On dokuzuncu yüzyılda bir at keçiden fazla yük taşıdığı için atı ödüllendirirdiniz sanırım. Bugün ise güçlü olduğu halde daha çok yük taşımazsa biz atı kamçılayabiliriz. Ahlaksal ilkelerin nasıl değiştiğini düşünmek ilginç.» Ev sahibim bunu gözlerinde öyle bir ışıkla söyledi ki gülmek zorunda kaldım.

«At ve keçi gibi hayvanlardan beklediğimiz hizmeti saptamakta onların yeteneklerini değerlendirdiğimiz halde, insanları yetenekleri için değerlendiriyorduk. Çünkü hayvanlar bilinçsiz oldukları için doğal olarak gerekli çabayı göstereceklerini, insanların ellerinden geleni yapmaları için ise üretimlerine göre ödüllendirilmeleri gerektiğini düşünüyorduk sanırım. Buradan başka bir soru geliyor aklıma. Yüz yıl içinde insan doğası değişmediyse,

nasıl oluyor da siz insanları ödüllendirme gereğini duymuyorsunuz?»

«Duyuyoruz,» diye yanıtladı Dr. Leete. Sizin zamanınızdan beri o açıdan insan doğasında bir değişiklik olduğunu sanmıyorum. Bugün de orta bir insanın herhangi bir yönde elinden gelen en iyi çabayı göstermesini sağlamak için ödüller ve özel yararlar biçiminde bazı özendirmelere gerek var.»

«İster büyük çaba göstersin ister göstermesin geliri aynı olacağına göre, insanı çaba göstermeye yöneltecek şey ne olabilir ki?» diye sordum. «Üstün yaradılışlı kişiler böyle bir düzende kendilerini kamu yararına adayabilirler. Fakat sıradan bir kişi çaba göstermenin gelirini etkilemeyeceğini düşünerek işini gevşek tutmaz mı?»

«İnsanların yalnız yokluk korkusuna ve lüks düşkünlüğüne duyarlı olduğunu, yaşamları güvenlik altına alındığında üstün çaba gösterme yolunda tüm özendirmelere kapalı olacaklarını mı düşünüyorsunuz?» diye sordu Dr. Leete. «Sizin çağdaşlarınız bile böyle düşünmüyorlardı, ancak böyle düşündükleri sanısına kapılıyorlardı. En yüce çabalar ve kendini belirli araçlara kesinlikle adama konularına gelince tümüyle değişik türde özendirmelere dayanıyorlardı. Ulus için ölme konusuna gelince askerlere önerdikleri şey daha çok ücret değil, şeref, yurtseverlik ve göreve bağlılık gibi duygu ve kavramlardı. Bunların insanı en büyük ve soylu çabalara itmek için yeterli olmadığı bir çağ olmamıştır yeryüzünde. Sizin zamanınızda çabanın kaynağı olan para sevgisi incelendiğinde de yokluk korkusu ve lüks düşkünlüğünün para sevgisinde toplanan birçok duygudan yalnız biri olduğu görülür. Para sevgisinden daha da güçlü olan öbürleri yönetme, toplumda beğenilme, yetenekli ve başarılı olma istekleridir. Görüyorsunuz ki biz yokluğu ve yokluk korkusunu, bunun yanında aşırı lüksü ve lüks umudunu yok ettik, fakat eskiden para sevgisinin altında yatan öbür duygulara ve insanı en yüce çabalara iten etkilenmelere hiç dokunmadık. Artık bizi etkilemeyen ilkel duyguların yerini sizin

çağınızda ücretle çalışanların hiç tanımadığı yüce duygular aldı. Bugün her tür çalışma kişinin kendine değil ulusa hizmet olduğundan, sizin zamanınızda askeri eyleme iten yurtseverlik ve insanlık duygusu bugün işçi için geçerlidir. Endüstri ordusu yalnız üstün örgütlülüğü ile değil aynı zamanda üyelerinin kendilerini büyük bir şevkle hizmete adayışlarıyla da bir ordudur.

«Fakat siz nasıl askerlerinizi coşturmak için yurtseverlik duygularını şöhret sevgisiyle destekliyorduysanız biz de aynı şeyi yapıyoruz. Bizim endüstri düzenimiz her bireyden aynı çaba birimini, yani elinden geleni yapmasını, isteme ilkesine dayandığına göre, çalışanları üstün çaba göstermeye yönlendirme yönteminin düzenimizin önemli bir ögesi olduğunu anlayabilirsiniz. Bizde toplumda tanınmaya, üne ve yönetme gücüne götüren tek ve kesin yol ulusa hizmette seçkinliktir. Kişinin toplum içindeki yerini onun topluma hizmetinin değeri saptar. İnsanların şevkle çalışmalarını sağlamada bizim toplumsal düzenlemelerimizin sonuçlarıyla karşılaştırıldığında sizin kullandığınız acı, yokluk ve umursuzca bir lüksün dersleri etkisiz, güvenilmez ve barbarca bir yöntem olarak görünür bize. Sizin sefil çağınızda bile şöhret hırsı kişileri para sevgisinin yapabileceğinden daha çılgınca davranışlara iterdi.»

«Bu toplumsal düzenlemelerin neler olduğunu çok öğrenmek isterdim,» dedim.

«Bu düzenlemelerin çok geliştirilmiş ayrıntıları var,» diye yanıtladı Dr. Leete. «Çünkü bu düzenlemeler tüm endüstri ordusunun temelini oluşturur. Yine de bu konuda kısaca genel bir görüş verilebilir.»

Bu anda Boston'a bakan balkonda süren konuşmamız Edith Leete'nin gelişi ile tatlı bir biçimde kesildi. Dışarı çıkmak için giyinmişti ve babası için yapacağı bir iş konusunda konuşmaya gelmişti.

Edith tam ayrılmak üzereydi. «Edith,» dedi Dr. Leete, «Belki Bay West seninle dağıtım mağazalarını gör-

mek ister. Kendisine dağıtım düzenlememiz konusunda bir şeyler söylüyordum. Belki de dağıtımı uygulamada görmek ister.»

Bana dönerek, «Kızım pek sever dağıtım mağazalarına gidip istediğini almayı,» dedi. «Mağazalar konusunda benden daha çok şey anlatabilir size.»

Bu beni sevindirecek bir öneriydi. Edith de benimle gitmekten zevk duyacağını söyleyince, evden birlikte ayrıldık.

WİLLİAM MORRİS :

William Morris, 1834-1896, İngiltere'de varlıklı aile koşullarında doğup büyüyor. Çocukluğu, doğa güzellikleri ve tarihsel anıtları zengin bölgelerde geçiyor. Gelişme ve öğretim yıllarında arkeoloji, mimarlık, edebiyat, mitoloji ve resim konularına ilgi duyuyor ; bu konularda gerek öğretim programları gerek bu programlar dışında kendini yetiştiriyor. Çalışma yaşamında tasarımcı, ressam, el ve süsleme sanatçısı, yazar ve yayıncı olarak ürünler veren Morris, iş koşullarının insan saygınlığına uygun olması yönünde siyasal çabaya da giriyor.

Morris bir yandan çocukluğunda bilip içinde yaşadığı doğa güzelliklerinin ters bir kentleşme sonucu yok edilmesine, bunların yerini alan çevre çirkinliğine, bir yandan düşük nitelikli eşya üretimine yol açan makinalaşmaya karşı köklü tepki duyuyor. Bu arada kendisi için yaptığı bir evin döşenip süslenmesinde gerekli nitelikli malzemeyi piyasada bulamadığı için bu alanda üretimi gerçekleştirecek bir şirket kuruyor. Asıl ülküsü kitleye sanat değeri olan mal üretmek olduğu halde, kendi şirketinin ürettiklerini ancak zenginlerin alabildiğini, halkın ucuz fabrika ürünlerine yönelmesi zorunluğunu görüyor.

Morris, sanat değeri olan eşyanın halk için halk tarafından üretildiği, bu eşyayı yapanın da kullananın da haz aldığı, her işçinin sanatkar bir zanaatkar olacağı bir toplum özlüyor ve düşlüyor. Bu düş dünyasını kendi çocukluğunu geçirdiği çevrenin ve orta çağların el sanatlarının yüceltilip ülküselleştirilmesinde buluyor. *Düş Dünyasından Haberler* bu özlem dünyasının anlatımı.

Önceki bölümde parçaları sunulan *Geçmişe Bakış* 1888'de yayınlanmıştı. *Düş Dünyasından Haberler*'in yayın yılı 1880.

Düş Dünyasından Haberler on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru yazılan teknolojiye ve merkezi örgütlenmeye dayalı ütopyalara, özellikle Bellamy'nin *Geçmişe Bakış*'ına bir tepki ve seçenek olarak görülebilir. Yurttaşlar arasında bir tür eşitlik dışında *Düş Dünyasından Haberler*'de düşlenen birey ve toplum yaşamının tüm yanları *Geçmişe Bakış*'takinin karşıtıdır. Zaten merkezi örgütlenmenin yokluğu ve bireysel düzeyde duygu, düşence ve uğraşa verilen önemle *Düş Dünyasından Haberler* Batı ütopyaları arasında benzeri olmayan ve insalcıl açıdan saygın bir yer alır.

Düş Dünyasından Haberler'de anlatıcı, geleceğin mutlu toplumu üzerine bir tartışmadan sonra kentin mutsuz ve huzursuz insanları arasından geçip Taymis kıyısındaki evine varır. Az önceki tartışmayı düşünmektedir hep. O sırada dile getiremediği düşünceler şimdi canlı imgelerle geçmektedir usundan. Böylece yatar, uykuya dalar. Uyandığında havada alışılmadık bir tazelik ve tatlılık vardır. Dışarı çıkar. Bazı belirtileri ile tanıdığı, ama bambaşka bir çevredir gördüğü: Kirli Taymis'in yerinde pırıl pırıl bir ırmak, üstünde renkli kayıklar. Temiz yeşillikler arasında tek tük güzel yapılar. Kişiye yardıma hazır güler yüzlü mutlu insanlar. Bu düş dünyasında karşılanır ve bir konuk olarak ağırlanır anlatıcı. Birbirlerine hep «komşu» diye hitap eden düş dünyalılar anlatıcıya da hep «konuk» derler.

Konuk, arazinin ve ırmağın konumuna göre biraz tanıyabildiği bu dünyada, özlem dünyasında bir yabancı gibi gezer, gezdirilir. İnsanlarla tanışır, geçmiş çağın yanılgıları ve mutsuzlukları, günün mutlu yaşamı üzerine konuşulur. Yarı şaşkınlık içinde ve sınırlı ölçüde de olsa bu mutluluğa katılır konuk.

Makinalaşma, endüstri, toptan üretim ve ticaret çağı

geride kalmıştır. İnsanın böyle amaçlar için örgütlenmesi, denetlenmesi, kendi isteği dışında işlere zorlanması da kalkmıştır ortadan. Geçiş devresinde egemen güçlerle kitleler arasında gerilimler olmuş, çoğunluğun emkçilerden yana geçmesi ve güvenlik güçlerinin silahsız kitlelere ateş açmak yerine onların yanında yer almaları ile endüstri ve ticaret çağı yerini düş dünyasına bırakan evreye girmiştir.

Düş dünyası on dördüncü yüzyılı örnek alarak kentleşmeden vaz geçip doğaya dönmüş, makina üretimi yerine el sanatlarını seçmiştir. Böylece mimarlıktan her türlü mal üretimine dek her alanda güzellik ve sanat değeri önde gelir olmuştur. Doğa ile mimari arasında ülküsel bir uyum, ülküsel bir çevre sağlanmıştır. İş haz haline dönüşmüş, insanlar her istedikleri ile uğraşabilir olmuşlardır. Konuk, roman yazan bir çöpçü ve matematikle uğraşan bir dokuma üreticisi ile taşınır. Ortak yapılacak işlerde bile insanlar bir eğlence için toplanır gibi bir araya gelir, eğlence havasında çalışırlar.

Çalışmanın zevk ve mutluluk olduğu bu dünyada herkes ürettiğini başkalarının isteğine sunar, başkalarının üretiğinden gönlünce alır, kullanır. Konuk, «Peki, çalışmanın karşılığı nedir?» sorusuna, «Sevişmenin karşılığı ne ise, odur.» yanıtını alır.

Bu düş dünyasının çeşitli yanlarını gözlemleyip bazan şaşan, bazan sorular sorup bazan bu dünyaya özlemle bakan, bazan mutluluktan pay alan konuk, bir hasat eğlencesine katılmaya hazırlanırken kendisinin bu çevrenin bir öğesi olmadığının, yavaş yavaş silinmeye başladığının bilincine varır.

Sonra on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde kendi odasında uyanır.

Düş Dünyasından Haberler'den altı ayrı parça aşağıya alınmıştır. Bu parçalarda düş dünyasının şu yanları anlatılmaktadır. 1. Çevre ve insanlar. 2. Çocuklar ve eğitim. 3. Bir tür alış veriş merkezi. 4. Düş dünyalılar iş başında. 5. Yerel konularda karar alma. 6. Üretilen mallarda nitelik.

Irmaktan döndük ve çok geçmeden Hammersmith'e giden ana yola vardık. Irmak kıysından yola çıkmamış olsaydık nerede olduğumu hiç kestiremezdim, çünkü Kral Caddesi kalkmıştı ortadan. Yol geniş güneşli otlaklar ve bahçe gibi işlenmiş topraklar arasından gidiyordu. Çay, yer altı geçidinden kurtarılmıştı; şimdi üzerinde güzel bir köprü vardı. Bu köprüden geçerken çayın deniz yükselmesi ile kabarmış sularını ve üstündeki değişik büyüklükte renk renk sandaları gördük. Çevrede, yol üstünde ve kırlar arasında evler vardı. Güzel patikalardan gidiliyordu evlere ve her biri bereketli bahçelerle çevriliydi. Hepsinin tasarımı güzel, yapısı sağlamdı; ancak görünüşleri, küçük çiftçi evleri gibi, kırsal bölgeyle uyumlu kılınmıştı. Bazıları, ırmak kıyısındakiler gibi, kırmızı tuğladandı. Çoğu ise kereste ve kireçten yapılmıştı. Bunlar yapılış biçimlerinden dolayı aynı malzemeden yapılmış orta çağ evlerine öylesine benziyorlardı ki sanki on dördüncü yüzyılda yaşıyormuş gibi oldum. Rastladığımız insanların üzerindeki giysiler de aynı duyguyu veriyordu. Bu giysilerin hiç bir «modern» yanları yoktu. Hemen herkes canlı renkler giyinmişti. Özellikle kadınlar öyle hoş görünüşlü, öyle alımlıydılar ki, bunu ikide bir yol arkadaşıma belirtmekten kendimi alamıyordum. Gördüğüm bazı yüzler düşünceliydi ve soylu bir anlam taşıyordu, fakat hiçbirinde bir mutsuzluk belirtisi yoktu. Gördüğünüz insanların çoğu ise istenlikle ve açıkça neşeliydi.

Broadway bölgesini burada kesişen yolların konumundan tanıyabildim. Yolun kuzeyinde çok güzel yapılmış ve süslenmiş bir sıra alçak yapı ve bunları çevreleyen bahçeler vardı. Bu yapıların süslü oluşları çevredeki öbür evlerin alçak gönüllü görünüşlerinden ayırıyordu onları. Bu alçak yapıların üstünde büyük bir konağın dik çatısı, duvarları ve duvar payandaları yükseliyordu. Bu konağın bence Gotik, İslam ve Bizans mimarilerinin en iyi özelliklerini kendinde toplayan görkemli ve süslü bir mimarisi vardı, ancak bu mimari tarzlarının hiçbirinin bir kopyası değildi. Yolun güneyinde ise yüksek çatılı bir se-

kizgen yapı görülüyordu. Bu da Floransa'daki vaftiz evine benziyordu bir ölçüye dek. Ancak bu yapının bir yanına da kemerler eklenmişti ve hepsi son derece incelikle süslenmişti.

Güzel kırlar ve tarlalar arasında karşımıza çıkan bu büyük mimarlık ürünleri kendi içinde çok ince zevkli ve güzel olmakla kalmıyordu yalnız, aynı zamanda bir yaşam boluğu ve zenginliğinin anlamını taşıyordu ki duygularım o zamana dek hiç olmadığı ölçüde kabardı. Zevkten gülüp kıkırdıyordum neredeyse. Arkadaşım bu duygumu anlamış, memnun ve sevecen bir ilgiyle bana bakıyordu. Bu arada üstlerinde alımlı, sağlıklı ve canlı renklerle giyinmiş erkek, kadın ve çocuklar bulunan bir sürü yük arabası arasına girmiştik. Bunların pazar arabaları olduğu beliydi, çünkü insanın canını çektiren köy ürünleriyle doluydu hepsi.

«Bu bir pazar mı diye sormama gerek yok,» dedim. «Öyle olduğu belli. Ama ne pazarı ki, böyle görkemli? Sonra, şuradaki güzel konak ve güneydeki şu yapı ne?»

«Bu sadece bizim Hanımersmith pazarı,» dedi. «Bu kadar beğenmene sevindim. Biz de gurur duyarız ondan. İçerideki büyük konakta kışlık toplantı salonumuz var. Yazın ise toplantılarımızı ırmak kıyısındaki kırlarda yaparız. Sağımızdaki ise bizim tiyatro. Umarım beğenirsin.»

«Aptal olmak gerek beğenmemek için,» dedim.

«Buna sevindim,» dedi biraz kızararak. «Çünkü benim de katkım oldu yapımında. Oymalı büyük bronz kapıları ben yaptım. Belki bugün daha sonra bakarız onlara. Şimdi devam etmemiz gerek. Bugün pazarın pek meşgul bir günü değildi. Başka zaman gelirsek daha iyi olur, çünkü daha çok insan görürsün.»

Teşekkür etim ona ve sordum: «Buradakiler köy insanları mı? İçlerinde ne güzel kızlar var.»

O anda uzun boylu, siyah saçlı, beyaz tenli bir güzel kadının yüzüne takıldı gözlerim. Mevsimin ve sıcak günün onuruna açık yeşil güzel bir elbise giymişti. Nezaket-

le gülümsedi bana, daha güzel bir nezaketle de arkadaşıma gülümsedi gibi geldi bana. Bir an durdum, sonra yürüdüm yine.

«Bunu soruyorum,» dedim, «çünkü bir pazarda göreceğimi umduğum köylü görünüşlü insanlar görmüyorum. Yani, bir şeyler satmaya gelen insanlar.»

«Ne tür insan görmeyi umduğunu da, köy insanı ile ne kastettiğini de anlamıyorum,» dedi. «Bunlar komşular. Thames vadis boyunca yerleşiktirler. Bu adaların bazı yerlerinde koşullar daha sert, hava daha yağışlıdır. Oralarda oturanlar daha kaba kumaşlardan giyinirler. Kendileri de bize göre hava ve güneşten daha çok etkilenmiş, daha çetin görünüşlüdürler. Fakat onların görünüşünü bizden daha çok beğenenler, daha kişilikli bulanlar vardır. Evet, bu sözü kullanırlar. Bu bir zevk meselesi olabilir.» Sonra düşünceli bir tavırla ekledi: «Ama bizimle onlar arasında bir melezleme genellikle iyi sonuç verir.»

Onun söylediklerini duyuyordum, ama gözlerim ondan öte çevrilmişti, çünkü o güzel kız turfanda bezelye sepetiyle kapıdan çıkıp gidiyordu. İnsanın sokakta bir daha rastlama şansı olmayan ilginç ya da güzel bir yüz gördüğü zamanki düş kırıklığı duygusunu yaşadım. Bir an sessiz kaldım. «Demek istediğim şu ki,» dedim en sonunda, «çevrede durumu kötü kimse görmedim, bir kişi bile.»

Kaşları çatıldı, şaşırmış görünüyordu. «Doğal bu,» dedi. «Durumu kötü olan varsa ya dışarıya çıkmaz, ya da olsa olsa bahçede bir şeyler yapmaya çalışır. Ama şu anda hasta olan kimse var mı bilmiyorum. Durumu iyi olmayan birini ortalıkta görmeyi niçin umuyorsun?»

«Hastaları kastetmiyorum,» dedim. «Yoksulları demek istiyorum, ve kaba saba olanları.»

«Hayır, gerçekten anlamıyorum,» dedi neşeyle gülümseyerek. «Bir an önce büyük dedeme varmalıyız. O benden daha iyi anlar seni.»

Yol birden her iki yönde uzanan ormana daldı. Özellikle gelişmiş meşe ve kestane ağaçlarının görülduğü kuzeye doğru daha da genişlediği belliydi ormanın. Çınar ve akçaağaçlar çok güzeldi ve iyi yetişmişlerdi.

Gün iyice ısındığı için alaca gölgelikler çok hoştu. Serinlik ve gölgeler iyice uyarılmış heyecanımı dindirip düşsel bir haza çeviriyordu. Hep bu tatlı tazelik içinde kalmak istiyordum sanki. Yol arkadaşım da duygularımı paylaşır gibiydi. Atı giderek daha yavaş sürüyor, yeşil orman kokularını, özellikle en belirgin olan yol kıyısında çiğnenip ezilmiş eğreltiotu kokusunu içine çekiyordu.

Kensington ormanı romantikti, ama tenha değildi. Gelip giden, ya da ormanın kıyısında dolaşan insan kümeleri gördük. Aralarında altı sekiz yaşlarından on altı on yedi yaşa dek pek çok çocuk vardı. Bence türlerinin en iyi örnekleriydi bunlar ve belli ki durumlarından son derece memnundular. Bazıları yeşilliklere kurulmuş küçük çadırların çevresinde oyalanıyordu. Bazı çadırların yanında ateşler yanıyor, üstlerinde çingenelerinki gibi tencereler sarkıyordu. Arkadaşım ormana serpiştirilmiş evler bulunduğunu söyledi. Bunlardan bazılarını da gördük. Bu evler, bir zamanlar ülkede köleler varken kulübe denilen evler gibi çok küçük, fakat güzel ve orman koşullarına uygunmuş.

Yol çevresindeki birçok çocuğu göstererek,« Evler iyice dolu olmalı,» dedim.

«Bu çocukların hepsi çevredeki evlerden değil, köylerden gelirler genellikle. Kümeler oluştururlar, yazın haftalarca ormanda birlikte oynamak için gelirler. Gördüğün gibi, çadırlarda yaşarlar. Biz de özendiririz onları buna. Kendi kendilerine iş yapmayı öğrenir, yabani yaratıkları tanırlar. Görüyorsun, ev içinde ne kadar az pişerlerse onlar için o kadar iyidir. Bütün bir yaz ormanda yaşamak için giden yetişkinler de var. Ancak bunlar daha büyük ormanlıklara giderler. Öbür zevkler yanında, bu onlara biraz da zor iş yükler. Son elli yılda zor işler de bulunmaz hale geldi aslında artık.»

Birden kesti sözünü, sonra, «Bütün bunları söylüyorum, çünkü konuşunca sen açıkça söylemesen bile aklından geçen sorulara yanıt verdiğimi anlıyorum. Yine de akrabam bu konuda çok daha fazla şeyler anlatacaktır.»

Yine anlayamayacağım konulara girebileceğimi düşündüm. Sadece durumu geçiştirmek ve bir şey söylemiş olmak için şöyle konuştum:

«Yaz bitip okula dönmek zorunda kaldıklarında bu çocuklar iyice dinlenmiş olacaklar.»

«Okul mu?» dedi. «Bu sözcüğü ne anlamda kullanıyorsun? Bunun çocuklarla ne ilgisi olabileceğini anlamıyorum. Bir balık okulundan, ya da sanat okulundan söz edebiliriz. * Birinci anlamda bir çocuklar okulundan da söz edilebilir. «Bunun dışında,» dedi gülerek, «bu işte yenik düştüğümü kabul etmek zorundayım.»

«Ne zaman ağzımı açsam yeni bir karmaşıklığa yol açıyorum,» diye düşündüm kendi kendime. Arkadaşımın bu sözcüğün kökeni konusunda bildiğini düzeltmeye kalkmadım. Adına okul dediğimiz çocuk çiftlikleri konusunda hiç bir şey söylememek en iyisiydi, çünkü bunların ortadan kalktığı açıkça belliydi. Biraz bocaladıktan sonra, «Sözcüğü bir eğitim düzeni anlamında kulanıyordum,» dedim.

«Eğitim?» diyordu o düşünceli. «Bu sözcüğün İngilizcesinin Latince «önderlik etmek» den geldiğini anlayacak kadar Latince biliyorum. Bunun kullanıldığını da duydum, fakat ne anlama geldiğini açıklayabilen kimseye rastlamadım.»

Bu açık itirafı duyunca arkadaşımın gözümden nasıl düştüğünü düşünebilirsiniz. Aşağılayan bir tavırla, «Eğitim, gençlerin öğretimi için bir sistemdir,» dedim.

---

* Burada kulanılan İngilizce «school» sözcüğü, «öğretim kurumu» yanında «küme» ve «ekol» anlamalarını da taşır. Konuşmanın devamında da görüldüğü gibi, bu mutlu toplumun üyesi çocuklar için öğretim kurumu olarak «okul» kavramını bilmemekte, anlamamaktadır. (Çeviren)

«Niçin yaşlıar için de değil?» dedi gözlerinde bir pırıltıyla. «Emin ol ki, bir öğretim sisteminden geçseler de geçmeseler de bizim çocuklarımız öğreniyor. Şuradaki çocuklar arasında, ister erkek ister kız olsun, yüzme bilmeyen birini bile bulamazsın. Hepsi de ata binmeye alışkındır. Bak işte, görüyorsun birini. Hepsi de yemek pişirmeyi bilirler. Daha büyük erkek çocuklar ot biçebilir; çoğu bir çatıyı döşemeyi becerir, marangozluk işleri yapabilir. Bir dükkanda hizmet etmeyi bilirler. Şunu söyleyim ki, bildikleri çok şey vardır.»

«Evet ama, zihinsel eğitimleri?» dedim; sonra bunu açıklamak için, «Beyinlerinin eğitilmesi yani.»

«Konuk, belki sen bu söylediğim şeyleri öğrenmedin. Eğer öyleyse, bütün bu işleri yapmanın beceri gerektirmeyeceği, beyine iş yüklenemeyeceği görüşüne kaptırma kendini. Örneğin, bir delikanlının çatı döşeyişini görsen fikrini değiştirdin. Bununla birlikte, demek istediğinin kitap bilgisi olduğunu anlıyorum. Bu da basit bir konu. Çevrelerinde hep kitapları gördüklerinden, çocukların çoğu dört yaşına geldiklerinde okumayı sökmüş olurlar. Gerçi duyduğuma göre bu hep böyle olmuyormuş. Yazmaya gelince, pek erken yaşta buna özendirmeyiz, çocukları. Ama yine de biraz yazacaktır kendileri. Erken yaşta yazı çalışması çocukları çirkin el yazısına alıştırır. Güzel olmadıktan sonra el yazısının ne yararı var. Kaba saba baskı da yapar aynı işi. Anlıyorsun ya, güzel yazıyı severiz. Yalnızca birkaç örnek gerektiği hallerde çoğu kişi kitaplarını kendi eliyle yazar. Şiir kitapları ve bunun gibilerini yani.»

∴

Ormanlık araziden çıkmış, üzerinde çok güzel evler bulunan kısa bir caddeye gelmiştik. Yol arkadaşım burasının Piccadilly olduğunu söyledi. Bu evlerin alt katlarına bence ancak dükkan denebilirdi. Eğer bunlar dükkan değilse, bu insanlar alım satım sanatını bilmiyorlar demek-

ti. Çok güzel tasarımlanmış ön bölmelerde mallar sanki insanları çekmek için sergilenmişti. Insanlar durup bakıyor, ya da içeri giriyor, koltuklarında paketlerle çıkıyorlardı. Tam alış verişe benziyordu yaptıkları. Bazı eski İtalyan kentlerinde olduğu gibi yayaları korumak için caddenin her iki yanında zarif sıra kemerler uzanıyordu. Caddenin ortalarında yer alan çok büyük bir yapının kamu hizmetleri için bir tür merkez olduğu belli oluyordu.

«Görüyorsun burası öbürlerinden ayrı bir tasarım üzerine kurulmuş başka bir pazar,» dedi Dick. Bu evlerin üst katları konuk evleri olarak kullanılır. Çünkü biraz sonra göreceğim gibi burada çok insan olur ve bazıları da kalabalığı sevdiği için zaman zaman ülkenin her yanından insanlar buralara dek gelirler. Ama ben kalabalıktan pek hoşlandığımı söyleyemem.»

Bir geleneğin ne kadar sürdüğünü görünce ister istemez gülümsedim. Eski Londra'nın hortlağı yine de bir merkez olarak, anladığımca bir düşünce merkezi olarak, varlığını ortaya koyuyordu. Fakat bir şey demedim. Sadece daha yavaş sürmesini söyledim, çünkü ön bölmelerde sergilenen şeyler çok güzeldi.

«Evet, güzel şeylere ayrılan iyi bir pazar burası,» diyordu yol arkadaşım. «Çünkü bira ve daha sert tür şarap yanında lahana ve şalgam gibi şeylerin bulunduğu eski çağın parlamento binasındaki pazar çok yakın buraya.»

Sonra merakla ve ilgiyle baktı bana. «Belki alış veriş dediğinizden yapmak istersin biraz?»

Üstümdeki kaba mavi çula baktım. Rastladığımız, yurttaşların canlı renkli giysileri ile kendi kıyafetimi karşılaştırıyordum hep. Eğlence olsun diye insanlara gösterilecek bile olsam isten atılmış bir gemi muhasebecisi gibi görünmek istemiyordum. Fakat burada meydana gelen olaylara karşın yine de elim cebime gitti. Cebimde iki paslı anahtardan başka metal bir şey olmadığını dehşetle anladım ve Hammersmith konuk evindeki konuşmamız sırasında paramı güzel Annie'ye göstermek için ce-

bimden çıkartmış, orada unutmuş olduğumu anımsadım. Yüzüm asılmıştı. Dick bu halimi görünce sertçe sordu:

«Hey, konuk! Ne oldu?»

«Orada unutmuşum.»

«Unuttuğun ne ise bu pazardan yeniden alabilirsin. Dert etme kendine.»

Bu arada kendime gelmiştim. Bu ülkenin şaşırtıcı göreneklerini anımsadım. Kendi çağımın ekonomisi ve para birimleri üstüne bir konferans vermek niyetinde de değildim.

«Elbiselerim,» dedim sadece. «Görüyorsun. Bir şey yapılabilir mi bu konuda?»

Gülecekmiş gibi bir tavır almadı hiç. Büyük bir ciddiyetle şöyle dedi ancak:

«Şimdilik yeni bir giyecek alma. Büyük dedem antikacıdır, seni bu halinle görmek ister. Ayrıca, sana öğüt vermek istemem ama, kendini başkalarına benzeterek insanları senin kıyafetini inceleme zevkinden yoksun kılman doğru olmaz. Ama, sen de böyle hissediyorsun değil mi?»

Güzelliklere düşkün bu insanlar arasında bir korkuluk gibi durmayı kendim için hiç de görev saymıyordum, fakat giderilmesi zor bir önyargı yaratmış olduğumu, bu yeni arkadaşımla tartışmaya girmenin iyi olmayacağını anladım. Onun için, «Tabii, tabii,» demekle yetindim.

«Şu sergi bölmelerinin gerisinde ne var, onu gör o zaman,» dedi tatlılıkla. «İstediğin bir şey varsa, düşün.»

«Biraz tütünle bir pipo alabilir miyim?»

«Tabii,» dedi. «Niye sormadım ki sana daha önce. Biz tütün kullanmıyanların hep bencil olduğunu söyler bir arkadaşım. Doğru olmalı. Haydi gel. Tam uygun bir yer var surada.»

Dizginleri çekip arabadan aşağı atladı. Ben de onu izledim. Desenli ipekliler giyinmiş çok alımlı bir kadın vitrinlere bakarak yavaş yavaş geçiyordu. Dick seslendi ona: «Genç bayan, bir içerideyken atımızı tutabilir misiniz lütfen?» Kadın bize gülümseyerek başını salladı, atı okşamaya başladı.

«Ne güzel bir yaratık,» dedim Dick'e biz dükkana girerken.

«Bizim attan mı söz ediyorsun?» dedi kurnazca sırıtarak.

«Yok yok,» dedim. «Bayanı diyorum.»

«Evet, güzel,» dedi. «İyi ki pek çok var böylesi. Yoksa birbirimize düşerdik.» Sonra ciddeleşerek sürdürdü sözü: «Bugün bile böyle şeylerin hiç olmadığını söylemiyorum. Bilirsin aşk pek akla uyan bir şey değil. Sapıklık ve bencil istem de bazı ahlak bilimcilerinin düşündüğünden daha yaygın. Daha bir ay kadar önce mutsuz bir olay geldi başımıza. İki erkek ve bir kadının yaşamına mal oldu. Hepimiz için de günler karardı bir süre. Şimdi bu konuda bir şey sorma bana. Daha sonra belki anlatırım.»

Dükkanın içindeydik artık. Bir tezgah ve duvarlarda raflar vardı. Her şey gösterissiz ama düzgündü. Benim alışagelmiş olduğumdan pek farklı bir durum da yoktu. On iki yaşlarında, kahverengi tenli bir çocuk oturmuş kitap okuyordu. Ondan bir yaş kadar büyük cici bir kız da tezgahın ardında oturuyor, o da okuyordu. Kardeş oldukları belliydi.

«Günaydın küçük komşular.» dedi Dick. «Arkadaşım tütün ve pipo istiyor. Yardım edebilir misiniz?»

«Evet, tabii.» dedi kız. İnsana biraz ilginç gelen ağırbaşlı bir uyanıklılık vardı halinde. Çocuk da başını kaldırmış yabancı kıyafetime bakıyordu. Sonra pek kibar davranmadığını bilmiş gibi kızardı ve başını çevirdi.

«Sevgili komşu, hangi tütünden istersiniz?» dedi kız. Dükkancılık oynayan bir çocuğun ciddiyeti vardı yüzünde.

«Latakia.» dedim. Bir çocuk oyununa yardımcı oluyormusum gibi bir duygu vardı içimde. Tütün mü yoksa çocuk oyununda tütün yerine geçen bir şey mi gelecek diye merak ediyordum.

Fakat kız yanındaki raftan küçük cici bir sepet aldı, bir kavanoza gitti, bolca tütün aldı, doldurduğu sepeti, önündeki tezgahın üstüne koydu. Çok iyi Latakia olduğunu görüyor, kokusunu alıyordum.

«Fakat tartmadın onu,» dedim. «Hem, ne kadarını alayım?»

«Bence keseñizi iyice doldurmalısınız. Latakia bulunmayan bir yere gidiyor olabilirsiniz. Keseniz nerede?»

Bocalayıp aradım üstümü, sonunda benim için tütün kesesi görevi yapan basma parçasını çıkardım. Kız biraz küçümseyerek baktı.

«Sevgili komşu, o eski bez parçasından çok daha iyi bir şey verebilirim size,» dedi. Dükkanın bir ucuna gidip geldi seker gibi. Geçerken çocuğun kulağına bir şey fısıldadı. Çocuk başını salladı, kalktı ve dışarı çıktı. Kız parmaklarının arasında kırmızı deriden yapılmış canlı renklerle süslenmiş bir kese tutuyordu. «İşte, sizin için ben seçtim. Almalısınız bunu. Hem güzel hem epey tütün alır.»

Keseyi iyice doldurdu tütünle ve önüme koydu. «Şimdi de pipo,» dedi. «İzin verin onu da ben seçeyim. Daha yeni gelmiş üç güzel pipo var.»

Yine gidip geldi. Elinde sert bir ağaçtan oyulmuş, sapı altın ve kıymetli taşlarla süslü geniş hazneli bir pipo vardı. Kısacası, o zamana dek gördüğüm en güzel ve en canlı oyuncaktı. Japon işlerinin en iyisine benziyordu, onlardan bile iyiydi.

«Ne güzel,» dedim görür görmez. «Ama bana göre değil bu. Kimseye göre değil. Ancak Dünya İmparatoruna yakışır böyle bir şey. Zaten yitiririm ben onu. Pipolarımı hep yitiririm ben.»

Çocuk sarsılmış, düş kırıklığına uğramış görünüyordu. «Beğenmediniz mi yoksa, komşu?»

«Evet, beğendim tabii.»

«Alın o zaman. Yitireceğim diye üzülmeyin. Yitirirseniz ne çıkar? Birisi bulur nasıl olsa ve kullanır. Siz de bir tane daha alırsınız.»

Bakmak için elinden aldım pipoyu. Bu arada dikkatli olmam gerektiğini unutup sordum: «Böyle bir şeyin bedelini nasıl ödeyebilirim ben?»

Tam ben böyle derken Dick elini omuzuma koydu. Döndüğümde gözlerindeki garip anlamı gördüm. Yok olmuş bir ticaret ahlakını yeniden sergilememem için bir uyarıydı bu. Kızarıp dilimi tuttum. Bu sırada kız, ben konuşurken yanlış yapmış bir yabancıymışım, o da dediğimi hiç anlmamış gibi büyük bir ciddiyetle bakıyordu bana.

«Çok çok teşekkür ederim,» dedim en sonunda pipoyu cebime koyarken. Yine de kendimi polis karşısında bulacakmışım gibi bir kuşku sürüyordu içimde.

«Sizin gibi sevimli yaşlı bir beye hizmet etmek bir zevk, özellikle uzak bir ülkeden geldiğinizi insan bir bakışta anlayınca,» dedi küçük bayan yetişkinlere öykünmenin kendine vardiği tatlılıkla.

«Evet, çok gezmiş biriyim,» dedim.

Tam ben incelik olsun diye bu yalanı söylerken erkek çocuk üstünde bir şişe ve iki güzel bardak bulunan bir tepsi ile içeri girdi. «Komşular,» dedi kız (belli ki çocuk utangaç olduğu için bütün konuşmaları kız yapıyordu), «her gün böyle konuklarımız olmuyor. Gitmeden önce bizim için bir bardak şarap için.»

⁂

Çevreye yayılmış büyük bir yapının kapısına geldik. İçeride belirli çalışmaların sürdüğü belliydi. «Şu yapı ne?» diye sordum heyecanla. Çünkü bu gariplikler arasında kendi alışkın olduklarıma biraz benzeyen bir şey görmek bir zevkti. «Fabrikaya benziyor,» dedim.

«Evet, ne demek istediğini anlıyorum sanırım. Bu bir fabrika. Ama artık fabrika demiyoruz bunlara, birlik işlikleri diyoruz. Yani, bir arada çalışmak isteyenlerin toplandığı yer.»

«Sanırım bir tür enerji kullanılıyor orada.»

«Hayır. Enerji kullanmak için insanlar nive bir yerde toplansınlar. İsterlerse birkaç kişi, ya da kişiler tek tek

enerjiyi oldukları yere alabilirler. İnsanlar bu işliklerde birlikte çalışmanın gerekli ya da daha uygun olduğu el işlerini yapmak için toplanırlar. Bu tür çalışma genellikle çok zevkli olur. Bu sorduğun yerde çömlekçilik ve cam eşya yapılır. Bak, fırınların tepelerini görebilirsin. Tabii büyük fırınların, ocakların ve cam kazanlarının bulunması bir kolaylık. Böyle çalışma yerleri çoktur, yoksa çömlekçilik ya da cam işlerinden hoşlanan bir kişi ya belirli bir yerde oturmak ya da sevdiği işten vazgeçmek zorunda kalırdı. Bu da gülünç olurdu.

«Hiç duman çıktığını görmüyorum bu fırınlardan,» dedim.

«Duman mı?» dedi Dick. «Niçin duman görecekmişsin?»

Ben dilimi tuttum. O sözünü sürdürüyordu: «Bu yapıların içleri de dışları gibi sade ama güzeldir. Zanaatlara gelince, kilin işlenmesi eğlenceli olmalı. Şişe, yapımı ise terletici bir iş. Fakat bazıları çok hoşlanır bu işten. Buna şaşmamak gerek. İnsan beceri kazandıktan sonra sıcak madenle uğraşmak bir güçlülük duygusu verir. Bu iş hayli zevklidir,» dedi gülümseyerek, «çünkü ne kadar dikkatli olunsa yine de bazı şeyler kırılır bir gün, bu nedenle yapılacak iş çok olur.»

Dilimi tutuyor, düşünüyordum.

Bu arada yolu onaran bir bölük insana rastladık, biraz zaman yitirdik. Anıa ben üzülmedim buna, çünkü o ana dek tüm gördüklerim bir yaz tatilinin bölümüne benziyordu ancak. Ben ise bu insanların gerçek ve zorunlu bir işle nasıl başa çıkacaklarını görmek istiyordum. Onlar dinlenmiş, tam biz gelirken yeniden çalışmaya başlamışlardı. Kazmaların sesi ile düşüncemden uyanmıştım. On iki kişi kadar varlardı. Hepsi genç ve güçlüydüler. Benim anımsadığım günlerdeki Oxford kürek takımına benziyorlardı. Hiç de işlerinden sıkılmış haleri yoktu. Üstlerinden çıkardıkları giysiler yolun kıyısına düzenlice yığılmış, altı yaşlarında bir erkek çocuğun bekçiliğine bırakılmıştı. Çocuk kolunu iri bir köpeğin boynuna atmıştı. Kö-

pek de bu yaz günü yalnız kendi için yaratılmış gibi tembel ve mutluydu. Yığılı elbiselere bakınca üstlerindeki altın ve gümüş işlemelerin pırıltısını görüyordum. Bu işçilerden bazılarının Hammersmithli çöpçününkine benzer zevkleri olduğu sonucuna vardım. Çalışanların yanıbaşında içinde börek ve şarap olduğu izlenimini veren büyük bir sepet vardı. Yarım düzine kadar genç kadın bir kıyıda durup yapılan işi ya da işçileri izliyordu. Her ikisi de izlenmeye değerdi, çünkü çalışanlar ustaca büyük kazma darbeleri indiriyorlardı ve bir yaz günü görebileceğiniz en yakışıklı ve biçimli vücutlu erkeklerdi hepsi. Neşeyle gülüyor, birbirleriyle ve kadınlarla konuşuyorlardı. İşçibaşı başını kaldırdı ve yolumuzun kesilmiş olduğunu gördü. Kazmayı bırakıp seslendi: «Arkadaşlar, bakın. Geçmek isteyen komşular var.» Bunun üzerine öbürleri de durdular, çevremizi sarıp yarı yapılmış yol üzerinde tekerlekleri kaldırarak yaşlı atımıza yardım ettiler. Sonra çok zevkli bir işle uğraşanlar gibi ancak iyi bir gün dileğiyle bize gülümseyecek kadar durup yine işlerine koştular. Daha atımız tırısa kalkmadan kazmaların sesi duyulmaya başlamıştı yeniden. Dick başını çevirip onlara bakarken şöyle diyordu:

«Bugün şanslılar. Bir saatte ne kadar kazma işi yapılabileceğini göstermek için çalışmak iyi bir spor. Bu komşuların işlerini iyi bildikleri de belli. Böyle bir işin üstesinden gelmek bir kuvvet sorunu değil yalnız. Öyle değil mi komşu?»

«Sanmam,» dedim. «Ama gerçeği söylemek gerekirse, bu işi hiç denemedim.»

«Sahi mi?» diye sordu ciddiyetle. «Ne yazık. Kasları sertleştirmek için iyi bir iş ve ben hoşlanırım. Yine de ikinci haftanın birinciden daha zevkli olduğunu belirtmem gerek. Aslında pek de iyi değilim bu işte. Anımsarım, böyle bir işte çalışırken öbürleri bana takılıyor, 'Eğil, sırtını da kullan,' diye bağırıyorlardı.»

«Hiç de şakaya benzer yanı yok bunun.» dedim.

«Her yanımızda iyi huylu insanlar varken ve hoşa

giden bir iş sürerken her şey bir şaka gibi geliyor. Öyle mutlu buluyoruz kendimizi.»

Yine sessiz düşüncelere daldım.

⁂

«Yabancı ülkelerle ilişkileriniz nasıl?» diye sordum.

«Ne demek istediğini anlamış gibi görünmeyeceğim,» dedi. Ama hemen söyleyim ki uygar dünyanın yönetiminde büyük bir yeri olan çatışan rakip uluslar düzeni toplumda insanlar arasındaki eşitsizlikle birlikte yok oldu.»

«Böyle bir dünya ilginçliğini yitirmiyor mu?» dedim.

«Niçin yitirsin?» dedi yaşlı adam.

«Uluslar arasındaki çeşitlilik kalkar ortadan.»

«Saçma,» dedi huysuzca. «Denizi geç öte ve gör. Çok çeşitlilik göreceksin. Manzara, mimari, yemekler, eğlenceler, hepsi de çeşit çeşit. İnsanların düşünce alışkanlıkları gibi görünüşleri de değişik. Giysiler ise ticaret çağında olduğundan daha çeşitli. Birbirine benzemeyen ve sürtüşme durumunda olan aileleri ve kabileleri yapay ve mekanik kümeler oluşturmaya zorlamak, bunlara ulus adını vermek, ve vatanseverliklerini, yani aptalca ve kıskanç önyargılarını kamçılamak sıkıcılığı nasıl giderir, nasıl çeşitlilik yaratır?»

«Nasıl olur bilmem,» dedim biraz duraladıktan sonra.

«Tabii,» dedi Hammond neşeyle. «Şimdi bu delilikten kurtulduğumuzu, bu çeşitlilik nedeniyle dünyadaki değişik kan özelliklerinin birbirini soymaya kalkmadan birbirine yararlı olabileceğini açıkça görüyoruz biz. Sen de kolayca anlayabilirsin bunu. Hepimiz aynı girişim içindeyiz. O da yaşamımızı en iyi biçimde değerlendirmektir. Şunu da söyleyim ki, herhangi kavga ya da anlaşmazlık çıksa bile, bu ayrı ırktan insanlar arasında olmaz. Daha az mantıksızlık olduğu için de kolayca uzlaştırılır.»

«İyi,» dedim. «Peki, siyaset konularına gelince, aynı toplum içinde görüş ayrılıkları olmadığını mı söylüyorsun.»

«Hayır, hiç de değil,» dedi yine biraz huysuzca. «Ama gerçek somut konular üzerindeki görüş ayrılıklarının insanları evrenin yapısı ve zamanın geçişi gibi konularda da değişik kuramlar benimsemiş birbirine sürekli düşman partiler haline getirmemesi gerektiğini ve bizde getirmediğini söylüyorum. Eskiden siyaset bu anlama gelmiyor muydu?»

«Bundan pek emin değilim,» dedim.

«Onlar sadece aralarında önemli görüş ayrılığı varmış gibi gösteriyorlardı,» dedi. «Böyle bir ayrılık olsaydı aralarında, yaşamın günlük düzenini sürdüremezlerdi. Birlikte yemek yiyemez, alıp satamaz, birlikte kumar oynayıp öbür insanları birlikte aldatamazlardı. Ne zaman bir araya gelseler kavga etmeleri gerekirdi. Bu da işlerine gelmezdi. Siyaset ustalarının oyunları bir avuç ihtiraslı kişinin lüks yaşantıları ve heyecanlı eğlencelerinin bedelini kandırarak ya da zorla halka ödetmekti. Bunun için de ciddi görüş ayrılığı gösterisi yetiyordu. Oysa her davranışları böyle bir görüş ayrılığını yalanlıyordu. Bütün bunların bizim yaşamımızla ne ilgisi olabilir?»

«Umarım bir ilgisi yoktur,» dedim. «Ama korkarım ki kısacası, siyasal çekişmenin insan doğasının sonucu olduğunu söylerlerdi bana.»

«İnsan doğası!» diye bağırdı yaşlı delikanlı öfkeyle. «Hangi insan doğası? Dilencilerin, esirlerin, esir sahiplerinin insan doğası mı, yoksa zengin özgür insanların doğası mı? Hangisi? Haydi, onu söyle bana!»

«Bu konularda insanların davranışında koşullara göre bir ayrılık olur sanırım,» dedim.

«Tabii olacak,» dedi. «Ne olursa olsun, deneyim bunun böyle olduğunu gösteriyor. Bizim aramızdaki ayrılıklar iş konularıyla ilgilidir. Bunlar da geçicidir ve insanları sürekli olarak ayırmazlar. Genellikle bir konuda hangi görüşün doğru olduğu çok kısa vadeli sonuçlardan belli olur. Bu bir olgu sorunudur, fikir yürütme sorunu değil. Örneğin, ülkenin bir bölgesinde orak ve harman za-

manının iki hafta sonra başlaması gerektiğini herkes görürken bu işin bu hafta ya da gelecek hafta başlatılması sorunu üzerine bir siyasal parti kurmak kolay değildir. Herkes tarlaya gidip tohumların hasat için olgun olup olmadığını kendisi görebilir.»

«Ve siz bu görüş ayrılıklarını, ister büyük olsun ister küçük, çoğunluğun istemiyle karara bağlıyorsunuz sanırım,» dedim.

«Tabii, başka nasıl bağlayabiliriz?» dedi. «Görüyorsun ki kişinin, nasıl giyineceği, ne yiyip içeceği, ne yazıp ne okuyacağı gibi toplumun gönencini etkilemeyen kişisel konularda görüş ayrılığı söz konusu olamaz ve herkes istediğini yapar. Fakat konu bireyin içinde bulunduğu toplumu ilgilendiriyorsa, kişinin bir şeyi yapıp yapmaması herkesi etkiliyorsa, çoğunluğun isteğinin gerçekleşmesi gerekir. Bunun tersi olması için azınlığın silaha sarılması ve zor kullanarak etkin ya da gerçek çoğunluk olduklarını göstermeleri gerekir. Fakat özgür ve eşit bireyler toplumunda bunun gerçekleşmesi olası değil pek. Çünkü bu toplumda görünen çoğunluk gerçek çoğunluktur. Öbürleri de, önce ima ettiğim gibi, sadece kalın kafalılıklarından dolayı bir engellemeye geçmeyecek kadar iyi bilirler bunu. Zaten konuya kendi yaklaşımlarını ortaya koymak için bolca fırsatları olmuştur.»

«Bunu nasıl sağlayabiliyorsunuz?»

«Bir işletme birimini ya da bölgeyi ele alalım, zaten bunları aynı anlamda kullanırız,» dedi. «Böyle bir bölgede bazı komşular bazı şeylerin yapılmasının ya da bozulmasının gerektiğini düşünürler. Yeni bir halkevinin yapılması, yararsız bir evin yerinin temizlenmesi gibi. Ya da eski çirkin bir demir köprü yerine bir taş köprünün yapılması olsun. Bu sonuncusu hem temizleme hem yapımı içerir. Komşuların bir sonraki olağan toplantısında komşulardan biri bu değişikliği önerir. Herkes aynı görüşte birleşirse tartışma bitmiş demektir. Ancak önerinin ayrıntıları görüşülür. Aynı şekilde, öneriyi kimse desteklemezse o an için öneri düşer. Ancak aklı başında insanlar

arasında böyle bir şeyin olması beklenmez, çünkü kimse önce komşularla bir konuyu konuşmadan öneriyi toplantıya getirmez. Önerinin getirildiği ve desteklendiği durumda, eğer birkaç komşu görüşe katılmaz, rezil demir köprünün bir süre daha işe yarayacağını düşünür, o anda yeni bir köprü yapmak istemezlerse, oy sayımı yapılmaz ve tartışma gelecek toplantıya ertelenir. Oy farkı büyük ise, azınlıkta olanlara çogunluk görüşüne uyup uymayacakları sorulur. Genellikle uyarlar. Uymazlarsa, sorun bir üçüncü kez tartışılır. Bu tartışmada azınlığın pek büyümediği görülürse artık çoğunluğun görüşü kabullenilir. Gerçi biraz unutulmuş bir kurala göre istenirse tartışma sürdürülebilir sanıyorum. Fakat her zaman görülen odur ki, azınlıkta kalanlar belki görüşlerinin yanlış olduğuna değil ama, toplumu o görüşü kabul etmek için kandıramayacaklarına ya da zorlayamayacaklarına inanırlar.»

«Güzel. Ama oyların birbirine yakın oranda dağılımı sürerse ne olur?» dedim.

«İlke olarak ve kurallara göre, o durumda öneri bırakılır ve böyle küçük bir farkla oluşan çoğunluk değişiklikten şimdilik vazgeçmek zorunda kalır. Fakat gerçekte azınlığın bu kuralı pek zorlamadığını, dostça bir tavırla genellikle çoğunluğun kararına uyduğunu söylemeliyim.»

«Biliyormusun ki bütün bu anlatıklarında demokrasiye çok benzeyen bir yan var?» dedim. «Oysa uzun yıllar önce demokrasinin can çekişmekte olduğu düşünülürdü sanırım.»

Yaşlı delikanlının gözleri parıldadı. «Yöntemlerimizin böyle bir sakıncası olduğunu kabul ediyorum. Ama ne yapılabilir başka? Aramızda bir kimsenin toplumda her zaman kendi istediğini gerçekleştiremiyor diye yakınması olmaz, çünkü belli ki herkesin her istediği olamaz. Peki, en yapılabilir?»

«Bilmiyorum,» dedim.

«Bizim yöntemimize seçenek olarak ancak şunları düşünebilirim. Bir, ya seçimle ya da doğumla gelen, kom-

gulara danışmadan her konuda karar verebilecek bir sınıf oluşturmak. Bu kısaca bir soylu düşünürler sınıfı geliştirmemiz demektir. İkincisi, birey isteminin özgürlüğünü koruyabilmek için özel mülkiyet düzenine dönüş yapmak, yine köleliği ve köle sahipliğini geri getirmek. Bu iki yol konusunda ne düşünüyorsunuz?»

«Bir üçüncü olasılık daha var,» dedim. «Her kişi öbürlerinden bağımsız olur, böylece toplumun despotluğu yok edilmiş olur.»

Birkaç saniye sert sert baktı bana, sonra gülmeye başladı. Gülmekte ben de ona katıldığımı söylemem gerek. Yeniden kendine gelince başını salladı. «Evet, ben de aynı görüşteyim,» dedi.

«Biz hepimiz aynı görüşteyiz.»

«Ayrıca böyle bir yöntem azınlık üzerine baskı da kurmaz,» dedim. «Örneğin, bu köprü örneğinde, yapımına oy vermemiş hiç kimse o işte çalışmak zorunda kalmaz. En azından, öyle olması gerekir gibi geliyor bana.»

Gülümsedi ve şöyle dedi. «Akıllıca konuştun. Ama yine de ayrı bir gezegende yaşayan birinin bakış açısından konuştun. Azınlıkta kalan kişi duygularını incinmiş bulursa köprünün yapımına yardım etmeyerek karşılık verebilir. Fakat, sevgili komşum, bizim toplumdaki çoğunluğun despotluğunun açtığı yaraya bu bile merhem olmaz. Çünkü yapılan her iş toplumun her üyesi için yararlı ya da zararlıdır. Köprü yapımının yararlı bir şey olduğu anlaşılırsa kişi bundan iyilik bulur, köprü yapımı kötü ise kişi kötülük bulur. Kişi yapıma karışsa da karışmasa da bu sonuç değişmez. Eğer köprü yapımcılarına yardım ederse, gerçekleşecek sonuca katkıda bulunuyor demektir. Köprü yapımının bir yanlış olduğu ve kişinin de bunden zarar gördüğü anlaşılırsa yapabileceği tek şey 'Ben size demiştim,' demek olacaktır. Ama yararlı olduğu anlaşılırsa, kendi yanlışının acısını sessizce çekmesi gerekir.»

«Özür dilerim ama zamanımız az,» dedim. «Konudan sapmak istemiyorum. Sizden önceki çağda dünya pazarı için üretilen malların nitelikleri üzerine bir soru sormak istiyorum. Nasıldı nitelikleri o malların? O insanlar öylesine becerikli olduklarına göre, sanırım nitelikli mal üretirlerdi, öyle değil mi?»

«Nitelikli!» dedi yaşlı adam ters ters. «Sattıkları malın niteliği gibi önemsiz bir konuda dikkatli olmaları mümkün müydü? Üretikleri en iyi şeyin niteliği ortanın altındaydı, en kötüsü ise istenilenin yerine verilen düpe düz uyduruk şeylerdi. Kimse bunları almazdı ama başka bir şey yoktu ortalıkta. Zamanın bir şakası malların kullanılmak için değil satılmak için yapıldığını belirtiyordu. Başka bir gezegenden gelen siz böyle bir şakayı anlayabilirsiniz ama bizim insanlarımız anlamaz.»

«Ne demek? Hiç bir şeyi iyi yapmıyorlar mıydı?» diye sordum.

«Evet, aslında çok iyi yaptıkları birtür eşya vardı. O da başka eşyaların yapımında kullanılan makinalardı. Bunlar istenen amaca çok uygun iyi işçilik ürünleriydi. Bu nedenle haklı olarak denebilir ki on dokuzuncu yüzyılın büyük başarısı buluş, beceri ve sabır ürünü olan makinalardı. Ancak bu makinalar bol bol değersiz ve uyduruk şeyler yapımında kulanılıyordu. Gerçekte bu makinaların sahipleri yaptıkları şeylere ürün gözüyle değil ancak kendilerini zengin etme araçları olarak bakıyorlardı. Tabii bu malların işe yarayıp yaramadığının tek ölçüsü de alıcı bulup bulmadıklarıydı. Şansa göre bu alıcılar bilge kişiler de aptalar da olabilirdi.

«Halk da buna katlanıyor muydu?» dedim.

«Bir süre için,» dedi.

«Sonra ne oldu?»

«Sonrası düzenin alt üst oluşu,» dedi ihtiyar gülümseyerek. «On dokuzuncu yüzyıl, ırmakta ya da denizde yıkanırken elbiselerini yitirip kasabadan çıplak olarak geçmek zorunda kalan kişinin durumunda buldu kendini.»

«Şanssız on dokuzuncu yüzyıl konusunda çok haşinsiniz,» dedim.

«Tabii, çünkü bu konuda çok şey biliyorum,» dedi. Bir süre suskun durdu. Sonra şöyle konuştu: «Bu konuda bize gelen bazı söylentiler, hayır söylenti değil gerçek olaylar tarihi var. Büyükbabam bu çağın kurbanlarından biriydi. Bu çağ üzerine biraz bilgin varsa, onun gerçek bir sanatçı, bir dahi ve bir devrimci olduğunu söylersem o günlerde nasıl acı çektiğini anlayabilirsin.»

«Sanırım anlıyorum,» dedim. «Öyle anlaşılıyor ki bugün bütün bunları değiştirmişsiniz.»

«Epey değiştirdik,» dedi. «Bugün ürettiğimiz mallar gereksinim duyulduğu için üretilir. İnsanlar kendi gereksinimleri için üretiyorlarmışçasına komşuları için üretirler, hiç bilmedikleri ve denetemedikleri bir pazar için değil. Alım satım olmadığına göre, isteyen çıkabilir diye mal üretmek delilik olurdu, çünkü artık böyle bir malı almak zorunda kalacak kimse yok. Bu nedenle ne yapılırsa iyi yapılır ve amacına kesinlikle uygundur. Gerçek kulanım amacının dışında hiç bir şey yapılmaz, dolayısıyla düşük nitelikli hiç bir şey yapılmaz. Dahası, önce de dediğim gibi, artık biz ne istediğimizi anlamış bulunuyoruz, dolayısıyla istediğimizden fazla bir şey üretmeyiz. Bir sürü işe yaramayan şey yapmak zorunda kalmadığımız için, yaptığımız şeylerde zevkimizi hesaba katmak için yeterli zamanımız ve kaynaklarımız vardır. Elle yapılması sıkıcı olacak her iş son derece gelişmiş makinalarla yapılır. Elle yapılması zevkli işlerle ilgili makinalar ise ortadan kaldırılmıştır. Herkesin zihinsel eğilimine uygun iş bulmak hiç de zor değil bugün. Böylece kimse bir başkasının istekleri uğruna feda edilmez. Bir işin nahoş ve sıkıntılı olduğu anlaşılınca, o işten de, o işin sonucundan da tümüyle vazgeçildiği zamanlar olmuştur. Görüyorsun ki bu koşularda yaptığımız tüm işler beynin ya da bedenin işletilmesiyle ilgili ve zevklidir. Bu nedenle kimse işten kaçmaz, tersine herkes yapacak iş arar. Kuşaktan kuşağa insanların becerisi artıkça işlerin yapılması daha kolaylaşmış, az iş yapılıyormuş gibi görünse bile daha çok sonuç alınır duruma gelinmiştir.»

H. G. WELLS

Francis Bacon, on yedinci yüzyıl başlarında, yaşam koşullarının iyileştirilmesi için, bilimden insan egemenliğinin, insanın doğa üzerindeki egemenliğinin, sınırlarının genişletilmesini bekledi. *Yeni Atlantis*'de bu bilimi yürütüp geliştirecek araştırma kurumu tanıtıldı. *Yeni Atlantis*'de sürdürülen araştırmalar ve uygulamalar sayılır, anlatılır, ancak ileri ölçüde geliştiği düşünülen bilimin etkisinde insan yaşamının nasıl bir biçim aldığı kesinlikle belirtilmez, görülmez.

Bilimin yaşam, insan ilişkileri, toplumsal doku ve kurumlar üzerine etkileri konusunda yirminci yüzyıl başında en çok düşünüp yazmış, bilimden beklenenlere geniş bir tabanın ilgisini çekmiş bir isim H.G. Wells, 1866-1946. Wells, yoksulluk içinde geçen çocukluk yıllarından sonra önce bir dokumacı sonra eczacı yanına çırak veriliyor. Kişisel ilgi ve çabasıyla kazandığı burs ona öğrenim olanağını açıyor. Öğrenim gördüğü alan biyoloji.

Çalışma ve geçim yolu olarak yazmayı seçtiğinde bir yandan bilim kurgu ürünleri veriyor, bir yandan insanlık için bilimden beklenenleri dile getiriyor. Evrimci bir anlayışla, kurumları ile birlikte toplumun gelişime açık olması gereğini savunuyor. Wells'e göre yeni toplum bilim üzerine temellenecek, insan zekasına bir hakaret olarak gördüğü yoksulluk, açlık ve maddi sefalet ortadan kalkacaktır. Wells, iki önemli toplum anlayışının bu amaç yönünde doğru yolda olup olmadığını kendince görmek, izlenen yolları ve varılan noktaları karşılaştırmak için ay-

nı yıl içinde Sovyet Rusya'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne gidiyor, bu konularda Stalin ve Başkan Roosevelt ile görüşmeler yapıyor.

Çağdaş Bir Ütopya 1905 de yayınlanıyor. *Çağdaş Bir Ütopya* bazı temel özellikleri ile bu derlemede örneklenen ütopyalardan ayrılıyor. Bir kez Wells, biyoloji çalışmış, Darwin düşüncesinin en güçlü ve adamış savunucusu olan T.H. Huxley'in öğrencisi olmuş, evrimci anlayışı benimsemiştir. Bu nedenle, *Çağdaş Bir Ütopya* insanın evrimle geldiği yer, bundan sonra kurumları ile birlikte insanlığın gidebileceği yön ve varabileceği nokta üstüne düşünme ve tartışmayı içerir, bu yönde olumlu ihtimalleri sunar. Böylece köktenci bir tavırla en iyiye erişildiğini varsayan ütopya örneklerine göre *Çağdaş Bir Ütopya* reformcu bir anlayışa dayanır, en iyiye henüz erişilmediği için de her türlü deney ve gelişime açıktır. Bireylerin varoluş ve başarı savaşımları bir düzeyde sürdüğü için, ütopyalarda genellikle görülmeyen başarısız birey ve girişim örnekleri de olacaktır. Öngörülen ortamın dinamizminden gelir bu.

Çağdaş Bir Ütopya'da gerçekçi bir düzeyde tartışma ile düş ürünü bir örnek birlikte sunulur. Yazar genelde ütopya anlayışını tartışır, belli başlı örneklere değinir, kendi çağındaki anlayışın bu örneklerin hangi yanlarını nasıl geçersiz kıldığını belirtir, kendi öngördüğü ütopyayı önceki örnekler ile karşılaştırır. Yaklaşım köktenci değil reformcu olduğu için, belli bir düzeyde yazarın kendi öngördüğü ütopyayı önceki örnekler ile karşılaştırır. Yaklaşım köktenci değil reformcu olduğu için, belli bir düzeyde yazarın kendi örneğine eleştirel tavrı sürer.

Çağdaş Bir Ütopya'nın bir başka özelliği ütopyanın evrenselliğinin vurgulanmasıdır. Bu, yirminci yüzyılda yalnız bölgesel çözümlerin yeterli olmayacağı, insanlığın gönenci için tüm dünya ortamının uyguluğunun sağlanması görüşünün bir yansımasıdır.

Çağdaş Bir Ütopya'da insanları da dahil tüm özellikleri ile dünyanın eşiti olan bir gezegen düşünülür. An-

cak bu ikiz gezegende yaşamın genel evriminde bir noktada belirli olumlu koşular gerçekleşmiş, dünyadakinden daha olumlu bir ortam yaratılmıştır. Bu demektir ki yazar-anlatıcının bir benzeri, daha doğrusu bir eşiti, de orada bulunacaktır. Ve yazar eşitini orada bulur. Yazarın daha gelişmiş bir örneğidir o. Ütopyanın varlığının temeli olan, adına samuray denilen gönüllü soylulardan biridir.

Bilim ve teknolojiye geniş ölçüde dayalı *Çağdaş Bir Ütopya*'da samuraylar önemli olan insan ögesini simgelerler. Kendini eğitmiş ve özdenetimi gerçekleştirmiş, bazı zevklerden ve düşkünlüklerden arınıp belirli bir yaşam biçimine adanmış seçkinlerdir samuraylar. Tüm meslek sınıflarını onlar oluşturur. İçki sigara içmeyen, kimseye ayak hizmeti yapmayan ve hizmetçi kullanmayan, ticaret gibi kişisel kazançlar için iş yapmayan, her gün soğuk duş alan gönüllü soylulardır bunlar. Her samuray her yıl en az yedi gününü toplumdan uzakta doğada geçirir. Böylece olaylara uzaktan bakabilme, çetin koşular altında direncini ve özdenetimini sürdürme denemesi yapar, bir adanmışlığın sürekli sınavını verirler. Samuraylar Platon'un koruyucularına benzetilebilir, ancak her türlü yaratıcı çalışmada ve insana hizmet alanında kendilerini yetiştirirler ve kurum gönüllülüğe dayalıdır.

Aşağıya *Çağdaş Bir Ütopya*'dan beş ayrı parça alınmıştır. Bu parçalarda ütopyanın şu yanları anlatılmaktadır. 1. Birey ve toplum düşüncesi. 2. Bir otel odası. 3. Tiren yolu ve çevre tasarımı örneği. 4. Konuklara verilen iş. 5. Samuraylar.

Yirminci yüzyılın başında, bir yanda toplumcu bir yanda bireyci görüşler yüz yıla yakın bir süre tartışıldıktan sonra yazılan bunun gibi bir Ütopya, bu çekişmelerin vardığı bir nokta olarak ortaya çıkabilir. İki yaklaşım da önerilerini karşılıklı olarak öylesine törpülemiş ve değiştirmiş olacaklar ki, kişilere takılan etiketler dışında bu ikisini birbirinden ayırmak zor olacak. Her iki taraf öne-

rilerinin bir çoğunun yerleşmesini sağladılar. Biz bunların hepisinden de yararlanıyoruz. Bu tartışmalardan sonra gelen bizim kuşak bu tartışmaların ateşliliğinin ve geriliminin nicel bir sorunun nitel ile karıştırılmasından doğduğunu açıkça görebiliyor. Bir gözlemci açısından mutlak bireycilik de toplumculuk da anlamsızdır. Birisi insanı insafsızların ya da zenginlerin, öbürü Devlet görevlilerinin kölesi yapmak ister. Aklın yolu ise, dolambaçlı da olsa, orta vadiden gider. Ne mutlu ki geçmişin ölüsü kendi ölüsünü gömer ve utkunun bedelini yargılamak bizim işimiz değil. Siyasal ve ekonomik düzenimizin giderek toplumculaştığı şu günlerde insan ilişkileri konusunda ülkülerimiz bireyselliğin tanınmasına yöneliyor. Devlet durağan değil, gelişime açık. Bu da Ütopya sorununun genel koşullarını temelden değiştirir. Yalnız yiyecek ve giyecek, düzen ve sağlık değil, aynı zamanda her alanda yenilik girişimleri için de olanak sağlamak durumundayız. Dünya Devletini bir gelişim evresinden ötekine götüren bireyler arasındaki karşılıklı etkileşimdir. Nihai araçlar açısından söylemek gerekirse, dünya yeni girişimler için ve bu girişimler aracılığıyla varlığını sürdürür, bireysellik ise girişimciliğin yöntemidir. Her erkek ya da kadın, bireyselliği belirgin olduğu ölçüde, öncekilerden ayrılır, genel formülleri yaşar, yaşam gücünün yönlenmesinde yeni bir deney yapar. Bu nedenle, herkesi temsil eden ve ortalamalarla ilgilenen Devlet'in etkin deneyler ve zekice yenilikler yapması ve yaşamın özünü sağlaması mümkün değildir. Devlet, özellikle Ütopyacı Dünya Devleti, bireye karşı türün temsilcisidir. Birey tür içinden çıkar, kendi deneyini yapar, ya başarısız kalır, ölür ve son bulur, ya da başarılı olur, bıraktığı dölle ve düşünsel, özdeksel ve ahlaksal sonuçlar ile dünya üzerinde etkisini sürdürür.

Dirimsel açıdan bakıldığında tür, başlangıcından beri tüm başarılı bireylerinin deneylerinin bir birikimidir. Çağdaş Ütopyacının Dünya Devleti de gerçekleşmiş ekonomik edinimlerin bir özeti olacaktır. Bireysel girişim sü-

rekli olarak bu düzene karşı deneyler yapacak, ya başarısız kalıp yok olacak, ya da başarılı olup Dünya Devleti'nin ölümsüz organizmasının bir öğesi olacaktır. Bu organizma evrensel kural, genel kısıtlama ve bireylerin üzerinde durdukları yükselen tabandır.

Bu ülküsel anlayışta Dünya Devleti yeryüzünün tek toprak sahibi olarak belirir. Onun altında ve denetiminde toprağı işleten yerel hükümetler ve belediye örgütleri bulunur. Devlet ya da ona bağlı birimler tüm enerji kaynaklarını elinde tutar, ya doğrudan doğruya ya da kiracılar, çiftçiler ve acenteler aracılığıyla kaynakları geliştirir, enerjiyi iş yaşamı için kullanılır hale getirir. Devlet ya da onun müstecirleri besin maddelerini üretir. İnsan gücü, kömür ve elektrik enerjisinin kullanımı, rüzgâr, dalga ve su güçleri Devlet'in yetkisi altında olacak. Devlet bu güçleri ferağ, kira ya da rıza gibi yollarla yurttaşların kullanımına sunacak. Devlet düzeni, yolların bakımını, ucuz ve etkin bir adaletin yürütülmesini, ucuz ve hızlı seyahat olanaklarını sağlayacak ; yeryüzünde genel ulaştırma işlerini, emeğin dağıtımını yürütecek ; tüm doğal üretimi yönetecek, denetecek ya da yaptıracak ; sağlıklı doğumlar, sağlıklı ve güçlü bir nüfus için gerekli ödemeyi yapıp bunları güvenlik altına alacak ; halk sağlığı yönünde gerekeni yapacak ; para basacak, ölçü araçlarında birliği sağlayacak ; araştırmaları mali yönden destekleyecek, tüm toplumun yararına olan ancak kazanç getirmeyen girişimleri ödüllendirecek : Gereğinde eleştiri kurumlarını, yazarları ve yayınları mali yönden destekleyecek, bilgiyi toplayıp dağıtımını sağlayacak. Güneşin denizden çekip yükselttiği su nasıl yağmur olarak dağlara iner, sonunda yine denize dönerse, Devlet'in geliştirdiği enerji ve sağladığı iş olanakları da arazi kirası, ruhsat ve seyahat ücretleri, ulaştırma ve para basımından sağlanan kazançlar, vergi ve miras vergisi olarak geri Devlet'e dönecektir. Bulutlarla deniz arasında bir ırmak gibi akacak, bu arada büyük bir özel girişimler bölgesinden geçecek, bu bölgeye olanak ve özgürlük sağlayacaktır.

Bu bölgede, birbirine yakın yükseklikler ve vadiler arasında yaşamın temel anlamı ve özü olan başlangıçlar ve umutlu gelecekler doğup yükselecektir. İnsanlık açısından bakıldığında denilebilir ki dağlar ve deniz aradaki yaşanabilir bölge için vardır. Aynı şekilde Devlet de Bireyler içindir. Devlet Bireyler için, yasa özgürlükler için, dünya ise deney, edinim ve değişiklik içindir. Çağdaş bir ütopyanın üzerinde yürümesi gerektiği temel inançlar bunlardır.

∴

Köle gibi çalışan bir emekçi sınıfın ortadan kalkmış olması içinde bulunduğumuz otelin ve odalarımızın her ayrıntısında kendini hissettirecek. Otele inişimizin sabahında tüm bunların bilincine varışımı düşünün. Yavaş yavaş ve tatlıca uyanırken, yüzüme kadar gelen örtülerin altında birkaç dakika kalacağım. Belli belirsiz sıkıntılı bir düşte yeşil ve turuncular giyinmiş Roffin adlı bir çöpçü * ile aynı masada oturmanın izleri silinecek zihnimden. Sonra birden kendime gelip şaşkınlık ve merakla odamı inceleyişimi getirin gözünüzün önüne. Böyle durumlarda hep olduğu gibi, «Ben neredeyim?» sorusu gelecek yine. Sonra Ütopya'da yatakta olduğumu anlayacağım.

Ütopya! Bu sözcüğü kim duysa yataktan fırlayıp en yakın pencereye gider. Ben de pencereden baktığımda otelin ardındaki büyük dağdan başka bir şey görmüyorum. Üstelik, dünyadakilere benzeyen bir dağ. Çevremdeki aygıtlara dönüyorum, bir yandan giyinirken bir yandan odayı inceliyor, elimde giyecekle, ilgimi çeken şu ya da bu şeyin önünde duralıyorum.

Tabii ki oda çok aydınlık, temiz ve sade. Bu demek değil ki ucuzca donatılmış. Ama derleyip toplama ve onarım için gerekli emeği en aza indirmek amacıyla tasarım-

(*) William Morris'in **Düş Dünyasından Haberler**'inde roman da yazan çöpçü.

lanmış. Boyutları çok güzel uyumlanmış, tavan dünyadaki odalarınkinden daha alçak. Ocak yeri yok. Bu beni şaşırtıyor. Sonra duvarda sekiz düğme yanında bir termometre görüyorum. Düğmelerin bulunduğu levhanın üzerinde kısa kullanım açıklamaları var. Duğmelerden biri tabanı ısıtmak için. Tabanda halı yok, yağlı bez gibi bir madde ile kaplanmış. Bir düğme yatağı ısıtmak için Metalden yapılmış şiltenin içine dirençli sargılar yerleştirilmiş. Obür düğmeler duvarları değişik derecelerde ısıtıyor. Her bir düğme ayrı bir dirençli sargılar dizisine akım gönderiyor. Pencere açılmıyor, fakat tavana yakın bir duzeyde sessiz bir vantilatör odanın havasını boşaltıyor. Başka bir delikten de hava giriyor içeri. Odaya eklenmiş bir bölümde tuvalet için gerekli her şey var. Eğer istenirse su ısıtılabilir. Bunun için su elektrikle ısıtılmış sarmal borulardan geçiyor. Bir kolu çevirince bir makinadan sabun çıkıyor. Işiniz bitince sabunu da yine makinadan gelen havluyu da küçük bir kutuya bırakıyorsunuz. Kutunun altı açılıyor ve bunları bir kanaldan aşağıya gönderiyor. Küçük bir duyuru odanın fiatını belirtiyor. Tuvaleti bulduğunuz gibi bırakmazsanız iki katına çıkacağını anlıyorsunuz. Yatağın başında duvara yerleştirilmiş, yüzü duvarla aynı düzeyde bir saat var. Yastığın üstündeki bir düğme ile saatin aydınlatıcı lambasını yakabiliyorsunuz. Odanın duvarları bir eğri çizerek tabanla birleşiyor, böylece kirin toplanacağı köşeler oluşmuyor. Mekanik süpürgenin birkaç hareketi tüm odayı süpürmeye yetecek. Kapı ve pencere çerçeveleri metalden, köşesiz ve hava akımlarına karşı koruyucu. Odadan çıkmadan önce yatağın ayak ucundaki kolu çevirmeniz gerekiyor. O zaman yatağın çerçevesi dikey bir duruma geliyor ve yatak örtüleri sallanıp havalanıyor. Kapıda durup bakıyorsunuz, başkasına bırakılmış bir dakikalık bile iş kalmadığını anlıyorsunuz. Dünyadaki çoğu yatak odasının bir gece kullanıldıktan sonraki kirli havasının ve düzensizliğinin anıları geçiyor usunuzdan.

Bu tozsuz, lekesiz ve tatlı apartmanın güzel olduğunu

da bilmelisiniz. Tabii ki görünüşü alışkın olduğunuz apartmanlara benzemez. Dünyadaki apartmanların toz toplamaktan başka işe yaramayan örtü ve saçakları, hava akımını engellesin diye asılan perdeleri, değersiz, çarpık sallanan resimleri, tozlu halıları, kurumlu ocakları ve karışıklığı yaratan tüm ayrıntıları yok burada. Fakat çok açık bir renge boyalı duvarlar renkli bir çizgi ile çerçevelenir. Kapı kollarında, kapıların çerçevelerinde ve iki sandalyede, yazı masasında sürekli bir sanatsal çabanın ürünü olan o yalın ve ince zevkli eğriler görülür. Pencerelerden hava akımı geçmediği için pencere boşlukları dünyadaki gibi gösteriş için değil, gerçek kullanım içindir. Bu boşluklarda bir vazo dağ çiçeği bulunur.

Tiren yolu, köprüler, su geçitleri ve yolun içinden geçtiği tünel hep güzel olacaktır.

Makinaların, setlerin ve demir köprülerin ve öbür mühendislik ürünlerinin çirkin olmasını zorunlu kılan hiç bir neden yoktur. Çirkinlik, yetkinliğe varmamış olmanın bir ölçüsüdür. İnsanın ürettiği bir şey yaratıcı düşüncenin yoksunluğu ve üreticinin amacı tam olarak kavramaktaki başarısızlığı oranında çirkin olur. İnsanın sürekli düşünce ve dikkatini verdiği, elden geldiğince iyi düzeye vardırmak için aynı yönde yeniden ve yeniden yaptığı her şey sonunda kaçınılmaz olarak güzel olacaktır. İçinde bulunduğumuz çağın koşullarında insanoğlunun yaptığı şeyler çirkin. Bunun birinci nedeni toplumsal örgütlenmenin çirkin oluşudur. Acelecilik ve güvensizlik ortamında yaşıyor, her şeyi saysuz ve zorlanmış bir tavırla yapıyoruz. Bu makinaların sorumluluğu değil, makinaların şanssızlığıdır. Sanat da güzel bir bitki gibi kendi ortamında yaşar ; ortam uygunsa her yerde gelişir, uygun değilse hiç bir yerde gelişmez. Dünyadaki tüm makinaları, yüksek fırınları ve fabrikaları yerle bir edip gömsek, başka hiç bir değişikliği gerçekleştirmeden yine el sa-

natlarına, rençberliğe, koyun ve domuz yetiştiriciliğine dönsek, yine her şeyi alel acele yapar, pislik, eziyet ve kirletilmiş havadan başka bir şey başaramayız. Düşünce ve ahlaksal alandaki düzensizliğimiz bir yoksulluk ve hantallık olarak çevremize yansır. Makinalardan kurtulmakla bir sorunu çözmüş olmayız.

Oysa Ütopya'da bir demir yolu tasarımlayan kişi kendisini geliştirmiş bir insan, sanatçı bir usta olacaktır. İyi bir yazar ya da ressam gibi o da yetkinliğin sadeliğine ulaşmaya çalışacaktır. İlk mühendis olan Doğa çiçeklerin saplarını hayvanların eklemlerini ve davranışlarını nasıl şirinlikle gerçekleştirdiyse, tasarımcı da temellerini, hatlarını ve öbür parçaları aynı şirinlikte yapacaktır. Böyle bir tasarımcıyı sanatçının karşıtı olarak değerlendirmek, yalnız parmaklarını kullanarak bir şeyler yapan herkesi sanatçı ama makina kullanan kimseyi duygusuz saymak insan aptallığının geçici bir evresi olmaktan ileri gidemez. Yanımızdan geçen şu demiryolu tasarımcılığın utkusu olacak. Buna öyle alışmış olacağız ki gördüğümüz şeyin insan ürünü bir güzel nesneler dizgesi olduğu aklımıza bile gelmeyecek. Yılın yarısında kar altında kalan bir bölgeye ne kadar uyumlu olduğunu hayranlıkla izleyeceğiz. Sert tabanlı yatak kendiliğinden temizlenmesi için yanlardan oyulmuş, demiryolu kemer biçiminde traverslerle yerden iki metre kadar yükseltilmiş olacak. Sonra gerçek yavaş yavaş girecek usumuza. «Aman Tanrım,» diyeceğiz. «Bu doğanın ürünü değil, tasarımlanmış.»

Gerçekten tümü bir tasarım sonucu olacak.

Daha sonra belki de bir elektrikli tiren tasarımı için yarışmaya katılan sanat akademisi öğrencilerinin çalışmalarını göreceğiz. Bu öğrenciler çağdaş metalurji ve elektrik mühendisliği konularında bir şeyler bilecekler. Dünyadaki insanlar nasıl bazı konularda eleştirel iseler, bu öğrenciler de tek bir vagon ya da bir köprü konusunda öylesine eleştirel olacaklar. Fakat insanlar dünyada hangi konuda eleştireldirler ki?

Bir kıravatın özelliği ve durumu konusunda!

Kendi gezegenimizle yaptığımız karşılaştırmalar bizi kendi vatanımıza karşıymışız durumuna düşürecek.

∴

Bizim çalıştığımız fabrika dünyadaki benzerlerinden çok farklı. Işimiz çocuklar için ayı, sığır çobanı ve bunun gibi ağaçtan yapılan oyuncaklara son biçimin verilmesi. Bunlar önce kabaca makinalarla yapılıyor, sonra elle bitiriliyor. Çünkü bu işle ilgilenen ama pek becerikli olmayan kişilerin oyuncaklara makinaların veremeyeceği bir kişilik ve özellik verdiği anlaşılmış. Yaptığımız iş de bize çok eğlenceli geliyor.

Ütopyanın yeteneksiz alt kümesininden olan biz oymacılar uzun bir sundurmada birlikte çalışırız. Her gün belli bir süre çalışmamız, o sürede belli sayıda oyuncağı bitirmemiz beklenir. Bu çalışma dalında işverenle emekçiler arasındaki oyunun kuralları arkamızdaki duvara asılmıştır. Bu kurallar Ücretli İşçiler Kurulu ile işverenlerce ortaklaşa saptanmıştır. Bu kurul bir zamanların sendikalarının bileşiminden ortaya çıkmış ve anayasal bir güç olmuştur. Fakat kendi becerisine güvenen ve isteyen kişi işverenle kendi pazarlığını yapabiliyor.

Bizim patron sakin, mavi gözlü bir adam. Yüzünde hep nükteli bir gülümseme vardır. Çivit mavisi bir tulum giyer. Sonraları bunun Ütopya sanatçılarının gönüllü olarak giydikleri bir tür üniforma olduğunu görüyoruz. O işlikte dolaşıp bitirilmiş bir işe güler, bir başkasını överken, insan ister istemez bir sanat okulunu düşünüyor. Patron bazan kendisi de ağaç oyma işleri yapar, bazan bir taslak çizer ya da makinalara gider, yaptıkları ilk biçimlerde bir değişiklik ister. İşimiz yalnız ağaçtan oyuncak hayvanlar oymakla sınırlı değil. Bir süre sonra benim gaga burunlu bir at üzerine uzmanlaşmam isteniyor. Daha yüksek ücret alan bazı oymacılar tanınmış Ütopyalıların karikatürlerini yapıyorlar. Patron bunlara bakıp uzun

uzun düşünür, sonra kalkıp gider bir şeyler ekleyip bunları geliştirmek için.

Yazın ortalarıdır. Çalıştığımız sundurmanın iki yanı da havaya açıktır. Bir yanda dik dağ yamaçları görülür. Daha arkalardaki mor ormanlıklardan kullandığımız ağaçları getiren kaydırma olduğu yamaçtan iner, bazan bir yar üstünden, bazan bir düzlükten geçer, bazan ağaçlar arasında yiterek iner buralara. Üstümüzden makina atölyelerinin mırıltısı duyulur. Makinaları görmeyiz, ama gelen ağaçların su oluğundan makinanın deposuna su şarıltıları arasında girişi belli olur. Makinalarda çalışan beyaz önlüklülerden biri ara sıra bir sepet bu işlenmemiş parçalardan getirir, gelişiyle bir reçine kokusu alır ortalığı. Oymacılar gelir masaya konan bu parçalardan seçerler.

⁂

«Tam beni ilgilendiren noktaya geliyoruz,» dedim. «Çünkü açıkça anladığıma göre bu samuraylar Devlet'in asıl varlığını oluşturuyor. Bu gezegende oraya buraya gidip gelerek harcadığım bunca zamanda, sizinki gibi üniforma giyen, simaları disiplinle güçlenmiş ve bir adanmanın izlerini taşıyan, bir düşünceye bağlı erkek ve kadınların ütopya gerçeğinin ta kendisi olduğunu anladım. Onlar olmasa bu güzel görüntüler dokusu çürüyüp çöker, kuruyup yok olur, ben kendimi yine dünyanın kiri ve düzensizliği içinde bulurdum. Platon'un koruyucularını anımsatan, davaya adanmış şövalyelere benzeyen ve Japonya'nın kılıç erbabını çağrıştıran bir ad taşıyan bu samurayları anlatın bana. Nedir onlar? Kalıtımsal ya da seçimle gelen bir sınıf mı, özel olarak eğitilmiş bir takım mı? Çünkü bir kapının menteşelerle dönüğü gibi sizin dünyanızın da onlarla döndüğü kesin.»

«Çocuklar gibi Genel Kural'ı izlerim ben de,» dedi eşitim. Üniformasından söz etmemden mahçup olur gibiydi. «Fakat kendi işim duygusal — düşünsel yaratıcılık alanı-

na girer. Suçluların adalarda soyutlanması konusunda çok yetersizlikler var. Ben de tutukevi görevlileri ve suçluların tinsel durumlarını çözümlüyorum. Genel amaç daha iyi koşullar için görüş getirmek. Bu yönde sağlanacak kolaylıklarda becerikli olduğun düşünülüyor. Zaten samuraylar yönetimle uğraşırlar. Dünyanın sorumlu yönetiminin hemen tümü onların elinde. Bütün başöğretmenlerimiz ve yüksek okulların disiplin başkanları, yargıçlarımız, avukatlarımız, bir ölçünün üstünde olan işverenler, uygulama alanındaki tıp adamları ve yasa koyucuların samuray olmaları gerekir. İşlerin yürütülmesinde çok büyük payı olan yürütücü kurullar da kura ile onlar arasından çekilir. Samuraylar kalıtsal bir sınıf oluşturmazlar, üyelik babadan oğula geçmez. Böyle bir şeyin ne kadar aptalca olacağını görecek kadar didimbilimi ve kalıtımın kesinlik taşımayan yanlarını biliyoruz. Üyelik için çok erken yaşlarda adanma, çıraklık ya da giriş törenleri gibi şeyler de gerekli değil. Aslında samuraylar gönüllülerdir. Yeterince sağlıklı ve etkin bir yetişkin yirmi beşinden sonra herhangi yaşta samuray olabilir ve bütün dünyanın denetiminde görev alabilir.»

«Kural'ı izlemek koşuluyla.»

«Kesinlikle, Kural'ı izlemek koşuluyla.»

«'Gönüllü soylular' diye bir şeyden söz edildiğini duydum.»

«Kurucularımızın görüşüydü o. Herkese açık soylu ve imtiyazlı bir dernek oluşturdular. Kimse haksızlığa uğradığını ve derneğe alınmadığını söyleyemezdi. Çünkü üyeliği engelleyen tek şey isteksizlik ya da Kural'ı izleyemeyişti.»

«Ama kural yalnız belli soydan gelenlere özgü olabilirdi.»

«Kurucuların niyeti bu değildi. Kural yaratıcı olamayanları dışlamak, iyi niyetli ve güvenilir yurttaşları eşgüdümle yönetmek amacıyla düşünüldü.»

«Başarılı oldu mu?»

«Sınırlı bir şey ne kadar başarılı olabilirse o kadar

başarılı oldu. Yaşamın yine de yetkin olmadığı söylenebilir. Bazı doyumsuzluklar ve insanı şaşırtan bir sürü sorunlar var. Fakat yaşamın sorunları bugün kesinlikle daha üst düzeydedir. Savaş ve ezici yoksulluklar yok artık. Eski hastalıkların yarısını bile göremezsiniz. Önceleri saldırgan bir öğe olan samuraylar dünya yönetimini ele alalı yaşamın kaynakları, düzeni ve güzelliği büyük ölçüde arttı.»

«Bu tarihi bilmek isterdim. Belki kavga da olmuştur,» dedim. O başını salladı. «Fakat önce Kural'ı anlatın bana.»

«Kural'ın amacı yaratıcı olamayanları tümüyle dışlamak, tepkileri ve duyguları disiplin altına alabilmek, ahlaksal alışkanlıklar geliştirip baskı, yorgunluk ve zayıflık anlarında insanın direncinin sürmesini sağlamak, iyi niyetli bütün insanların en üst düzeyde işbirliğini gerçekleştirmek, samurayları bedensel ve ruhsal sağlık ve etkinlikte tutmaktır. Her önerme için söz konusu olduğu gibi, Kural bunları mutlak bir kesinlikle değil ancak mümkün olan ölçüde yapar. Genel durum öyle iyidir ki benim gibi duygusal - düşünsel yaratıcılıkta çalışan çoğu kişi Kural'a uymadan da bir yaşam sürdürebilecekleri halde yine de ona bağlı kalırlar. Başlangıçta, samurayların savaşçı günlerinde Kural daha katı ve ödünsüzdü, fakat giderek değişmiş ve genişlemiştir. Her geçen yıl herkesin izlemeye çalışabileceği genel bir yaşam ilkesine daha uyumlu hal gelmektedir. Bugün Kural üzerine yazılanlardan oluşan bütün bir edebiyat var elimizde.»

B. F. SKİNNER

Buraya dek verilen ütopya örneklerinde genellikle yazar süregelen olumsuz koşullara seçenek olabilecek bir toplum düzeni kurar ve sunar. Vurgulanan öğeler süregelen koşulların olumsuzluğu, önerilen seçeneğin üstünlüğüdür. Bu üstün seçeneğin hangi yolla gerçekleştiği ya da gerçekleşebileceği belirtilebilir. Ancak bu yol ya da yöntemin ne ölçüde işler ve uygulanabilir olduğu ütopya yazarı açısından da belirsiz kalır. Örneğin, Platon'a göre, doğru yurttaşlardan doğru bir toplum oluşması için filozofların yönetime geçmeleri gerekir. Ancak, ne halk filozofların yönetime geçmesini talep edecek durumdadır, ne de filozoflar bu işe kendiliklerinden katılma isteğindedirler. Böylece filozofların yönetime nasıl geleceği ya da getirileceği sorusu Platon açısından da boşlukta, ya da rastlantıya bağlı, kalır. Thomas More'un işsizlik, açlık, hırsızlık gibi temel sorunlara çözüm getiren toplumu ise «olmayan yer» de, bir kralın önderliğinde kurulmuştur ; kral böylece kendi yönetimine de son vermiş olur. Zaten More «ütopya» sözcüğü içine düzenin düşselliğini vurgulayan anlamı da koymuştur. Edward Bellamy'nin *Geçmişe Bakış*'ında endüstrileşme ve tekelleşmenin insancıl sorunları evrim sürecinde kendi mantığı içinde ve kendiliğinden çözülür. Geçiş evresinde bireylere, örgütlere ya da tüm topluma düşen ayrı bir işlev yoktur. William Morris'in on dördüncü yüzyılın doğal çevresine ve üretim tekniklerine dönen mutlu toplumu ise zaten bir düşte görülür.

B. F. Skinner (1904-)'in *Walden İki*'ye temel aldığı

çıkış noktası bu örneklerdekinin tam tersi. Skinner bireyin istenildiği gibi yönlendirilebileceği, böylece istenilen nitelikte toplumun kurulabileceği savı ile yola çıkıyor. Skinner bir psikolog ve eğitimci. Kendisi psikoloji terimi yerine sosyolojiyi ve insanla ilgili öbür düşünce alanlarını da içine alan «davranış bilimi» terimini kullanıyor. Skinner'e göre nasıl doğa bilimleri belli tekniklerin gelişmesini sağladıysa, davranış biliminden de teknikler geliştirilebilir ve geliştirilmiştir. Fizik ve dirim bilimlerinden gelişen teknikler salgın hastalıkları, açlığı ve yaşamın ezici zorluklarını nasıl dindirdiyse, davranış yönlendirme teknikleri de insanın iç dünyasının acılarını öylece dindirebilir.

Skinner bu yönde geliştirdiği tekniğe «olumlu pekiştirme» adını veriyor. Olumlu pekiştirme insan davranışının yönlendirilmesinde ceza ve ceza tehdidinden daha etkili yöntemin ödüllendirme olduğu ilkesine dayanıyor. İnsan doğal olarak istekleri yönünde davranacak, bu yöndeki olumlu davranışı ödüllendirilecek, ödüllendirilen bu davranış biçiminin pekişmesi ve yinelenmesi sağlanmış olacak. (*) Böylece yönlendirilmiş bireylerden ve davranış biçimlerinden bir kültür ve toplum birimleri oluşacak. Toplum birimlerinin büyüklüklerinde temel ölçü insanın en çok kaç kişiyi tanıyabileceği ve kaç kişiyle kişisel düzeyde ilişki kurabileceği olacak. Skinner'e göre bu sayı bin civarındadır.

Skinner'in savı, olumlu pekiştirme tekniğinin yüzde yüz bir kesinlikle işlediğidir. Öyle ki Skinner bu teknikle Tanrı'nın insanları yönlendirmede gösterdiğinden daha başarılı olunacağı görüşündedir. Tanrı cennete bir yasak, yani bir ceza tehdidi koymuş, sonuçta insan Tanrı buyru-

---

(*) Bu tekniğin belirli düzeyde nasıl işleyebileceği Güven Turan'ın **Dalyan** adlı romanında çok ilginç biçimde örneklenir. Bu romanda baş kişi kendi isteği ve istemi doğrultusunda davranıyor sanısındayken ve böyle görünürken, aslında gizli bir örgütçe yönlendiriliyor, kullanılıyordur.

ğuna uymamıştır. Skinner, yönlendirdiği insanın çevresinden tüm ceza tehdidini, yani olumsuz davranışa iten öğeleri, kaldırmayı amaçlar.

Davranışı yönlendirme tekniklerinden alınacak sonuç öbür bilimler ve tekniklerden alınan sonuçtan daha önemli olacaktır. Ancak burada ilginç bir nokta, davranışı yönlendirilen bireyin bu yönlendirmenin bilincinde olmayışıdır. Zaten genelde Skinner'in düşüncesinde ve olumlu pekiştirme tekniği açısından, kişisel özgürlük ve özgür irade gibi kavramlar geçersiz ve anlamsızdır. Bu kavramlarla bağlı demokrasi anlayışı ve düzeni ise ancak tarihsel gelişimin bir evresindeki anlayışı yansıtır, bilimin bulguları ve eldeki verilerle tutarlı ve bağdaşır değildir.

Beklenilebileceği gibi, Skinner'in bu görüşleri ve bunlara dayalı ütopyası olan *Walden İki* Amerika'da sert tartışmalara ve kesin saldırılara konu olmuştur.

Skinner ; davranış yönlendirme tekniğinin tüm öbür teknikler gibi ahlaksal açıdan yansız olduğunu, olumlu ya da olumsuz amaçlar için kulanılabileceğini belirtir. Bu açıdan Skinner'in vurguladığı nokta, insanoğluna bu teknikten olumlu yönde yararlanma sorumluluğunun yüklenmesidir. Skinner tekniğin kullanımında kendi amaçlarını ve iyi kavramını saptarken de siyasal ideolojilere ve felsefelere göre değil, deneysel verilere dayanma savındadır. Böylece Skinner iyi yaşama temel olan ilkeleri ve değerleri şöyle belirler. 1) Sağlık. 2) İstenmeyen işin en aza indirilmesi. 3) Yetenekleri kullanma. 4) Doyurucu kişisel iliskiler. 5) Dinlenme.

Walden İki tüm bireyleri için bu değerleri gerçekleştirmiş örnek bir birim toplumdur.

Walden İki Roman biçimindedir. Skinner'in sözcüsü konumunda bulunan bir davranış bilimcinin büyük toplumdan ayrı olarak kurduğu bin kişilik bir birim toplum ve işleyiş ilkeleri tanıtılır. *Walden İki* bir yandan davranış bilimine dayalı yeni tekniklerden yararlanma yönünde çağdaş bir sav içerirken, bir yandan da Amerikan geleneği içinde yerini alır. İnsanların kendi inanç, düşünce ve

geliştirdikleri ilkelere uygun bir yaşamı gerçekleştirmek için büyük toplumdan ayrılıp birim toplumlar kurma denemesi Amerikan tarihinde sık rastlanan bir olgudur. On dokuzuncu yüzyılda bu tür birim toplumlardan en az 150 tanesinin kurulduğu bilinmektedir. Bunlardan iki üç tanesi belirli değişikliklerle varlıklarını bugün de sürdürmektedirler. 1970 lerde yapılan bir saymaya göre ise, Hipi grupları ile birlikte, bir araya gelip birim toplum kurma girişimlerinin sayısının üç bin kadar olduğu belirtiliyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1948 de yayınlanan *Walden İki* adını yine Amerikan geleneğinden, büyük toplumdan ayrılmanın özel bir durumu sayılabilecek bir denemeden alır. H. D. Thoreau 1845 yılında ozanca bir bağımsızlık ve arayış ile toplumdan ayrılıp tek başına Walden gölü kıyısında yaşamaya başlar. Bu deneme iki yıl kadar sürer. Thoreau'nun bir deneyimi, amaçlarını, anılarını ve çevreyi anlatan *Walden* adlı kitabı 1854 de yayınlanır. Skinner *Walden İki*'deki «iki» sözcüğünün bir yandan kendi önerisinin de bir tür Walden girişimi olduğunu, bir yandan da bu girişimin birden fazla kişiyi, yani bir toplumu amaçladığını anlatmak için kullandığını belirtir.

Walden İki'deki küçük birim toplum kendi içinde davranış biliminin geliştirdiği yöntemlerle işliyor, büyük toplumla ilişkilerinde ise demokratik düzen kurallarına uyuyor, ya da bir tür demokrasicilik oynuyor. Yerel oylamalarda toptan oy kullandıkları için etkili olacakları düşünülüyor. Aynı zamanda Walden İki toplumu belirli olgunluğa gelince bir hücre gibi bölünüyor, çevrede başka Walden birimlerinin oluşması sağlanıyor. Böylece çoğalan Walden toplumlarının önce küçük bölgelerin, giderek daha geniş bölgelerin, ve mantıksal olarak uzun vadede tüm ülkenin yönetimini demokratik yolla ele geçirmeleri düşünülüyor. Burada ilginç nokta, demokrasi yoluyla yönetimin ele geçtiği yerde demokrasinin son bulması oluyor. Zaten Skinner demokrasinin tarihsel gelişimin bir ev-

resine özgü bir rejim olduğu, yerini başka yöntemlere, burada davranış yönlendirilmesine, bırakacağı görüşünde.

Walden İki'de savaştan dönmüş iki genç adam, bunların nişanlıları, bir psikoloji bir de felsefe profesörü olmak üzere altı kişi Walden İki toplumunu ziyaret eder, bilgi alır, konuşur tartışırlar. Sonuçta nişanlı çiftlerden biri ile psikoloji profesörü Walden İki toplumuna katılırlar.

Aşağıya *Walden İki*'den dört parça alınmıştır. Bu parçalarda işlenen konular şöyle : 1. Yerleşim alanı, konum. 2. Emek ve değerin düzenlenmesi. 3. Genç nişanlı çiftin topluma katılma kararı. 4. Planlama, davranışın yönlendirilmesi ve özgürlük üzerine tartışma. Tartışma Frazier ile Castle arasında olur. Frazier söz konusu toplumun kurucusu ve yazarın sözcüsüdür. Castle felsefe profesörüdür ve pek tutarlı gibi sunulmayan bir özgürlük anlayışını savunur.

«Görecek ve konuşacak çok şeyimiz var,» dedi Frazier dışarıda toplandığımızda. «Bu işe yavaş yavaş başlayalım derim ben. Birlikte geçireceğimiz elli altmış saat kadar zamanımız var. Şöyle acelesizce bir başlangıca ne dersiniz? Önce göle kadar yürüyüp sonra çay için geri gelsek nasıl olur?»

Hepimiz bunun çok iyi bir görüş olduğunu düşündük. Özellikle çay otobüs garajında acelece yediğimiz öğle yemeğine destek olacaktı. Büyükçe bir koyun sürüsünün yanından geçip güneye doğru yürüdük. Yere çakılmış kazıklara bağlı ve üstünde uçurtma kuyruğu gibi bez parçaları bulunan bir ip çevreliyordu koyunları. Rogers pek işe yarar görünmeyen bu düzenlemeden söz etti.

«Ön avlumuzda kısa biçilmiş bir çimenlik alan olsun istedik,» diye açıkladı Frazier. «Fakat burası binalara çok yakın. Bilinen türden bir koyun otlağı olamaz burada. Çocuklar da çok kullanıyorlar. Aslında hepimiz bir çimenlik alan olarak kullanıyoruz.» Bu arada Frazier Castle'le bana döndü : «*Varlıklı Sınıf Kuramı* adlı yapı-

tında Veblen'in çimenlik kavramını nasıl çözümlediğini anımsıyor musunuz?» (*)

«Evet, anımsıyorum gerçekten,» dedi Castle. «Çimenlik, çok iyi ama gerçekte kullanılmayan bir otlak parçasını simgelemiş oluyordu.»

«Doğru,» dedi Frazier biraz gülümseyerek. «Evet, bu da bizim çimenliğimiz. Ancak biz onu kullanıp tüketiyoruz. Koyunlar aracılığıyla, dolaylı olarak yani. Hiç çim biçme makinasını ittiniz mi? En aptalca amaç için icat edilmiş en aptalca makina. Neyse, konudan ayrılmayım. Biz sorunu elektrikli çit kullanıp sürüyü dev bir çim biçme makinası gibi hareket ettirerek çözdük. Herhangi anda çimenliğin büyük bölümü yine de boş kalıyor. Gece koyunlar derenin öte yakasındaki asıl ağıla götürülür. Fakat kısa zaman sonra gördük ki koyunlar çite hiç yanaşmadan içeride duruyorlar ve çitin elektriklenmesine gerek kalmıyor. Biz de çit yerine bir ip kullanmakla yetindik. İpin hareket ettirilmesi daha kolay.»

«Yeni kuzular ne yapıyor?» diye sordu Barbara, başını biraz çevirmiş göz ucuyla bakıyordu Frazier'e.

«Onlar ayrılıyorlar sürüden,» diye kabul etti Frazier. «Fakat kısa zamanda sürüye uymayı öğreniyor, sorun yaratmıyorlar. İlginç olan şu ki, bu koyunlardan çoğu çitin elektriğine çarpılmadılar. Çoğu elektrik kablosu kaldırıldıktan sonra doğdu. İpe yaklaşmamak bizim koyunlar arasında bir görenek oldu. Kuzular göreneği yaşlılardan öğreniyor, onların yargılarını hiç sorgulamıyorlar.»

«Şanslısınız ki koyunların dili yok.» dedi Castle. «Yoksa bir Felsefeci Kuzucuk çıkar, 'Niçin?' diye sorardı.»

«Bir gün de bir Şüpheci Kuzucuk çıkar burnunu ipe

(*) 1899 da yayımlanan bu kitapta T. B. Veblen (1857-1929) «gösteriş için tüketim» kavramını geliştirir ve açıklar. Bu tüketim, sınıflı ve rekabetçi toplumda zenginlerin sınıfsal konumlarını belirtmek ve vurgulamak amacıyla gösteriş için yaptıkları pratik yararı olmayan tüketimdir.

dokundurur, hiç bir şey olmazdı,» diye ekledim ben de. «O zaman tüm koyun ağılı temellerinden sarsılırdı.»

«Sonra sürünün ürküp dağılışı,» dedi Castle.

«Size söylemem gerekirdi,» dedi Frazier. «Görceğin etkisinin azımsanmayacak bir bölümü şurada gördüğünüz sakin yaratıktan geliyor.» Güzel bir çoban köpeğini gösteriyordu o sırada. Köpek saygılı bir uzaklıktan bize bakıyordu. «Adı Piskoposdur,» dedi Frazier.

Sessizce yürüyorduk yine. Castle sanki bir sıkıntısı varmış gibi davranıyordu. «Böylece bizi elektriğin erdemleri ile Tanrı'nın öfkesi arasında bırakıyorsun,» dedi tereddütle.

Bu bir an için Frazier'i eğlendirmişti.

«Irmağın öbür kıyısındaki tepeler dışında, buradan gördüğünüz bütün arazi Walden Iki'ye ait,» diye konuştu Frazier. «Yine de pek öyle varlıklı sayılmayız. Üç yanımız ormanlık tepelerle çevrili. Uzakların görünümünü de kesiyor bu tepeler. Bütün buraları vergi bedeline aldık. Yedi sekiz tane çiftlik vardı buralarda. Hepsi kötü durumdayı, üçü de terkedilmişti. Dereden geçen yol tepeyi aşar, öte yanda hâlâ varlığını sürdüren birkaç çiftliğe gider. Bu bir böge yoludur, ama biz bakımını yaparız, vergi borcumuzun yerine sayılır. Öbür yolları kendimiz yaptık.»

Frazier'in çevresinde toplu olarak yürüyor, bu konumda elden geldiğince de dinliyorduk onu. Biraz sonra Steve ile iki kız geride kaldı. Belli ki Frazier'in biraz zorlanmış açıklamalarını dinlemek yerine doğrudan araziyi görmeyi istiyorlardı. Göle doğru yaklaştığımızda yeniden toplanmamız için Frazier durdu.

«Göl, kendi yapımımız,» dedi biraz sonra. «Önceleri bataklık olan bir alanı kaplar, olabilecek bir kurak devre için de biraz su biriktirir. Gördüğünüz gibi, birkaç ördeğimiz de var. Ördekler asıl çocuklar için. Yine de arada bir yemek de sağlarlar bize.» Suyun kıyısında sandal yanaşması için yapılmış yere doğru gittik.

«Tıp adamlarımızdan biri göle oldukça ilgi duydu.

Gölde tam bir denge kurduğunu söylüyor. Önceleri su çamurlu ve bulanıktı. Şimdi nasıl duru olduğunu görüyorsunuz.» Frazier kıyıya bağlanmış sandaldan bir kürek aldı, biraz güçlükle suya batırdı. Kürek tüm uzunluğunca pırıl pırıl görülüyordu.

Biraz sonra daha hoş bir gösteri ile karşılaştık. Arkamızdan gelen yedi sekiz genç göle varmışlardı. Bu amaç için budandığı anlaşılan çalıların ardında üstlerini değişip mayolarını giydiler, sandal iskelesine kadar yanyana koşup hep birden suya atladılar. Onlar suyun dibinden kayıp giderken renk renk mayolarının pırıltısı görülüyordu.

Biz durduğumuz yerden sudaki gençlerin yavaş yavaş yüzüşünü izlerken Frazier konuşuyordu. Barajın ötesinde, satış için sebze yetiştirdikleri bahçeleri, beş yıl önce işlikleri konutlardan ayırmak için başlatılmış çam korusunu, sebze bahçesini koyun otlağından ayıran ve yakacak odun sağlayan huş ağaçlarını gösteriyordu. Frazier ayrıntılardan söz ediyordu, ama ne dediğini bilen bir hali vardı. Bunu açıkça da belli ediyordu. Özentisizce konuşuyor gibiydi, fakat sesinde sakin bir şevk, hatta tutku belirtisi vardı. Bu yalın gerçekleri seviyordu. Doğa ile yaptıkları bu iş anlaşmaları büyülüyordu onu.

Barajı ve savağı inceledik. Sonra Frazier bizi geri gönderdi. Gölün kıyısı boyunca yürüdük, en doğudaki yapıya doğru giden Üst Çay dedikleri suyu izledik. Derenin yanındaki önemli toprakta yetişen büyük ve güzel kokulu bir nane ocağının yanından geçtik. Dallardan örülmüş bir çit nane ocağını koyun ağılından ayırıyordu.

«Kuzulara nane yok mu?» dedi Castle.

«Kuzularla naneler yemek salonunda daha uygun koşullarda bir araya getiriliyor,» dedi Frazier ince bir alayla.

O anda olduğumuz yerden bütün ana yapılar apaçık görünüyordu.

«Kullandığınız o yapı malzemesi ne?» diye sordum, «Beton mu?»

Frazier'in kendi sunuş planı vardı.

Ben bir şey sormamışım gibi, «Solda gördüğünüz yapıları bitirmeden önce eski çiftlik binalarını konut olarak kullandık,» diye başladı. «Bunlardan bazıları yıkılmayacak kadar değerliydi. Irmağın kıyısında güzel bir taş ev var. Onu tahıl ambarı haline getirdik. Yeni süthanenin bulunduğu yerde bir ahır vardı, onu yıktık. Bunun dışında öbür eski ahırları da kullanıyoruz daha.

«Tabii ki ana yapıları kendimiz yaptık. Yapı malzemesi, Burris, sıkıştırılmış toprak. Taştan yapılmış duvarlar da var. Taş şu yapıların ötesinde gördüğünüz ocaktan gelir. İster mimarlarımız gibi metre küp olarak, ister, bence de daha önemli olan, içinde süren yaşam oranına göre değerlendirin, yapıların maliyeti inanılmayacak kadar düşüktü. Bugün toplumumuzun bine yakın üyesi var. Önümüzde gördüğünüz yapılarda yaşıyor olmasak, iki yüz elli kadar evi işgal ediyor, yüz kadar ofis, dükkan, depo ve ardiyede çalışıyor olacaktık. Böylesi, hem büyük bir basitleştirme, hem zaman ve paradan tasarruf.»

Geldiğimiz yerde çocuklar için yapılmış masalar ve onlara ekli banklar vardı. Piknik için tasarımlanmışa benziyorlardı, fakat daha sonra buranın bir açık hava okulu olarak kullanıldığını anladık. Frazier bir banka oturdu, sırtını ve dirseklerini ardındaki masaya dayadı. Kızlar onun iki yanında yer aldılar, geri kalan bizler de yere oturduk.

«Konut düzenlemesinde ortaklığın bir yararı hava koşulları ile başa çıkabilmemiz,» dedi Frazier. «Anımsarsınız, bunu önce Edward Bellamy denedi. Yağmur yağdığında geleceğin Boston'unun caddelerinin üstü kapanacaktı.»

«Bir gün kentlerin büyük mağaraların içinde kurulacağını varsayan H. G. Well değil miydi?» diye sordu Castle. «O kentlerde hava koşulları isteğe göre üretilecekti.»

«Ben unutmuştum bunu,» dedi Frazier. Biraz sıkılmıştı.

«Tabii kent kadar büyük bir toplum birimi düşünürseniz sorunun teknik yanı zorlaşır. Fakat diyordum ki, her

ne kadar zenginlerin kullandıkları tenteler ilk öncüler olsa da, Bellamy caddelerin kapatılmasını düşünmekle çağının önündeydi. Fakat Bellamy hava koşullarının denetiminin katkısını tümüyle anlamış görünmüyor. En uygun iklimler bile herkesin sorununu çözmez ; onun dışında zaten herkesin bir yağmurluk, bir palto, şemsiye, ayakkabı dışına giyecek lastik, eldiven, şapka, atkı, belki kulaklık, ayrıca çeşitli iç çamaşırları olması gerekiyor. Bütün bunlara karşın sık sık ıslanır üşürüz, nezle oluruz.

«Ne korkunç bir durum,» dedi Barbara.

«Ama gerçek. Hem bu daha yalnız başlangıcı işin. Ancak havayı kesin denetim altına aldığımızda ya da çok daha uygun bir iklime gittiğimizde anlarız havanın nasıl esiri olduğumuzu. Kaliforniya'ya yeni yerleşmiş birinin mest oluşu boşuna değil. Yeni bir özgürlüğe doğmuş oluyor. Geçmişte, havanın kötü olduğu gecelere nasıl baş eğdiğini, dostlarını görmekten alıkonulduğunu, tiyatroya, konsere ya da bir partiye gitmekten vazgeçmek zorunda kaldığını biliyor.»

Frazier'in belirteceği bir nokta için gereğinden fazla ön hazırlık yaptığını düşündüm.

«Peki, yağmur yağdığında siz ne yapıyorsunuz?» diye sordum.

«Bizimkinin büyüklüğünde bir toplum birimi için bütün özel odalar ile ortak kullanılan yerler, yemek salonları, tiyatro ve kütüphane arasında bağlantı kurulabilir. Yapıların birbirlerine göre konumlarından bizim bunu nasıl yaptığımızı görebilirsiniz. Tüm eğlencelerimiz, toplumsal etkinliklerimiz, yemeklerimiz ve öbür kişisel bağlantılarımız planlandığı gibi gerçekleşir. Bütün bunlar için hiçbir zaman dışarı çıkmak zorunda kalmayız.»

«Peki, ya işe giderken?» diye sordu Rogers.

«Yalnız dışarıda çalışma zorunluluğu zamanlarında durum değişir. Yoksa, hava kötü olduğunda konut bölgesi ile çamlığın ötesindeki işliklere kamyonlarla gider geliriz.»

«Fakat ben kötü havada dışarıda olmaktan hoşlanırım,» dedi Barbara. «Yağmurda yürümeyi severim.»

«Tabii seversin,» dedi Frazier yerinde doğrulurken. «Uygun zamanda, uygur yağmurda yürümeyi seversin. İyi bir yağmurun tadını almalı insan. Ama bahse girerim ki her türlü havada aynı şeyi hissetmezsin.»

«Örneğin, açık ve soğuk havada?» dedi Barbara. Sadece Frazier'in ilgisini üstünde tutmak istediği belliydi ve Frazier sıkılmıştı bundan.

«Çetin hava koşullarından söz ediyorum,» dedi biraz tersce. «Bir şey yapılamayan, insanı rahatsız eden havadan.»

Barbara bu sözlerdeki imayı anlamadı, ya da anlasa bile rahatsız olmadı.

«Şurada çok pencereli geçiti mi demek istiyorsunuz?» diye sordu Barbara. Bu arada bir sigara çıkardı. Frazier ceplerini yokluyor, boşuna kibrit arıyordu. Barbara'nın uzattığı kutuyu aldı, bir kibrit çakıp beceriksizce tuttu.

«Merdiven deriz ona,» dedi Frazier neşelenerek. «Çocukların bölümü ile asıl odaları bağlar birbirine. Önceleri Yakub'un merdiveni diyorduk, hep inip çıkan küçük melekler bulunduğu için üstünde. Mimarlarımız tam zamanında düşünüp onu yalnızca bir geçit olmaktan çıkardılar. Bunca yerin yalnız bir işleve ayrılmasıyla yetinmediler. Bölmelere ve sekilere ayırıp banklar, sandalyeler ve masalar yerleştirdiler. Buradan çok görkemli bir de görünüm vardır. Günün bu saatinde küme küme insanların orada çay içtiklerini görürsünüz. Sabah da uzunca bir kahve saati vardır. Burayı seven bazıları kahvaltılarını da getirir. Yaşam doludur hep burası.» Oturduğu banktan kalkarken, Barbara ile Mary'ye bakarak, «Bundan sonraki durağımız orası olacağına göre, bütün bunları niye anlatıyorum ki?» diye ekledi.

Niye olduğunu bildiğimi düşündüm, ama dilimi tuttum.

«Mimarlarınız kimdi?» diye sordu Rogers biz araziyi geçip merdivenin dibine doğru yürürken. «Toplumunuzun üyesi miydiler?»

«İlk üyelerimizdendiler. Gerçi kıdem sorunu tartışılmaz aramızda. Çağdaş konut sorunuyla ilgilenen genç bir çiftti bunlar. Başlangıçtaki yoksulluk koşullarında bizimle çalışmaya istekliydiler. Walden İki'ye katkıları konusunda ne söylense abartma olmaz.»

«Şimdi ne yapıyorlar?» diye sordu Castle. «Meslekleri ni bırakmış olmalılar.»

«Hiç de değil,» dedi Frazier. «İç tasarımlama, özellikle toptan üretilebilecek ucuz çağdaş döşeme ile de ilgileniyorlardı. Şimdi en iyi gelişmiş iş kolumuz onların tasarımladıkları bazı çok ilginç parçaların üretimi üzerinedir.»

«Fakat sözcüğün kesin tanımıyla mimar sayılmazlar artık,» diye görüşünde direndi Castle. Toplum için yapılmış bir kişisel özveri gibi görünen bu noktayı vurgulamak kaygısındaydı.

«Onları şimdi görsen böyle demezdin,» dedi Frazier. «Bazı dar zamanlardan, mesleki açıdan yani, geçtiler. Ama ödüllerini de aldılar gerçekten. Unutmamalısınız ki Walden İki'yi yavaş yavaş ve adım adım kurmak zorundaydık. Konutlarımızın bazı sınırlayıcı yanları var. Fakat bütün bir toplumu tasarımlamanın bir mimar için ne demek olduğunu bir düşünün!»

«Mimarlarınız bunu mu yapıyorlar?» dedi Barbara.

«Söz veriyorum, zamanı gelince o öyküyü de anlatacağım,» dedi Frazier gizli anlamlı bir gülümseme ile. «Mimarlarla kendinizin tanışmanızı ayarlıyorum. Sizi şaşırtma zevkini onlara bırakmak ancak hakkaniyet gereği olur.»

«Kimi şaşırtıyor ki,» dedim Castle'e kimse duymadan. Fakat o benim gibi Frazier'in taktiklerinden sıkılmış görünmüyordu. Daha doğrusu, Frazier'in yöntemine kapılmış görünüyordu.

«Bir toplum daha mı kuruyorlar dersin?» diye fısıldadı bana.

⁂

Küçük bir dinlenme salonunun pencereleri yanında boş yer bulduk. Giderek kararan araziye ve görünüme bakacak şekilde sandalyelerimizi çektik. Frazier'in hazırladığı özel bir tartışma konusu yok gibiydi ve biraz da yorgun görünmeye başlamıştı. Castle'in söyleyecek çok şeyi olmalıydı, fakat konuşmayı benim başlatmamın doğru olacağını düşünür gibi bir hali vardı.

«Bizi Walden İki'ye çağırdığın, üstelik bize bunca zaman ayırmak inceliğinde bulunduğun için hepimiz teşekkür ederiz,» dedim Frazier'e. «Umarım fazla yük olmadık.»

«Tam tersine. Sizinle konuştuğum için gerekli ödeme yapılıyor bana. Gelen konuklarla ilgilenmenin karşılığı günde iki emek - kredisidir. Ben bunlardan ancak birini kullanabilirim. Ama bu da uygun bence. Çünkü sizinle olmanın karşılığını bol bol alıyorum.»

«Emek - kredisi mi?» diye sordum.

«Özür dilerim. Unutmuştum. Emek - kredisi bir tür paradır. Ama maden ya da kağıt para değil, deftere işlenen bir değer. Bugün yemek salonunda gördüğünüz gibi, tüm meta ve hizmetler bedavadır. Her birimiz kullandığımızın karşılığını yılda bin iki yüz emek kredisi ile öderiz. Bu her iş günü için dört emek - kredisi demektir. Değeri toplumun gereksinimlerine göre değiştiririz. Bir kredi için iki saat karşılığında, yani sekiz günlük bir iş günü ile, belli bir kazançla yürütebilirdik işleri. Oysa üretimi tüketimden birazcık önde götürmekle yetiniyoruz. Kâra dayalı bir sistem, kâr emekçiye gittiği zaman bile, kötüdür. Çünkü büyük bir karşılık bile aşırı çalışmanın gerektirdiği zorlanmayı gideremez. Bizim amacımız, güven için tanıdığımız küçük bir fazlalıkla, giderleri karşılamaktır. Emek - kredilerinin değerini buna göre ayarlarız. Bugün bir kredi için gereken çalışma zamanı bir saattir.»

«Üyeleriniz yalnız dört saat mi çalışıyor günde?» diye sordum. Sanki onların ahlak dışı iliskiler kurup kurmadığını soruyormuşum gibi erdemin öfkesini yansıtan bir tonlama vardı sesimde.

«Ortalama olarak,» diye yanıtladı Frazier özentisizce. Bu konuya ilgimiz açıkça belli olduğu halde o başka bir noktaya değiniyordu. «Bir kredi sistemi aynı zamanda bir işi üyelerin onu yapmakta gösterdikleri istek açısından değerlendirmemizi de sağlar. Sonuçta, bir kişi çalıştığı zaman süresinde payından az ya da çok iş yapıyor olmaz. Önemli olan hangi işi yaptığıdır. Böylece bütün yaptığımız değişik türdeki işlere saat başına değişik kredi vermek, isteme göre zaman zaman bu krediyi ayarlamaktır. Bu ilkeyi *Geçmişe Bakış*'da Bellamy ortaya atmıştı.»

«Lağım temizliği gibi istenmeyen bir işin kredisi yüksektir sanırım,» dedim.

«Kesinlikle. Saatte bir buçuk kredi kadar. Lağım işçisi günde iki saatten biraz fazla çalışır. Daha zevkli işlerin kredi değeri daha düşüktür, sıfır virgül yedi ya da sekiz gibi. Çiçek bahçelerinde çalışmanın değeri çok düşüktür, sıfır virgül bir gibi. Kimse yaşamını çiçek bahçesine çalışarak sağlayamaz, fakat çok kişi biraz bu işte çalışmayı sever, biz de karşılığı olan krediyi veririz. Uzun vadede, değerler ayarlandığında, her iş aynı ölçüde istenir hale gelir. Yoksa bazı işler daha çok istenir olacak, kredisi uygun biçimde değiştirilecekti. Bazan, belli bir nedeni olmadığı halde bir iş istenmiyorsa, biz tercihleri yönlendiririz.»

«O zaman yatak odalarına plaklar yerleştirir, 'Lağımda çalışmayı severim. Lağımda çalışmak zevktir,' sözlerini yinelersiniz,» dedi Castle. *

«Hayır, Walden İki öyle bir yeni dünya değil,» dedi Frazier. «Biz propaganda yapmayız. Bu bir temel ilkedir. Bunun mümkün olmayacağını söylemiyorum. En ağır işi en onurlu ve en istenir iş olarak gösterebilirdik. Örneğin, orduların oluşturulması için, iyi örgütlenmiş devletler böyle yöntemleri hep kullanırlar. Fakat biz burada

---

(*) Konuşmacı, Aldous Huxley'in 1932'de yayınlanan ve bir ters ütopya olan **Yeni Dünya**'da uygulanan olumsuz bir yöntemi anımsatmak istiyor. (Çeviren)

yapmıyoruz bunu. İsterseniz bizim burada bütün emeğin propagandasını yaptığımızı söyleyebilirsiniz. Buna bir itirazım yok. Eğer uygun bir eğitimle işi daha zevkli kılabilirsek, neden yapmayalım bunu? Neyse, konudan ayrılıyorum.»

«Birçok iş için gerekli bilgi ve beceriden ne haber?» diye sordu Castle. «Bu herkesin istediği işi yapmasını engellemez mi? İsteyen herkesin hekim olarak çalışmasına izin verecek değilsiniz tabii.»

«Tabii olmaz. Uzun bir eğitim sürecinin gerekli olduğu durumlarda ilkenin uyarlanması gerekir. Yine de son değeri tüm toplumun tercihleri belirler. Eğer bizim standartlarımıza göre hekimler belirgin biçimde çok çalışıyor olsalar, gençlerin bu mesleği seçmelerini sağlamak zor olurdu. Hekimlerin ortalama çalışma saatlerini Walden İki standartları düzeyine getirecek kadar hekim bulunmasını sağlamak bize düşer.»

«Kimse doktor olmak istemezse ne olur?» diye sordum.

«Bizim sorunumuz bunun tersi.»

«Ben de böyle olacağını düşündüm zaten,» dedi Castle. «Çok sayıda genç üyeniz, iş yükünün ağırlığına karşın, ilgi çekici meslek dallarına yönelecektir. O zaman ne yaparsınız?»

«Kaç kişinin bu alanda gerekli olacağını bildirir, kararı kendilerine bırakırız. Tabii, gerektiğinden fazla doktorumuz olmasını ister, onlara bir ya da başka türlü iş bulurduk. Fakat çok iyi sağlık durumumuzun gerektirdiğinden daha fazla hekimlik alanı açamayız.»

«O zaman kişilere tam bir özgürlük tanımıyorsunuz, öyle değil mi?» diye sordu Castle. Sesinde iyi gizlenememiş bir heyecan vardı. «Herkesin istediğini yaptığı bir toplum ile planlı toplum arasındaki uzlaşmazlığı çözememişsiniz gerçekten.»

«Bence çözdük. Evet. Fakat bunu size göstercbilmem için eğitim sistemimizi daha iyi bilmeniz gerekir. Gerçek şu ki, Walden İki'de bir kimsenin gönlünü bir şeye tü-

müyle kaptırması, onu gerçekleştiremedi diye de mutsuz olması pek olası değil. Bu meslek seçimi için olduğu kadar kız konusunda da geçerli. Kişiler arası kıskançlık bilinmez bile bizde. Nedeni de çok basit. Biz kişilere geniş bir deneyimler alanı ve çekici seçenekler sağlıyoruz. «Yalnız o,» gibi ince duygu gönül bağlılığından çok seçeneksizlikle ilgilidir. Büyük bir olasılıkla, hekimliğe aşırı meraklı gencimiz aynı ölçüde çekici başka yollar bulacaktır kendine.»

«Bir sorun daha var,» dedim ben. «Bir yönetiminiz olmalı. O alanda iş seçimini nasıl serbest bırakabileceğinizi anlayamıyorum.»

«Tek yönetimimiz bir Planlayıcılar Kurulu,» dedi Frazier. Sesindeki değişikliğe bakılırsa, alışılmış nutuklardan birini başlatmıştım. «Bu isim de ta Walden İki'nin yalnız kağıt üzerinde var olduğu günlere gider. Altı planlayıcı vardır. Genellikle üçü erkek üçü kadındır. Kadınlarla erkeklerin koşulları öyle eşittir ki kimse eşitliği kaygı edinmez artık. Planlayıcıların çalışma dönemi on yıldır. Daha uzun süre aynı görevde kalamazlar. Başlangıçtan beri kurulda bulunan ben dahil üç kişi bu yıl ayrılacağız.

Toplumun başarısı Planlayıcıların sorumluluğudur. Genel nitelikte kararlar alır. Yöneticilerin çalışmalarını gözden geçirir, genel olarak toplumun durumuna göz kulak olurlar. Bazı yargısal işlevleri de vardır. Bu görevlerinden dolayı yılda altı yüz kredi tanınır kendilerine. Bu demektir ki kazanacakları günde iki kredi kalır geriye. Bunlardan biri bedensel çalışma gerektiren bir işte sağlanmalıdır. Bu nedenledir ki size cennette bir Virgil rolü oynamakla ancak bir kredi sağlayabiliyorum.»

«Cennette yol gösterici Virgil değil Beatrice idi,» dedim.

«Planlayıcıları nasıl seçiyorsunuz?» diye sordu Rogers.

«Planlayıcılar Kurulu üyelerinden biri değişecekse, Kurul, Yöneticilerin sunduğu iki kişiden birini seçer.»

«Walden İki üyeleri bu konuda oy vermezler mi?» diye sordu Castle.

«Hayır,» dedi Frazier kesin bir tavırla.

«Yönetici dediğiniz ne?» diye sordum ivedilikle.

«İsim ne anlam taşıyorsa, o : Walden İki'nin değişik bölümlerinden ve hizmetlerinden sorumlu uzmanlar. Besin, Sağlık, Oyun, Sanatlar, Dişçilik ,Süt Ürünleri, değişik iş kolları, Ikmal, Emek, Çocuk Yurdu, İleri Eğitim ve bunun gibi bir düzine alanın yöneticileri vardır. Bu yöneticiler gerek duydukları ölçüde işgücü talep ederler. Yapılacak görevleri dağıttıktan sonra geri kalan ise onların yöneticilik işlevini oluşturur. Aramızda en çok çalışan onlardır. Böyle iş yöneticisi olarak çalışmak isteyip bu olanağı elde eden çok seçkin bir kişidir. Böyle bir kişinin yetenekli ve toplumun gönenci ile temelden ilgili olması gerekir.»

«Bu İş Yöneticileri üyelerin oyuyla seçiliyor olmalı,» dedi Castle, fakat böyle bir şey beklemediği belliydi.

«İş Yöneticileri onur konumlarını tutan kişiler değil, iyi eğitilmiş ve denemelerden geçmiş uzmanlardır. Üyeler onların yeteneklerini nasıl ölçüp değerlendirsinler? Hayır, bunlar kamu hizmetlerindeki işlere benzer. İş Yöneticisi olmak için sorumluluk yüklenmeyi öğreten ve gerekli çıraklık evresi sağlayan daha alt konumlardan işe başlayarak ilerlemek gerekir.»

«Bu demektir ki üyelerin hiçbir söz hakkı yok,» dedi Castle. Bu noktayı gelecekte kullanmak için belgeliyormuş gibi dikkatli bir sesle konuşuyordu.

«Söz hakları olmasını da istemiyorlar,» dedi Frazier düpedüz ve kesinlikle.

«Meslek sahiplerini de İş Yöneticisi mi sayıyorsunuz?» diye sordum ben yine ivedilikle.

«Bazılarını. Sağlık İşleri Yöneticisi aynı zamanda hekimlerimizden biri olan Bay Meyerson'dır. Fakat meslek sözcüğü fazla anlam taşımaz burada. Bütün mesleki eğitimin masrafları toplumca karşılanır ve meslekler de her-

hangi bir araç gibi toplumun ortak mal varlığının bir parçası olarak görülür.»

«Bay Meyerson mı?» dedim. «Hekiminizin tıpta doktora derecesi yok mu? Gerçek bir doktor değil mi?»

«Herhangi doktor kadar gerçek, hem de en iyi tıp okullarının birinden derecesi var. Fakat biz onursal ünvanları kullanmayız. Ona Doktor Meyerson dememize ne gerek var? Süt ürünleri yöneticisine Sütçü Larson demiyoruz ki. Tıpta çalışanlar, tıbbın bilimsel olmadan önceki evresinden kalma dolandırıcılıklardan kolay kolay vazgeçmediler. Gizli yazıyla yazılmış reçetelerin büyü etkileri kullanılmıyor artık, ama onursal ünvan pek değerli geliyor. Walden İki'de.»

Frazier'in konudan iyice ayrılmakta olduğunu düşündüm. Bunu önlemek için, «Bu demektir ki yalnızca Planlayıcılar, İş Yöneticileri ve İşçiler arasında ayırım yapıyorsunuz,» dedim.

«Bir de bilim adamları. Toplumumuz belirli ölçüde araştırmayı da destekliyor. Bitki ve hayvan üretimi ve türlerinin geliştirilmesi, bebeklerin davranışının denetimi, değişik eğitimsel süreçler ve bazı hammaddelerin kullanımı konularında sürmekte olan deneyler var Bilim adamları da İş Yöneticileriyle aynı krediyi alırlar. Bu da yapılan işe göre günde iki ya da üç kredidir.»

«Hiç temel bilim yok mu?» diye yapay bir şaşkınlıkla haykırdı Castle.

«Yalnız boş zamanlarımızda,» dedi Frazier. «Durumun değişik olduğu başka bir yer gösteremediğin sürece alaylı bakışların da beni hiç rahatsız etmez. Bizim tutumumuz sizin eğitim kurumlarınızda izlenenden çok daha iyi. O kurumlarda geleceğin bilim adamı ancak öğretmenlik yaparak geçimini sağlayabilir.»

«Temel bilimlerde araştırma merkezlerini unuttun mu?» dedim.

«Temel bilim? Eğer araç ve amaç kaygıları ile hiç sınırlanmamış demek istiyorsan, böyle beş kurum sayabilir misin? Yoksa hepsi araştırma yaparken geçimini sağ-

lama yöntemine dayalıdır. Üniversitelerde çalışan bir temel bilimci tanıyor musunuz ki, eğitim adına yürütmek zorunda kaldığı kılı kırk yarıcı iş yerine günde iki saatlik beden çalışmasına razı olmasın?»

Buna karşı verecek hazır bir yanıtım yoktu, çünkü bu iki olasılığı tartmak için gerekli kültür öğelerini düşünmek zorundaydım. Suskunluğum önemli görünmeye başladı, ben de değişik yönde bir soru aradım.

«Herkesin beden işlerinde çalışması neden gerekli olsun?» dedim. «Eğer kişinin özel yetenekleri varsa, bu insan gücünün kötüye kullanılması olmaz mı?»

«Kötüye kullanma söz konusu değil. Bazılarımız bedensel çalışma yapmadan işlerini yürütecek kadar zeki olabilir, fakat bizim de bunun sonunda sorunlar çıkacağını bilecek kadar zekamız var. Çalışmayan bir sınıf kanser gibi büyüyebilir, toplumun geri kalan kesimleri bu zorlamaya dayanamayacak hale gelebilir. Bunun sonuçlarını kendi yaşam sürecimizde görmeyebiliriz. Ama böyle bir düzenleme ile bir toplumun uzun süre varolacağını da düşünemeyiz.»

∴

Nemli otlar üstünde ayak sesleri duydum. Steve ile Mary'nin çok yakınımda olduklarını gördüm. Genç kız genç erkek beni görmeden fısıldaşarak gelip geçsinler diye sigaramı elimin içinde sakladım. Bir kez konuşmaya başlarsak ayrılmak zor gelebilir onlara diye düşündüm ve birlikte oldukları bir akşam aralarına girmek istemedim.

«Profesör?»

Steve'di bu. Beni arıyorlarmış, Castle nerede olduğumu söylemiş.

«Acaba size birkaç soru sorabilir miyiz, Profesör?»

«İstediğinizi sorabilirsiniz, Steve. İçeri girelim mi?»

«Burada kalalım,» dedi Mary.

Yamaçtan aşağı doğru yürüyorduk. Ben Steve'in konuşmasını bekliyordum.

«Profesör, bütün bunlar konusunda ne düşünüyorsunuz?» dedi en sonunda.

«Walden İki'yi mi demek istiyorsun?»

«Evet.»

«Ne mi düşünüyorum? Bilmem, bir sözcükle anlatmak zor her halde. Şu anda bir şey düşünüp düşünmediğimden de emin değilim. Oldukça büyük bir konu bu.»

«Her şeyin doğru olduğu görüşünde misiniz? Demek istediğim, her şey Bay Frazier'in dediği gibi mi?»

«Eğer, Frazier doğru mu söylüyor, demek istiyorsan, evet. Bence doğruyu söylüyor. Bize her şeyi anlattığından da eminim. Yanlışlarını kapatmak isteyenlerden değildir o.»

«Biz de böyle düşünüyoruz,» dedi Mary. «Steve demek istemiyor ki...»

««Bir tek nokta var. Bütün bunların olabileceğine inanamıyoruz,» dedi Steve. «Yani, her şeyi doğru anlamış olduğumuza güvenemiyoruz. Örneğin, şurası doğru mu : Yarın Mary ile ben katılsak topluma, yani, eğer bizi alırlarsa. Bu demek midir ki bugünden ölünceye dek o yemek salonlarında hep yiyebileceğiz?»

«Sanırım, evet.»

«Bir şey daha. Hemen evlenebilir miyiz?»

«Anladığıma göre, evlenebilirsiniz.»

«Kendimizin bir odamız olacak ve bütün öbür odaları herkes gibi biz de kullanabileceğiz? Filmlere, danslara ve buna benzer şeylere gidebileceğiz?»

«Doğru.»

«Ve yarın çocuklarımız, onlar da gördüğümüz çocuk yuvasında büyüyecekler mi? Öbürleri gibi oradan okula mı geçecekler?»

«Dediğin gibi.»

«Tam buradaki herkes gibi? Aynı giyeceklerle ve tüm öbür şeylerle?»

«Evet, dediğin gibi.»

«Gördüğümüz çocuklar gibileriyle arkadaş olacaklar?»

«Evet.»

«Bütün bunlar için gerekli ödemeyi nasıl yapabiliriz?» dedi Steve acılı bir bunalım içinde. «Böyle şeyler bedava olamaz. Bu işte bir bit yeniği olmalı.»

«Hayır,» dedim. «Sen ve Mary günde dört emek - kredinizi vereceksiniz.»

«Ömürlerinde gördükleri en büyük emek - kredilerini verirdim onlara,» dedi Steve. Birkaç otun sürgünlerini koparıp bizden biraz öteye doğru yürüdü.

«Bunun ne demek olduğunu anladığınızı sanmıyorum,» dedi Mary. «Şehirde neye geri dönmek zorunda olduğumuzu bilebilir misiniz?»

«Sanırım oldukça biliyorum.»

«Dönersek Steve bir iş bulmadan evlenemeyiz. Bulduğu da nasıl bir iş olur zaten. Demiryolunun arkasındaki bölgede bir iki odalık bir yerimiz var şimdilik. Çocuklarımız evde doğmak zorunda kalacak ve oradaki öbür çocuklar gibi büyüyüp yetişecek, zamanın çoğunu sokaklarda geçirecek. Okulu sorarsanız, Steve de ben de gördük. Çocuklar hep kavga eder, itilip kakılırlar. Yahudileri, yoksa Irlandalıları, o da yoksa İtalyanları ayırırlar, zorbalık ederler. Korkunç bu.»

«Steve'le ikiniz bütün bunlardan kurtulabilirsiniz.»

«Kurtulmak ister, çalışırdık bunun için. Ama kurtulamazdık. Steve de ben de biliyoruz bunu. Kız kardeşim uğraştı. beceremedi. Bizden zekiydi üstelik.»

Mary ağlamaya başlamıştı. Ne yapacağımı bilemiyordum. Ama Steve gelmişti. Koluyla sardı Mary'yi. Sessizce yürüdük.

«Neyi bekliyoruz, Profesör?» dedi en sonunda. «Söyleyebilir misiniz, neyi bekliyoruz?»

«Alışmanız zaman alıyor sanırım,» dedim.

«Demek istiyorsunuz ki...»

«Sizin yerinizde olsam, evet. Kaybedecek hiç bir şeyiniz yok, ama kazanacağınız her şey var.»

«Sizce, alırlar mı bizi?»

«Sormak bile gereksiz. Frazier'i tanıyorsam, siz şimdiden bu işin içindesiniz.»

Durmuştuk. Steve Mary'yi kolları arasına aldı, öylece tuttu uzun süre. Beni unutmuş görünüyorlardı. Birkaç adım yürüdüm. Az sonra yetiştiler bana.

«Bu işi bu gece bir sonuca bağlayabilir miyiz?» dedi Steve.

«Yerinizde olsam, şimdi Frazier'i rahatsız etmezdim. Kaygılanmanızı gerektirecek hiç bir şey yok. Sabah görürsünüz. Sanırım bir muayeneden geçmeniz gerekecek. Ama uzun sürmez.»

Steve'le Mary yürürken birbirlerini öpmeye çalışıyorlardı yine. Az sonra geride kaldılar. Aralarında fısıldaşıp heyecanla gülüştüklerini duyuyordum.

«Ben geri döneceğim artık,» diye seslendim. Bir yandan da aşırı ölçülü davranıyor izlenimini vermemeye çalışıyordum. «Kahvaltı sekizde, tamam mı?» dedim.

«Sekizde, Profesör,» diye seslendi Steve.

İyi geceler deyip yamaca doğru yöneldim. Kısa bir an sonra Steve yeniden seslendi. Ben beklerken yanıma geldiler.

«Siz teşekkür etmeyi unuttuk,» dedi Steve.

«Hep teşekkür edeceğiz size,» dedi Mary. «Çok yardımcı oldunuz.»

Bunu yadsımanın gerekli olduğunu hissediyordum, çünkü çok az şey yapmıştım. Fakat böyle bir şeyi duymak yine de güzeldi. Ben odamıza doğru yürürken bu sözler gitmiyordu kafamdan.

∴

«Bay Frazier,» diye kükredi Castle ansızın en sonunda. «Sizi insanlık tarihinin en şeytanca oyununu tezgahlamakla suçluyorum.» Gözlerini ayırmadan Frazier'e bakmaya çalışıyordu. Ama titriyordu. Gözleri yuvasından fırlamıştı.

«Odama gidelim mi?» dedi Frazier sakince.

Tartışmada karşısındakinden ayrı bir ses tonuyla konuşmak Frazier'in bir oyunuydu. Bu kez etkisi yıkıcı ol-

muştu. Castle küçük düşmüş, inmişti yere. Kahramanca boyutlarda bir sözlü kavga için hazırlamıştı kendini. Oysa şimdi teslim olmuş durumda yemek tepsisini servis penceresine götürüyor, sonra Frazier'in peşinden gidiyordu.

Castle'in hangi çizgiyi benimseyeceğinden emin değildim. Sabahtan beri düşündüğü belliydi, fakat sonucun ne olduğunu kestiremiyordum. Frazier'in davranışı da şaşırtıcıydı. Bizi odasına çağırması, yanındaki kavgacı birine «Çık dışarı da onu bir daha de bakalım,» demek gibiydi biraz. Belli ki Castle'in saldırısını beklemiş, savunmasını istediği gibi hazırlamıştı.

Frazier'in odasında yerlerimizi almıştık. Frazier yatağın üzerine acelece bir örtü çekmiş, boylu boyunca uzanmıştı. Castle beklenmedik ilk saldırısının etkisini yinelemek çabasıyla, ama başarısızca başladı :

«Bir çağdaş, mekanik, yönetimci Machiavelli ; sizi değerlendirmekte söyleyeceğim son sözler bunlar, Bay Frazier,» dedi aynı meydan okuyan bakışla.

«Bir 'son değerlendirme' yaptığını bilmek memnun edici olmalı,» dedi Frazier.

«İktidar ele geçirmiş bir oyuncu,» diye devam etti Castle. «En büyük oyunu da oyunu gizlemek. Sessiz bir despot.»

«Kısaca 'Mefisto' de gitsin,» dedi Frazier. Hali bir gün önceki kaygılarımı yeniden uyandırıyordu.

«Onu da derim,» dedi Castle. «Eğer Tanrı kendinden çok emin değilse, meleklerin savaşının vardığı bu son durumdan hiç de memnun değildir sanırım. Görebildiğimce, insanın yukarı doğru mücadele verip kurtuluşa ermesini sağlayacak tüm yolları kapatmışsın. Zekanın, girişimin yerine alçaltılmış içgüdüleri, yönlendirilmiş zorunlulukları koymuşsun. Walden İki başarılı bir eşgüdüm harikası, bir karınca yuvası kadar etkin ve başarılı.»

«Zekânın yerine içgüdüyü koymak,» dedi Frazier. «Hiç düşünmemiştim bunu. İlginç bir olasılık. Peki, nasıl yapılmış bu?» Kaba bir manevraydı yaptığı Frazier'in. Sorunun amacı Castle'in zamanlamasını bozmak, ilgimizi

uygulamalı konulara çekmekti. Bu da Frazier'in yatkın olduğu bir alandı.

«Üyelerinizin davranışı bir Plan uyarınca önceden saptanmış,» dedi Castle oyuna gelmemek için. «Ve davranış Plânın sürmesini sağlamak üzere biçimlendirilmiş. Walden İki düşünsel açıdan kendiliğinden bir değişime bir arı kovanı kadar kapalı.»

«Ne demek istediğini anlıyorum,» dedi Frazier uzaktan. Ama yine kendi stratejisine döndü. «Peki, benim gücümün nasıl işlediğini anlayabildin mi?»

«Anladım elbette. Önce yanlış yere bakıyorduk. Şu anda seninle Walden İki üyeleri arasında bir temas yok. Bu konuda dün bizi beceriklice atlattın. Oysa planları ilk kurduğunda bir despot olarak davranıyordun ; toplum yapısını tasarımladığın, toplum ile birey arasındaki sözleşmeyi düzenlediğin, eğitimsel uygulamaları ve despotluğa karşı güvenceleri geliştirdiğin zaman yani. Amma da şaka! O zamanda toplumu kendi denetiminde tutmadığını söyleme bana. Burris bu noktayı gördü. Bir örgütleyici olarak senin yaptıklarından ne haber? İşte orada önderlik vardı! Ve bu tarihin en lanetlenesi önderliğiydi. Çünkü kişisel bir etki olarak kendini geri çekmek üzere hazırlıyordun sahneyi, ama olup bitecek her şeyin senden kaynaklanacağını da iyi biliyordun. Bunu sezemeyen yüzlerce, kendi beklentine göre milyonlarca, kişi bu ihtiraslı tuzağa düşecektir.»

Castle görüşlerini büyük bir heyecanla öne sürüyordu. Frazier ise abartılmış bir rahatlıkla yatıyor, ellerini başının altına koymuş tavana bakıyordu.

«Çok iyi, Bay Castle,» dedi yavaşça. «Tabii, dün gece ayrılmadan önce ipucunu ben verdim size.»

«Verdiniz, doğru. Niye diye düşündüm. Kibirinizden dolayı mı yaptınız bu önemli yanlışı? Despotluk biçiminizin nihai açıklaması da bu olabilir belki. Sizinki gibi bir iktidarı kim kullanıyor olsa ara sıra gösterişini de yapmak isteyecektir.»

«Ne iktidarda olduğumu ne de despotluğu kabul etmiş

değilim. Ama bir etki yaptığımı ve bu etkinin bir anlamda süreceğini söylemekte haklısın. Sanıyorum dün de bana herşeyi başlatansın demiştin. Bunun ne anlama geldiğini düşündüm dün gece. Söylediğinin tam doğru değil. Evet, Walden İki'yi ben planladım. Ama bu mimarın bir yapıyı planlaması gibi değil, ne gibi koşullarla karşılaşacağını bilmeyen, ama ortaya çıkacak koşulları nasıl çözümleyeceğini bilen bilim adamının uzun vadeli bir deneyi planlaması gibiydi. Bir anlamda Walden İki'nin geleceği önceden saptanmıştır, ancak bu bir arı kovanındaki davranışın saptanmışlığı gibi değil. Eğitim düzenimiz aracılığıyla zekayı nasıl biçimlendirirsek biçimlendirelim, nasıl geliştirirsek geliştirelim, o yine zeka olarak işlev görecektir. Bu zeka bir arı kovanının hemen teslim olacağı sorunlara çözümler aramada kullanılacaktır. Plânın yaptığı, zekayı doğru çizgide tutmaktır. Bu da onun zeki kişinin iyiliği yerine toplumun iyiliği için, başka bir deyişle, bireyin o andaki değil uzun vadedeki iyiliği için kullanılmasıdır. Plan bunu bireyin toplumun gönenciyle olan kişisel bağını kesinlikle unutmamasını sağlayarak gerçekleştirir.»

«Fakat planınızın içermediği birçok olası zeka kullanımlarını önceden engelliyorsunuz. Daha üretken olabilecek yaklaşım açılarını kapatıyorsunuz. Demek istiyorsunuz ki, T. E. Frazier yirminci yüzyılın yarısından dünyaya bakıyor ve insanlığın sonsuza dek izlemesi gereken yolu anlayabiliyor.»

«Evet, sanırım öyle.»

«Fakat saçma bu.»

«Hiç de değil. Sonsuza dek bir yana, bundan yüz yıl sonra bile insanlığın hangi yolu izleyeceğini bildiğimi söylemiyorum. Bugün izlenecek yolu biliyorum.»

«Nasıl emin olabilirsin bundan? Belli ki deneysel olarak yanıtlanmış bir soru değil bu.»

«Sanıyorum bu soruyu yanıtlamak üzereyiz,» dedi

Frazier. «O bir yana. Başka seçenek yok. Bu yolu izlemek zorundayız.»

«Fakat bu çok ilginç. O yolu izleyen sizler küçük bir azınlıksınız.»

Frazier olduğu yerde doğruldu.

«Çoğunluk ise şaşkınlığından ne yapacağını bilmiyor. Yola bile çıkmamışlar daha, ya da çıkış noktasına doğru emekleye sendeleye gitmeye çalışıyorlar, bu arada yengeçler gibi yolun bir yanından öbürüne yanlayıp duruyorlar. İki dünya savaşı niye oldu sanıyorsun? Sınırlar ya da ticaret gibi basit konular yüzünden mi? Saçma. Dünya yeni bir insan ve insan ilişkileri anlayışına kendini uydurmaya çalışıyor.

«Belki de dünya sadece kendini düşünceleri gerçek insan doğası ile uzlaşmaz olan despotlara uydurmaya çalışıyor.»

«Bay Castle,» dedi Frazier büyük bir ciddiyetle ve içtenlikle. «Bir soru sorayım size. Uyarıyorum ama sizi, yaşamınızın en müthiş sorusu olacak bu. *Elinizde etkin bir davranış bilimi olduğunu görseniz, ne yapardınız?* Varsayın ki ansızın insan davranışını istediğiniz gibi yönlendirmenin elinizde olduğunu anladınız. Ne yapardınız?»

«Bu bir varsayım mı?»

«Öyle al istiyorsan. Ben bir gerçek olarak alıyorum bunu. Görünüşe bakılırsa sen de gerçek olarak alıyorsun. Kapsamlı ve uygulamalı bir insan denetiminin anahtarı elimde olmazsa dediğin gibi bir despot olmam zor.»

«Ne mi yapardım?» diyordu Castle düşünceli. «Sanırım senin davranış bilimini götürür denize atardım.»

«Böylece insanlara yapabileceğin yardımdan yoksun bırakırdın onları?»

«Böylece sonsuza dek yitirmiş olacakları özgürlüklerini verirdim onlara!»

«Özgürlüğü nasıl verebilirsin?»

«Davranışlarını yönlendirmeyerek!»

«Ama böylece yönlendirmeyi başka ellere bırakıyor olacaksın.»

«Kimin eline?»

«Şarlatanın, demagogun, satıcının, kabadayının, üç kağıtçının, eğitimcinin, rahibin. Bugün davranış yönlendirme teknikleri bunların elinde.»

«Yönlendirmenin belli bir bölümü bireyin kendi elinde kalır.»

«Bu da bir varsayım ve senin tek umudun. Bir davranış biliminin mantıksal sonuçlarından kaçınmak için tek olası şansın bu. İnsan özgür ise, davranış yönlendirme teknikleri olanaksız demektir. Ben sana bunun tersini düşünmeni söylüyorum.»

«O zaman yanıtım şu : Varsayımın gerçeğe aykırı ve daha fazla düşünülmesi boşuna.»

«Ya yaptığın suçlamalar?»

«Niyet açısındandı, gerçekleşebilirlik değil.»

Frazier dramatik biçimde içini çekti.

«Davranış yönlendirme tekniğinin oldukça ilerlemiş olduğunu kanıtlamak için biraz geç. Nasıl yadsıyabilirsin bunu? Davranış yönlendirmenin bazı yöntemleri ve teknikleri dağlar kadar eski gerçekten. Bunların Nazilerin elinde nasıl kötüye kullanıldıklarına bak. Psikoloji kliniklerinin tekniklerine ne dersin? Ya eğitim? Din? Uygulamadaki siyasa? Reklamcılık ve satıcılık? Topla hepsini bir araya, işte parmak hesabına dayalı ve büyük gücü olan bir teknoloji. Hayır, Bay Castle, alıp kullanmak isteyen için bilim hazır. Ancak bu bilimin teknikleri ve yöntemleri yanlış ellerde. Bunlar rekabetçi bir dünyada kişisel yükselmeler için ya da, psikolog ve eğitimcinin elinde, ise yaramayan düzeltici amaçlar için kullanılmaktadır. Benim sorduğum şu : Davranış bilimini alıp insanlığın iyiliği için kullanma yürekliliğini gösterebilir misin? Sen ise götürür denize atarım diyorsun!»

«Böyle bir bilimi politikacıların, reklamcıların ve satıcıların elinden almak isterdim.»

«Psikologların ve eğitimcilerin elinden de? Görüyorsunuz, Bay Castle, bu yaklaşımla olmaz. Gerçek şu ki, hem insan davranışını yönlendirmek elimizde, hem de bu

yönlendirmeyi yapmak durumundayız. Fakat soru şu : Bunu kim yapacak ve ne yapılmalıdır?»

«Kişisel özgürlük denen şeyin bir izi bile kalıyorsa, ben savunduğum konuma bağlı kalırım,» dedi Castle. Suratı asılmıştı.

«Özgürlük konusunda konuşmanın zamanı gelmedi mi?» dedim. «Bir iki gün önce bu soru ortaya çıktı, yanıtlamadan ayrıldık. Bence yanıtlanmalı artık, ne dersiniz?»

«Benim yanıtım çok yalın,» dedi Frazier. «Özgürlük yoktur diyorum ben. Böyle demek zorundayım, yoksa benim programım abesle uğraşmak olurdu. Kaprislerine göre şuraya buraya sıçrayıp duran bir varlık üzerine bilim gelişemez. Belki insanın özgür olmadığını hiç bir zaman kanıtlayamayız. Bu bir varsayım. Ancak davranış biliminin giderek büyüyen başarısı böyle bir kanıtı daha olabilir kılıyor.»

«Tam tersine, basit bir kişisel deneyim varsayımın ne kadar savunulamaz olduğunu ortaya koyar,» dedi Castle. «Ben özgürlük duygusunu yaşıyorum. Özgür olduğumu biliyorum.»

«Çok rahatlatıcı bir duygu olmalı,» dedi Frazier.

«Dahası, sen de biliyorsun özgür olduğunu,» dedi Castle heyecanla. «Bir davranış bilimiyle oynamak için kendi özgürlüğünü yadsırken yalnızca bir inanca dayanıyorsun. Bunu ancak böyle açıklayabilirim.» Sonra kendine gelmeye çalıştı, omuzlarını silkti. «En azından özgür olduğunu hissettiğimi kabul etmelisin.»

«'Özgürlük duygusu' kimseyi aldatmamalı,» dedi Frazier. «Somut bir durum göster.»

«Peki, işte,» dedi Castle. Bir kibrit kutusu aldı. «Bu kibritleri tutma ya da bırakma özgürlüğüne sahibim.»

«Tabii, ya birini ya öbürünü yapacaksın,» dedi Frezier. «Dil ya da mantık açısından iki olasılık var gibi görünüyor. Ama gerçekte yalnız bir olasılık var. Sonucu saptayıcı etkenlerin anlaşılması zor olabilir, ama etkilerinin önüne geçilemez. Bence, düzenli bir kişi olduğun için belki de tutacaksın. Aha, bıraktın kutuyu. Bütün bunlar ba-

na yönelik davranışının bir parçası. Benim yanıldığımı kanıtlama isteğine karşı koyamadın. Bütün bunlar bir düzene uyuyor. Seçme hakkın yoktu. Sonucu etkileyen öğe son anda ortaya çıktı. Kutuyu ilk eline aldığında sonucun ne olacağını sen de göremiyordun. Bir ya da öbür yönde davranman açısından güçlü bir olasılık yoktu. Bu nedenle özgür olduğunu söylüyordun.»

«Pek hazır, pek kolay bir açıklama,» dedi Castle. «Bir olay olduktan sonra onun bir düzene uyduğunu savunmak kolay. Ne yapacağımı önceden kestir bakalım. O zaman bir düzen olduğunu kabul edeceğim.»

«Davranışın ne olacağının her zaman önceden kestirilebileceğini söylemedim. Nasıl ki hava da önceden bilinmeyebilir. Hesaba katılacak pek çok etken vardır genellikle. Bu etkenlerin hepsini incelikle ölçemeyiz. Ölçmeler elimizde olsa bile bir kestirmede bulunabilmek için gerekl matematiksel işlemleri yapamayız. Davranışın düzenli yasalara uyduğu bir varsayımdır, ancak yine de önümüzdeki sorunu değerlendirmede önemlidir.»

«O zaman hiç bir seçme hakkı bulunmayan bir durumu düşünelim,» dedi Castle. «Belli ki hapisteki bir kişi benim şu anda özgür olduğum anlamda özgür değildir.»

«Güzel! Çok iyi bir başlangıç. İnsan davranışını belirleyen öğeleri çeşitlerine göre sınıflandıralım. Birincisi, belirttiğin gibi, fiziksel engelleme ; yani kelepçe, demir çubuklar, ve zor kullanarak denetim. Bunlar insan davranışını kendi isteğimize göre biçimlendirme yolları. Bu yollar kaba ve gaddardır, denetlenenin duygularını feda ederler, ama genellikle etkilidirler. Evet, özgürlüğü sınırlamanın başka ne gibi yolları var?»

Frazier bir uzman tavrı takınmıştı. Castle soruyu yanıtlamadı.

«Zor kullanma tehdidi böyle bir yoldur,» dedim.

«Doğru. Burada da denetlenenin denetleyene karşı olumlu duygularını özendirmek söz konusu değil. Belki burada denetlenen kişi biraz daha fazla özgürlük duygusu yaşayabilir, çünkü 'davranışını seçip sonuçlarını kabul-

lenebilir'. Ancak yine de tam özgür hissetmez kendini. Davranışının zorlar yönlendirdiğini bilir. Evet, başka yollar?»

Benim söyleyeceğim bir şey yoktu.

«Zor ya da zor kullanma tehdidi. Başka bir seçenek görmüyorum,» dedi Castle biraz sonra.

«Kesinlikle öyle,» dedi Frazier.

«Ama benim davranışımın büyük bir bölümünün zorla bir ilişkisi yok. İşte benim özgürlüğüm,» dedi Castle.

«Başka bir seçenek olmadığı görüşünü ben paylaşmadım. Sizin başka bir seçenek göremediğinizi kabul ediyodum. İyi bir davranışçı olmadığınız, ona bakılırsa iyi bir Hıristiyan da olmadığınız için, insan davranışını belirleyen değişik ve çok etkili bir güçten haberiniz yok.»

«Nedir o güç?»

«Teknik düzeyde konuşmak zorundayım,» dedi Frazier. «Ancak bu kısa bir an için. Davranış biliminde buna 'pekiştirme kuramı' denir. Yaşamda karşılaştığımız durumlar üç sınıfa ayrılabilir. Bazılarına karşı olumlu ya da olumsuz bir tepkimiz olmaz. Bazılarından hoşlanırız ; bunların yine olmalarını ister, bunun için adımlar atarız. Bazı durumlardan ise hoşlanmayız ; bunların yeniden olmasını istemez, bunlardan kaçınmak ya da yinelenmesini önlemek için adımlar atarız.

«Şimdi,» diye devam etti Frazier ciddiyetle ve içtenlikle, «bir kişinin hoşlandığı durumlar yaratmak ya da hoşlanmadıklarını ortadan kaldırmak olanağı elimizdeyse, o kişinin davranışını yönlendirebiliriz. Bizim istediğimiz gibi davrandığında hoşlandığı bir durum yaratır ya da hoşlanmadığı bir durumu ortadan kaldırırız. Sonuç olarak, yine aynı biçimde davranma olasılığı yükselir. Bizim istediğimiz de budur. Teknik dilde buna 'olumlu pekiştirme' diyoruz.

«Eski anlayışın yaptığı şaşırtıcı bir yanlış bunun tersinin doğru olduğunu düşünmekti. Ona göre kişinin sevdiği bir durumun ortadan kaldırılması ya da sevmediği durumun yaratılması ile, yani ceza yoluyla, onun belli bir

biçimde davranma olasılığının azaltıldığı düşünülürdü. Gerçeğin böyle olmadığı kuşkuya yer bırakmıyacak biçimde ortaya konmuştur. Toplumsal evrimin bu kritik evresinde ortaya çıkan yalnız olumlu pekiştirmeye dayalı davranış ve kültür uygulamalarıdır. Büyük insan acılarıyla bedelini ödeyerek yavaş yavaş anlıyoruz ki ceza uzun vadede bir eylemin gerçekleşme olasılığını azaltmıyor. Bunun tersi bir düşünceye öyle bağlanmışız ki 'zor' denince hep ceza aklımıza geliyor. Aç bir ülkeye gemiler dolusu yiyecek gönderirken zor kullandığımızı söylemiyoruz ; oysa yiyecek gönderirken askeri birlikler ve silah gönderiyormuş gibi bir güç kullanıyoruz.»

«Ben zor kullanmanın sözcüsü değilim,» dedi Castle. «Ama onun da etkili olmadığını söyleyemem.»

«Geçici olarak etkili olur. En kötü yanı da bu ya. Binlerce yıldır dökülen kanın açıklaması da bu. Doğa bile aldandı bu konuda. İstediğimiz gibi davranmayan birine 'içgüdüsel' tepkimiz onu cezalandırmaktır. O kişi çocuksa bir çocuksa kıçına şaplak vururuz, büyükse yumruklarız. İnce bir ayırım! Vurmanın ilk etkisi bize başka zaman da vurmayı öğretir. Karşılık ve öç dünyadaki en doğal şeylerdir. Ancak uzun vadede, vurduğumuz kişinin davranışını yineleme olasılığı hiç de daha az değildir.»

«Ama yeterince sert vurursak bir daha yinelemez,» dedi Castle.

«Yine de yineleme eğilimi gösterecektir. Yinelemek isteyecektir. Gerçekte gizil davranışını hiç de değiştirmiş olmuyoruz. Üzülecek yan bu. Kişi o davranışı bizim yanımızda yinelemezse başkasının yanında yineleyecektir. Ya da davranış nevroz belirtileri biçiminde yinelenecektir. Yeterince sert vurabilirsek, uygarlığın vahşi ortamında kendimize bir yer açarız. Ancak bu vahşiliğin geri kalanını daha müthiş hale getirmiş oluruz.

«İlk hükümet biçimleri doğal olarak cezaya dayılıydı. Fiziksel yönden güçlü olanın güçsüzü denetlediği bir zamanda tek belli yöntem bu. Fakat biz olumlu pekiştirmeye geçiş yönünde büyük bir değişikliğin sancılarını yaşı-

yoruz. Bu bir insanın ödülünün başka bir insanın cezası olduğu rekabetçi bir toplumdan kimsenin başkasının hesabına çıkar sağlayamadığı işbirlikçi bir topluma geçiştir.

«Bu geçiş yavaş ve acılı oluyor, çünkü cezanın çok kısa sürede ve geçişi etkisi olumlu pekiştirmenin uzun vadeli yararlarını gölgeliyor. Zor kullanmanın geçici etkilerini hepimiz çok görmüşüzdür, fakat zor kullanmamanın açık belirtileri çok nadirdir. Bu nedenle vurgulayarak diyorum ki, ceza vermemenin gücünü ilk keşfeden Isa bu ilkeyi rastlantı sonucu bulmuş olmalı. Onun elinde bugün bizim sahip olduğumuz deneysel verilerin hiç biri yoktu ve kişinin dehası ne olursa olsun, ilkenin rastgele bir gözlemle bulunabileceğini düşünemiyorum.»

«Tanrı'nın bir esinlemesi mi?» dedi Castle.

«Hayır, rastlantı. İsa, ilkelerden birini kısa süredeki sonuçlarından buldu, öbürünü rastlantı ile.»

Ben de anlamaya başlamıştım.

«'Düşmanlarınızı seviniz' ilkesini demek istiyorsun,» dedim.

«Kesinlikle. 'Size kötü davrananlara iyilik etmek' ilkesinin birbiri ile ilişkisiz iki sonucu var. Önce sözünü ettiğimiz iç huzuruna kavuşursun. Varsın güçlü olan seni itip kaksın ; hiç olmazsa kendi öfkenin işkencesinden kurtulursun. Bu çok kısa süredeki sonuç. Aynı yöntemle uzun vadede güçlü kişinin davranışının yönlendirilebileceğini görmek ne şaşırtıcı bir buluş olmalı!»

«Senden önce geçmiş meslektaşına bunca kredi tanıman bir cömertlik,» dedi Castle. «O zaman, niye daha bunca perişanlığın acısını çekiyoruz? Biraz davranış yönlendirilmesi için yirmi yüzyıl yetmeliydi.»

«İlkenin bulunmasını zorlaştıran koşullar öğretilmesini de zorlaştırdı. Hıristiyanlığın tarihi düşmanına iyilik yapma konusunda fazla örnek sağlamaz. Zararsız kâfirlere belki, ama düşmanlara iyilik yoktur. İlkeyi uygulama alanında görmek için örgütlenmiş dinin dışında alanlara bakmak gerek. Kilise yöneticileri, hem dünyevi hem sahte anlamda iktidar peşindedirler.»

«Bütün bunların özgürlükle ilgisi ne?» dedim araya girerek.

Frazier hemen yanıtlamadan önce kendi davranışını hazırladı. Gözünü ayırmadan pencereye doğru baktı. Şiddetli bir yağmur vuruyordu cama.

«Şimdi olumlu pekiştirmenin nasıl işlediğini ve olumsuz pekiştirmenin niye işlemediğini bildiğimize göre,» diye konuştu sonunda, «bir kültürün tasarımlanmasında daha planlı, dolayısıyla daha başarılı olabiliriz. Öyle bir yönlendirme ve denetim sağlayabiliriz ki, kişiler eski düzende olduğundan daha ince ve dikkatli bir töreye uydukları halde yine de kendilerini *özgür hissedebilirler.* Onlar istediklerini yapıyor olurlar, yapmaya zorlandıklarını değil. Olumlu pekiştirmenin muazzam gücünün kaynağı budur. Bu ortamda baskı yoktur, başkaldırı da yoktur. Dikkatli bir kültür tasarımı ile, davranışın son biçimini değil, *davranışa götüren eğilimleri,* yani dilekleri ve istekleri yönlendiririz.

"Ütopya, düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel bir toplum düzenidir. Yeryüzünde süregiden koşullardan insan bilinci ve emeği ile yaratılmış erinç toplumunun düşüncede kurulmasıdır.

Ütopyalar, yazıldıkları çağın sorunlarını ve en temel kaygılarını yansıtır, var olan koşullara seçenek sayılacak öneriler getirirler.

Ütopyada dile gelen özlem toplumlarının en temel özelliği eşitliktir. Hiçbir bireyin başka bir bireye acı vermeyeceği, haksızlık etmeyeceği temel bir varsayımdır. Doğanın ya da Tanrı'nın nimetlerinden ve insan emeğinin ürünlerinden herkes eşit pay alır. Zaten ütopya yazarının dayandığı, birey ve toplum için önerdiği ilke, bencillik yerine özgeciliktir. Bireysel isteklerin karşılanması yerine tüm toplumun mutluluğu amaçlanır. Eşit paylaşım, mutlu topluma götüren yol olarak seçilir."

Doç. Dr. Nail Bezel'in bu derlemesinde, "Batı düşüncesinde antik çağdan yirminci yüzyıla dek uzanan bir evrede yazılan dokuz ütopya örneği tanıtılmış, bu örneklerin önemli bölümleri aktarılmıştır."

Platon —Devlet, Campanella— Güneş Ülkesi, More-Ütopya, Bacon —Yeni Atlantis, Swift— Güliver'in Gezileri, Bellamy —Geçmişe Bakış, Morris— Düş Dünyasından Haberler, Wells —Çağdaş Bir Ütopya, Skinner— Walden İki.